

COMENTARIELE

LUI

CAIU JULIU CESARE

DE BELULU GALICU

TRADUSE DE

C. COPACINIANU,

professoriu.

TIPARITE SI PREMIATE D'IN FONDULU CUZA

DE

SOCIETATEA ACADEMICA ROMANA.

Fiet quodcunque volent, qui vale-
bunt; valebunt autem *semper arma*.
(CICERONE).

Pretulu doui lei noi

BUCURESCI

NOU'A TYPOGRAPHIA A LABORATORILORU ROMANI

Nr. 19. STRAT'A ACADEMIEI. Nr. 19.

1872

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICAL CHEMISTRY

BY

ROBERT C. MERRILL

CHICAGO, ILL.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

1914

COMENTARIELE

LUI

CAIU JULIU CESARE

DE BELULU GALICU

TRADUSE DE

C. COPACINIANU,

professoriu.

TIPARITE SI PREMIATE D'IN FONDULU CUZA

DE

SOCIETATEA ACADEMICA ROMANA.

Fiet quodcunque volent, qui vale-
bunt; valebunt autem *semper arma*.

(CICERONE).

BUCURESCI

NOU'A TYPOGRAPHIA A LABORATORILORU ROMANI

Nr. 19. STRAT'A ACADEMIEI. Nr. 19.

1872

PA 6242
R7 C6
1872

MAR 7 1904
D. of D.

THE LIBRARY
TO CONGRESS

PREFATIUNE

Dupa decisiunea data de onorabila Societate academica, in sedenti'a din 12 Augustu 1871, pentru impresiunea manuscrisului meu de traductiune din de *Bello Gallico*, apucatu-m'am cu tota punerea de i-am facutu indreptari in sensulu ideiloru emise in reportulu onorabilei Comisiune, care cercetase manuscriptele prezentate la concursu.

La finele Prefatiunei ce insocia operatulu meu, eca ce diceam despre traductiunea mea :

« . . . In traducere n'am cautatu cá frasile se varieze, ci m'am tienutu mai multu de testu, crediendu cá numai astufeliu s'ar poté reproduce in traducere calitatile originalelui. . . . »

« In privirea termeniloru militari, i am espresu cumu se dicu astadi in armat'a nostra, mai toti de la Francesi (1); si pentru acei termeni seau machine de belu ce astadi nu se mai intrebuintieza (2) si ale carora numiri proprie nu sciu se se fi aflandu in limb'a nostra, i am luat din limb'a mama. . . . »

In prim'a mea declaratiune, « de a me fi tienutu mai multu de testu », « Comisiunea a crediutu a recunosce si unu escesu de modestia si una pretentiune nu totu-de-una justificata »; si cu tote calitatile ce constatase in manuscriptulu meu, ea, « din nenorocire a gasitu acestu resultatu adese imbinatu cu una prea mare departare de la formele testului latinu. » Comisiunea dece a gasitu cá nu urmasemu, cu destula esactitate, curgerea testului latinu.

In ceea ce se atenge « de a fi espresu cu diceri francese (cumu se urmeza astadi in armat'a nostra) terminii vechi militari pentru lucrure care si astadi sunt uitate in oste », Comisiunea a

(1) Precumu : *garda, ecleroru, crenelure, etc.*

(2) De es. *centurione, primipilu, testudine seau tiestosa, tiestu, etc.*

gasitu una idea pucinu nemerita, «càce, dice, profusiunea termenilor de asemenea natura dà una fisionomia neplacuta chiaru si acelor locure, unde traductiunea e mai esacta, unde stilulu e mai corectu. . . » Comisiunea dece a gasitu «a se inlaturá tote acele diceri francese cari n'au nece unu cuventu temeinicu a se introduce in limb'a romana, si cari mai pucinu potu a si avé loculu in traductiuni dintr'una limba ce si are termenii tehnici proprii ai sei. . . »

In intielesulu acestoru opiniuni ale onorabilei Comisiuni, am cautatu si eu a face corectiuni operatului meu. Si asiá, pentru a me apropiá si mai multu de fraseologi'a lui Cesare, revedindu manuscriptulu, urmat'am cu fidelitate mersulu stilului din originale, ci in modu pre câtu am crediutu cà ierta firea limbei nostre. Usioru mi a fostu un'a cá acést'a, càce si cuventele si legatur'a loru in limb'a mama multu semena cu ale limbei nostre. Dera terminii tehnici si mai vertosu unii comuni nu pucina bataia de capu mi au datu, cà silitu m'am vediutu a cere consiliiele onorabilei Delegatiune a Societatei. Benevoitoriele si luminatele respunsure ce mi a tramesu, multu mi a usioratu calea indreptarilor ce aveam de facutu; altmentre, cumu multe si varii pareri suntu asupra limbei nostre, mai cà pote m'asi fi lasatu de a mai face asemeni corectiuni : atáta erá sfíerea si nedomerirea mea, cumu se facu cá se fia mai bene.

De voiú fi potutu urmá ideiloru domniloru Comisari si Delegati ai Societatei celu pucinu in apropiare, ferice de mene, cà nu in desiertu va fi fostu a mea truda! Ci domni'a loru insii voru judecá; eu atáta inse potu spune, cà n'am crutiatu nece tempu, nece truda pentru a respunde la benevoitoriele consilie date mie.

Fora dictionarie romanesci, in lipsa de forme stabilite, in confusiunea cu care acumu ni stá limb'a, unii vrendu se i dè una cale, altii alt'a; in una incercare rara pona astadi si grea, neajunsure si vorbe nenemerite fivoru pote multe in traducerea mea; si omenii competenti voru avé dece ocasiunea a le aretá, pentru cá traductorii se se indrepte. Éra eu cutediu a rogá pre benevoitorii lectori se ierte relele ce aru gasí, si se creda cà nu bun'a voientia, nece punerea mi ar fi lipsitu, ci capulu pana la atatu m'a dusu, câtu se vede.

Pentru a fi mai cu îndemănare și mai înțelega acesta traducțiune, ea a fost și este însoțită de note despre totu ce am creștut de nevoie a fi esplecat și anotat. Ci acum esplecarile terminilor tehnici și ale unora comuni nu le-am mai pus la locul unde se întempera în testu cuvintulu de esplecatu, ce le-am intrulocat în una *Notitia alphabetica*; (1) și acest'a am facut'o, pentru că se evitezu repetirea seau amentirea aceleiasi note, pentru ca se fia cu îndemănare lectoriului a gasi esplecarea cuvintulu doritu, ori candu ar voi, ceea ce ar fi greu deca not'a ar fi data, acolo unde se întempera cuvintulu pentru antai'a ora; în fine, pentru că altmentre paginile testulu aru fi prea încarcate cu note.

Tote numele de locure ce se întempera în aceste Comentarie, și pre cari le-am espresu după limb'a mame, fost'au și sunt, cuprense în una *Notitia geografica*, luata mai tota, după a d-lui O.-Mac.-Carthy. Descrierea apoi a vietiei lui Cesare, și care a însoțitu operatulu meu la concursu, este cea ce urmeza.

Romanu, 1872.

(1) Ea cuprinde totu ce se atenge de *militia*, precum: legiune, coorte, turma, tabera, iernatice, stegure; valu, fosata, turnu; arme, cosa, pilu, custodia, statiune, esploratoriu, etc.; *grade* seau *deregatorie*, p. e. legatu, centurione, aciliferu, etc.; *impartiture de tempu*, p. c. ora, veghia, calende, etc.; de *distantia*, p. c. pasu, petiorn, etc.; de *moneta*, sestertiu, etc; alti *termini* comuni, p. c. agru, ripa, cetate, opidu, statu etc.; precumu și unii *termini betrani* seau *că si parasiti*, că : încetu (lenesee), limba (esploratoriu) — sub (sub munte, d. es.), a apucă consiliu, temeinu (greulu), cod'a, fruntea, cornulu ostei, etc.

INTRODUCTIUNE

Fiet quodcumque volent, qui valebunt; valebunt autem semper arma. (CICERONE)

Faceste ori ce voru voicei tari; fivoru inse tari totudeuna armele.

Caiu Juliu Cesare se nascù la Rom'a in anulu 100 înainte de Christu. Elu erá din stralucit'a familia Juli'a—care si dá originea din Venere sî Anchise—nepotu lui Mariu dupa mama sî genere lui Cin'a.

In etate numai de sieptesprediece ani, infruntà pre Sul'a. Acest'a vò a lu face se-si lase pre femeie'a sa, Corneli'a, sî a i dá pre fiii'a sa, in sperantia de a lu trage in partesi; Cesare in sa recusà cu ori ce pretiu acestu pasu. Sul'a confiscà averea Corneliiei, sî candu Cesare cu tote aceste cutedià a se presentà inaintea poporului sî a cere se fia numitu auguru, facù de i se respinse cererea. Proscrisu, sub prepusu cà erá de partea lui Mariu, elu fugì, sî nu scapà cu vieti'a, dintru antâiu, de câtu amblandu ascunsu, din locu in locu, sî dandu bani celoru tramesi dupa elu; in urma, prin poternic'a influentia a familiei Juli'a, prin rogatiunile vestaliloru sî chiaru a amiciloru lui Sul'a. Elu se retrase la Nicomede, regele Bitiniei.

Dupa mortea lui Sul'a, elu se intorse la Rom'a sí se ocupà cu elocenti'a. Intre altele acusà pre Cn. Dolabel'a, cetatianu de frunte, pentru portarea cea neonesta in guvernamentulu seu. Din caus'a urei atîtiata, prin acesta acusatune, fù silitu a fugí. Cantandu se profite de tempulu esiliului sî se sî adauga cunoscentiele, elu se duse la insul'a Rodu, sî luà lectiuni dela renumitulu profesoriu Apoliniu, pre care lu ascultase Cicerone. In drumulu seu fù prensu de pirati sicilieni, cari i cerura douedieci de talenti pentru rescumparare. «Cincidieci am se ve dau, dera am se ve spendiuru,» respunse elu ridiendu. Elu stete treidieci sî optu de dile intre ei, i tratà cu dispretiu, comandanduli a tacé candu avea se lucreze seau se dorma, sî facundui ignoranti sî barbari, deca nu lu aplaudeau, candu li cetea compunerile sale. Rescumperatu de câtra locuitorii Miletului, elu luà câteva nai, urmari pre pirati, i prenze sî si tienù cuventulu, punendui pre cruce.

Elu se află la Rodu, candu inscientianduse că regele Mitridate atacase provincie legate cu Rom'a, adună osti ausiliarie, fora se fia avutu insarcinare, și batendu pre generarii regelui, redede republicei cetatile ce se luasera.

Reintorcunduse la Rom'a, Cesare se alatură pre lenga Pompeiu, forte influente pre atunce in republica, și se puse a lucră in scopulu ce avea, de a ajunge puternicu in Statu. Numitu edile in 65, elu caută de castigă favorea poporului prin splendide ospetie, la cari Rom'a intreaga eră invitata, prin magnificenti'a jocureloru sale, și, cu tota nevrerea senatului, ridicandu statuele mosiului seu Mariu, nume iubitu poporului. Omu de mari talente, de una activitate extraordinaria, dera setos de marire, dominatu de patim'a de putere, in ambitiunea sa, elu eră darnicu și resipitoriu pentru amici, pentru poporu; și prepusulu nu lipsesce că, pentru a si indemană ajungerea scopului, nu s'ar fi bagatu in mai multe conjuratiuni de resturnare. «Se ve fia tema de acelu june elegante cu vestimentulu falfaindu.» disese nobililoru betranulu Sul'a, vorbindu despre Cesare; și amicii sei lu vediusera plangundu de inaintea unei statue a lui Alesandru (alții spunu, candu cetea istori'a acestui mare capitanu), și dîcundu : «Candu eră de etatea mea elu cuprensese lumea, și eu inea nu am facutu nemicu». Multe se diceau despre vietî'a sa : i se impută unu traiu forte desfrenatu; cu tote aceste poporulu, dreptu recunoscentia pentru darurile ce primea, lu alese pontefice masimu, deregutoria pre vietia, care lu facea neviolabile și capu alu relegiunei. Singur'a tînta ce urmariă eră pentru a ajunge la marire, pentru a ajunge la putere; și in acestu scopu nu crutiă nemicu; totu avutulu și lu ruinase și facea imprumuturi enorme. Catulu unulu din competitorii la ponteficatu, cercase in desiertu de a lu face se si lase candidatur'a la acesta deregutoria. «Voiu face imprumuturi și mai mari, pentru că se ajungu la scopumi», fû respunsulu seu. Magnificenti'a și risip'a lu ruinase atâtu de tare, că in anulu 62, candu fû numitu pretoriu, elu detoriă optu sute cincidiece de talenti, și trebuî că avutulu Crasu, care posedea averi nemargenite, se lu iè pre sem'a sa, pentru că creditorii se lu lase a merge la guvernulu seu in Spani'a Ulteriore.

Candu se intorse in 60, află pre Pompeiu și pre Crasu nemultiamiti de Senatu : unulu, pentru că nu i se intariă faptele sale in Asia; celalaltu, pentru că eră lasatu fora influentia in Statu. Elu facû pre amendoui a si dá mân'a, căce erau neamici, și tustrei formara una unire secreta, cunoscuta sub numele de *triumviratu*, jurandu de a pune in servitiulu loru comune creditulu și medi-locele ce aveau, de a vorbi si de a lucră in orice afacere numai conformu intereselor asociatiunei.

Cesare, ridicatu la consulatu prin ajutoriulu colegiloru sei, caută a si trage in partea sa pre poporu și pre calari. Elu propuse dece una lege agraria, prin care se impartia la cei mai neavuti locure din dominiile publice și, la neajunsu, din pamenturi private, cari se se cumpere

cu banii ce adusese Pompeiu din Asi'a. Legea, sustienuta de acest'a si de Crasu, fû admisa, cu tota opunerea nobilimei, si se decretâ cã toti deregutorii actuali si venitori se jure pas'a cu santienia a ei, sub pedepsa de morte. Pentru calari, elu micsiurâ cu una atrei'a parte arende de din Asi'a. Atunce fû in stare a face se se intaresca faptele lui Pompeiu, carui'a i dede de socia pre fii'a sa Juli'a, pentru a se legâ si mai tare in de ei. Bibulu, neamicu cu Cesare si pre care aristocratii i lu dedesera de colegu, se opuse fora nece una potere contra acteloru lui Cesare : amenintiatu si luatu la fuga, candu se propuse legea agraria, fora redîmu in senatu, care erâ intimidatu, se retrase, dupa patru lune, in cas'a sa, cercandu prin edicte se atase de nulitate actele colegului seu. Senatulul remase astfeliu neconvocatu, fienducâ Cesare voiâ a se vedé singuru conducundu afacerile publice, in câtu unii numira anulu acest'a «Consulatulu lui Iuliu si alu lui Cesare.» Togma acést'a erâ in dorenti'a sa. «Iubescu mai bene se fiu antâiulu intr'unu cotunu decâtu alu douile in Rom'a», disese elu candu cu mergerea la guvernulu Ispaniei.

Apropianduse terminulu consulatului seu, in scopu de a castigâ gloria si averi, elu cugetâ la guvernulu Galieloru, unde se se semnalezé si se esereite singuru una potere unica. Elu cerû pentru cinci ani guvernulu Galiei Cisalpine, impreuna cu trei legiuni. Poporulu, castigatu prin jocurile si liberalitatile sale, nu numai i implenî cererea, dera i dede si Iliria; de alta parte senatulul, de tema cã se nu fia intrecutu de catra poporu, si pentru cã Cesare se tiena comandulu cã datu din partea adunarei betraniloru nobilimei, se grabî, dreptu incredentiare de impacatiune, a adauge la darulu poporului una apatr'a legiune si una atrei'a provincia, Galia Transalpina, unde belulu erâ aproape a se escâ. Strigatulu profeticu alu lui Catone : «Voi armati tirani'a si o puneti in una cetate de asupra capeteloru vostre», fuse indesiertu.

Pentru a tiené in frêu, in absentia sa, pre Pompeiu si pre senatu, redicâ la tribunatu pre patriciulu Clodiu, care se facuse fiulu adoptivu alu unui plebeu, inadensu pentru cã se pota fi primitu la acesta magistratura; facû se se desemneze consuli Pisone, pre a carui'a fia o luâ de socia, si Aulu Gabiniu, amici ai sei; stete de se esclusera din deregatorie toti acei pre cari i credea cã nu i erau devotati; in fine luâ orice mesura care se asecure poterea si influenti'a creatureloru sale, si mai cu sema a lui Clodiu. Acest'a incepû mai antâiu a indepartâ dela Rom'a pre capii partei aristocratiei, cari poteau fi de temutu contra poterei lui Cesare : Cicerone, marele oratoriu si nu de multu numitu parente a lu patriei, fû esiliatu la patru sute mile departe de Rom'a, pentru cã facuse se mora fora judecata complicitii lui Catilin'a; Catone, care dá peptu oricandu vedea amenintiate vechiele institutiuni republicane, fû insarcinatu a merge se reduca Cyprulu in provincia. Toti neamicii lui Cesare incepura a se teme pentru vietia lor, si pucini senatori cutediau, pre la finele consulatului seu, a se aretâ in adunările ce erau presiediute de elu.

Romanii se intensesera cu dominatiunea preste una parte a Galiei inca din anulu 125, si intrasera in legature de amicitia cu Eduii, unul din cele mai insemnate popore ale Galiei libere. Ariovistu, rege Germanu, trecuse Renulu si batuse pre Secuani, cari lu chiamasera, si pre Edui, cari li dedesera ajutoriu; portarea lui catra invinsi era cruda; trecuse la una suta douedieci mie de Germani in Galia si voia a aduce noue turme. De alta parte Elvetii, nelenesciti de incursiunile Sueviloru, poporu Germanu, se pusesera a si parasii tier'a si a se duce in regiunile de lenga Oceanu, aproape de provinci'a romana, pentru a se bucura de una clima mai blanda si de una esistentia mai lenescita. Ei si trecusera in tier'a Eduiloru si o predau. Cesare, chiamatu in ajutoriu de catra Edui, purcese in contra acestoru neamici. Elu ajunse pre Elveti la malurele Ararelui, i batii si constrinse pre cei remasi a se reintorce in muntii loru. In urma invinse pre Ariovistu in una bataia crancena, la Vesontione, si lu alunga din colo de Renu. Remasiti'a aniloru guvernului seu, precumu si alti patru ani din cinci, tempu pentru catu i se mai lasase acestu guvern, o intrebuinta in alte bele contra Galiloru, a Belgiloru si a Germaniloru, si in expeditiunile sale elu se intense pana in Britani'a si Germani'a. Sucesulu incorona mai pretotendene intreprinderile sale: Gali'a in urm'a rebeliunei sale generale fu deplenu invinsa, in eroic'a lupta ce tienu la Alesi'a, in 52. Orecari mice miscari fura nabusite prin luarea Uselodunului, in 51.

Cesare intrebuinta in supunerea Galiei optu ani si una armata de diece legiuni (60 mie omeni), afora de ostile ausiliarie pre cari le lua de la insesi statele galice si de pre la Germani. De una parte, desbinarea cetatiloru galice, reu'a conducere a ostiloru loru, ambitiunea capiloru, dintre cari unii serviau interesele Romaniloru; de alta parte, aspra disciplina pe care Cesare o tienea in militari, candu se aflau in faci'a neamicului; geniulu seu belicu si activitatea sa infricosiata, *monstrum activitatis, horribilis diligentia*, cumu o numia Cicerone, lu facura se o scota la capetu cu aceste intreprinderi. Inse faptele crude ce le comise contra Galiloru—asupra unor'a chiaru dupa cesesupusesera—lasara mare peta in reputatiunea de blandetia si indurare ce Romanii i atribuiru. Cace uciderea totororu senatoriloru la Veneti, necrutiarea in macelu nece a betraniloru, nece a femeieloru, nece a copiiloru, la Avaricu; taiarea maneloru unui intregu presiediu, la Uselodunu, suntu nesce crudimi cari ne facu se ne infioramu.

In anulu alu nouele alu guvernamentului seu, Cesare, pentru a asigura victori'a sa, lua mesure prin cari Galii se fia imblanditi si impacati. Lasu cetatiloru legile si guvernulu loru; trata cu distinctiune pre principalii locuitori si li dede sperantia de a capeta dreptulu de cetatienfa romana; impuse unu singuru tributulu de 40 milioane sesterti (ceva mai multu de optu milioane lei), si acest'a sub nume de *stipendiu militare*, pentru a nu atenge mundri'a acestei natiuni belicose; scuti de orice sarcina pre unele state si orecari cetati; pre altele le lua sub aripa

sa. Prin atari mesuri, elu trase in partesi pre nesce omeni cari mai inainte i fusera neamici.

In tempu ce Cesare erá ocupatu cu belulu in Gali'a, Pompeiu stá la Rom'a, cautandu a intunecá pre Cesare sí a atrage in partea sea pre senatu prin una moderatiune prefacuta, sí pre poporu prin liberalitati. Infruntatu in fia-care dí de catra Clodiu, creatur'a lui Cesare, elu facú de se rechiamá din esiliu Cicerone, sí ridicá in contra lui Clodiu pre tribunulu Milone. Triumviratulu fú reinoitu (in 56) la Luc'a, unde se intelnira tustrei triumvirii. Acolo seau la Pis'a Cesare veniá in fia-care anu de veghiá mai de aproape asupra impregiariloru ce se petreceau la Rom'a, sí cumpará prin scandalose profusiuni conscientiele Romaniloru, in asistenti'a colegiloru sei. Consuli, tribuni ai poporului, edili, pretori alergau din tote partile la acestu oboru; asiá cà se vedeau la port'a guvernatoriului Galieloru pana la un'a suta doudieci de lictori portandu fasci. Precumu regulasera triumvirii in de ei, Pompeiu sí Crasu cape-tara alu douile consulatu, impreuna cu provinciile Ispani'a sí Afric'a pentru celu ântâiu, Syri'a pentru celu alu douile; câtu pentru Cesare, guvernulu seu fú prorogatu pentru cinci ani.

Unirea reinoita a triumviriloru n'avea se tiena multu. Juli'a, fet'a lui Cesare sí femeí'a lui Pompeiu, morí in 55, sí mortea ei aduse rup-tur'a legatureloru cari impedecau discordiele intre socru sí genere. Crasu, care contra-bilanciá puterea lui Cesare sí a lui Pompeiu, perí in 53, in belulu contra Partiloru, si astfeliu ambii emuli remasera facia in facia unulu de altulu.

Intre aceste certele dintre tribunii Clodiu sí Milone causau mari dis-ordini la Rom'a : sangele curgea, insusi Clodiu fú ucisu, sí turburarile impedecau alegerea consuliloru. Pompeiu, invidiosu de glori'a lui Ce-sare sí dorindu de a fí elu tare sí mare, favorá pre sub mâna asemeni turburari, in scopu de a trage fructe din ele. Acesta stare de lucrure lu reappropriá de senatu, care lu castigà deplenu, facundulu consule nu-mai pre elu singuru (52), cu putere absoluta. Càce, in faci'a lui Cesare, a caruia gloria deveniá in fia-care dí mai amenintiatoria, senatulu a-vea nevoia de unu generariu sí de armata. Atacurele contra lui Cesare incepura curundu. Mai ântâiu i se luara din ostea sa, prin unu senatu-consultu, done legiuni, sub cuventu cà erau de nevoia pentru belulu contra Partiloru, cu tote cà fura date lui Pompeiu, sí erau tienute in Itali'a; apeí-lu provocà a lasá comandulu armatei sí guvernulu provin-cieloru, înainte de a se finí alu douilea termenu de cinci ani. Elu pro-mise cà va depune puterea, deca sí Pompeiu va face asemenea. La 1 ja-nuariu 49, senatulu dede unu decretu prin care declará pre Cesare ne-amicu alu patriei, deca nu s'ar demite din comandulu armatei sí gu-vernulu provinciiloru. Doui tribuni, Casiu Longinu sí Marcu Antoniu, cari se opusera contra acestui decretu, fura amenintiati, sí alungati din adunare de catra Pompeiani. Ei fugira in tabera la Raven'a, unde se aflá Cesare, cu una oste de 5000 pedestri sí 300 calari. Prin glori'a ce

castigase în belele galice, prin portarea sa către osteni, elu și i făcuse devotați; prin măsurile ce luase cu organizarea Galiilor trăsese în partea sa pre locuitorii lor; prin liberalitățile sale-si preparase instrumente pentru a subjuga republica. Mânatu de decisiunea senatului, fiindcă astfelu belulu i era declarat, Cesare, că elu ce de multu lucră pentru a ruina creditulu lui Pompeiu, trece Rubiconele, care formă marginea provinciei sale, și apuca spre Roma.

La audiulu despre această, Pompeiu, care, neasceptanduse la resistentia din partea lui Cesare contra decretulu datu, nu luase măsuri de a si concentra oștea, dorită prin Ispania și aiurele, fugi din Roma, împreună cu senatul. Elu avea în partea sa Ispania, Africa, Egiptulu, Siria, Asia mica și Grecia: Galiia, Italia, Sardinia, Corsica și Sicilia țineau cu deregatoriulu Galiilor, și apoi elu domina și la Roma. Cesare cuprinsu în siese dieci de zile tota Italia, Sicilia și Sardinia; trecu în Ispania și constrinsu pre Afraniu și Petreiu, legații lui Pompeiu, a depune armele, în timpu ce legații sei, Curione și Dolabella erau batuti, unul în Africa, celaltu în Iliria. La întorcerea sa, Masilia care restetese, se închină. Poporulu la Roma lu numis dictatori. Elu făcu se se scada din capete ușurele răspunsu, rechiamă pre esiliati, afora de Milone, ucidiatoriulu lui Clodiu, desființă legea lui Sula, care declară neapabili pentru deregatorie publice pre fiii și nepoții celorlora proscrisi, și dă dreptulu de cetățenie Galiilor cisalpine; apoi abdică din dictatura și se numi consule. La începutulu anului 48, trecu în Epiru, după Pompeiu, și cercă în desiertu a lu impresură la Durachiu (Durazzo), de și cu puteri multu mai inferiori: lipsitu de bucate și batutu într'unu atacu contra liniilor neamice, se retrase în Tesalia. Pompeiu se luă după densulu. Ei se întâlniră la Farsali. Cesare nu avea de câtu douăzeci și două mie pedestri și una mie de calari. Pompeiu, care dispunea de unu numeru îndoit de pedestri și de șapte mie de calarime, voia se traganeze; ci constrinsu de stăruințele tinerilor nobili, cari erau satuli de așteptare, nerăbdatori de a se întorce la Roma și securi de victoria, determină se da bătăia. Lupta fu crâncenă, Pompeiu batutu, cincisprezece mie oameni de ai sei rămasera pre câmpulu de bătăia, și elu luă fugă, apucându spre Egiptu. În timpu ce debarcă, creându că se află în una Țară amică, (elu restabilise pre tronul pre tatălul regelui), fu omoritu prin punerea la cale a ministrilor regelui Ptolomeu. Cesare se luase după Pompeiu; ajungundu în Egiptu, se înfloră, cându i se prezintă capulu adversariului; plânse sortea lui și comandă înmormântarea acestei stralucite victime. Elu rechiamă pre Cleopatra, soră regelui, departată de miniștri, și decise că ea se domnesca împreună cu fratele, după testamentulu părintelui lor. Miniștrii redicară atunci poporulu din Alexandria și chiamară oștea regelui. Cesare, înșocitu numai de patru mie legionari, se află în partea cetății de lângă portu, unde se cercușă. Elu fu impresuratu timpu de șapte lune de către unu popor de

trei sute mie de suflete și de douăzeci mie militari bene exercitați. În unu atacu asupra insulei Faru, mic'a sa ostire fû respinsa, și elu abia scapà aruncanduse în marea, unde, precumu se dîce, cu una mana înnotă, éra cu cealalta și ținea Comentariile afora din apa. Cu ajutoriulu ce i veni din Asi'a, batù armat'a regelui, care se înecă în Nilu pre candu fugiă, și puse pre Cleopat'r'a pre tronul. De acolo trecù în Asi'a, unde batù în cinci zile pre Farnace regele Pontului (47), la care ocaziune scrise senatului aceste celebre cuvinte : *Veni, vidi, vici* (venii, vedui, vinsei). În anulul 46, trecù în Afric'a, unde refugiații pompeiani formasera una armata puternica și se unisera cu Jub'a regele Numidiloru. Cesare batù armat'a republicaniloru precumu și a Numidiloru, la Tapsu ; invinsii perdura cîncidiece de mie omeni. Regele Jub'a, Scipione generariulu ostei republicane, Petreiu legatulu se ucisera singuri. Catone, care comandă la Utic'a, se strapunse însusi cu sabi'a, pentru a nu mai vietui după ce vediusse ca libertatea érá perduta. «Legatimi și mânele,» disese elu fiu seu și amiciloru candu nu și gasise sabi'a, care i fuse luata.» «O Catone, strigă Cesare, la audiulu despre acést'a, tu mi ai învediutu glori'a de a ti scapă viet'i'a.» În 45, Cesare nemici la Mund'a, în Ispania, cele de pre urma poteri ale republicaniloru, conduse de Cneiul și Sestu, fiii lui Pompeiu. Preste 30000 mie republicani perira în acesta ultima lupta.

Nu mai remasese nemene care se i resista : elu triumfă. I se dederă tote onorile pre cari lengusirea pote se le inventeze, și senatulu i se închină cá unui dieu. Pomp'a triumfureloru sale nu se mai vediusse pana atunce necaiurile : riurele pre unde trecuse cá invingutoriu erau reprezentate în aur, sub forma de captivi ; se vedeau tabelle reprezentandu victoriile sale, imagenile regiloru și a generariiloru pre cari i ucisese sau invinsese. În urma, elu distribui premie totororosteniloru și cetatieniloru, și ospetă pre poporu la douăzeci și două mie de mese câte cu trei pature. Spectaculele se sucesera cu una pompa și cu una varietate fora esemplu ; ele atrasera la Rom'a asiă de mare multime de straini, că ei fura siliti a și face corture în strade și afora din urbe, și impulsirea fû asiă de mare că mai multi cetatieni perira nadusiti.

Cesare concentră tota actiunea publica în manele sale, însusîndusi tote deregutoriele republicane, cari cu numele substetera cá și în trecut. Cá dictatoriu pre vietia și consule pre cinci ani, elu avù puterea executiva, cu dreptulu de a dispune de tesauru ; cá imperatoriu, puterea preste ostire ; cá tribunu, vetulu asupra puterei legelative. Principe alu sanatului, elu diregea desbaterile acestei adunari ; prefectu alu moravuriloru, elu o compunea după placerea sa ; mare pontefice, elu facea se vorbesca religiunea după interesele sale, și previghiă pre ministrii ei. Erariulu, ostea, religiunea, puterea executiva, una parte a puterei judeciaria și, indirectu, mai tota puterea legelativa, erau dera reunite în mânele sale. Cu tote aceste elu nu întrebuintiă puterea de cătu pentru a face bene : iertă pre cei mai mari neamici ai sei, infrumusetiă

Rom'a, făcù unu portu la gur'a Tiberelui, reformà legile, adoptà unu nou calendariu, tienù cu asprime disciplin'a in osti, saturà pre poporu de darure, ospetie sî jocure, dera lu tienu in frên; dete darure sî bani strainiloru de la Rom'a sî din provinciile Italiei; tramese colonie pentru a reimpoporà Cartaginea sî Corintulu; dede dreptulu de cetatienía totoror strainiloru cari lu serviseră cu credentia; puse se se lucreze una carta generale a imperiului sî una statistica a provinciiloru, imbarbatà agricultur'a italiana, cu unu cuventu, creà unu mare numeru de asiediente utili. Elu cugetă a face inca mari lucrure : a culege legile in unu singuru codice, a intemeiă bibliotece, a merge contra Daciloru sî Partiloru, a se intorce pre la Sciti sî Germani, pre cari se i bata, intendiendu astfeliu imperiulu din tote partile; apoi a taiă istmulu de Corintu, a secă baltile Pontine, a scurge laculu Fucinu, a duce preste Apeninu una mare cale dela Adriatic'a pana la marea Toscana; in fine a immultî dreptulu de cetatienía, pentru a prepară unitatea imperiului.

Cesare, desî avea in mânele sale tota puterea, inse, in vanitatea sî imprudenti'a sa, voiă sî numele de rege. Pentru a deprende pre omeni sî a i castigă in favorea monarchiei ce voiă se fundeze, elu degradă, in modu sistematicu, institutiunile republicane sî introduse in ascultatoriulu seu senatu unu mare numeru de straini, mai cu sema Gali, ceea ce atîtiă nemultiamirea Romaniloru. Crescuse numerulu deregulatoriloru, sî că se pota numi mai multu de doui consuli, făcù consuli substituti. Unulu din acesti'a stete abiă câteva ore in consulatu, in diu'a de 31 decemvre 45, candu morise acelu pre care lu inlocuia. «Ce consule veghiatoriu! strigă Cicerone, in tota magistratur'a sa n'a inchisu ochii una data». Cesare ridică statuele lui Sul'a sî ale lui Pompeiu, resturnate de poporu; dispuse de tote deregutoriele, chiaru de acele cari se dă prin umbra de alegere din partea popurului; rari adunarile lui, restatorî in onorile loru pre cetatienii degradati de catra censori seau condemnati; dede prefectur'a erariului unor'a din servii sei, sî merse cu despretiulu pana la a face elu insusi senatu-consulte sî a le subscrie cu numele senatoriloru cari i veniau in mente sî cari, precumu se intemplă lui Cicerone, erau cuprensi de mare mirare la audiulu despre asemenea decrete, seau candu primiau epistole de multiamiri dela omenii in favorea carora se facuseră, omeni pre cari semnatorii sî propunitorii intipuiti de Cesare nece nu i sciau că erau pre lume.

Amicii sî creaturele lui Cesare cercara in desiertu a i presentă in publicu diadem'a; poporul, care fuse insielatu in speranti'a de a avé unu guvernu populariu, nu se aretă dispusu a i dă aprobarea, sî acést'a lu făcù se o recuse. Departe de a desperă, ei gasira unu altu mediu locu pentru a ajunge la scopu. In cartile sibiline, arse pre tempulu lui Sul'a sî restaurate cu adausure false, ei aflara, in favorea domnului lor, unu pretensu oraculu, care sună că Romanii numai atunce candu

voru avé unu rege voru poté invinge pre Parti. Cesare se prepará a merge contra loru, sí se dicea cà ai sei aveau se i dè, in momentulu candu elu ar esí din Rom'a, titlulu de rege. Intre aceste de mai multe lune se formase una conjuratiune contra vietiei dictatoriului, compusa parte din vechi pompeiani sí republicani, parte din cesariani, cari-si vediu-sera cadiute sperantiele ce avusera. Casiu Longinu, vechiu legatu alu lui Crasu, sí pre care Cesare lu iertase cà luase parte pentru Pompeiu, erá capulu conjuratiunei. Elu trasese in partea sa chiaru pre Brutu, cumnatulu seu, care erá nepotu sí genere alu marelui Catone, sí pre care Cesare lu avea in cea mai mare favoare, cu tote cà se luptase in contra-i la Farsale. Incercarea imprudente a lui Cesare, pentru a i se dá vanulu nume de rege, adause numerulu conjuratiloru. Elu fù in-scientiatu despre acést'a, dera nu i dede importantia, redimanduse pre poporu : «Rom'a, dicea-elu, se intereseza de vietí'a mea mai multu de câtu mene chiaru».

In diu'a ideloru lui marte (15 marte, 44), candu, precumu se dicea, creaturele sale aveau se i dè titlulu celu atâtu de doritu, elu merse la senatu. Conjuratii se adunara in giurui; Tuliu Cimbru incepù se cera rechiamarea din esiliu a fratelui seu ; ceilalti inca lu rogau. La insistenti'a loru, Cesare se scola cá se i respinga cu puterea. Atunce Tuliu apuca vestimentulu de pre umerii sei, sí Casc'a i dà cea antaiu lovitura de-alungulu umerului. Cesare apucandui maneriulu armei cu care lu lovise, «Scelerate, ce faci?» disse-elu. Dera in acelasi tempu vedindu pre Brutu ridicandù pumnariulu asupra sa, lasa mân'a lui Casc'a sí acoperindusi capulu cu vestmentulu seu, cade ranitu de 23 lovituri. Elu erá in etate de 56 de ani, de una statura inalta, animatu sí cu demnitate in gestulu seu, elegante sí placutu in vorbire, sí nobile in abitudinile sale; cu ochii negri sí vii, sí majestosu in fisionomi'a sa.

Astfeliu se stinse vietí'a acestui mare omu, «care, precumu dice unu invetiatu alu nostru, intrebuintià tote medi-locele de a resturná arestocrati'a prin poporu sí de a se inaltíá pre sene pre ruinele republicei». Cesare nu erá numai mare omu de Statu, mare capitanu, calitati despre cari am crediutu bene a trage din istoria (1) faptele amentite de asupra, pentru a stá in fruntea traducionei unei'a din operile sale : elu erá totu una data unu escelente oratoriu, unu scrietoriu elegante. Vomu aretá dece sí insemnatatea sa literaria, scopu cu atâtu mai usioru pentru noi, cà nu avemu de câtu éراس a spune ací opiniunea invetiatiloru critici cari au vorbitu despre vietí'a sa literaria.

Scrierile sale cunoscute astadi suntu : mai multe oratiuni, intre altele, acusatiunea ce facù asupra lui Cn. Dolabel'a; sustienerea causei greciloru in procesulu contra lui C. Antoniu, sí a Bitinieniloru in contra lui Viniciu; mai multe oratiuni funebre, intre cari a matusiei sale Juli'a, veduv'a lui Mariu; mai multe oratiuni politice in senatu sí in foru; una poema sub titlu *caletoria*, tratate despre *Auspicie* sí despre

(1) Dupa d-nii Duruy, Baudement, Laurian, sí altii.

dreptulu augurale, unu tratatu de gramatica despre *Analogia*, *Comentariile*, și în urma *Anti-Catonele*.

Din tote aceste scrieri, esistu astadi numai *Comentariile*, câteva epistole și fragmente.

Cesare începù artea sa oratoria la etate de 21 ani, acusanu pre Cneiu Dolabel'a. «Din acea di, dice Suetoniu, elu fù pusu, fora contestare, în antâiulu gradu alu patroniloru seu alu oratoriloru judeciari.»

«Cesare—se esprime Cicerone—a perfectionatu în fiacare di talentulu seu prin exercitiu continue : astfelu stilulu seu este plenu de espresiuini alese; maretî'a vocei sale, demnitatea gestului seu, dà gratia și stralucire vorbeloru sale; și totulu concure în unu modu atât de fericitu, că eu nu credu se i lipsesca una singura din calitatile oratoriului..... Cesare este pote din toti oratorii acelu ce vorbesce limb'a latina cu mai multa puritate..... Cesare, luandu ratiunea dreptu caleusu, corige, prin una întrebuintiare mai pura și unu gustu mai severu, vitiile și corupțiunea venite prin usu. Astfelu, candu la acesta elegante latinitate, necesaria orcarui Romanu de buna familia, fora se fie oratoriu, elu adauge ornamentele elocentiei, cugetarile sale sunt că atât de tablele formate cu arte, pre care le espune la lumina favorabile. Indiestratu cu unu daru naturale asiá de frumosu, pre care, pre longa aceste, elu lu unesce cu celelalte parti ale artei, eu nu vedu carui emulu elu ar poté fi inferiore. Declamatiunea sa este placuta și plena de sinceritate; vocea sa, gestulu seu, totu esteriorele seu are ceva nobile și maretiu.»

«Cesare, dice Cintilianu, are în sene atât a potere, atât a spiritu, atât a miscare, în câtu se vede forte bene, ca elu întrebuintiá în vorbire aceasi potere de care se serviá candu facea belulu; și deca s'ar fi aplecatu numai la lucrările forului, elu ar fi, între toti oratorii nostri, acelu pre care l'amu indicá că emulu lui Cicerone.»

Opiniunea vechiloru învetiati este unanima—esceptandu pre autoriulu *Dialogului Oratoriloru*—în recunoscerea gloriei literaria a lui Cesare, și acést'a este și opiniunea multoru celebri critici moderni.

Vomu vorbi acumu anume despre *Comentarie*. Comentariile cupreindu descrierea beleloru portate de Cesare, și anume acelu cu Galii și acelu civile. Antâiulu are optu carti : siepte proprie ale lui Cesare, a opt'a este scrisa și adausa pre lenga celelalte, precumu se crede în generale, de catra Irtiu Pans'a, unu legatu alu lui Cesare. Belulu civile cuprende trei carti.

Comentariile, precumu areta titlulu, sunt nisce memorie scrise di cu di de la rapediune fora pretentiune și precumu evenemente s'au petrecutu; ele erau destinate a servi mai în urma de materia pentru una istoria amenunta și completa a espiditiuniloru lui Cesare. Cu tote aceste evenemente sunt narate cu una simplicitate și claritate cari facu că acesta opera se fia un'a din cele mai admirabili. «Comentariile, dice Cicerone, sunt una opera escelente; stilulu este simplu, puru, plenu de gratie și despoiatu de orice pompa de limba : este una frumusetia fora

ornamentu. Vrendu a prepará materia pentru istoricii venitori, Cesare a facutu pote placere unoru mice spirite, cari se voru încercá a încarcá cu ornamente vane aceste narari; inse pentru omeni cu mente elu li a luatú gustulu de a scrie, căce nemicu nu este mai placutu in istoria de cătu una brevitáte corectá sí clara.»

Cesare in nararea evenimentelorú, in cari elu a jucatú principalea parte, nu se ocupa despre sene de cătu in atrei'a persona; elu lasa se vorbesca numai faptele sale, precumu lasa se vorbesca ale celorlalti. Scrierea sa nu cuprende nece de acele tabelle alu carora artificiu consiste in a aretá orecari amununte mai atragutorie sí a lasá altele in umbra; nece acele imageni in cari pictorele pote forte raru remané deplenu impartiale sí fidele adeverului; nece acele cugetari morali cari esu mai multu seau mai pucinu bene din narare; nece acele oratiuni facute in urma sí in cari naratoriulu pune propriile sale sentimente in gur'a eroiloru sei. Personele lucra simplu cumu stá in natur'a lorú; cuventele lorú suntú reportate in una fidele analise; raru vorbescu ele insesi, sí atunce oratiunile lorú suntú forte scurte». . . .

«Deca Cesare, dice d. Nisardu, celebru criticu modernu, n'a dusu orecari calitati atátu de departe pre cătu noi amu vré, in comparatiune cu idealulu ce ni amu facutu despre genulu istoricu, acést'a nu vene din cauza că n'ar fi potutu, ci din anume scopu. Elu n'a disu nece mai multu nece alta ceva, pentru că n'a voitu. Elu avea puterea in reserva sí n'a usitatu de ea, amandu mai bene a lasá se se creda că i lipsiá de cătu s'o aplice fora cuventu. Deca imaginatiunea nu me insiela, acesta retienere, acesta economia intielepta a sa este una frumusetia propria lui Cesare. In adeveru, ce pote fi mai frumosu de cătu de a vedé pre acelu ce potea totulu, a se tiené de unu lucru sí a lu face atátu de esactu; pre acelu ce escelá in a si ride de ceneva, a atenge abiá pre cei mai pucinu laudabili din neamicii sei; pre acelu care in elocentia sciá, dupa spunerea lui Cicerone, sa faca din fiacare proba cá unu tabelu espusu la lumina favorabile, a se margení la mice oratiuni, cele mai multe indirecte; pre acelu care, audiendu aperarea lui Ligariu, lasá se i cada din mâna actulu de acusatíune, a scí se fia impartiale pana la acelu gradu de a paré nesemtitoriu; pre acelu ce avea tote talentele, a le guverná atátu de bene, sí pre rondú a le reuní seau a le separá atátu de fericitu, in cătu facultatíle sale pareau cá nesce corpure de armate distincte, pre cari le conducea inaintea sa, impingundule pre tote impreuna seau separate, dupa trebuentia, sí proportionandule, pentru numerulu seau gradulu de putere, dupa pedec'a ce avea a invinge».

Lips'a de ornamente in nararile lui Cesare pote impedecá de a nu se semtí indata frumusetiele Comentarielorú sale. Barbati din cei mai luminati dà lui Cesare, ca scrietoriu, una stima mai mica de cumu i s'ar detorí; altii lu considera inferioare lui Salustiu sí chiaru nece de comparatu cu Tacitu seau Titu-Liviu. «Singurulu defectu alu Comenta-

rielor, continua d. Nisard, este că numai studiul și, pentru a vorbi astfel, practic'a autoriului, pot să se facă a se gusta perfectiunile discrete și ascunse ale lor. Operele de genul acestor trecu pre deasupra multor capete, eu înțelegu capete bene precepute. Ele nu prevenu spiritul mai de înainte, modesti'a lor ascunde această. Se dice în morala seculului: trebuie orecare abilitate chiaru omenilor onesti, chiaru vertutei, pentru a se recomandă și a se face utili. Masim'a nu este mai puțin adevărata despre autori. Deca ei nu facu nemicu pentru a trage ochii, periclita se nu fia vediuti. Pucinu din acesta abilitate nu le siede reu, numai ea se nu fia de cătu una atitiare innocente pentru a trage la adevăr».

Toti criticii au celebratu geniul literariu alu lui Cesare. Eca una apretiatuione a Comentarielor care este pote cea mai justa. «Eu sentu, dice Joanu de Müller, Tucididele Elvetiei, că Cesare me face infidele lui Tacitu : este imposibile a scrie cu mai multa elegantia și puretate; elu are adevărata precisiune, acea care consiste în a dice totu ce este necesariu și nece unu cuvintu mai multu. Elu scrie că omu de Statu, totdeun'a fora patima. Tacitu este filosofu, oratoriu, amicu neadormitu alu omenirei, și în poterea acestor titluri, elu se inflacereza câte una data; deca me încredu orbesce în elu, pote se me duca prea departe. Cu Cesare eu nu me espunu la această. . . . Una elegantia admirabile; darulu atâtu de raru nu numai de a nu dice nemicu prea multu, ceea ce nu este asiă de usioru, dera în acelasi tempu de a nu omite nemicu esentiale; una armonia totdeuna apropiata cu graviatea subiectului seu, și, mai pre susu de tote, una singularia egalitate de stilu și una mesura totdeuna perfecta, tote aceste calitati justifica în ochii mei dicerea lui Tacitu : Divulu Juliu, celu mai mare din autori¹, *Summus auctorum divus Julius*. Cuventarea sa nu este de cătu una urmare de fapte prezentate în modulu celu mai invederatu și luminos. Stilulu seu este imaginea caracteriului seu : în tempu ce elu coprendea în interiore patimile cele mai violente, în esteriore elu pareu, ca și dieii, ridicatu de asupra totor patemelor; și nemicu nu pareu indestulu de mare pentru că sufletulu lui Cesare se se pota lasă a se miscă».

Socotu a închiaiă acesta prefatiunea punendu aci comparatiunea ce face între Cesare și Salustiu d. Alexis Pierron, profesoriu francesu, din a caruia carte de literatura eu am estrasu cea mai mare parte din câte s'a disu mai susu despre vietii literaria a lui Cesare.

«.... Nu este mai nemicu comune între autoriulu lui *Catilin'a* și alu lui *Jugurt'a*, și autoriulu *Comentarielor*. Calitatiile unui-a sunt antipodele, deca cutediū a vorbi astfel, calitatiilor celui altu. Acesta opositiune se vedesce pretotdene. Asiă, în tempu ce Cesare nareza aceea ce a facutu și îndata cumu a facutu, fora altu scopu de cătu de a

¹ Dicerea lui Tacitu nu are în totulu seu sensulu ce i atribue Jean de Müller. Ea semnifica numai că marturirea lui Cesare este autoritatea suprema despre certitudinea unui faptu, seau, literalmente, că divinulu Juliu este autoritatea istorica în celu mai înaltu gradu.

fi simplu si adevratu, Salustiu scrie pentru a scrie : elu este unu omu, care dispuindu de tempu, cauta a si ocupá in modu utile orele sale neocupate, care formeza cugetarile si lucrarile sale, dupa gustulu seu, asupra diverselor puncte ale istoriei nationale ; care dispune, cu arte, materi'a sa, si care cugeta, inainte de tote, la interesulu narariloru sale si la perfectiunea stilului seu. Salustiu nu se margenesce, cá Cesare, a lasá se lucre personele sale : indata ce i se presenta unu nume, elu i descrie imaginea mai multu seau mai pucinu viua in colore, dupa importantia figurei. Elu nu se lasa chiaru de a nu schitiá pre unele cari mai numai cátu trecu pre de inaintea nostra cá nesce umbre ; si aceste trasature de caractere suntu considerate cu dreptulu intre cele mai insemnate bucati ale opereloru sale. Unu ornamentu nu mai pucinu admiratu, in invetiatele sale compusetiuni, suntu acele oratiuni in cari istoriculu reproduce, dupa ide'a sa propria, cuvente cari au fostu pronuntiate in fapta, seau inventedia pre acele cari aru fi potutu fi tinue, si pre cari le face se para adeverate, conformanduse dateloru subjectului si ne facundu a se dice de catra aceste persone nemicu ce nu ar respunde la tempulu si loculu, la situatiunea si morii loru, la dorentiele ce le animedia. Nemicu de asemenea in nararile lui Cesare. Elu se margenesce, in generale, a reportá, candu careva a vorbitu, sensulu cuventelor pronuntiate. Oratiunile directe nu suntu decâtu cuvente militari forte scurte, asiá precumu impregiurarea le a facutu se aiba locu, si cari, dupa cuventulu unui criticu, in locu de a suspende actiunea, o continua. Salustiu pune faptele intr'una ordine pucinu arbitrar, prin care lucrurile se facu insemnate unulu prin altulu ; in care antáiele planuri suntu desvelite cu una lumina mai viua ; in care unele amenunte suntu sacrificate efectului ; in care perspectivele suntu regulate intu'unu modu de a incantá pre lectoriu : cu unu cuventu, Salustiu face acea ce se numesce tabele. Cesare nu scie acesta arte, seau mai bene elu a voitu a nu o sci. Alta diferentia : Cesare se abtiene de a disertá ; forte arare ori elu si permité in trecútu acele simple cugetari pre cari evenimentele le inspira mai fora de a avé voentia pentru acést'a. Salustiu, din contra, areta semnulu de moralistu si nu totudeuna la locu : lui i placu sententiele, lungele frasi de virtute, si elu ar fi incantatu cá se fia consideratu cá unu cugetatoriu profundu si cá unu filosofu austeru. Cátu despre stilu si dictiune, contrastulu este pote mai completu, mai batutoriu la ochi inca. Cesare este claritatea insasi ; Salustiu este concisu pana la obscuritate. Cesare vorbesce cumu si cugeta, si inorseturile cele mai pucinu eleganti, cele mai pucinu silite, suntu acele pre cari elu le preferé ; Salustiu ar crede a pecatui catra lectoriu, deca n'ar investí cugetarea sa de costume mai multu seau mai pucinu pitoresce : elu provoca curiositatea ; elu vré ca se se caute sub frasea sa....»

Terminu aci cuventele invetiatiiloru critici despre calitatile literarie ale lui Cesare, calitati cari i a lasatu adevratulu si neperitoriulu seu monumentu.

COMENTARIELE
LUI
CAIU JULIU CESARE
DE BELULU CU GALII*

CARTEA I.

(Anulu Romei 695, înainte de J-C. 58)

Descriptiunea geografica a Galiei. — Belulu cu Elvetii. — Belulu cu Ariovistu, rege germanu.

I. Gali'a este tota impartita in trei parti¹, din cari un'a este locuita de Belgi, alt'a de Acitani, atrei'a de acei ce in limb'a lor se numescu Celti, éra in a nostra Gali. Toti acestia diferu intre sene prin limba, asiediamente si legi. Pre Gali i desparte de Acitani Garumn'a riulu, de Belgi Matron'a si Secuan'a. Din toti acesti'a cei mai tari suntu Belgii, pentru cà ei suntu forte departe de cultur'a si civilisatiunea provinciei nostre, pentru cà negotiatorii mergu forte raru in tier'a lor, si nu le aducu lucruri ce servescu a molesí animele, si pentru cà suntu vecini cu Germanii, cari locuescu d'incolo de Rinu si cu cari porta necontentitu belu. Totu din asemenea cauza, Elvetii inca intrecu prin virtutea lor pe ceilalti Gali, fiendu cà ei stà cu Germanii in lupte mai de tote dilele, seau pentru cá se i respinga din tier'a lor, seau mergundu ei insii cu belu pre teritoriulu acelora. Din cele trei parti un'a, care s'a disu cà este ocupata de Gali, incepe dela riulu Rodanu, se

* Pentru orice nume de poporu, de tiera, de cetate, etc., a vedé la fine: *Notiti'a geografica.*

Pentru orice termini tehnici si alte cuvente comuni a vedé asemenea la fine, *Notiti'a alfabetica.*

marginesce cu riulu Garumn'a, cu Oceanulu si tier'a Belgiloru, si atenge chiaru riulu Renu in partea despre Secuani si Elveti: ea este situata spre media-nopte. Belgii incepu dela marginile extreme ale Galiiei, se intendu pana la partea inferiore a Renului si cauta spre media-nopte si resaritu. Acitani'a se intende dela riulu Garumn'a pana la muntii Pirenei si pana la acea parte a Oceanului care este longa Spani'a; ea cauta intre apusu si media-nopte².

II. La Elveti cu neasemenare celu mai nobile si mai avutu fu Orgetorige. Acest'a, sub consultatulu lui M. Mesal'a si M. Pisone¹, impinsu de setea de domnia, facu conjuratiune cu nobilimea si indupleca pre cetatieni ca cu tote poterile se esa din tier'a loru. «Erá forte usioru, cumu ei intreceau prin virtute pre toti, a apuca imperiulu a tota Gali'a.» Elu i indupleca la acest'a cu atatu mai usioru, ca Elvetii suntu strimtorati de pretotendene de natur'a locului: de una parte de riulu Renu, forte latu si forte aduncu, care desparte tier'a Elvetia de a Germaniloru; de alta parte de Jur'a, munte forte inaltu, care este intre Secuani si Elveti; d'in atrei'a de laculu Lemanu si riulu Rodanu, care desparte provinci'a nostra despre Elveti. D'in aceste pedece urma ca ei si se se intenda mai pucinu departe cu escursiunile si se pota mai pucinu usioru merge cu belu asupra veciniloru; din care cauza ei, omeni setosi de a se osti, erau cuprensi de mare dorere. Dupa multimea apoi a omeniloru si dupa glori'a in belu si tari'a loru, ei considerau ca aveau anguste margini, cari in lungime se intendeau doue sute patrudieci de mii de pasi, in latime una suta optudieci.

III. Adusi prin aceste motive si impinsi prin autoritatea lui Orgetorige, ei decisera a prepará cele ce erau de nevoia pentru a purcede, a cumpera unu numeru catu mai mare de vite de trasu si de care, a face semenature catu mai multe, pentru ca se aiba pre drumu grane cu indestulare; a intari pacea si amicitia cu statele vecine. Pentru a termina aceste preparative, cugetara ca doui ani li erau destuli; purcederea o decidu, prin una lege, pre alu treile anu. Pentru a indeplini aceste lucrure este alesu Orgetorige. Acest'a dupa ce lua asuprasi legatiunea catra statele vecine, in mersulu seu, indupleca pre Casticu Secuanulu, fiulu lui Catamantalide si alu caruia parente tienuse multi ani domni'a la Secuani si fuse numitu amicu de catra senatulu poporului romanu—ca se apuce in tier'a sa domni'a, pre care tatalu o avuse mai inainte; asemenea indupleca pre Dumnorige Eduulu, fratele lui Divitiacu—si care in acelu tempu tienea celu antaiu gradu de onore in statulu seu si era forte amatu de poporu¹, ca se caute a face si elu asemenea, si i da pre fii'a sa in casatoria. Elu li probeza ca este forte usiuru de facutu, a scote la capetn intreprinderea, pentru ca insusi are se aiba guvernamentulu tiei sale; ca nu este indoire ca Elvetii nu aru fi cei mai potenti din tota Gali'a; i incredintieza ca le va ajuta, cu medilocele si armata sa, pentru a si procura domniele. Induplecati prin aceste vorbe, ei-si da cuventu si juramentu intre sene, si spera ca

apucandu puterea, cu ajutorulu acestoru trei popore, cele mai potenti si mai brave, aru poté ajunge domni preste tota Gali'a.

IV. Indata ce acestu lucru fû descoperitu Elvetiloru, prin una denunciatiune, ei constrinsera pre Orgetorige a-si dá cuvente de aperare; pusu in fere dupa datin'a lor, condamnatulu trebuia se suferu punitiunea de a fi arsu in focu. In diu'a fisata pentru aperarea causei, Orgetorige adunà de pretotendene la judeciu pre toti omenii casei sale, pana la diece mie, si totu acolo aduse pre toti clientii si debitorii sei, de cari avea mare numeru. Prin ajutoriulu acestora elu se sustrase de a nu si dá indreptare. In tempu ce tier'a, atitiata pentru acesta fapta, cautà a si urmari dreptulu cu armele, si deregatorii adunà dela campie multimea omeniloru, Orgetorige mori; si nu lipsesce prepusulu, precumu credu Elvetii, cà nu si-ar fi facutu elu insusi morte.

V. Dupa moartea sa, Elvetii cauta nu mai pucinu a face cea-a ce decisesera, pentru cà se esa din tier'a lor. Candu acumu credu cà suntu parati pentru acést'a, dau focu totoru cetatiloru lor, in numeru de douesprediece, satelor. la numeru de patru sute, si totoru locuintieloru private; tote granele, afora de acele ce aveau se le duca cu sene, le ardu, pentru cà, luandulise speranti'a de intorcere a casa, se fia mai preparati a infruntà orice periclu; demanda cà fia-care se si iè de a casa farina pentru trei luni. Indupleca pre Rauraci, pre Tulingi si pre Latobrigi, vecini cu densii, cà urmandu esemplulu lor, dupa ce voru fi arsu cetatile si satele, se purceda impreuna cu ei; apoi pre Boi, cari locuisera d'incolo de Renu si trecusera pre teritoriulu Noricu, unde batusera Norei'a, i premescu intre densii si-i admitu cà soci.

VI. Eráu de totu doue drumuri pre cari poteau esi din tier'a lor: unulu pre la Secuani, angustu si greu, intre muntele Jur'a si riulu Rodanu, pre unde carele abia poteau trece câte unulu; apoi unu munte forte inaltu domina acestu cale, incatu prea pucini omeni poteau usioru a i impededà; celalaltu, prin provinci'a nostra, multu mai bunu si mai scurtu, pentru cà intre tier'a Elvetiloru si a Alobrogiloru, supusi nu de multu, curge Rodanulu, si acest'a in unele locuri lu trecu prin vadu. Cea mai de margene cetate a Alobrogiloru si mai apropiata de tier'a Elvetiloru este Genev'a. De la acestu cetate se intende unu podu la Elveti. Ei credeau cà seau voru in duplecà pre Alobrogi, fienducà inca nu se pareau cu buna anima catra poporulu romanu, seau cà i voru constringe cu puterea, cà se fia lasati a trece prin tier'a lor. Preparandu tote lucrurele pentru purcesu, fiseza una di in care toti se se adune la rip'a Rodanului: acestu di erà a cincea inainte de calen-dele lui Aprile, sub consulatulu lui L. Pisone si A. Gabiniu.

VII. Cesare¹, cumu se inscientia cà ei cauta a si face drumulu prin provinci'a nostra, se grabesce a purcede din urbe², si catu pote mai rapede merge in Gali'a ulterioare si ajunge la Genev'a. Elu demanda in tota provinci'a unu numeru de militari catu pote mai mare, càce in Gali'a ulterioare erà numai una legiune, si pune de strica podulu de la

Genev'a. Elvetii, indată ce se incredentiezza despre venirea lui, trametu la densulu că legatî pre cei mai nobili ai cetatei lor, in fruntea careia legatiuni se află Nameiu și Verudoctiu, ca se i dica că ei au in cugetu, fora nece una reutate, a si face drumulu prin provincia, pentru că nu au alta cale; că lu roga se le fia permis a face acest'a cu voi'a lui. Cesare fienducă tienea mente că consulele L. Casiu fuse ucisu și armat'a acestuia infranta și trecuta pre sub jugu de catra Elveti, cugete că nu trebuia a li concedă. Elu nu credea ca nesce omeni cu anima neamica, dandulise invoire a si face drumulu prin provincia, aru poté se se abtiena de a nu face daune și reutati. Totusi că se pota trece la medi-locu tempu pana ce s'aru adună militarii pre care i comandase, respunse legatiloru că va caută una di pentru a deliberă; că ei, deca aru voi ceva, se revena (in diu'a) inainte de idele lui Aprile.

VIII. Intre aceste, cu legiunea pre care o avea cu sene și cu militarii ce se adunaseră din provincia, face, dela laculu Lemanu, care cura in riulu Rodanu¹, pana la muntele Jur'a, care desparte tier'a Secuaniloru de Elveti, unu muru de nouesprediece mii² de pasi in lungime si de siesesprediece petiore in inaltime, precumu și una fosata. Terminandu acestu lucru, elu dispune presiedie si intaresce castele, pentru că cu atātu mai usioru, deca Elvetii s'aru incercă a trece fora voi'a sa, se i pota respinge. Candu vene diu'a pre care o fisase cu legatii si ei revenu la densulu, li dice, că dupa datin'a și esemplulu poporului romanu, nu pote dá nemenui drumulu prin provincia; și, deca ei aru cercă a face acést'a in potere, li areta că i va impededă. Elvetii, insielati in acesta sperantia, legandu nai impreuna și facundu multe plute³, éra altii, prin vadurele Rodanului, pre unde aduncimea riului éra cea mai mica, cercandu deca aru poté trece in potere, uneori diu'a, mai adese noptea, și de tari'a fortificatiuniloru si de alergarea si armele militariloru respinsi fiendu, se lasara de acesta incercare.

IX. Li remanea singura calea pre la Secuani, pre unde fora voi'a acelora ei nu puteau merge din caus'a strimtoriloru. Ne potendu se i induplece ei insii, trametu legati la Dumnorige Eduulu, că, fiendu elu medilocitoriu, se capete dela Secuani acesta voia. Dumnorige, prin favorea si largitiunea sa, potea forte multu la Secuani, si éra amicu Elvetiloru, fienducă luase din acea tiera in casatoria pre fi'a lui Orgetorige; apoi impinsu de setea de domnia, elu favoră lucrurile noue si voiă a avé legate cu sene, prin benefacerea sa, cătu mai multe popore. Asiá dera elu iea asuprasi lucrulu, capeta dela Secuani că se lase pre Elveti a merge prin tier'a lor, si face că ei se si dă unii altora ostatici: Secuanii, pentrucă se nu impedece pre Elveti in drumulu lor; Elvetii, pentru că se treca fora dauna si reutate.

X. Cesare este inscientiatu că Elvetii au de cugetu asi face drumulu prin teritoriulu Secuaniloru si Eduiloru, in tier'a Santoniloru, ce suntu nu departe de tier'a Tolosatiloru, a caroru cetate este in provinci'a nostra. Elu intielegea că deca s'ar face acést'a, va fi unu mare periculu

pentru provincia, că pre nesce omeni belicosi, neamici ai poporului romanu, se i aiba vecini unoru locure deschise si forte fertili in grane. De acea-a dà legatului T. Labienu comandulu preste intariturile ce facuse; elu insusi merge rãpede in Itali'a¹, conscrie acolo doue legiuni, scote din iernatice alte trei, cari iernasera in impregiurimile Acileiei, si cu aceste cinci legiuni apuca pre unde erã calea cea mai scurta in Gali'a ulterioare, prin Alpi. Acolo Centronii, Graiocelii si Caturigii, ocupandu inaltimile, cerca a oprí trecerea ostei. Elu i respinge in mai multe lupte, si de la Ocelu, care este in margenea provinciei citeriore, ajunge in siepte dile pre teritoriulu Vocontiloru, in provinci'a ulterioare; de acolo elu duce ostea in tier'a Alobrogiloru si apoi la Segusiani. Acesti'a suntu cei antaiu afora din provincia, din colo de Rodanu.

XI. Elvetii trecusera acumu cu cetele loru prin strimtorile si tier'a Secuaniloru, ajunsesera pre teritoriulu Eduiloru si devtastau agrii loru. Eduii, cumu nu puteau aপরã de acestia pre sene si ale sale, trametu legati la Cesare spre a lu rogã pentru ajutoriu¹. «In totu tempulu ei se portasera asiã catra poporulu romanu, cã nu aru fi meritatu ca, mai in ochii armatei nostre, agrii loru se fia devastati, copii loru dusi in servitude, cetatile loru luate cu puterea.» In acelasi tempu, Ambarii, amici si consangeni Eduiloru, incredentieza pre Cesare cã agrii loru au fostu predati, si cã li este greu a si aপরã cetatile de furi'a neamiciloru. Asemene Alobrogii, cari aveau sate si posesiuni dincolo de Rodanu, se retragu cu fug'a la Cesare si i areta cã nu li a remasu nemicu afora de pamentulu agriloru loru. Cesare, adusu prin aceste plangeri gasi cã nu trebuia a asteptã pana candu Elvetii aru ajunge la Santoni, dupa ce aru fi ruinatu tote averile sociloru.

XII. Este unu rin, Ararele, care curge prin tier'a Eduiloru si a Secuanilor in Rodanu; elu merge atãtu de lenu, cã nu se pote vedé cu ochii in care parte curge. Elvetii lu treceau pre plute si pre luntri legate impreuna. Cesare, in data ce se incredentia prin esploratori cã trei parti din cetele loru trecusera acumu Ararele, era cã apatr'a parte remasese dincoco de riu, purcese din tabera, la atrei'a veghia, cu trei legiuni, si ajunse la acea parte care inca nu trecuse riulu. Atacandui pre neasteptate si cumu erau in disordine, ucise mare parte din ei; cei ramas luara fug'a si se ascunsera in padurile vecine. Acesti omeni erau din tienutulu ce se numia Tigurinu, cãce tota tier'a Elvetiloru este impartita in patru tienuturi. Tigurinii singuri esindu din tier'a loru, in tempulu parentiloru nostri, ucisesera pre consulele L. Casiu si trecusera armat'a lui pre sub jugu. Asiã, seau din intemplantare seau prin vointi'a dieiloru nemoritori, partea statului elvetiu care causera poporului romanu acea mare calamitate, ea antãiu-si trase punitiunea. In acesta invingere, Cesare resbunã nu numai injuriile publice, dera chiaru ale sale private, cãce Tigurinii, in aceasi bataia in care omorisera pre Casiu, ucisesera pre legatulu L. Pisone, bunulu socrulu seu L. Pisone.

XIII. Dupa ce dede acesta bataia, Cesare, cã se pota urmari cetele

remase ale Elvetiloru, pune de face unu podu preste Arare, și trece o-stea sa. Elvetii inspaimentati de apropiarea lui neasteptata, și vedindu că cea ce ei facusera în douedeci de zile cu forte mare greutate, că se treca riulu, elu o facuse în una singura di, trametu la elu legati, în fruntea carora eră Divicu ce fuse generariu în belulu cu Casiu. Elu vorbesce catra Cesare asiá : «Deca poporulu romanu ar face pace cu Elvetii, ei voru merge și se voru asediá în partea unde ar decide și ar voi Cesare; éra deca elu ar perseverá a i urmari prin belu, se-si aduca-amente și de perderea suferita odeneore de poporulu romanu, și de vechi'a barbatia a Elvetiloru. Că atacase pre neasteptate unu senguru tienutu, candu acei ce trecusera riulu nu poteau dá ajutoru la ai loru, pentru acést'a elu se nu atribuesca multu vertutei sale, nece se i despretiuesca. Ei invetiasera dela parentii și stramosii loru cá se se lupte mai multu cu barbatia de câtu prin insielatiune, seau se se servesca de curse. De aceea elu se iè-amente cá nu cumva loculu unde ei stetesera se-si iè numele dela calamitatea poporului romanu și dela nemicierea armatei sale, și se transmitea posteritatéi amentire rea.»

XIV. La aceste Cesare respunse asiá : «Elu esită cu atātu mai pucinu¹, cu câtu tienea mente faptele pre cari le amentisera legatii elveti; suferiá cu atātu mai greu, cu câtu mai cu nedreptulu se întemplase aceea calamitate poporului romanu, care, deca s'ar fi sciutu culpabile de ore-care nedreptate, nu i ar fi fostu greu a se padí; dera se insielase prin acea că neci nu cunoscea se fía facutu ceva pentru care se i fía frica, neci credea că trebuía a se teme fora cauza. Deca elu ar voi a uitá vechi'a desonore, poterear asemenea dá uitarei injuriile recanti, că se incercasera de a trece prin provincia în putere, fora voi'a sa, că vesasera pre Edui, pre Ambari, pre Alobrogi? Că ei se mundryau atātu de insolente despre victori'a loru și se mirau că remasesera nepuniti atātu de lungu tempu pentru injuriile ce facusera, acést'a eră totu un'a² : căce dieii nemoritori, pentru cá omenii, pre cari voescu a i puni de nelegiuirea loru, se suferia cu atātu mai grea dorere scambarea sortei, li acorda adese ori prosperitatea și una impunitate mai tardia. De și lucrurile sunt asiá, totusi, deca i voru dá ostatici, pentru cá elu se fía asecuratu că ei voru face cele ce aru promite, deca voru indestulá pre Edui și pre socii loru, precumu și pre Alobrogi, pentru daunele celi cauasera, elu va face pace cu densii». Divicu respunse că Elvetii eráu invetiati dela stramosii loru cá se aiba datin'a a primí ostatici, éra nu a dá; că despre acestu lucru poporulu romanu eră marturu.

XV. Dandu acestu respunsu elu se retrase. Adou'a di, Elvetii se muta cu taber'a din acelu locu; Cesare face asemenea, și tota calarimea sa, în numeru pana la patru mie, pre care o adunase din tota provinci'a, dela Edui și dela socii loru, o tramete înainte, cá se veda în cotro mergu neamicii. Calari romani urmarindu prea cu aprendere cod'a ostei neamiciloru, incepú lupt'a cu calarimea Elvetiloru, în unu locu

nefavorabile, și câțiva din ai noștri cadu. Elvetii, ingonfati prin aceasta luptă, fiindcă cu cinci sute de calari respinsesera una multime atât de mare de calari, începura a se opri cu mai multa cutediare, și câte una data a ne artia din cod'a-ostei lor. Cesare opriă pre ai sei dela luptă și se multiamă de una camu data a impediă pre neamicu dela rapiri, dela nutretiu și dela stricationi. Și unii și alții mersera mai cincisprezece zile astfel, încât între cod'a-ostei neamicilor și fruntea-ostei noastre nu era mai multu de cât cinci seau sesse mie de pasi.

XVI. Între aceste Cesare strimtoră pre Edui, în fa care dă, pentru granele ce publicu i promisesera; căce din caus'a frigului, fiindcă Gali'a, precumu s'a dă mai înainte, este situata la media nopte, nu numai nu erau copte panile în agre, dera nu era neci chiaru indestulu nutretiu; era cu granele pre cari le tramesese cu navele pre riulu Arare, nu se putea servi pentru că Elvetii și abatusera calea dela Arare, și elu nu voia a se departă de ei. Eduii traganău din dă în dă; ei diceau că granele se stringeau, că se transportău, că erau aproape se sosesc. Viedu că era prea îndelungu amanatu și că se apropiă dău în care trebuia a impartii ostenilor grău, elu convocă pre principalii cetățeni ai Eduilor, de cari era mare numeru în tabera, între acesti'a pre Divitiacu și Liscu, care era supremulu lor deregutoriu, pre care Eduii lu numescu *vergobretu*, care este alesu pre unu anu și are putere de vietia și morte asupra a lor sei. Greu li imputa elu, că în tempu ce nu se pote nece cumpară, nece stringe de pre agri, ei nu lu ajuta în unu tempu atât de cu nevoia, și candu neamicii sunt asiă de aproape; mai cu sema cumu elu se apucase de belu induplcatu, în mare parte, prin rogatiunile lor, multu mai tare se plange că este parasitu.

XVII. Atunce Liscu, adusu de cuvintele lui Cesare, i spune lucrure, de cari elu tacuse pana în acelu tempu : «Erau unii cari aveau cea mai mare autoriție asupra plebei și cari, simpli privati, puteau mai multu de cât insisi deregatorii. Aceia prin cuvinte seditioase și amagitorie faceau pre multime că se nu aduca grăulu ce trebuia a dă. Ei diceau că, deca Eduii nu puteau avé supremati'a în Gali'a, era mai bene că ei se suferia dominatiunea Galilor de cât a Romanilor, și că nu trebuia a mai fi indoire că Romanii, după ce voru învinge pre Elveti, nu voru rapă Eduilor libertatea una cu a celoralți Gali. Aceiași inscientiau pre neamici despre consiliile noastre și despre cea ce se petrecea în tabera. Elu nu putea a i reprime; ba înca, deca constrinsu de necesitate, descoperise lui Cesare lucrulu, elu scia cu cât de mare periculu facuse acest'a, și de acea și tacuse cât tempu potuse.»

XVIII. Cesare sentia că vorbele lui Liscu desemnă pre Dumnoriga fratele lui Divitiacu¹; inse, fiindu că nu voia a tractă acestu lucru de facia cu mai multi, desface îndata adunarea, reține pre Liscu și lu întreba pre elu singuru despre cele ce disese în adunare. Liscu vorbește mai în voia și cu mai multa cutediare. Cesare întreba despre a-

ceste, în secretu, și pre alții, și afla că erau adeverate. «Erau însuși Dumnorige omu de cea mai mare audacia, cu multa trecere la poporu pentru liberalitatea sa, și setosu de una schimbare de lucrure. Elu avea luate în arenda de mai multi ani portoriile și tote celelalte venituri ale Eduiloru, cu micu pretiu, pentru că licitându elu nemene nucutediă a licita contra lui. Prin acestu medilocu elu și marise averea sa și capetase mari îndemanari pentru a face largitiuni. Totu-deuna elu întreținea cu banii sei unu mare numeru de calari și-i avea împregiurulu seu; și nu numai în patri'a sa, dera chiaru și în cetatile vecine putea forte multu, și în interesulu acestei poteri, elu maritase pre mam'a sa la Biturigi după unu omu forte însemnatu și potente între ei; însuși avea socia de la Elveti, pre sor'a sa după mama și pre consangenele sale le maritase în alte țiere. Elu favoră pre Elveti și se interesă de benele lor, din cauz'a acestei afinitati. Uriă chiaru personale pre Cesare și pre Romani, fiindu că prin venirea loru puterea sa se micșurase, și fratele seu Divitiacu fuse restabilitu în vechia'i favore și onore. Dece s'ar întimplă ceva reu Romaniloru, elu avea speranția a obținé domni'a prin ajutoriulu Elvetiloru; sub imperiulu poporulu romanu, elu desperă nu numai de domnia, dera chiaru pentru favorea ce avea.» Cesare întrebându afla de asemenea că în nefericit'a lupta de calarime, urmata cu câteva zile mai înainte, fug'a începuse din partea lui Dumnorige și a calariloru sei (câci elu comandă calarimea pre care o tramesese Eduii în ajutoriu lui Cesare), și că fug'a acestora înspăimentase remasiti'a calarimei.

XIX. După ce luă cunoscintia de asemeni lucrure, fiindu că pre lenga aceste prepusure se adaugeau fapte forte certe, că Dumnorige trecuse pre Elveti prin țier'a Secuaniloru, că îngrigise că ei sesi de ostatici între sene, că facuse tote aceste nu numai fora mandatulu lui Cesare și a cetatieniloru sei, dera chiaru fora scienti'a lor; că era acuzatu de catra deregutoriulu Eduiloru, Cesare credea că era destula cauza, pentru că seau elu se lu punesca, seau se demande cetatei a lu pui ea. Unu singuru lucru se opunea la acesta mesura, aceea că elu cunoscea amorea cea prea mare a lui Divitiacu, fratele lui Dumnorige, pentru poporulu romanu, nemargenit'a lui buna voientia catra densulu, însemnat'a-i fidelitate, justiti'a și moderatiunea lui. Elu se temea dece ca se nu amaresca anim'a lui Divitiacu prin supliciulu fratelui seu. Așa dera mai înainte de a face ceva, comanda a i chiamă pre Divitiacu, și dându la una parte pre interpretii ordinari, vorbesce cu elu, prin C. Valeriu Procilu, celu mai însemnatu cetatianu în provinci'a Gali'a, amicul seu, în care avea deplena încredere despre orice lucru. Elu i amentesce totuunadata cea ce s'a disu chiaru în presenti'a sa, în adunarea Eduiloru, despre Dumnorige, și lu înscientieza despre cele ce i s'au spusu de alții la una parte; apoi lu imbarbateza și i cere că, fora superarea animei lui, seau însuși, după ce ar fi judecatu cauz'a, se pronuntie punitiunea, seau se demande că cetatea se o decida.

XX. Divitiacu, multe lacrimi versandu, imbraciosieza pre Cesare și începe a lu rogá cá se nu statuia ceva prea greu asupra fratelui seu. «Elu scie că acele sunt adeverate, și nemine nu suferă pentru această mai multa dorere de câtu sene, pentru că in tempu ce elu, prin creditulu seu, putea forte multu in tier'a sa și in tota Gali'a, fratele, care nu avea mai nece una potere din caus'a teneretiei, s'a ridicatu prin ajutoriulu seu. Fratele se serviá de averea și poterea castigata nu numai pentru a i micșiurá favorea, dera mai și pentru perderea sa. Cu tote aceste elu este miscatu pentru fratele seu și de amorea fratiesca și de opiniunea publica. Decă Cesare ar lua vreuna mesura aspra in contra fratelui seu, in tempu ce elu este cu densulu in amicitia atâtu de strinsa, nemene nu ar crede că această a nu ar fi urmatu cu vointi'a sa, din care impregiurare ar urmă cá animele a tota Gali'a se se îndeparteze dela elu.» Pre candu Divitiacu plangundu cerea aceste dela Cesare cu multe vorbe, Cesare lu apuca de mână, lu liniscesce și lu roga cá se nu mai vorbesca; i spune că are asiá de multa considerațiune pentru elu, in câtu, dupa dorenti'a și rogatiunile sale, lasa la una parte și injuri'a facuta republicei și propri'a sa superare. Elu chiama pre Dumnorige la sene, aduce de facia pre fratele lui, i areta cea ce avea se i impute; i spune lucrurile ce elu însusi scie, precumu și acele de cari se plange tier'a; lu consiliza cá in venitoriu se se fereasca de tote prepusurele, și i dîce că, pentru considerațiunea fratelui seu, i ierta cele trecute. Pune custodi pentru a lu preveghia, ca se pota scîi ce ar lucrá și cu cene ar vorbi.

XXI. In aceasi di, incredentiatu de esploratori că neamicii se asiediasera sub unu munte, la optu mile de pasi de la taber'a sa, elu tramese cá se cunosca cumu erá natur'a muntelui și cum suisiulu prin pregiuru. Ise reportă că erá usioru. La atrei'a veghia, elu comanda lui T. Labienu, legatu propetoriu, a se suí pre vervulu muntelui cu doue legiuni și cu acei caleusi cari cunoscusera drumulu; i spune care este planulu seu. La a patr'a veghia, însusi apuca catra neamici pre acelasi drumu pre care ei mersesera; tota calarimea o tramete inaintea sa; P. Considiu, care erá consideratu cá forte abile in artea militare și care fuse in armat'a lui L. Sul'a și dupa aceea in a lui M. Crasu, este tramesu mai inainte cu esploratorii.

XXII. In fapțulu dîlei, pre candu vervulu muntelui erá ocupatu de T. Labienu, éra Cesare se aflá dela taber'a neamiciloru nu mai departe de câtu de una mila și cinci sute pasi, și, precumu s'a descoperitu in urma de la captivi, neci apropiarea sa nece a lui Labienu nu li erá cunoscuta, Considiu, dandu ventu calului, alerga la Cesare; i spune că muntele, pre care comandase lui Labienu se lu ocupe, erá cuprensu de neamici; că elu cunoscuse această a dupo armele și flamurele galice. Cesare se retrage cu ostile sale pre celu mai apropiatu delu, și asiedia lini'a de bataia. Labienu, precumu i se recomandase—că se nu incepa lupt'a de câtu candu ar fi vediutu ostile lui Cesare aproape de taber'a

neamiciloru, pentru că ataculu asupra se se faca in acelasi tempu din tote partile—ocupase muntele, și asteptă pre ai nostri, abtienenduse de la lupta. Se facuse in fine de multu diua, candu Cesare află prin exploratori și că muntele eră ocupatu de ai sei, și că Elvetii se mutasera cu taber'a, și că Considiu inspaimentatu de frica i reportase că vediute lucrure pre cari nu le vediuse. In acea di Cesare urmaresce pre neamici la distanti'a indatinata, și se pune cu taber'a la trei mie de pasi de la a loru.

XXIII. Adou'a di, fiendu că erău numai doue dila pana la tempulu candu trebuia se se impartia ostei grău¹, și fienducă pana la Bibracte, cetatea cea mai mare și mai avuta a Eduiloru, nu eră mai multu de câtu optusprediece mie de pasi, Cesare crediū că trebuia a se ingrijii de bucate, lasă calea despre Elveti și apucă a merge spre Bibracte. Acestu faptu este inscientiatu neamiciloru de nesce fugiti ai lui L. Emiliu, decurione in calarimea Galiloru. Elvetii, seau crediendu că Romanii se retragu de frica, cu atât mai multu că ei in diu'a trecuta, dupa ce ocupasera muntele, nu incepusera lupt'a, seau incredienduse că aru poté inclide Romaniloru bucatele, scambarasi proiectulu, și intorcunduse in apoi se pusera a urmarī și a artielī pre ai nostri dela cod'a-ostei.

XXIV. Dupa ce vede acest'a, Cesare duce ostile pre unu delu forte apropiatu, și calarimea o tramese că se sustiena ataculu neamiciloru. Insusi intre aceste formeza, la medi-loculu delului, una intreita linia de bataia din patru legiuni de veterani, că se asiedie de asupra sa, pre culmea delului, cele doue legiuni, pre cari le conscrisese de curundu in Gali'a citeriore, și pre toti ausiliarii; apoi comandă se imple cu omeni totu muntele, și intre acestea se stringa sarcinele la unu locu, și pre acest'a se lu intaresca cei ce stă in lini'a mai de deasupra. Elvetii urmandu cu tote carele loru, strinsera la unu senguru locu sarcinele; ei, cu lini'a loru forte indesa, respingundu calarimea nostra și facundu falangea, inaintara sub antăi'a nostra linia.

XXV. Cesare dupa ce indeparteza mai antăiu calulu seu, apoi pre ai totororu, pentru ca pericolulu fiendu ecuale pentru toti, se li iē speranti'a de fuga, imbarbateza pre ai sei și incede lupt'a. Militarii aruncandu pilurele din unu locu superioare, sparsera usioru falangea neamiciloru; punend'o in desordine, ei se aruncara asupra loru cu sabiele scose. Pentru Gali mare impiedecare eră in lupta, că mai multe scute de ale loru fiendu strapunse și prene unulu de altulu¹ prin una singura lovire a pilureloru, cumu ferulu se indoise, ei nu poteau nece a lu scote, nece, fienduli stang'a impiedecata, a se luptă indetulu de comodū; in câtu multi din ei, dupa ce si miscasera indelungu braciulu², preferiau a lasă scutul din mâna și a se luptă cu corpulu deschisu. La urma repusi de rane, ei incepura a dá inapoi, și fiendu că unu munte eră a-prope camu de un'a miia de pasi, acolo incepura a se retrage. Dupa ce muntele fuse apucatu și ai nostri inaintău spre densii, Boii și Tulingii, cari, camu la cincisprediece mie de omeni, inchiău ostea in mersu a

neamiciloru, și erau presiediuulu celoru din coda, atacara, in mersu, pre ai nostri, la laturea deschisa³, și i luara impregiuru; și acésta vedindu Elvetii cari se retrasesera in munte, incepura a se apropiá din nou si a reinof lupt'a. Romanii intorcundusi stegurele, inaintara in amendoue partile : antâi'a și a don'a linia cá se resista neamiciloru ce fusesera invinsi și respinsi, a trei'a cá se sustiena ataculu celoru ce veniáu acumu.

XXVI. Se batura asiá indelungu și cu inversiunare, in una lupta indouiosa. Cumu neamicii nu puteau sustiené mai indelungu ataculu nostru, unii se retraseră in munte, precumu incepusera, ceilalti apucara spre sarcinele și carele loru. In tota acesta lupta, de și se batura dela or'a a sieptea din di pana ser'a, nemene n'a potutu vedé unu neamicu dandu dosu. Se batura inca multu din nopte lenga sarcine, pentru că neamicii dispusesera carele loru cá unu valu, și din locu mai inaltu aruncá cu armele asupra acelu din ai nostri cari mergeau spre densii; éra unii, printre care și rote, aruncau matare și tragule, și raniau pre ai nostri. Dupa ce se batura indelungu, ai nostri li luara sarcinile și taber'a. Acole fura prensi fii'a și unulu din fiii lui Orgetorige. Din acesta bataia scapara aproape una suta treideci de mie de omeni și mersera necontentitu tota noptea acea; fora se si intrerupa nece cumu mersulu noptea, ajunsera a patr'a di in tier'a Lingoniloru, pre candu ai nostri, și din caus'a osteniloru raniti, și pentru immormentarea ucisiloru, intardiandu trei díle, nu potusera a i urmarí. Cesare tramese la Lingoni scrisori și nunti, cá se nu i ajute nece cu bucate nece cu orice altu lucru; cá de i voru ajutá, i va avé neamici, cá pre Elveti. Insusi elu, dupa ce trecusera trei díle, incepù cu tote ostile a i urmarí.

XXVII. Elvetii adusi in lips'a de tote lucrurele, tramesera la elu légati pentru supunere. Acesti'a intelnindulu pre drumu, se aruncara la petiorele lui, și roganduse și plangundu, cerura pacea. Demandanduli a asteptá venirea sa in acelu locu unde erau atunce Elvetii, ei se supusera. Cesare dupa ce ajunge acolo, li cere ostatici, armele loru și servii cari fugisera la densii. Pre candu aceste se cauta și se aduna la unn locu, facunduse nopte, aproape siese mie de omeni din tienutulu ce se numesce Verbigenu, seau inspaimentati de temerea cá se nu fia supusi la grea punitiune, dupa ce voru fi datu armele, seau impinsi prin speranti'a de scapare, fienduca credeau cá, in mediloculu unei multime atâtu de mare de supusi, fug'a loru ar poté fi nevediuta seau nece cumu sciuta, esíra din taber'a Elvetiloru, la inceputulu noptei, și apucara spre Renu și spre marginile Germaniloru.

XXVIII. Cesare, indata ce aflá acést'a, demandá acelu prin acorora tiera ei apucasera, cá se i caute și se i aduca inapoi, de voiau a fi justificati inaintea sa. Readucandui, elu i tratá cá neamici¹; éra totoru celoralalti, dupa ce dederă ostatici, armele și fugarii, li priimí supunerea. Demandá Elvetiloru, Tulingiloru și Latobrigiloru cá se se reintorca in tier'a loru de unde purcesesera; și fienduca acasa nu aveau ne-

micu cu ce se si tiena fomea, căce tote recoltele loru erau perdute, mandă Alobrogiloru că se li faca indemanare cu pane; éra loru li prescise că se si reconstruesca cetatile și satele pre cari le arsesera. Acést'a o facù mai alesu pentru cuventulu că nu voi se remana desertu loculu pre care ei lu lasasera, că nu cumva pentru bunetatea pamentureloru, Germanii, cari locuescu din colo de Renu, se treca din tier'a loru in a Elvetiloru și se fia vecini cu provinci'a Gali'a și cu Alobrogii. Cerendu Eduii, elu li invoi că se asiedie in tier'a loru pe Boi, fienducă érau renumiti pentru ales'a loru vertute. Ei li dederă agri și in urma i primira la acelesi drepture și libertati pre cari insii le aveau.

XXIX. In taber'a Elvetiloru se aflara și se adusera la Cesare table scrise cu litere grecesci¹, in cari table érá anume trecutu comptulu, ce numeru esise din tier'a loru, cari poteau portá armele, și asemenea separatu copiii, betranii și femeiele. Sum'a totororu acestora érá : douesute siesedieci și trei de mie capete de Elveti, treidieci și siese mie Tulingi, patruspredieci mie de Latobrogi, douedieci și trei mie Rauraci, treidieci și doue mie Boi. Din acesti'a, omeni cari poteau portá armele, erau la nouedieci și doue mie. Preste totu fura la trei sute siesedieci și optu de mie. Facunduse, precumu mandase Cesare, recensementulu aceloru ce se intorsera a casa, s'a aflatu unu numeru de una suta diece mie.

XXX. Terminanduse belulu cu Elvetii, legati mai din tota Gali'a, cei mai antâiu ai cetatiloru, venira pentru a gratulá pre Cesare. «Ei intielegeau că de și prin belulu acest'a elu infrenase pre Elveti pentru vechiele batujocure ce facusera poporului romanu, totusi acestu belu urmase nu mai pucinu pentru benele tieriei Galiei de câtu pentru alu Romaniloru, fiendu că Elvetii, in tempu ce érau in una stare forte inflorita, lasasera casele loru, cu scopu că se se duca cu belu in tota Gali'a, că se o supuna dominatiunei loru, că se si alega pentru locuentia, din una mare intendere, pamentulu pre care l'aru fi crediutu celu mai comodu și mai fertile din tota Gali'a, și că se aiba tributarie pre tote celelalte popore! Ei cerura se li se invoiesca de a convocá in anume dî una adunare a tota Gali'a, și acésta se o faca cu buna-vrerea lui Cesare; că avea orecari lucrure pre cari voiau a le cere dela densulu cu consentimentulu comune. Permittiendulise acestu lucru, ei fisara diu'a adunarei și prin juramentu santira între sene că nemene se nu descoperia ceva afora de acei carora s'ar fi mandatu cu consiliulu totorora.

XXXI. Desfacunduse acesta adunare, aceiasi cetatiani principali ai cetatiloru, cari fusera mai inainte la Cesare, revenira și cerura că se li permita a vorbí cu elu in secretu de salutea loru și a totororu cetatianiiloru. Capetandu acesta voia, toti plangundu se aruncara la petiorele lui : «Ei staruiau și érau ingrijiti nu mai pucinu că se nu se descoperia cele ce voru vorbí, de câtu că se capete cele ce voiau, fienducă, deca s'aru descoperi vorbele loru, ei vedeau că voru fi espusi la cele mai complete suplicie.» Divitiacu Eduulu vorbí pentru densii : «In tota

Gali'a eráu doue factiuii : capii unei'a eráu Eduii, éra ai celeilalte Arvernii. Dupa ce acesti'a de multi ani se luptáu între sene cu inversiunare pentru putere, facutus'a cá de catra Arveni sí Secuani Germanii se fia chiamati in ajutoriu cu salariu. Din acei'a trecura Renulu mai antâiu cam cincispredece mie; apoi dupa ce ei, omeni feroci sí barbari, se impatemira de fertilitatea pamentului, de bunulu traiu sí de multímea averiloru Galiloru, fura adusi mai multi : acumu erá in Gali'a unu numeru pana la un'a suta douediece de mie. Eduii sí clientii loru se batusera cu densii in doue rondure cu armele; fiendu invinsi suferisera una mare calamitate, perdusera tota nobilimea, totu senatulu, tota calarimea. Repusi prin aceste lupte sí calamitati, ei cari, sí prin virtutea loru, sí prin legaturele de ospetia sí amicitia cu poporulu romanu, puteau forte multu in Gali'a, fusera constrinsi a dá Secuaniloru ostatici pre cei mai nobili ai loru, sí a-si legá tier'a prin juramentu cá nu i voru cere inapoi, nece voru implorá ajutoriu dela poporulu romanu, nece voru recusá cá se fia purure sub jugulu sí imperiulu loru. Unulu'erádin tota cetatea Eduiloru, care nu potuse fi înduplecatu cá se jure seau se dè ostatici pre copii sei. De aceea elu fugise din tier'a sa sí venise in Rom'a, la senatu, cá se cera ajutoriu¹, fienducá singuru elu nu erá tîenutu nece cu juramentu nece cu ostatici. Dera se intemphase mai reu invingutoriloru Secuani de câtu invinsiloru Edui : căce Ariovistu, regele Germaniloru, se asiediasa in tier'a loru, ocupase a trei'a parte din pamentulu secuanu, care este celu mai bunu din tota Gali'a, sí acumu demandá Secuaniloru cá se lasa inca atrei'a parte, fienducá pucine lune mai inainte i venisera douediece sí patru mie Arudi, carora avea se prepare locu sí asiediari. In pucini ani va urmá cá toti Galii se fia alungati d'in Gali'a, sí toti Germanii se treca Renulu, căce nu este de comparatu nece pamentulu galicu cu alu Germaniloru, nece datin'a traiului acestor'a cu a Galiloru. Ariovistu apoi, cumu una data in lupta invinsese ostile Galiloru, care lupta urmá la Magetobri'a, comandá cu mundria sí cu crudíme, cerea ostatici pre copiii totororu celoru mai nobili sí i supunea la tote speciele de crudími, deca unu lucrú nu erá facutu la semnulu ce dá seau dupa vointi'a sa. Elu erá unu omu barbaru, plenu de mânia, naucu; tirani'a lui nu putea fí suferita mai indelungu. Toti Galii, deca nu aru aflá vre-unu ajutoriu la Cesare sí la poporulu romanu, trebuia se faca totu acea ce au facutu Elvetii, se emigreze din patri'a loru, se caute alte locuintie, alte asiediari, departate de Germani, sí se-si cerce sortea orice s'ar intemphiá. Elu nu se indouia cá Ariovistu, deca aceste i voru fí descoperite, n'ar supune la supliciele cele mai grele pre toti ostatici ce erau la densulu. Cesare, sí prin autoritatea sa sí a armatei sale, sí prin victori'a recente, sí prin numele poporului romanu, putea impedeá cá se nu treca Renulu una mai mare multíme de Germani, sí putea aperiá tota Gali'a de reulu lui Ariovistu.»

XXXII. Dupa ce Divitiacu tîenù acestu cuventu, toti cari eráu de fa-

cia începura cu mare plângere a cere ajutoriu dela Cesare. Elu luà-amente că Secuanii singuri dintre totii nu faceau nemicu din cele ce faceau ceilalți, ci tristi, cu capulu plecatu, se uitau în pamentu. Miranduse întrebă chiaru pre densii de caus'a superării lor. Secuanii nu răspunsera nemicu, ci remaseră tăcuți în acea-asi tristetia. După ce i întrebă de mai multe ori fora că se pota scote din gur'a lor una siugura vorbă, Divitiacu Eduulu răspunse asemenea pentru densii : «Sortea Secuanilor eră mai misera și mai grea de câtu a celorlalți, fiinducă ei singuri nu cutediău nece a se plange chiaru în secretu, nece a imploră ajutoriu, și se înspăimentau de crudimea lui Ariovistu absente, cași cumu ar fi presente; căce ceilalți aveau celu pucinu facultatea de a fugi; Secuanii înse, cari primiseră pre Ariovistu în tier'a lor și ale carora cetăți erau în puterea lui, trebuiau a suferi tote crudimile.»

XXXIII. Cunoscundu aceste împregiurări, Cesare întârî prin vorbe animele Galilor și li promise că va avé ingrigire de plângerea lor : că avea mare speranția că Ariovistu, și în recunoscenția benelui seu¹, și adusu prin autoritate sa, va pune capetu nedreptăților. După aceste vorbe elu desfăcù adunarea. Pre lenga faptele espuse, multe motive îndemnau pre Cesare că se cugete asupra acestei afaceri și se o iè asuprasi. Mai întâiu elu vedea că Eduii, numiti adese frați² și consangeni de catra senatulu romanu, erau ținuti în servitutea și sub dependenția Germanilor, și sciea că ei aveau ostatici la Ariovistu și la Secuani, cea ce, sub imperiulu atâtu de mare alu poporului romanu, elu credea că eră forte rușinosu pentru sene și pentru republica. Că Germanii apoi se se deprenda cu încetul a trece Renulu, și ca una mare multime din ei se vena în Gali'a, elu vedea a fi periculosu pentru poporulu romanu, și nece nu credea că acești omeni feroci și barbari, caudu voru fi ocupatu tota Gali'a, nu se voru opri, precumu Cimbrii și Teutonii³ facuseră mai înainte, că se se duca în provincia, și de acolo se apuce în Itali'a, mai alesu cumu pre Secuani i dispartiă de provinci'a nostra numai Rodanulu⁴. Cugetă că trebuia a preîntemina câtu mai curendu aceste lucrure. Insusi apoi Ariovistu ajunsese la atât'a mundria, la atât'a arogantia, în câtu se vedea a nu mai fi de suferitu.

XXXIV. De acea elu găsì cu cale că se trametă la Ariovistu legati, cari se i cerea a alege unu locu intermediariu pentru una convorbire între ei amândou, că voia a trată cu elu de lucrure forte importanti pentru republica și pentru ei amândou. Ariovistu răspunse acestei legățiuni. «Deca ar fi avutu ceva nevoia dela Cesare, elu s'ar fi dusu la densulu; deca Cesare voia ceva dela elu, trebuia se vena insusi. Pre lenga aceste, elu fora oste nu cutediă a merge în acele parti ale Galiei pre cari le posedea Cesare, nece ostea fora mare caratura de bucate și greutăți nu potea a o adună în unu locu. Lui înse i se pareă unu lucru de mirare, ce avea a face Cesare seau în generale poporulu romanu în Gali'a sa, pre care elu o invinsese în belu.»

XXXV. Aducundu-i-se acestu răspunsu, Cesare tramese din nou le-

gati la densulu cu aceste mandate : «Fienducà Ariovistu, onoratu cu una benefacere atâtu de mare din partea sa și a poporului romanu, candu in consulatulu seu fuse numitu de catra senatu rege și amicu, dá lui Cesare și poporului romanu acea multîamita, cà invitatú fiendu, elu se ingreniá a vení la una convorbire, si nu credea cà trebuíá a vorbí și a luá cunoscentia despre una afacere comune, aceste cerea Cesare dela elu : dintru antâiu mai multu se nu mai treca orecare multime de omeni preste Renu in Gali'a ; apoi ostaticii ce i avea dela Edui se i dè inapoi, și Secuaniloru se li permita cá se pota, cu buna-vrerea lui, a li inapoiá pre acei ce i aveau ei ; se nu nelinescesca pre Edui cu vre una nedreptate, neci se li faca belu loru seau sociloru loru. De va face aceste, elu va avé totudeun'a favorea și amicitia sa și a poporului romanu ; éra de nu va fí urmatoriu, fienducà senatulu, sub consultatulu lui M. Mesel'a și M. Pisone, decernuse ca oricine ar guverná provinci'a Gali'a se apere, intru càtu ar poté fí in interesulu republicei, pre Edui și pre ceialalti amici ai poporului romanu, Cesare nu va fí nepe-satoriu pentru injuriile suferite de Edui.»

XXXVI. La aceste Ariovistu response : «Dreptulu belului erá cà acei ce ar fí invinsu se comande celoru pre cari i invinsese, in ce modu voiáu ; de asemine poporul romanu avea datin'a a comandá invinsiloru nu dupa prescriptiunea altuia, ci dupa arbitriulu seu. Deca elu nu prescrie poporul romanu, in ce modu se use de dreptulu lui, nu trebuíá cá elu se fia impededatu de catra poporul romanu in dreptulu seu. Eduii, fienducà cercasera sortea belului, și se luasera la bataia și fusera invinsi, ajunsera tributarii sei. Una mare perdere i facea Cesare, care cu venirea sa i micșiurá veniturele. Elu nu va inapoiá Eduiloru ostaticii, nu-i va atacá pre nedreptulu cu belu nece pre densii nece pre socii loru, deca voru remané statori la ceea ce convenisera, și voru responde in fiacare anu tributulu ; éra de nu voru face acést'a, numele de frati ai poporului romanu va fi departe de a li serví intru ceva. Cà Cesare i declará cà nu va fí nepe-satoriu pentru suferentiele Eduiloru, nemene nu se batuse cu elu fora cá se nu fia cadiutu. Se va luptá candu Cesare va voí. Cesare va vedé ce potu prin virtutea loru neinvinsii Germani, forte depresi cu armele, și cari de patrusprediece ani nu intrasera sub acoperimente.»

XXXVII. In acelasi tempu candu se aducea lui Cesare aceste response, veniáu și legati din partea Eduiloru și a Treviriloru : Eduii pentru a se plange cà Arudii, cari fusera de curundu adusi in Gali'a, predau tier'a loru, cà nece chiaru dandu ostatici, nu potusera capetá pacea dela Ariovistu ; Trevirii inse pentru a inscientiá cà una suta de tieniture ale Sueviloru stetesera la ripele Renului și cercau a lu trece, cà in fruntea acestor'a eráu Nasu'a și Cimberiu frati. De cari lucrure Cesare miscatu forte tare, crediù cà trebuíá a se grabí, pentru cá nu cumva elu se pota mai greu resiste, deca nouele cete de Suevi s'aru fí impreunatu cu vechiele osti ale lui Ariovistu. Asiá dera, preparan-

duse de bucate câtu potù mai ràpede, apucà cu mersulu iutè spre Arioivistu.

XXXVIII. Pre candu elu mersese trei dîle, i se anuntià cã Arioivistu se ducea cu tote cetele sale pentru a ocupá Vesontione, care este cetatea cea mai mare a Secuaniloru, sî cã facuse una cale de trei dîle dela marginile sale. Cesare crediù cã trebuia a luá tote mesurile, pentru cã acést'a se nu aiba locu : cãce in acea cetate erá una forte mare cantitate de tote lucrurile utili pentru belu, sî ea erá atátu de intarita prin natur'a locului, in câtu dá mare usioretate de a se traganá belulu, pentru cã riulu Dube, dusu impregiuru cã cu unu compasu, incinge mai tota cetatea; pre locul remasu, care nu este mai mare de siese sute petiore, sî care nu este taiatu de riu, se afla unu munte forte inaltu, asia cã malurile riului atengu din amendoue partile polele acestui munte. Unu muru impregiura muntele sî formeza una cetatiuia, pre care o unesce cu opidulu. Cesare merge intr'acolo, dî sî nopte cu mersu ràpedu, sî ocupandu cetatea asiedia acolo unu presiediu.

XXXIX. In tempu ce elu stà cateva dîle la Vesontione pentru graue sî alte provisiuni, in urm'a intrebariloru militarileru nostri, sî a vorbeloru Galiloru sî ale negotiatoriloru, cari totu spuneau ca Germanii suntu cu nesce corpure forte mari, cu una vertute sî deprendere necredibili in arme; ca adeseori venindu la lupta cu densii nu aru fi potutu suferi nece chiarn faci'a sî agerimea priviriloru loru : de una data atâta temere cuprense tota armat'a in câtu nu pucinu perturbà mentile sî animele totororu. Mai antâiu fric'a se incepù dela tribunii militariloru sî prefectii calariloru, sî dela acei cari din amicitia insocisera dela Rom'a pre Cesare, sî cari aveau nu prea mare deprendere in artea militare. Dintre acesti'a, care de care pretestandu una cauza diversa ce i facea, diceau, a purcede numai decátu, cereau cã cu voi'a lui se li fia permis a se duce; câtiva, fienduli rosine, remaneau, cã se nu dè prepusu de temere. Ei nu poteau nece se si prefaca faci'a, nece se si tiena câte una data lacrimelè : ascunsi in corturi si plangean sortea seau se tanguiáu cu amicii loru de pericolulu comune. Pretotendene in tabera se faceau testamente. Plangerile sî temerea loru perturbà cu incetulu chiaru pre acei cari aveau destula deprendere in belu, militari, centurioni sî comandanti de calarime. Cari din acesti'a voiau se fia priviti ca mai pucinu timidi, diceau cã nu de neamicu li erá tema, ci de strimtorile drumuriloru sî de marimea paduriloru cari eráu intre ei sî Arioivistu, sî cã se temeau pentru bucate se nu pota fi transportate cu indetula indemanare. Unii chiaru incunoscientiau pre Cesare cã, candu va comandá a se ridicá taber'a sî a se duce inainte stegurele, militarii nu voru audî de comandu, nece voru apucá stegurele din caus'a temerei.

XL. Cesare luandu amente aceste, convoca consiliulu, sî chiamandu la acestu consiliu pre centurionii de tote ordinile¹, li face aspre impu-

tari : «Mai antâiu fiindu că credeau că trebuia a întrebă seau a cugeta în ce parte și cu ce scopu au se fia dusi. În tempulu consulatului seu, Ariovistu cautase cu multa aviditate amiceti'a poporului romanu; pentru ce ar judecă ceneva că acel'a s'ar abate cu atâtă imprudentia de la detori'a sa? Elu eră convinsu că Ariovistu, cunoscundu-i cererile și vedindu ecitatea conditiuniloru sale, nu se va lapedă nece de favorea sa nece de a poporului romanu. Că deca, impinsu de furia și nebunia, ar începe belulu, de ce aru avé ei a se teme? seau pentru ce aru desperá ei de virtutea loru și de activitatea sa? Facusera cercare cu acestu neamicu în tempulu parentiloru nostri, candu Cimbrii și Teutonii infransi fiindu de catra C. Mariu, armat'a castigase nu mai pucina gloria de câtu generariulu ei, precumu se sciea; facusera chiaru nu de multu în Itali'a, candu cu tumultulu serviloru, pre cari i ajutá inca ore-care esperientia și disciplina ce invetiasera de la noi. Din aceste se potea judecă câtu bene are în sene constanti'a, fiindu că pre nesce neamici nearmati de cari se temusera fora causa, i invinsera dupa acea armati și invingutori. Apoi acesti'a erau acea-asi cu cari Elvetii baten-duse adese-ori nu numai în tier'a loru, dera chiaru în a acelor'a, i invinsesera mai totudeuna, Elvetii cari totusi n'au potutu resiste arma-tei nostre. Deca pre unii i aru nelenescí lupt'a nefericita și fug'a Galiloru, acei-a cercetandu aru poté aflá că, în tempu ce Galii erau ostiniti de îndelungarea belului, Ariovistu, dupa ce se tienuse mai multe lune în tabera și între baltii, și se ferise de a veni la lupta, atacandu-i pre neasteptate, cumu ei erau acumu desperati de bataia și respiti, i invinse mai multu prin abilitate și prudentia de câtu prin virtute. Deca acestu planu avuse locu în contra unoru omeni barbari și neesperienti, Ariovistu insusi nu sperá că armat'a nostra ar poté fi apucata totu asemenea. Acei cari dá cá pretextu temerea pentru bucate și strimtorile drumuriloru, faceau unu lucru prea cutediatoriu, fiindu că pareau a desperá că generariulu nu și-ar implení detori'a, seau a-i o prescrie. Elu avea îngrijire pentru aceste : Secuanii, Leucii, Lingonii procurau grane, și acumu panile pre agri erau copte; despre drumure ei insii voru judecă în curundu. Că militarii, dicese, nu voru audí de comandu și nu voru duce flamurele, elu nu se turburá întru nemicu de acestu lucru : căce sciea că toti acei carora una armata nu se supusese la comandu, seau fusera parasiți de sorte, portandu reu belulu, seau fusera culpabili de avaretia, descoperinduse asupra ore-care crime. Integritatea sa în tota vietii, fericitatea sa în belulu cu Elvetii erau recunoscute. Asiá dera elu va face fora întârziare acea-a ce eră se amane pentru una di mai îndepartata, și se va mutá cu taber'a în noptea urmatoria, la a patr'a veghia, pentru că se veda câtu mai curundu, deca asupra loru ar avé mai multa putere onorea și detori'a seau temerea. Deca cu tote aceste nu l'ar urmă nemene, elu totusi va purcede numai cu legiunea a diecea, de care nu se îndouia, și ea i va fi

coorte pretoriana.» Cesare favorá specialmente acesta legiune, si pentru barbatii ei se incredea foarte multu in ea.

XXI. Dupa ce tienú acestu cuventu, mentile totororú fura scambaté in unu modu mirabile, si cea mai mare infocare si dorentia de a se bate se nascú. Mai antáiu legiunea a diecea, prin tribunii militari, multiamí lui Cesare, cá elu avuse de dens'a una opiniune atátu de buna, si lu incredintiá cá ea erá forte parata a portá belulu. Apoi celelalte legiuni, prin tribunii militariloru si prin centurionii primelorú ordini, dechiarara, cá se sactisfaca pre Cesare, cá ele nece una data nu se indouisera, nece se temusera de ceva, nece nu crediusera cá judeciulu despre conducerea belulu erá dreptulu lorú, ci alu comandante-lui supremu. Priimindu scusele lorú si luandu conoscentia prin Divitiacu, fiendu cá, dintre Gali, in elu avea cea mare incredere, cá avea se faca unu incongiuru mai multu de cincidieci mie de pasi, pentru ca se duca armat'a prin locure deschise, elu purcese, la a patr'a veghia, precumu disese. In diua a sieptea, candu inca nu intrerupsese mersulu, fú incredintiatu de esploratori cá cetele lui Ariovistu erau departe de ale nostre de douedieci si patru mie de pasi.

XLII. Ariovistu luandu cunoscentia de apropiarea lui Cesare tramete legati la elu, cá cea ce i ceruse mai inainte despre una intelnire, elu o putea face, fiendu cá Cesare venise mai aproape, si cá elu crede cá ar poté face acést'a fora periculu. Cesare nu respinse propunerea; elu credea cá Ariovistu veniea acumu la drept'a judecata, fiendu cá oferiea de la sene acea ce recusase mai inainte, candu i ceruse; avea sperantia cá pentru atâtea bene-faceri ce i facuse elu si poporulu romanu, acelu-a, cunoscundu cererile lui, se va lasá de cerbicia sa. Diu'a intelnirii se fisá pre diu'a a cincea, incependu de atunce. Intre aceste, in tempu ce si trametau adese legati unulu altuia, Ariovistu cerú cá Cesare se nu aduca la convorbire nece unu pedestru; cá se temea se nu fia prensu in cursa de catra densulu; cá si unulu si altulu se vena cu calarime; cá almentre elu nu va vení. Cesare, fiendu cá nece nu voiá a se inlaturá convorbirea prin vre unu pretextu, nece nu cutediá a incredentiá securitatea sa calarimei galice, gasi cá erá forte benc se ié caii calariloru gali si se puna pre ei pre militarii legionari ai legiunei a diecea, in care se incredea foarte multu, pentru cá se aiba unu presiediu adeveratu amicale, deca ar fi avutu nevoia¹. Pre candu se facea acést'a, unu ore-care din militarii legiunei a diecea díse, in unu modu destulu de ridiculu: «Cesare li facea mai multu de cátu promisese: promisese cá va avé legiunea a diecea in locul coortei pretoriane, si acumu i trecea intre calari².»

XLIII. Erá unu siesu mare si pre acést'a una movila destulu de inalta. Acestu locu erá mai la acea-asi departare de la amendoue tabele. Acolo, dupa cumu se díse, mersera la convorbire. Cesare asiedia la doué sute de pasi de la movila legiunea pre care o adusese pre cái. Calarii lui Ariovistu stetera asemenea la una distantia ecuale. A-

riovistu cerù cá ei se vorbesca de calari sî amendoui, pre lenga sene, se aduca la convorbire câte diece calari. Candu veniva acolo, Cesare, la inceputulu cuventului seu, amentî lui Ariovistu bene-făcerile sale sî ale senetului catra elu: «Că fuse numitu rege, amicu, de catra senatu, că i se tramesese darure forte maretie, care lusrû sî pucini avura fericirea a lu obtiené sî erá indatinatu a se dá pentru mari servitie ale ominiloru. Ariovistu, in tempu ce nu avea nece intrare la senatu; nece vre una cauza justa pentru a cere, castigase acele onori prin bene-făcerea sî liberalitatea sa sî a senatului.» Elu i aretâ apoi, «Cātu de vechie sî de juste cause de legamente eráu intre Romani sî Edui, ce senatu-consulte, de câte ori sî câtu de onorifice se dedesera pentru densii; cumu ei avusera totudeuna supremati'a in Gali'a, mai inainte chiar de a fi poftitu amiceti'a nostra. Acea-a erá datin'a poporului romanu, că elu voiá cá socii sî amicii sei nu numai se nu perda nemica d'in a loru, dera chiaru se se maresca cu creditulu, cu demnitatea sî onorea. Acea-a dera ce ei adusesera din parteli la amiceti'a cu poporul romanu, a li se rapí loru, cene ar poté suferí?» Elu cerù dupa aceste totu acelesi lucrure cuprense in mandatele ce dedese legatiloru, «că nece Eduiloru nece sociloru loru se nu faca belu; pre ostatici se i inapoiesca sî, d ca n'ar poté tramete inapoi in patri'a loru nece una parte d'in Germani, celu pucinu se nu permita cá altii se mai treca Renulu.»

XLIV. Ariovistu respunse pucine la cererile lui Cesare; de meritele sale multe totu dişe: «Elu trecuse Renulu nu de la sene, ci rogatu sî chiamatu de catra Gali; nu fora mare sperantie sî mari remuneratiuni, lasase patri'a sî consangenii sei. Asiediaru in Gali'a le avea concesse chiaru de catra densii; ostaticii fusera dati insasi de bun'a loru voia; luá, dupa dreptulu belului, tributulu pre care invingutorii au datin'a a lu impune invinsiloru. Nu elu se ridicase cu belu asupra Galiloru, ci ei asupra lui: tote tierele Galiei venisera spre a lu atacá sî si facusera taber'a in faci'a sa; elu sferemase sî invinsese tote aceste osti in una singura bataia. Deca ei arú voi a se mai incercá, elu erá paratu a se luptá din nou; éra deca voiau a traí in pace, erá nedreptu cá ei se recuse tributulu, pre care lu dedese pana atunce de buna voi'a loru. Amiceti'a poporului romanu trebuia se fia pentru onorea sî protectiunea sa, éra nu in detrimentulu seu; sî cu acea sperantia o sî ceruse. Deca prin intrevenirea poporului romanu ar incetá tributulu sî i s'ar sustrage supusii, elu se va lapedá de amiceti'a cu densulu, nu mai pucinu voiosu de câtu o poftise. Că elu aducea in Gali'a multime de Germani, acést'a o facea pentru a se ascurá pre sene, éra nu pentru a atacá Gali'a, proba despre asemenea lucru erá că elu nu venise de câtu rogatu sî că nu incepuse elu belulu, dera că se aperse. Elu venise in Gali'a mai inainte de câtu Romanii¹; nece una data inainte de acestu tempu armat'a poporului romanu nu trecuse margenile provinciei. Ce voiea Cesare de la elu? Pentru ce veniea in posesiunile sale? Acesta parte a Galiei erá provinci'a sa, precumu acea-a² erá a nostra. Precumu nu trebuia cá elu

se fia lasatu a se aruncá asupra marginiloru nostre, de asemenea eramu inici noi cari lu impedecamu in dreptulu seu. Că Cesare dîcea că Eduii fusera numiti frati de catra senatu, elu nu erá atátu de barbaru nece atátu de ignorante de evenemente, cá se nu scia că Eduii nece nu dedesera ajutoriu Romaniloru in belulu din urma cu Alobrogii, nece nu se serviseră de ajutoriulu poporului romanu in certele ce avusera cu elu și cu Secuanii. Elu trebuia se presupuna că Cesare sub una amicitia prefacuta tienendu armata in Gali'a, o avea cu scopu pentru a lu sferemá pre elu. Deca Cesare nu s'ar retrage și nu ar scote armat'a sa din aceste regiuni, lu va avé nu cá amicu, ci cá neamicu. Deca elu l'ar ucide, ar face unu lucru placutu multoru nobili și principali cetatiani ai poporului romanu; elu fuse incredentiatu despre acést'a chiaru prin tramesi d'in partea acelor'a, a carora buna voientia și amicitia le ar poté cumperá prin mortea lui. Deca Cesare s'ar retrage și i ar lasá libera posesiunea Galiei, elu i va dá una mare remuneratiune, și orice bele ar voi Cesare a portá, le va face elu, fora nece una truda și periculu a lui Cesare.»

XLV. Multe di se Cesare asupra imprejurariloru pentru cari elu nu putea desiste la cererile sale. «Nece datin'a sa nece a poporului romanu nu suferia cá elu se parasesca pre socii ce meritaseră atátu de bene. Elu nu judecă că Gali'a ar fi mai multu a lui Ariovistu de câtu a poporului romanu. In belu invinsi fusera Arvernii și Rutenii de catra Q. Fabiu Masimu¹, și poporulu romanu i iertase, și nece nu i prefacuse in provincia, nece nu li impusese tribut. Deca ar trebui a se considerá chiaru tempulu celu mai vechiu, imperiulu poporului romanu in Gali'a erá celu mai justu; deca ar fi a se observá judeciulu senatului, Gali'a trebuia se fia libera, fiendu că senatulu voise cá ea, de și invinsa, se si conserve legile sale.

XLVI. In tempu ce se petreceau aceste in convorbire, se anuntia lui Cesare că calarii lui Ariovistu se apropiu de movila și veniau spre ai nostri, asupra carora aruncau cu petre și misili. Cesare incetă de a vorbi, se rentorse la ai sei și li comandă a nu aruncá cu nece una arma asupra neamiciloru. Căce desí vedea că lupt'a intre legiunea sa alesa și calarimea neamica ar fi fora nece unu periculu, totusi nu credea că trebuia a se incepe, pentru cá nu cumva, dupa ce neamicii aru fi fostu invinsi, se se pota dice că ei fusera insielati de catra elu, in acesta intelnire, prin cuventulu ce li dedese. Dupa ce se latí intre osteni scirea cu căta arogantia se servise Ariovistu la convorbire, cumu interdisese Romaniloru Gali'a și calarii lui atacaseră pre ai nostri, și cumu acesta impregiurare intrerupsese convorbirea, multu mai mare ardore și mai mare dorentia de a se bate cuprense armat'a.

XLVII. Dupa doue zile, Ariovistu tramete legati la Cesare, că elu voia a vorbi cu densulu despre acele lucrure cari incepuseră a fi tratate intre ei și nu fusera terminate; că Cesare seau se defiga una di pentru una noua convorbire, seau, de n'ar voi acést'a, se trametia la

elu pre unulu din legatii sei. Cesare nu vediù vreuna cauza de a mai convorbí, cu atâtu mai multu cà cu una dî mai inaiute Germanii nu potusera fi opriti de a nu aruncá cu armele asupra osteniloru nostri, Elu credea cà nu ar poté tramete de câtu cu mare periculu pre unulu din legatii sei, sî cà l'ar espune la reutatea unoru omeni feroci. I parù cà erá forte nemeritu a tramete pre C. Valeriu Procilu, fiu alu lui C. Valeriu Caburu, teneru cu multa barbatia sî cultura, (alu carui parente fuse daruitu cu cetateni'a de catra C. Valeriu Flacu¹⁾), sî pentru credenti'a lui, sî pentru scienti'a de limb'a galica, de care Ariovistu se serviea acumu, dupa indelungata deprendere, sî fiendu cà Germanii nu aveau nece una cauza de a i face reu. Impreuna cu acest'a Cesare in-sarcinà sî pre M. Metiu, care fuse cu Ariovistu in legamente de ospetia. Elu li mandà cá se asculte sî se i reporte cele ce ar dice Ariovistu. Acest'a, candu i vediù la sene in tabera, strigà in presenti'a armatei sale. «Ce veniau la densulu? Cà se espitesca?» Cercandu a i vorbí, elu i oprì sî i aruncà in lanciure.

XLVIII. In acea-asi dî elu se ridicà cu taber'a sî stete sub unu munte, la siese mie de pasi de la taber'a lui Cesare. A dou'a dî trecù cetele sale de a lungulu taberei romane sî taberà la doue mie pasi dela ea, cu scopu de a inchide lui Cesare grâulu si caraturele de provisiuni, cari se aduceau dela Secuani sî dela Edui. Din acea dî, Cesare scose, in cinci dile de-a-rondulu, ostile sale, inaintea taberei, sî le tienù togmite in ordine de bataia, cá, deca Ariovistu ar voi a vení la lupta, se nu i lipsesca oca siunea. Ariovistu in tote aceste dile tienù in tabera ostea sa, sî se batù in fia care dî numai in lupte de calarime. Acest'a erá genulu luptei in care Germanii erau exercitati. Ei aveau siese mie de calari; totu pre atâtì pedestri forte iuti sî forte animosi, pre cari sî i alesese câte unulu, din tota armat'a, fia-care calare, pentru securitatea sa. Calarii erau insociti in lupta de acesti pedestri sî la densii se retrageau; deca erau in periculu, pedestrii alergau in ajutoriulu lor; deca unii cadeau de pre cái, din caus'a raneloru grave ce promisera, ei veniau in giurulu lor; deca trebuia a inaintá mai departe seau a se retrage ràpede, iutîmea lor erá atâtu de mare prin exercitatiune, cà, tienduse de comele cáiloru, i ecualau in alergare.

XLIX. Vediendu cà Ariovistu se tienea in tabera, Cesare, cá nu cumva caraturele de bucate se i fia oprite mai indelungu, alese pentru tabera una positiune favorabile, camu la siese sute de pasi de locul unde Germanii se asiediasera, sî ordinaandu armat'a sa in trei, merse acolo. Elu comandà cà antai'a sî a dou'a linia se stè in arme, éra a trei'a se intaresca taber'a. Acestu locu erá, precumu s'a disu, camu la siese sute de pasi departe dela neamicu. Ariovistu tramese acolo unu numeru aproape de siesesprediece mie omeni de oste usiora, impreuna cu tota calarimea, cari osti se inspaimente pre ai nostri sî se i opresca dela lucru. Cu tote aceste Cesare, precumu regulase mai inainte, comandà cá cele doue linie se respinga pre neamicu, éra a trei'a se termine lucrulu.

Intarinduse taber'a, elu lasà ací doue legiuni și una parte din ausiliari, éra pre celelalte patru le duse in taber'a cea mare.

L. In diu'a urmatoria, Cesare, dupa datin'a sa, scose cetele sale din amendoue taberele și, inaintandu câtuva dela cea mare, dispuse ostea că de bataia, și dede neamiciloru ocasiunea de a veni la lupta. Candu vedîu că ei nece atunce nu inaintau, elu readuse, camu pre la amedia-di, armat'a in tabere. Atunce numai, Ariovistu tramese una parte din ostile sale că se atace taber'a cea mica. Se batura cu inversiunare din amendoue partile pana catra sera. Pre la apusulu sorelui, Ariovistu readuse in tabera ostile sale, cari și facura și primira multe rane. Cesare intrebându din captivi, pentru ce Ariovistu nu venia la bataia, află acesta cauza : că la Germani érá datin'a că mamele de familia se declare, prin sorti și meniture¹, deca batai'a se potea dá cu sucesu seau nu; că ele díceau că : «Nu érá datu Germaniloru a invinge, deca aru fi venit la lupta inainte de luna noua.»

LI. Adou'a di Cesare lasà in amendoue taberele unu presiediu câtu i se parû de ajunsu; pre toti ausiliarii i puse in faci'a¹ neamiciloru, de inaintea taberei mice, fienducă elu érá mai puciuu tare cu osteniile legionari, in proportiune cu numerulu neamiciloru, in câtu se serviea, pentru aparentia, de ausiliari. Insusi, dupa ce dispuse armat'a pre trei linie, merse pana aproape de taber'a neamiciloru. Atunce numai, Germanii nevoiti esîra din tabera cu cetele lor și se asiediara dupa natiuni și la intervale ecuali, Arudi, Marcomani, Triboci, Vangioni, Nemeti, Sedusi, Suevi; și tota ostea lor și-o inchiaiara cu carutie și care, că se nu li remana sperantia de fuga. In ele pusera pre femeile lor, cari, cu perulu despletitu și plangundu, implorau pre militarii ce mergeau la lupta, că se nu le dă Romaniloru in servitute².

LII. Cesare puse in capulu fia-careia legiuni câte unu legatu și pre cestorele seu, pentru ca fia-care se i aiba de martori barbatiei sale. Insusi incepû batai'a dela cornulu dreptu, fiendu că observase că neamicii erau prea pucinu tari despre acea parte. Danduse semnulu, ai nostri se aruncara cu atâta inversiunare, și neamicii inaintara de una data atâtu de iute, in câtu ai nostri nu avura tempu a aruncă pilurele asupra lor. Lasandu pilurele se luptara de aproape cu sabiele. Inse Germanii facundu ràpede falang'a, dupa deprenderea lor, sustienura ataculu sabielor. Se gasira multi militari de ai nostri cari se aruncara asupra falangelor neamiciloru, li smulsera scuturile din mâne și i ranira pre de asupra. Pre candu armat'a neamiciloru dela cornulu stangu érá batuta și pusa in fuga, ei cu multimea lor dela arip'a dreapta strimtorau forte tare armat'a nostra. P. Crasu tenerulu, care comandă calarimea, cumu vediușe acést'a, fiendu că érá mai liberu de câtu cei ce stă in lupta, tramese a trei'a linia in ajutorin la ai nostri cari erau in periculu.

LIII. Asiá lupt'a se restabili, și toti neamicii intorsera spatele și nu incetara a fugi mai inainte de ce ajunsera la Renu, departe de locul

bataei mai de cinci dieci de miie de pasi. Acolo forte pucini din ei, seau incredienduse in poterile loru, cercara a trece innotu, seau gasindu luntri, si aflara scaparea. Intre acesti'a fu Ariovistu, care dandu preste una naviora legata la malu, scapa cu ea. Pre toti cei-alti urmarindui calarii nostri i macelara. Doue fura feveiele lui Ariovistu, una Sueva de natiune, pre care o luase cu sene de acasa, cealalta Norica, sora cu regele Vocione, pre care o luase in Gali'a, tramesa de fratele ei : amendoue perira in acea fuga. Din doue filie ale loru, un'a fu ucisa, cea-alta presa. C. Valeriu Proclu, pre candu era trasu de custodi in fug'a loru, legatu cu trei lanciure, se intemina chiaru cu Cesare, care urmara cu calarimea pre neamici. Acesta impregiurare aduse lui Cesare nu mai pucina voia buna de catu insasi victori'a, fienduca elu si vedea recapetatu pre omulu celu mai consideratu in tota provinci'a Gali'a, amiculu si ospele seu, smulsu din manele neamiciloru; si asiá sortea nu micisurase, prin nefericirea acestui-a, nemicu din atat'a bucuria si multiamire. Elu spunea ca de trei ori, in presenti'a sa, se dedesera sortii despre sene, deca trebuia se fia indatu la morte, cu focu, seau se fia rezervatu pentru altu tempu : ca, multiamita sortiloru, elu remasese neatensu. M. Metiu inca fu gasitu si adusu la Cesare.

LIV. Audinduse din colo de Renu despre acesta bataia, Suevii, cari venisera la malurele Renului, incepura a se intorce in tier'a loru. Ubii ce locuescu forte aprope de Renu urmarira pre acesti omeni inspaimentati si ucisera unu mare numeru din ei. Cesare dupa ce termina in una vera doue mari bele, duse armat'a in iernatice la Secuani, ceva mai tempuriu de catu cerea tempulu anului; puse pre Labienu mai mare preste iernatice, era insusi purcese in Gali'a citeriore pentru a tiene adunarile.

CARTEA II.

(Anulu Romei 696, înainte de J.-C. 57)

Belulu cu Belgii. — Belulu contra Nerviloru. — Lupt'a cu Aduatucii. — Supunerea mai multoru cetati maritime.

I. Pre candu Cesare erá la iernatu in Gali'a citeriore, cumu aretaramu mai susu, uete repetite i se reportau si totu una data erá incrementiatu prin epistole din partea lui Labienu, cá toti Belgii, cari amu disu cá suntu a trei'a parte a Galiei, se conjuráu contra poporului romanu si cá si dá intre sene ostatici; cá cauzele acestei conjuratiune erau : mai antáiu, fienducá se temeau cá nu cumva armat'a nostra, dupa ce ar fi supusu tota Gali'a, se se duca si la densii; apoi, fienducá i intetiáu mai multi Gali, una parte cari, precumu nu voisera cá Germanii se stê mai indelungu in Gali'a, de asemenea suferiau cu greu cá armat'a romana se ierneze si se prenda radecina in Gali'a; altii, cari din nestatoria si usiorenti'a mentei, doriau una noua dominatiune; altii apoi, pentru cá domniele in Gali'a erau apucate de ordinariu de catra cetatienii cei mai cu putere si de acei ce aveau mediloce pentru a tiené cu bani omeni armati, si cari poteau ajunge la asemenea scopu cu mai multa greutate sub imperiulu nostru.

II. Miscatu prin aceste uete si epistole, Cesare conscrise doue legiuni noue in Gali'a citeriore si, la inceputulu verei, tramese pre Q. Pediu legatulu cá se se duca cu ele in Gali'a ulteriore. Insusi, indata cumu incepú a fi destula nutretiu, veni la armata. Insarcinà pre Senoni si pre ceilalti Gali, cari erau vecini cu Belgii, se afle cele ce se lucrau la densii si se i faca sciutu despre asemenea lucrure. Acesti'a toti incunosciantara in acelasi modu, cá se adunau puteri, cá se concentrá oatea in unu locu. Atunce elu crediú cá nu trebuia a mai intardiá de a purcede asuprale, preste douespredece dile. Ingriginduse de bucate, elu se ridica cu taber'a si ajunge camu in cincispredece dile la margenea Belgiei.

III. Cumu ajunse acolo pre ne-acceptate si mai rapede de câtu nu credea nemene, Remii, cari dintre Belgi suntu cei mai apropiati de Gali'a, tramesera la elu legati pre Icciu si Antebrogii, cei antaiu ai cetatei lor, cá se i spuna, «Cá ei se lasau cu tote ale lor in credenti'a si puterea poporului romanu; cá nu se unisera cu ceilalti Belgi si nu se conjurasera nece cumu contra poporului romanu. Ei erau parati si a dá ostatici, si a face cea ce li ar demandá, si a lu primí in opidele lor,

sî a lu ajutá cu gráu sî cu ori ce alte lucrure. Toti ceilalti Belgi eráu in arme; Germanii, cari locuescu din coce de Renu, se uniserá cu densii, sî furi'a totororú erá atátu de mare, in câtu ei nu potuserá intorce dela unirea cu acele popore nece chiaru pre Suesioni, frati sî consan-geni ai lorú, cari aveau in comune cu ei acelesi drepturi sî legi, sî unu singuru guvernamentu sî deregutoriu.»

IV. Cesare intrebându cari sî câte tiere apucaserá armele, sî ce po-teau ele in belu, aflá asiá : «Cei mai multi Belgi se trageau din Ger-mani sî trecuserá din veclime Renulu, se stabiliserá acolo pentru fer-tilitatea pamentului, alungaserá pre Gali, cari locuiau in acele locure, sî eráu singurii cari in tempulu parentiloru nostri, dupa ce tota Gali'a fuse devastata, opriserá pre Teutoni sî Cimbri de a li intrá in tiera. Din cari impregiurare urmá cá ei, prin amentirea de acelu sucesu, se sî iè mare autoritate sî mare mundria in artea militare.» Remii spu-neau inca, «Cà ei aveau in totulu cunoscentie certe despre numerulu lorú, fienducà, legati cu densii prin vecinetate sî afinitati, sciau care câta multime promisese, in adunarea generale a Belgiloru, pentru a-cestu belu. Intre densii Belovacii eráu cei mai tari, sî prin vertute sî prin autoritate, sî prin numerulu omeniloru; acesti'a poteau ridicá una suta de mie de omeni armati; promisesera din acestu numeru siese-diece mie alesi, sî cereau pentru sene comandulu a totu belulu. Sue-sionii eráu vecini cu Remii sî posedeau pamenture forte intense sî forte fertili. La densii fuse rege, chiaru in tempulu nostru, Divitiacu, celu mai potente din tota Gali'a, sî care obtienuse guvernamentulu atátu a unei mari parti a acestoru regiuni, câtu sî alu Britaniei. Acumu erá rege Galb'a, caruia, pentru dreptatea sî prudenti'a sa, se oferiea cu voienti'a totororú conducerea a totu belulu. Ei aveau douesprediece opide sî promiteau cincidiece de mie armati. Totu atâti, Nervii, cari eráu considerati cá cei mai selbatici dintre Belgi sî erau cei mai de de-parte; cincisprediece mie, Atrebatii; Ambianii, diece mie; Morinii, doue-diece sî cinci de mie; Menapii, noue mie; Caletii, diece mie; Velocasii sî Veromanduii, totu atâti; Aduatucii, douediece sî noue mie; Condru-sii, Eburonii, Ceresii, sî Pemanii, cari toti cu unu nume se numescu Germani, se estimau a dá pana la patrudiece de mie.»

V. Cesare asigurandu pre Remi sî vorbinduli cu dulci cuvente, de-maudá cá totu senatululu lorú se vena la densulu sî se i se aduca osta-tici copiii celoru antâi cetatieni. Tote aceste fura facute pre deplenu la diu'a desipta. Cesare animeza multu pre Divitiacu Eduulu sî i areta, «Câtu de mare interesu erá pentru republica sî pentru salutea comu-ne, de a impartí poterile neamiciloru, cá nu cumva se fia nevoitu a se bate in acelasi tempu cu atât'a multime. Acést'a se potea face, deca Eduui aru intrá cu cetele lorú in tier'a Belovaciloru sî aru incepe a de-vastá agrii lorú». Aceste mandandu-i, lu lasa se merge. Dupa ce audi cá tote ostile impreunate ale Belgiloru veniau asupra-i, sî aflá dela es-ploratorii tramesi sî dela Remi cá ele nu erau acumu departe, elu se

grabì a trece cu armat'a preste riulu Ason'a, care este la margèuile tierei Remiloru, si se puse cu taber'a acolo. Acesta dispositiune si a-perà una lature a taberei prin malurele riului, si ascurá despre ne-amici totu ce erá in deretulu lui Cesare, si facea cá caraturele de bu-cate dela Remi si dela celelalte cetati se pota fi aduse la elu fora pe-riculu. Pre acelu riu erá unu podu; acolo pune unu presediu si de cea-lalte parte a riului lasa pre legatulu Q. Tituriu Labienu cu siese coorti; comanda de intarescu taber'a cu unu valu de douespriedice petiore in altíme si cu una fosata de douediecei fora doue petiore¹.

VI. In departare de optu mie pasi dela taber'a lui Cesare, erá ceta-tea Remiloru cu numele Bibracte. Belgii, in mersulu lor, se pusera cu mare furia a o batere. Cu greu in acea di se sustienù. Ataculu Ga-liloru si alu Belgiloru asupra locurilor este acelasi, si lu facu in a-cestu modu. Dupa ce impregiura cu multíme de omeni tote intaritu-rele locului, se punu de arunca asupra murului petre, si candu murulu este parasitu de aperiatori, facu testudine, se apropia de porti si de-rima murulu. Cea ce atunci usioru se facea; cáce cumu atât'a multíme aruncá cu petrele si cu armele, nu mai erá cu potentia nemenui de a stá pre muru. Candu noptea facuse se inceteze ataculu, Icciu, Remulu, de una stralucita nobilitate si cu forte mare favore intre ai sei, care comandá atunce preste cetate si erá unulu din acei ce venisera cá le-gati la Cesare pentru pace, i tramete nunti, cá deca nu i se aduce a-jutoriu, elu nu pote a se sustiené mai indelungu.

VII. Pre la mediulu noptei, Cesare, usitandu cá caleusi pre aceiasi omeni cari venisera cá nunti din partea lui Icciu, tramete in ajutoriu cetatieniloru pre Numidi, pre sagetarii Creti si pre funditorii Baleari; cu a carora sosire, si Remiloru, una data cu speranti'a de aperiare, li se mari zelulu de a se bate, si neamiciloru li se duse speranti'a de a luá cetatea. Asiá dera standu cátuva tempu lenga cetate si devastandu agrii Remiloru, dupa ce dederá focu satelor si locuientiloru de cari potusera a se apropiá, apucara cu tote cetele lor spre taber'a lui Ce-sare, si se pusera la mai pucinu de doue mie pasi cu taber'a lor, care, precumu se prepunea dupa fumu si focure, se intendea mai multu de optu mie pasi in latíme.

VIII. Cesare, si pentru multímea neamiciloru si pentru insemnat'a opiniune de virtutea lor, se decise mai antâiu de a amaná bataia; totusi in fiacare di elu cercá, prin lupte de calarime, ce potea neami-culu prin virtutea sa, si ce cutediáu ai nostri. Candu vediù cá ai no-stri nu erau inferiori, elu alese unu locu ce erá de inaintea taberei, o-portunu si favorabile prin natur'a sa, pentru a dispune armat'a in li-nia de bataia; cáce dealulu unde erá pusa taber'a, inaltíanduse pucinu de asupra siesului, se intendea, in latíme, in partea de inainte, atâtu cátu locu potea ocupá una armata pusa in linia de bataia; la amendoue laturile erá inclinat, si frunteai, inaltíata linu in forma conica, se micíurá pre incetulu pana la siesu. Elu facù la amendoue laturile a-

cestui delu una fosata transversale, mai de patru sute de pasi, ridică la extremitatile fosatelor castele, și acolo asiedia tormente, pentru că nu cumva și candu ar fi pusă oștea în bataia, neamicii, cari cu multimea puteau atât de multu, se pota împregiurá din laturi pre ai sei în templu luptei. După ce făcú acést'a și lasă în tabera acele două legiuni pre cari le conșcrisese de curundu, pentiu că se pota fi duse în ajutoriu, deca ar fi nevoia, dispuse în linia de bataia, de înaintea taberei, pre celelalte siese legiuni. Neamicii asemenea scosera din tabera ostile lor și le tocmira de bataia.

IX. Una balta nu mare erá între armat'a noastră și a neamicilor. Ei asteptau că ai noștri se o treca; ai noștri înse stá în arme că se i atace pre ei împedecati, deca ar fi începutu a o trece. Între aceste se bateau în lupte de calarime, între amendoué ostile. După ce nece unii nece alții nu se pusera a trece balt'a, și lupt'a de calarime fú cu sucesu la ai noștri, Cesare readuse în tabera pre ai sei. Neamicii îndata apucara din acelu locu spre riulu Ason'a, care s'a aretatú că erá din detulu taberei noastre. Găsindu vadure cercara a trece parte din ostile lor, cu scopu, deca aru pote, că se iè castelulu unde comandá Q. Tituriu legatulu, și se strice podulu; éra de nu aru fi potutu, se devasteze agrii Remiloru, cari ni erau de mare utilitate pentru a portá belulu, și se ni opresca caratulu bucatelor.

X. Cesare inscientiatu de catra Tituriu, trece preste podu tota calarimea, pre Numidii cu armatura usiora, pre fundatori și sagetari, și apuca catra neamici. Inversiunatu se batura în acelu locu. Ai noștri atacandu pre neamici, împedecati în reu, ucisera mare numeru din ei. Pre cei remasi, cari cercau cu mare cutediare a trece preste corpurele ucisiloru, i respinsera cu multimea armelor; era pre cei din frunte, cari apucasera a trece, i împregiurá și i macelá calarimea. Neamicii cumu întielesera că speranti'a si de a luá cetatea și de a trece riulu i insielase; și vedura că ai noștri nu înaintau în unu locu reu pentru a se bate, și încependu a duce lipsa de bucate; convocara consiliulu și decisera că lucrulu celu mai bunu erá că fia-care se se întorca la cas'a sa; că la acei în tier'a carora mai antâiu aru fi intratu Romanii cu armat'a, se se adune toti de pretotendene spre a i aperi; că mai bene se se lupte în locurile lor de câtu în cele straine, și se se servesca de îndemănarile locali pentru bucate. La acesta resolutiune, pre longa alte cause, i aduse înca acea împregiurare, că se inscientiasera că Divitiacu cu Eduii se apropiu de tier'a Belovaciloru, și acestia nu puteau fi înduplecati că se întârdia mai îndelungu și se nu duca ajutoriu la ai lor.

XI. După ce se decisese acestu lucru, neamicii esíra din tabera, la a dou'a veghia, cu mare uetu și tumultu, fora neci una ordine fisa, fora comandu, fienducă fia-care apucá drumulu înainte și se grabiea a ajunge a casa, în câtu facura că purcederea lor se para asemenea fugei. Cesare inscientiatu îndata despre acestu lucru, prin speculatori, temenduse de cursa, fiendu că nu sciea înca din ce cauza se retrageau, tienú

in tabera pedestrima și calarimea. In reversatul dilei, adiverindu-se faptele de catra exploratori, tramese înainte calarimea, că se opresca cod'a-ostei neamice. Comandulu calarimei lu incredintia legatiloru Q. Pediu și L. Aurunculeiu Cot'a. Comandă legatului T. Labienu că se urmeze indata cu trei legiuni. Ei atacara pre cei din coda, i urmarira mai multe mie de pasi și ucisera mare multime din acesti fugari, candu acei din rondurele din urma, la cari ajunsera, se oprira și sustienura cu taria ataculu militariloru nostri; éra acei mai din frunte, fiindu că se vedeau departe de periculu și nu erau retienuti nece de una necesitate, nece de comandu, audindu strigatulu, turburara rondurele loru și toti si pusera scaparea in fuga. Asiá ai nostri, fora nece unu periculu, atât'a multime din ei ucisera, câtu tinu diu'a; pre la apusulu sorelui incetara și se retrasera in tabera, precumu li se comandase.

XII. Adou'a di, mai înainte de ce se se fi lenescitu neamicii de spaima și fuga, Cesare se duse cu armat'a in tier'a Suesioniloru, cari erau vecini cu Remii, și facundu multa cale, apucà spre cetatea Noviodunu. Cercandu, in drumulu seu, a o bate, fiindu că audise că érá desierta de aperiatori, nu putu a o luá, din caus'a largimei fosatei și a inaltimei murului, aperatu de pucini omeni. Intarinduse taber'a, incepù a inaintá vineele și a prepará totu ce érá de nevoia pentru impresurare. Intra aceste tota multimea fugaria a Suesioniloru veni in cetate, noptea urmatoria. Dupa ce vineele suntu rapede inaintate spre muru, aggerele facute și turnurele construite, Galii, inspaimentati de marimea lucrariloru, pre cari nu le vedusera mai înainte și de cari nece nu audisera, cumu și de rapediunea Romaniloru, trametü legati la Cesare pentru supunere, și, cerendu Remii, capeta că se fia lasati cu viet'i'a.

XIII. Cesare dupa ce primü ostatici pre cei antái ai tierci și chiaru pre doui fii ai regelui Galb'a, si dupa ce tote armele din cetate i fura tradate, primü supunerea Suesioniloru și se duse cu armat'a asupra Belovaciloru. Ei se retrasesera cu tote ale loru in cetatea Bratuspantiu, și, pre candu Cesare cu armat'a sa érá camu la cinci mie de pasi, toti betranii esíra din cetate și incepura a intende mânele spre elu și a declará că ei se lasau in credenti'a și poterea lui, și că nu se luptau cu armele contra poporului romanu. Asemene candu se apropiá de cetate și se punea acole cu taber'a, copiii și femeiele, intendiendusi mânele de pre muru, cerura dupa datin'a loru pacea de la Romani.

XIV. Pentru ei puse cuventu Divitiacu, căce, dupa retragerea Belgiloru, desfacundu ostile Eduiloru, se intorsese la Cesare. Belovacii fusera totu-deuna in increderea și amiceti'a Statului eduu; impinsi de capii loru, care díceau că Eduii, redusi in servitude de catra Cesare, suferiau tote indiosirile și batujocurile, se desfacusera de Edui și pornisera belu asupra poporului romanu. Acei cari fusera capii acestoru consilie, fiindu ca vedeau căta calamitate adusesera asupra tierci, fugisera in Britani'a. Cereau nu numai Belovacii, déra pentru ei chiaru și Eduii, că elu se aiba pentru densii a sa indurare și bunetate. De va face acé-

st'a, autoritatea Eduiloru se va marí la toti Belgii, cu alu caroru ajutoriu sî mediloce ei suntu sustienuti de ordinariu, candu li se întempla nescari bele.

XV. Cesare díse cà, pentru onerea lui Divitiacu sî a Eduiloru, i va primí sub protectiunea sa sî li va lasá vietí'a; inse fiendu cà cetatea lorú erá cu mare autoritate între Belgi sî întrecea pre altele prin multimea omeniloru, cerú siese sute de ostatici. Tradenduse acesti'a sî danduse tote armele din cetate, elu se duse de acolo in tier'a Ambianiloru, cari cu tote ale lorú fora intardiare se dederá. Tier'a lorú o atengeau Nervii, de a carora natura sî mori întrebandu Cesare, asiá aflá : «Negotiatorii nu aveau nece cumu intrare la densii; nu lasau se se aduca nece vinu, nece ori-ce alte lucrure atengutorie de lusu, fiendu cà ei considerau cà prin aceste lucrure animele se languediescu sî virtutea se molesiesce; ei eráu omeni feroci sî de mare barbatia; mustrau sî acusau pre cei lalti Belgi, cá cei ce se supusesera poporului romanu sî degenerasera din virtutea parentesca; incredentiau cà ei nece nu voru tramete legati, nece nu voru primí ver-una conditione de pace».

XVI. Candu facuse trei díle drumu prin tier'a lorú, aflá de la captivi cà riulu Sabe nu erá mai departe de diece mie de pasi de la taber'a sa, sî cà din colo de acestu riu se asediasera Nervii sî asteptau venirea Romaniloru, una cu Atrebatii sî Veromanduii, vecinii lorú, càce ei induplecasera sî pre unii sî pre alții cá se cerce impreuna fortun'a belului; cà asteptau inca ostile Aduatuciloru, sî cà erau pe drumu; cà femeile lorú sî toti acei cari prin etatea lorú se vedeau neutili pentru belu, fusera pusi in unu locu, la care din caus'a baltiloru nu erá intrare pentru armata.

XVII. Cunoscundu aceste lucrure, tramete inainte esploratori, si centurioni, cari sealega unu locu bunu pentru tabera. Cumu din supusii Belgi sî din cei-lalti Gali, mai multi urmandu pre Cesare, faceau drumulu impreuna, unii dintre acestia, precumu s'a aflatu in urma de la captivi, observandu cu luare amente datin'a mersului armatei nostre, in acele díle, se dusera noptea la Nervi sî li facura conosciutu cà între fia-care legiunea se aflá mare numeru de sarcine, sî cà nu ar fí nece una greutate cá, precandu legiunea antáia ar fí venitú in tabera sî celelalte aru fí la mare departare, ei se o atace sub sarcine; cà batendu pre acést'a sî apucandu-i sarcinele, celelalte legiuni nu aru mai cutediá cá se resista. Ajutá inca consiliulu acelora ce reportau lucrulu, acea-a cà Nervii, din vechime, cumu nu poteau nemicu cu calarimea (càce sî acumu nu se apleca la acést'a, ci totu ce potú, potú cu ostile pedestre), pentru cá mai usioru se impedece pre calarimea veciniloru, candu ar fí venitú la densii spre a i predá, dupa ce taiau sî indoiau arbori teneri, sî punea între densii, de-a-latulu, numeroase ramure, maciesi sî spini, faceau cá aceste gardure se presente intariture cá sî unu muru, prin care nu numái nu se potea intrá, dero nece chiaru vedé. Fienducá prin aceste lucruri mersulu armatei nostre potea fi impededatu, Nervii crediura cà nu trebuiá a lasá la una parte consiliulu.

XVIII. Natur'a locului pre care ai nostri lu alesesera pentru tabera érá acést'a. Unu délú, ecuale inclinat : dela muchia, se intendea pana la riulu Sabe, pre care l'amu numitu mai susu. Dela acestu riu, mai la doue sute de pasi, se ridicá unu altu délú, cu aceiasi inclinatiune, facia in facia cu celalaltu sí in sensu contrariu, deschisu in partea din diosu, éra in cea din susu cu paduri, in câtu nu se potea vedé cu usiorientia în lăintru. Neamicii se tieneau ascunsi in acele paduri; in loculu deschisu, dealungulu riului, se vedeau pucine statii de calari. Aduncimea riului érá camu de trei petiore.

XIX. Cesare, dupa ce tramesese inainte calarimea, urmă de aproape cu tote ostile; inse planulu sí ordinea mersului armatei érá altmentre de cumu Belgei reportasera Nerviloru. Căce, fiinducă se apropiá de neamici, Cesare, dupa datin'a sa, conducea siese legiuni usiore; in urm'a acestora asiediasa sarcinele a tota ostea; apoi cele doue legiuni conscrise de curendu inchiaiau totu mersulu ostei, sí eráu de presiediu la sarcine. Calarii nostri trecundu riulu cu funditorii sí sagetarii incepura lupt'a cu calarimea neamiciloru. Acesti'a din tempu in tempu se retrag'au in padure la ai lorú, sí éراسi se aruncau din padure asupra militariloru nostri; érá ai nostri, pre candu neamicii cedeau, nu cutediau a i urmări mai departe de câtu pana unde se intendeau locurile plane sí deschise. Intre aceste cele siese legiuni, cari sosisera mai antăiu, dupa ce sí mesurara partea de lucru, incepura a intări taber'a. Candu neamicii, cari se tieneau ascunsi in padure, vediuora antăiele sarcine ale armatei nostre, care tempu se fisase intre ei pentru a incepe lupt'a, asiá cumu regulasera in padure ostea pentru bataia sí cumu insii se imbarbatasera unii pre altii, de una data se rapedira cu cetele lorú sí se aruncara asupra calariloru nostri. Dupa ce pre acestia usioru í respinsera sí i pusera in desordine, cu necredinta rapediune alergara la riu, in câtu mai in acelasi tempu neamicii erau vediuti sí lenga padure, sí in riu sí in mânele nostre. Cu aceasi iutime ei apoi apucara, pre délulu opusu, spre taber'a nostra si spre acei ce erau ocupati cu lucrulu.

XX. Cesare avea a face tote in acelasi tempu : trebuia a ridicá vesilulu, care érá semnulu de a alergá la arme; a dá semnulu cu tub'a, a revocá pre militari din lucru, a chiamá pre acei ce se dusesera mai departe pentru a cautá materiali¹, a asiedia de bataia armat'a, a animá pre militari, a dá semnulu². Brevitatea tempului, apropiarea sí ataculu neamiciloru impedeau aplecarea unei mari parti din atari mesure. La aceste greutati, doue lucrure erau de ajutoriu, scienti'a sí esperienti'a osteniloru, căce, esercitati prin luptele precedenti, ei insii poteau, nu mai pucinu bene de cum aru fi fostu invetiati de altii, a si prescrie cea ce trebuia a face; apoi fiinducă Cesare oprise pre fia-care legatu de a se retrage dela lucru sí dela legiunea sa pana nu s'ar fi intaritu taber'a. Din caus'a apropiarei sí a iutimei neamiciloru, legatii nu mai asteptau comandulu lui Cesare, ci luau dela sene mesurele ce li se pareau bune.

XXI. Cesare, după ce comandă lucrurile necesare, alergă în partea ce sortea i oferî, pentru a însufletî pre militari, sî ajunse la legiunea a diecea. Animandu pre militari, prin unu cuventu nu asiá de lungu, cá se nu sî uite de vechi'a loru vertute, se nu se turbure in anim'a loru sî se sustiena cu taria ataculu neamiciloru, dede semnulu de a incepe lupt'a, căce neamicii nu erau mai departe de cătu la una distantia unde se putea aruncá cu armele. Purcediendu aroi in alta parte, totu pentru a imbarbatá pre osteni, i gasi luptanduse. Tempulu fù atátu de scurtu sî neamiciloru atátu de paratu pentru a luptá, cá ai nostri nu avura nu numai candu a sî adaptá semnele loru de onore¹, dera nece macaru a si pune coifurile² sî a scote inelitoriele scutelor. Care in ce parte ajunse din in'emplare, după retragerea din lucru, sî ce steaguri vediu mai antáu, la acele stete, cá nu, cautandu pre ale sale, se si perda tempulu de a luptá.

XXII. Ostea fuse dispusa mai multu după natur'a locului, a inclinarei délului sî a necesitatei impregiurariloru, de cătu după cumu cerea regul'a sî ordinea artei militare; apoi fienducá legiunile, fia-care: in alta parte, resisteau neamiciloru in diverse puncte, sî intre densele aflandu-se gardure forte dese, precumu aretaramu mai inainte, vederea erá impededata, nu se putea nece asiediá ajutoriure in anume puncte, nece a se luá mesurile ce erau de nevoia in orecare parte, nece a se conduce intregulu comandu de catra unulu singuru. De aceea, in atát'a nefavore de cercustari, succesele ce le adncea sortea inca erau varie.

XXIII. Militarii legiunei a nou'a sî a diecea, cumu se asiediasera in bataia la partea stanga, aruncandu pilurele asupra Atrebatiloru (căce acestora acea parte li venise dela sorte), cari erau fora suflare, din caus'a alergarei sî a ostenitiunei, sî repusi de rane, i respinsera indata de pre inaltíme in riu; sî urmarindui cu sabiele, candu ei cercau a trece riulu sî eráu incurcati, ucisera mare parte din ei. Ai nostri nu esitara a trece riulu sî inaintandu in unu locu nefavorabile, neamicii se reînfortarsera. sî resistendu sî reincepundu lupt'a, ai nostri éraşi i luara pre fuga. Asemene in alta parte, done legiuni, a unspre diecea sî a opt'a, fiacare in unu punctu diversu, după ce resturnasera de vale pre Veromandui, cu cari se luasera la bataia, continuau lupt'a de pre inaltíme chiaru la malurele riului. Inse in acelu tempu, taber'a fiendu mai de totu lipsita de osti, in frunte sî la partea stanga, fienducá legiunea a douespre diecea se asiediasa la cornulu dreptu, sî nu la mare departare dela a sieptea, toti Nervii, sub conducerea lui Boduognatu, care avea comandulu supremu, inaintara spre acelu locu, cu ostile loru forte indesite, din cari una parte incepura a impregiurá legiunile din laturea deschisa. ceilalti a apucá loculu celu mai de susu alu taberei.

XXIV. In acelasi tempu, calarii sî pedestrii nostri usioru armati, cari am disu. cá fusera impreuna respinsi in celu antáu atacu cu neamicii, se retrageau spre tabera, candu intelnindu inainteli pre neamici, apucara din nou fug'a in alta parte; apoi argatii armatei, cari,

dela port'a decumana și de pre muchi'a dëlului, vediușera că ai noștri invigutori treceau riulu, eșisera pentru a predá, candu uitanduse in urma și vediendu că neamicii erau in taber'a noștra, cautau rãpede scaparea lor in fuga. Totu una data se audia strigatul și fremetulu acelu ce veniau cu sarcinele; și cari inspaimentati apucau care de care intr'alta parte. De tote aceste lucruri turburati calarii Treviri, cari au intre Gali una distinsa reputatiune pentru barbat'i'a lor, și cari venisera la Cesare tramesi de cetatea lor pentru ajutoriu, dupa ce vediura că taber'a noștra erá plena de multime de neamici, legiunile strimtorate și mai de totu impresurate; că argatii, calarii, funditorii, Numidii, in diverse locure și risipiti, fugiau in tote partile, desperara de sucesulu nostru și apucara a casa : ei spusera tierei lor că Romanii fusera respinsi și invinsi, și că neamicii li apucasera taber'a și sarcinile.

XXV. Cesare, dupa ce vorbise legiunei a diecea, mergundu la arip'a drepta, candu vediu pre ai sei strimtorati, flamurele legiunei a douespre diecea reunite intr'unu locu, și militarii standu imulsiti și facundusi ei insii impiedecare in lupta; toti centurionii coortei a patr'a ucisi, stegariulu macelatu și stegulu perdutu; mai toti centurionii celorlalte coorti raniti seau ucisi, intre acesti'a primipilulu P. Sestiu Baculu, omu forte bravu, repusu de multe și grele rane, acumu ne mai potenduse tiené; ceilalti militari deveniti mai moli, și unii din cei mai din urma parasiți retragunduse din lupta și fugindu de arme; era neamicii nu și intre rupeau suirea din partea de diosu spre frunte, și amenintiau amendoue laturile : Cesare vediendu că lucrulu ajunsese la extremitate și că nu erá nece cumu alta oste care se pota fi tramesa in ajutoriu, apucá scutulu unui militariu din coda, fienducá elu venise acolo forá scutu, merse la antâi'a linia și chiamandu pre nume pre centurioni și imbarbatandu pre ceilalti osteni, comandá de a duce inainte flamurele și de a rarí maniplele, pentru că se se pota servi mai usioru cu sabiele. Sosirea sa dandu sperantia militarilor și reinsufletindu anim'a lor, cumu fia-care dupa puterea sa, togma in aceste cercustari estreme, doriá de a si probá zelulu in vederea comandantelui supremu, furi'a neamicilor fú pucinu micșurata.

XXVI. Cesare vediendu că legiunea a sieptea, care stá aproape, erá de asemenea strimtorata de neamicu, recomandá tribuniloru militari că se impreune pre-incentulu amendoue legiunile, și intorcundu segrele spre neamici, se inainteze asuprale. Dupa ce facú acést'a, cumu ei si dá ajutoriu unii altora și nu se temeau că, luati pre din deretu, aru poté fi inconjurati de neamici, incepura a resiste mai cu taria si a se bate mai cu barbatia. Intre aceste militarii celor doue legiuni, cari erau la cod'a ostei presiediulu sarcineloru, anuntiandulise lupt'a, iutira mersulu lor, și erau acumu vediute, pre vervulu dëlului, de catra neamici. Apoi T. Labienu, dupa ce luase taber'a neamicilor, vediendu de pre înaltime lucrurele ce se petreceau in taber'a noștra, tramese in a-

ajutoriu la ai nostri a diecea legiune, care cunoscundu, dupa fug'a calariloru și a argatiloru, in ce locu erá lupt'a și in câtu de mare pericolu se aflau și taber'a, și legiunile și generariulu, facu totulu pentru a ajunge câtu mai ràpede.

XXVII. Cu venirea acestoru legionari se facu una scambare de lucrure atâtu de mare, in câtu chiaru acei ai nostri cari, repusi de rane, stá culcati, redîmanduse pre scutele lor, reincepeau lupt'a; apoi argatii, vediendu pre neamici inspaimentati, se aruncau chiaru nearmati asupra celoru armati; éra calarii, cá se si sterga prin barbatia rosînea fugei lor, se aruncau in bataia, in tote locurile luptei, mai inaintea legionariloru. Inse neamicii, chiaru in estrem'a lor sperantia de salute, aretara atât'a barbatia, in câtu, candu cadeau cei din frunte, cei mai de aproape inaintau preste jacundi și se luptau de pre corpurele lor; fiendu și acesti'a ucisi și cadaverele imbulsinduse, cei cari remaneau, aruncau asuprane cu armele cá de pre una movila, și ne inapoiu pilurile nostre prene de ei : incâtu trebuia a se judecá cã nesce omeni de una barbatia atâtu de mare, nu din desiertatiune, cutediasera a trece unu riu forte latu, a se ridicá pre nesce ripe forte inalte și a se suí pre unu locu forte nefavorabile : marimea animei lor facuse usiore aceste întreprinderi de unde ele erau forte grele.

XXVIII. Dupa ce urmá acesta bataia și gntea și numele Nerviloru fú aproape redusu la stengere¹, betranii, cari diseramú cã fusera pusi una cu copiii și femeiele între lacure² și balti, insciantanduse despre acesta bataia, cumu nu vedeau pentru invingutori nemicu de pedeca, pentru invinsi nemicu securu, cu consentirea totororú celoru ce mai ramasera, tramesera legati la Cesare și i se dederu. Convorbindu de calamitatea tieri lor, spusera cã ei erau redusi la trei senatori din siese sute, și la cinci sute abia de omeni cari se pota portá armele, din siesedieci de mie. Cesare pentru cá se se veda cã elu erá cu îndurare catra omenii meseri și rogatori, i conservá cu tota ingrigirea, li lasá tier'a și cetatile lor, și demandá veciniloru cá se se opresca, și ei și ai lor, dela orice injuria și reutate catra densii.

XXIX. Aduatucii, de cari scrisemú mai susu, pre candu veniau cu tote cetele lor in ajutoriu Nerviloru, insciantanduse de acesta batia, se întorsera de pre drumu a casa. Parasindu tóte cetatile și castelele, ei dusera tote ale lor in una cetate¹ forte intarita dela natura. Cumu ea avea din tote partile impregiura stance forte inalte și stá de asupra campului, intrarea la ea erá lasata numai din una parte, lenu inclinata și in latime nu mai multu de câtu de doue-sute de petiore, pre care locu lu intariseru cu unu muru duplu forte inaltu, și asiediasera pre elu petre enorme și grande forte ascutite. Ei se trageau din Cimbri și Teutoni, cari, pre candu si faceau drumulu spre provinci'a nostra și spre Itali'a, lasandu din coce de riulu Renu sareinele pre cari nu le poteau duce și portá cu sene, incredintia custodi'a și aperarea la siese mie omeni din ai lor. Acestia dupa perirea acelor, multi ani

nelenesciti de catra vecini, candu mergundu ei insii cu belu asuprale, candu aperanduse de acele ce viniau in contra lor, dupa ce se facu pace, cu consentirea totoror vecinilor, alesera acestu locu pentru locuientia.

XXX. La prim'a venire a armatei nostre, ei faceau dese eruptiuni din cetate si se bateau cu ai nostri in mice lupte; in urma, impresurati cu unu valu inaltu de doue-spre-diece petiore, in cercuitu de cinspre-diece mile, si cu numeroase castele, se tieneau in cetate. Candu, dupa ce se inaintasera vineele si se facuse aggerele, vediuira ca se construia in departare unu turnu, incepura mai antaiu a ne ride, de pre muru, si a ne batjocuri prin vorbe : «Pentru ce se construia una machina asiá de mare la unu spatiu atatu de departe? Cu ce mâne sau cu ce poteri credeau, mai alesu nesce omeni de una statura asiá de mica (cace in generale Galii, dupa marimea corpureloru lor, despretuiescu mic'a nostra statura), a duce lenga muri unu turnu de una greutate atatu de mare?»

XXXI. Cumu inse vediuira turnulu miscanduse si apropianduse de muri, immarmuriti de acesta vedere noua si necunoscuta lor, tramesera la Cesare legati pentru pace, cari i vorbira in acestu modu : «Ei nu credeau ca Romanii portau belulu fora ajutoriulu dieiloru, ca cei ce poteau misca cu atata rapediune nesce machine de atata inaltime, si a se lupta din apropiare. Ei disera ca selasau cu tote ale lor in potestatea Romaniloru. Un'a numai cereau si implorau : deca elu dupa indurarea si bunetatea sa, de cari ei audisera dela alti, ar decide pote a lasa pre Aduatuci cu viet'a, se nu i despoie de arme. Mai toti vecinii li erau neamici si li invidiau vertutea; de cari ei, tradandu armele, n'aru pota se apera. Pentru ei era mai bene de a suferi orice sorte dela poporul romanu, deca aru fi redusi la asemenea nefericire, de catu de a fi ucisi prin tortura de aceia asupra carora ei aveau datin'a a domina.»

XXXII. La aceste Cesare raspunse : «Elu va crutiá tier'a lor mai multu dupa datin'a sa de catu dupa meritulu lor, deca ei s'aru da, inainte de ce arietele se atenga murulu; inse nu era cu potentia nece una conditiune de inchinare, deca nu aru fi tradatu armele. Elu va face pentru densii acea ce facuse pentru Nervi : va demanda veciniloru ca se nu cauzeze nece unu reu supusiloru poporului romanu.» Reportandu lucrulu la ai lor, disera ca voru face cele ce li se comandá. Ei aruncara de pre muru in fosat'a ce era inaintea cetatei una multime de arme atatu de mare, ca mormanele ajungeau aproape inaltimea murului si a aggerelui, si totusi camu una atrei'a parte, precumu mai apoi s'a vediuitu, fuse ascunsa si oprita in cetate. Deschidendu apoi portile, stetera in pace in acea di.

XXXIII. Catra sera Cesare comandá a se inchide portile si a esi militarii din cetate, ca nu cumva preste nopte cetatianii se suferu vreuna violentia dela militari. Aceia, dupa consiliulu facutu mai inainte,

precumu s'a întielesu lucrulu, crediendu cà, in urm'a supunerei facute, ai nostri voru retrage presiediele sau cellu pucinu voru veghiá cu mai pucina ingrigire, apucara parte armele ce le retienusera sí le ascunsesera, parte scute facute din scortia seau impletite din losia pre cari cu rapediune, pre câtu li permitea pucinulu tempu, le imbracara cu peli; sí de una data, la atreia veghia, facura eruptiune din cetate, cu tote ostile loru, in partea acea unde suisulu la intariturele nostre se parea mai pucinu dificile. Indata, precumu Cesare comandase mai inainte, danduse semnu prin focure, alergara acolo din castelele cele mai apropiate; sí neamicii se batura asiá de inversiunatu, cumu trebue se se lupte nesce barbatí animosi, in estrem'a sperantia de salute sí in unu locu nefavorabile, in contra acelora ce arinciau cu armele de pre valu sí din turnure, càce tota speranti'a de salute consistea numai in barbatí'a loru. Dupa ce se ucise la patru mie de omeni, cei ramasi fura respinsi in cetate. Adou'a dí Cesare, stricandu portile, cumu nu le aperá acumu nemene, sí bagandu pre osteni in intru, vendù la licitatie totu ce se aflá in acesta cetate. De catra acei ce cumperasera, i se spuse cà numerulu capeteloru erá de cincidiece sí trei de mie.

XXXIV. In acelasi tempu P. Crasu, pre care lu tramesese cu una legiune la Veneti, Uneli, Osismi, Curiosoliti, Sesuvi, Aulerci, Redoni, cari suntu popore maritime sí se invecineza cu Oceanulu, inscientiá pre Cesare cà tote aceste tieri fusera reduce sub dependentia sí in puterea poporului romanu.

XXXV. Dupa ce se obtienura aceste succese, tota Gali'a ajungundu supusa, atâtu de mare opiniune se latì intre barbari despre acestu resbelu, in câtu natiunile ce locuescu din colo de Renu tramesera la Cesare legati, cá se i promita cà voru dá ostatici sí voru face demandele sale, carora legatiuni Cesare, fienducà se grabiá a merge in Itali'a sí Iliricu, li comandà cá se revena la elu la inceputulu verei urmatoria. Punendu legiunile in iernatice la Carnuti, Andi sí Turoni, cari popore erau vecine cu locurile unde portase belulu, elu purcese in Itali'a. Pentru aceste succese, in urm'a epistoleloru lui Cesare, se decernura suplicatiuni cincispredece dile¹, cea ce inainte de acestu tempu nu se intemplase nemenui.

CARTEA III.

(Anulu Romei 697, înainte de J.-C. 56)

*Belulu cu Veragrii și Sedunii. — Belulu cu Venetii. — Victoriile în Acitanî'a. —
Espeditiunea în contra Moriniloru și Menapiloru.*

I. Precându Cesare purcese în Itali'a, tramese pre Serviu Galb'a, cu legiunea a douespriediecea și cu parte de calarime, la Nantuati, Veragri și Seduni, cari de la marginile Alobrogiloru, dela laculu Lemanu și de la riulu Rodanu, se intendu pana la culmile Alpiloru. Caus'a tramețerei fù cã voiã a deschide drumulu prin Alpi, pre unde negotiatorii treceau mai totu-deauna cu mare periculu și grele portorie. Ellu i permise, deca ar crede cã erã de nevoia, cã se asiedie în aceste locure legiunea pentru iernaticu. Galb'a, dupa ce facù câteva lupte cu sucesu și batù mai multe castele, trameținduise de pretotendene legati, danduse ostatici și facunduse pace, decise a asediã douē coorti la Nantuati, și insusi, cu celelalte coorti ale legiunei, a iernã în satulu Veragriloru, care se chiama Octoduru. Acestu satu, pusu în una vale, unde se intende unu siesu nu mare, este încungiuratu de pretotendene de munti forte înalti. Cumu elu este despartitu în douē parti prin unu riu, Galb'a concese Galiloru una parte a acestui satu, era cealalta, lasata diesierta de ei, o dede coortiloru pentru iernaticu. Acestu locu lu intari cu valu și cu fosata.

II. Candu trecuse mai multu tempu din ierna, și elu demandase cã se se aduca acolo grane, de una data fù insciantiatu prin esploratori cã toti Galii esîsera noptea din partea aceea a satului pre care o lasase loru, și cã muntii cari erau de-asupra satului, erau ocupati de forte mare multîme de Seduni și de Veragri. Din mai multe cause se intemplase cã Galii se apuce pre neasteptate consiliulu de a reinnoi belulu și a nemici legiunea : mai antãiu fiendu cã, pentru miculu ei numeru, despretiuiu legiunea, care nu erã completa, douē coorti fiendui luate și absenti mai multi, cari fusera tramesi în diverse locuri pentru a cautã bucate; apoi fiendu cã credeau cã din caus'a reutatei locului, candu ei s'aru rapedi din munti în vale și aru aruncã cu armele, ai nostri n'aru poté sustiené nece chiaru antãiuulu loru atacu. Pe lenga aceste ei suferiau cã li se luasera copiii sub nume de ostatici, și erau incredentiatu cã Romanii nu numai pentru drumure, dera chiaru pentru posesiunea perpetua, cautau a ocupã culmile Alpiloru, și a uní acele lorure cu provinci'a vecina.

III. Primindu aceste sciri, Galb'a,—fienducà nece lucrările iernatecelor și intariturele nu erau deplenu terminate, nece nu se aprovisionase indestulu cu grâu și celelalte bucate, pentru că facunduse supunerea și primindu ostatici, credea că nu avea a se teme nece cumu de belu,—convocà indata consiliulu și începù a întrebá opiniunile. Cumu unu periculu atât de mare și neasceptatu se intemplase contra prevederei totororù, și acumu mai tote inaltîmile se vedeau plene de mulțime de armati, și nu se potea nece a li veni in ajutoriu, nece a li se aduce bucate, inchise fiendu drumurile, aproape desperandu acumu de scapare, unii si dá parerea, in acestu consiliu, că lasandu sarcinele și facundu eruptiune, se si puna tote poteriile pentru scapare, apucandu pre acelesi drumure pre cari venisera acolo. Cea mai mare parte totusi gasi cu cale că, rezervanduse acesta parere pentru cea de pre urma, se și cerce intre aceste sortea evenimentului, și se apere taber'a.

IV. Trecundu pucinu tempu, care abia fù de adjunsu pentru a regulá și a esecutá lucrările ce se decisesera, neamiciii din tote partile, la semnu datu, se rapedu și arunca petre și gese asupra valului. Ai nostri, dintru antaiu, cu poteriile întregi, resistu cu taria și nu arunca in desiertu nece cu una arma de pre valu; ori unde una parte a taberei, lipsita de aperiatori, se vedea strimtorata, acolo ei alerga și ducù ajutoriu; inse suntu întrecuti prin acea că neamici cei osteniti in lupta, prin durat'a bataiei, se retrageau, și altii cu poteri întregi li veniau in locu, lucrare ce ai nostri nu puteau face nece cumu, din caus'a micului lorù numeru; și nu erá cu potentia nu numai celui ostenitu de a se retrage din bataia, dera nece chiaru celui ranitu de a parasí locul unde stetese, și de a resuflá.

V. Candu acumu se bateau de mai multu de siese ore necontentitu, și nu numai poteriile, dera chiaru armele lipsiau la ai nostri, éra neamicii ne strimtorau mai tare, și vediendu pre ai nostri mai languedi, incepusera a sparge valulu și a implé fosatele; si lucrulu ajunsese acumu la cea de pre urma: P. Sestiu Baculu, centurione primipilu, de care amu disu că fuse repusu de multe rane in lupt'a cu Nervii, și C. Volusenu, tribunu alu militariloru, omu cu mare intieptiune și barbatia, alerga la Galb'a și i areta că numai una singura sperantia de salute este, a cercá celu dupa urma medi-locu, facundu eruptiune. Asia dera elu, convocandu pre centurioni, inscipientieza indata pre osteni că se intrerupa pucinu lupt'a, și numai se se feresca de misilele ce se aruncá asupra, și se se repauseze de ostenitiune; apoi, la semnu datu, se erupa din tabera, și se si puna tota speranti'a de scapare in barbatia lorù.

VI. Ceea ce suntu comandati, facu, și de una-data pre la tote portile facundu eruptiune, nu lasa potentia neamiciloru nece de a cunosce cea ce se urmá, nece de a se culege. Asia fortun'a scambanduse, ai nostri impregiura din tote partile și ucidu pre acei ce avusera speranti'a de a cuprende taber'a și din mai multu de treidiece de mie de barbari, care numeru se adeveria că venise asupra taberei, macelandu mai multu

de a trei'a parte, pre cei remasi, pleni de spaima, i iea la fuga si nu i suferu de a se opri nece chiaru pre inaltimi. Astfelu risipindu tote cetele neamice si despoilandule de arme, ei se retragu in tabera si in intariturele loru. Dupa ce urma acesta lupta, Galb'a, fiendu ca nu voiá a si cercá mai multu sortea, si si amentia cá venise in iernatice cu altu scopu, si vedea cá dedese preste alte impregiurari, impinsu mai alesu de lips'a de gráu si de bucate, a dou'a di dandu focu la tote casele acestui satu, purcese pentru a se intorná in provincia; si fora cá nece unu singuru neamicu se i opresca seau se i intardie mersulu, elu duse legiunea nevetemata la Nantuati, apoi la Alobrogi, si ierná acolo.

VII. Dupa ce se petrecusera aceste evenemente, Cesare credea din orice punctu de vedere cá Gali'a era in pace, fiendu cá Belgii fusera invinsi, Germanii alungati, Sedunii batuti in Alpi; si asiá la inceputulu iernei purcesese in Iliricu, cáce voiá a vedé asemenea natiunile acele si a cunosce regiunile loru, candu de una data se escá belulu in Gali'a. Caus'a acelui belu fu acesta. P. Crasu tenerulu iernase, cu legiunea a sieptea, aproape de Oceanu, la Andi. Fiendu cá in aceste locure era lipsa de gráu, elu tramese prefecti si mai multi tribuni militari in tierеле vecine, pentru a cere gráu si bucate; in numerulu acelora erau : T. Terasidiu, tramesu la Uneli; M. Trebiu Galu, la Curiosoliti; L. Velaniu cu T. Siliu, la Veneti.

VIII. Autoritatea acestui din urma statu este cu neasemenare cea mai mare pre tota cost'a maritima a acestoru regiuni, fienducá Venetii si au forte multe vase cu cari naviga de ordinariu in Britani'a, si prin scienti'a si practic'a navigatiunei intrecu pre toti ceilalti, si in acesta mare furtunosa si intensa aflanduse pucine porturi, pre cari le tienu ei insii, au tributari pre toti acei cari naviga pre ea. Dela ei fu inceputulu de oprira pre Siliu si Velaniu, fiendu cá credeau cá prin acesti'a voru recapetá ostaticii ce dedesera lui Crasu. Vecinii adusi prin esemplulu acestor'a, cumu suntu rapedi si neasteptate resolutiunile Galiloru, retienu, totu din aceasi cauza, pre Trebiu si pre Terasidiu, si trame-tiendu in data legati, se prenu cu juramentu intre sene, prin capii loru, cá nu voru lucrá nemicu de cátu cu comune intielegere, si ca voru suferi acelasi esitu alu sortei. Ei solicita pre celelalte cetati, cá se prefera mai bene a remané in libertatea ce o primisera de la stramosii loru de cátu de a suferi servitutea Romaniloru. Tota cost'a maritima, induplecanduse indata la parerea loru, ei trametu la P. Crasu una legatiune comune, cá, deca voesce a primí pre ai sei, se li inapoescá ostaticii.

IX. Cesare inscientiatu despre aceste lucrure de catra Crasu, fiendu cá insusi era forte departe, comanda de una camu data a se construi nai lunge in riulu Ligere, care curge in Oceanu, a se luá lopatari din provincia si a se aduná marinari si gubernatori. Dupa ce fura rapede executate aceste lucrure, insusi, indata ce-i permise tempulu anului, plecá la armata. Venetii si asemenea celelalte cetati aflandu de ve-

nirea lui Cesare, totu-una-data fiinducă intielegeau cătu de mare crime comisesera, că retienusera și pusesera în fere pre legati, alu carora nume la tote natiunile a fostu totu-deuna santu și neviolabile, se punu a se pară de belu, dupa marimea pericolului, și mai alesu a se îngrijî de cele ce suntu de nevoia pentru nai, cu atâta mai mare sperantia că se incredeau multu în natur'a locurilor lor. Ei sciau că drumurile pre uscatu erau intrerupte de balti, că navigatiunea eră dificile, din caus'a necunoscentiei locurilor și a micului numeru de porture. Ei aveau tare mare sperantia că armat'a nostra n'ar poté întârdia multu tempu la densii, din caus'a lipsei de grane, și că chiaru de aru urmă tote contra asteptarei lor, ei totusi poteau forte multu cu naile. Observau că Romanii n'aveau nece cumu potere de nai, și nu cunoscseau nece vadurele, nece porturile, nece insulele din aceste locure, unde erau se porte belulu; apoi că navigatiunea pre una mare marginita¹ eră cu totulu alt'a de acea de pre Oceanu, nemarginitu de intensu și forte deschisu. Luandu aceste resolutiuni, ei intarescu cetatile, transporta în ele granele de pre agri și aduna cătu potu mai multe nai în Veneti'a unde se invederă că Cesare va portă dintru antăiu belulu. Ei si ia soci pentru acestu belu pre Osismi, Lesovi, Naneti, Ambiliati, Morini, Diablinti, Menapi; și si procura ajutoriure din Britani'a, care este pusa în faci'a acestoru regiuni.

X. Aceste erau dificultatile pentru portarea belului, precumu le arataramu mai susu; dera totusi multe motive impingeau pre Cesare la acestu belu : batjocur'a cu retienerea calariloru romani¹, rebeliunea facuta în urm'a supunerei, defectiunea dupa ce dedesera ostatici, conjuratiunea atâtoru State, și mai antăiu de tote că nu cumva, neglegenduse injuri'a în acesta parte, celelalte natiuni se creda că și lor li ar fi permisa acést'a. De acea-a, sciendu că mai toti Galii ama scambările de lucrure și că se atitia usioru și rāpede la belu, éra că toti omenii ana de la natura libertatea și urescu starea de servitute, crediū că trebuia mai înainte de ce s'aru legă mai multe State, a impartî armat'a și a o distribui pre una mai mare intendere.

XI. Asiá dera elu tramete pre T. Labienu legatulu, cu calarimea, la Treviri, cari suntu vecini cu Renulu. I demanda că se merga pre la Remi și ceilalti Belgi, și se i tiena la detoria; și pre Germani, cari se dicea că erau chiamati în ajutoriu de catra Belgi, deca s'aru încercă a trece în poteré riulu, cu naile, se i respinga. Demanda lui P. Crasu că se purceda în Acitani'a cu douesprediece coorti legionarie și cu unu mare numeru de calarime, pentru că nu cumva se se trameta de aceste popore ajutorie în Gali'a și se se unesca nesce natiuni atātu de tari. Pre L. Tituriu Sabinu legatulu, cu trei legiuni lu tramete la Uneli, Curiosoliti și Lesovi, pentru că se tiena ocupata puterea lor. Pre D. Brutu tenerulu lu pune în capulu flotei și a nailorugalice, pre cari le demandase de se adunara dela Pictoni, Santoni și din celelalte regiuni su-

puse, și i comanda că se purceda la Veneti, îndată ce ar poté. Insusu apuca într'acolo cu ostile pedestre.

XII. Situațiunea cetatiloru venetice erá cam in acestu modu, că puse la extremitatea limbiloru de pamentu și a promontoriiloru, ele n'aveau apropiare nece cu petiorulu, candu flusulu se aruncá din mare, cea ce urmeza totudeuna de doue ori in tempu de douedieci și patru ore, nece cu naile, căce, candu se micșurá flusulu, naile se prendeau in vadure. Asiá impiesurarea cetatiloru erá impededata prin amendou aceste cause; și deca canduva cetatienii, repusi dela sorte prin marimea lucrariiloru — dupa ce marea erá respinsa prin aggere și stavile, și aceste mai ajungundu murii cetatei, — începeau a desperá de sortea loru, apropiandu mare numeru de nai, lucru cari li erá de totu usioru, transportau tote ale loru, și se retrageau in cetatile vecine. Acole ei se apearu érași prin aceasi situațiune favorabile a locului. Acést'a facura ei mare parte din vera, cu atât mai usioru, că naile nostre erau retienute de furtune, și dificultatea de a navigá pre una mare forte intensa și deschisa cu mari flusure și refluxure, cu porture rare seau mai nece decumu, erá forte mare.

XIII. Naile loru erau facute și armate in acestu modu : carinele ceva mai late decâtu ale nailoru nostre, pentru că mai usioru se pota înfruntá vadurele și marea scadiuta; prorele forte ridicate, și de asemenea și pupile acomodate dupa marimea valureloru și a furtunelor; naile peste totu facute de stejaru, pentru a sustiené orice ciocnire și dauna; podulu loru din grande late de unu petioru, batute cu cuie de feru de grosimea policelui; ancurele legate cu lanciure de feru, in locu de funi; peli moi și lucrute subțire in locu de velure, seau d'in caus'a lipsei inului și a nescientiei de a lu intrebunții, seau — cea ce este mai aproape de adeveratu — fiinducá credeau că cu velurile nu poteau sustiené furtunele cele atât de mari și furi'a cea atât de tare a venturiloru Oceanului, și de a conduce indestulu de comodu nesce nai atât de grele. Lupt'a flotei nostre cu aceste nai erá, că li intrecea numai prin iutimea și prin manarea lopatelor, éra in orice alt'a naile neamiciloru erau mai proprie și mai acomodate pentru natur'a locului și pentru tari'a furtunelor; căce ale nostre nu li potea face stricatiune cu rostrulu, atât erá de mare soliditatea loru; și din caus'a înaltimei loru, misilile nostre nu potea fi aruncate la ele cu usiorentia; și totu din asemenea cauza, nu pre erau retienute de scopele. Pre lenga aceste, candu ventulu începea a bate cu furia, și de se lasau in voi'a lui, sustieneau mai usioru furtun'a, se opriau mai cu securitate in vadure, și lasate de refluxu nu se temeau nece cumu de stance și scopele : casure cari tote erau forte multu de temutu pentru naile nostre.

XIV. Dupa ce luase mai multe cetati, Cesare vediendu că in desiertu 'a atât'a truda, și că luandu cetatile nu potea impededá fug'a neamului, nece a li face reu, decise a asteptá flot'a. Îndată ce ea veni în fața de neamici, aproape doue sute douedieci de nai ale loru,

forte bene parate și indiestrate cu totu genulu de arme, purcesera din portu și stetera în faci'a nailoru nostre. Brutu, care eră în capulu flo-tei, precuma și tribunii militari și centurionii, carora se dedese coman-dulu preste câte una naie, nu erau încă decisi, ce aveau se face, nece ce planu de bataia se urmeze. Căce ei sciau că cu rostrulu nu puteau face nece unu reu; și cu tote că ridicasera turnurele, totusi aceste erau intrecute de înaltîmea pupiloru dela naile barbare, în câtu misilile no-stre, din unu locu mai de diosu, nu se puteau aruncă indestulu de bene, éra acele tramese de Gali cadeau mai gravu. Unu singuru lucru pre-paratu de ai nostri eră de mare utilitate, cose forte ascutite și lunge în coda¹, mai de aceasi forma cu cosele murali. Candu cu aceste cose, funile, cari tineau aninate antenele de catarte, erau prene și trase, miscanduse rāpede înainte naiea cu lopatele, ele se rupeau. Dupa ce funile erau taiate, antenele cadeau numai de câtu; și fienduca tota speranti'a nailoru galice consistea în velure și în armamente, candu aceste erau smulse, se opriă în acelasi tempu tota miscarea nailoru. Lupt'a remanea atunce dependendu numai dela barbatîa, prin care ostennii nostri învingeau usioru, și cu atātu mai multu ca lucrulu se pe-trecea în vederea lui Cesare și a tota armat'a, în câtu nece unu faptu mai de barbatîa nu putea fi nevediutu, căce tote colnicele și înaltîmile, de unde vederea pre mare eră aproape, se tieneau ocupate de armata.

XV. Dupa ce antenele erau date diosu, cumu amu dîsu, câte doue seau trei nai impregiurau pre câte un'a, și militarii și poneau tote po-terile pentru a se suî în naile neamiciloru. Barbarii vediendu acést'a, dupa ce li se luara mai multe nai, fiendu că ei nu gasiau nece unu a-jutoriu contra acestei întreprinderi, se pusera a și caută salutea în fuga, și acumu ei și întorsesera naile într'acea parte în cotro batea ven-tulu, candu de una dată se facu unu incetu și una lenesce atātu de mare, că nu puteau a se misică din locu. Acesta impregiurare fù forte oportuna pentru a termină întreprinderea : căce ai nostri le urmarira și le luara un'a câte un'a, încātu forte pucine din totu numerulu ajun-sera la uscatu prin venirea noptei, în tempu ce se batusera mai dela patru ore pana la apusulu soarelui.

XVI. Prin acesta bataia se termină belulu cu Venetii și cu tota cost'a maritima. Căce tota tenerimea și chiaru toti acei de una etate mai înaintata, cari aveau orecare autoritate seau demnitate, se a-dunaseră acolo; apoi naile ce fuseră ori-unde le strinseră în unu locu. Dupa ce perduseră și omenii și naile, cei remasi nu aveau nece unde se se retraga, nece cumu se și apere cetatile. Asiă dera ei se dederă lui Cesare cu tote ale loru. Cesare crediù că trebuia a-i puni cu atātu mai aspru, pentru că în venitoriu dreptulu legatiloru se fia respectatu de barbari. Asiă dera punindu cu morte totu senatulu lor, pre ceilalti i vendù *sub corona*¹.

XVII. În tempu ce se petrecu aceste la Veneti, Q. Tituriu Sabinu, cu ostile pre cari le primise dela Cesare, ajunsse în tier'a Uneliloru. Vi-

ridovice erá capulu loru si avea comandulu supremu preste tote cetatile ce se rebelasera, dela cari elu adunase armata si mari poteri. De cateva dile, Aulercii-Eburovici si Lesovii, dupa ce macelasera senatulul loru, fiendu ca nu voia a fi provocatoriu belului, inchisesera portile si se unisera cu Viridovice. Pre lenga acesti'a din tote partile Galiei se adunasera mare multime de omeni perduti si de lotri, pre cari speranti'a de preda si ardorea de belu i indeparta de la agricultura si dela lucrulu loru de tota diu'a. Sabinu se tienea in tabera, in unu locu favorabile in tote privirile, pre candu Viridovice se pusesa in faci'a lui, la una distantia de doue mile, si, in tota diu'a scotiendu cetele sale, i da oca siune a veni la bataia, in catu acumu Sabinu nu numai ca ajunsese in despretiulu neamiciloru, lera inca era muscatu in catva chiaru de militarii nostri, in convorbirile loru; si atat'a opiniune dede de temere, ca acumu neamicii cutediau a se apropia de valulu taberei nostre. Acest'a elu o facea din cauza ca credea ca unu legatu nu trebuia a se bate cu atat'u de mare multime de neamici, mai vertosu fiendu absente acelu ce tienea comandulu supremu, afora numai deca s'ar afla la locu bunu, seau deca i s'ar presenta una oca siune favorabile.

XVIII. Dupa ce se intari acesta opiniune de temere, elu alese pre unu orecare omu preceputu si abile, Galu, din acei ce i avea cu sene pentru ajutoriu. Prin mari remuneratiuni si promisiuni indupleca pre acestu omu ca se treca la neamici, si i areta ce voia se faca. In data ce elu ajunge ca fugariu la densii, li spune temerea Romaniloru, li areta in ce pericolosa strimtorare este adusu insusi Cesare de catra Veneti¹, si ca nu mai departe de catu in noptea urmatoria, Sabinu are se esa pre furisiu din tabera cu ostea si are se purceda pentru a duce ajutoriu lui Cesare. Indata ce audu acest'a, toti striga ca nu trebue a perde oca siunea pentru a obtine succesulu doritu, ca trebue a merge asupra taberei. Multe motive intetiau pre Gali la acesta resolutiune: esitatiunea lui Sabinu in dilele trecute, afirmatiunea fugariului, lips'a de bucate, de cari ei prea pucinu se aprovisionasera, speranti'a ce aveau in belulu veneticu, si acea ca omenii credu mai totudeuna bucurosi cea ce dorescu. Adusi prin aceste impregiurari, ei nu lasa din consiliu pre Veridovice si pre ceilalti capi, mai inainte de ce nu li aru fi invoitu ca se apuce armele si se merge asupra taberei. Dandulise acesta permisiune, ei, voiosi ca de una victorie certa, aduna ramure si tufare, cu cari se imple fosatele Romaniloru, si apuca spre tabera.

XIX. Loculu taberei era inaltu si inclinat cu incetulu, camu de una milia pasi. Ei mersera intr'acolo in fug'a mare, pentru ca se de catu s'ar pote mai pucinu tempu Romaniloru de a se aduna si a se arma, si ajunsera fora se mai pota resuffa. Sabinu animandu pre ai sei, li da semnulu, cumn ei doriau. Pre candu neamicii erau impededati din caus'a sarcineloru ce portau, elu comanda se se faca de una data eruptiune prin doue porti. Oportunitatea locului, nescienti'a si fatig'a neamiciloru, vertutea militariloru, esperienti'a loru in belele precedenti fa-

cura că neamicii se nu pota sustiené nece chiaru unu singuru atacu alu nostru, si indata se intorca dosulu. Pre cari, cumu erau impededati, militarii nostri cu poterile intregu urmarindui, ucisera mare numeru din ei; pre cei remasi urmarindui calarii, pucini, cari scapasera in fuga, lasara. Astfeliu in acelasi tempu fù insciantatu sî Sabinu despre bat'ai'a navale, sî Cesare despre victori'a lui Sabinu, sî tote cetatile se supusera indata lui Tituriu¹. Căce, precumu anim'a Galiloru este ardente sî dispusa la momente de a întreprinde bele, de asemenea sufletulu loru este mole sî nece cumu constante de a suferi calamitatile.

XX. Camu in acelasi tempu, P. Crasu ajunsesa in Acitani'a, care, precumu s'a dîsu mai inainte, dupa intenderea regiuniloru sî dupa mulțimea omeniloru, trebue a fîi estimata că atrei'a parte a Galiei. Cugetandu că elu avea de portatu belu in nesce locure, unde câtiva ani mai inainte L. Valeriu Preconinu legatulu fuse ucisu sî armat'a sa invinsa, sî de unde proconsolele L. Maniliu, dupa ce perduse sarcinele, fugise, elu recunoscea că trebuiă a avé mare ingrigire. Asiă dera aprovisionanduse cu bucate, adunandu ausiliari sî calarime, pre lenga aceste chiamandu anume multi barbati de anima din Tolus'a, Carcasone sî Narbone, cari suntu cetati ale provinciei Galiei, vecine cu Acitani'a, intră cu armat'a in tier'a Sotiatiloru. Acesti'a insciantanduse de venirea sa, adunara mari osti sî calarime, in care ei aveau poterea principale, sî atacandu armat'a nostra in mersu, incepura antăiu una lupta de calarime; apoi dupa ce calarimea loru fu respinsa, sî ai nostri o urmariu, de una data se aretara ostile loru pedestri, pre cari le asîedia-sa in una vale pentru cursa. Elu atacara pre ai nostri reschirati sî reincepura lupt'a.

XXI. Se batura indelungu sî cu inversiunare, fienducă Sotiatii, mundry de vechiele loru victorie, priviau salutea a tota Acitani'a pusa in virtutea loru; éra ai nostri doriau se fia vediuti, ce poteau face fora generariulu sî fora celelalte legiuni, sub unu comandante tenerelu. Totusi repusi de rane, neamicii dedita dosu. Dupa ce fù ucisu mare numeru din ei, Crasu se puse in mersulu seu a bate cetatea Sotiatiloru. Fienducă ei resisteau cu taria, elu inaintă vineele sî turnurele. Neamicii, dupa ce une-ori cerca a face eruptiune, alte ori ducu cunicule la aggere sî la vinee (lucru in care Acitaniu suntu cu neasemenare forte abili, fienducă la ei se afla in multe locure fodine de arama), candu vediura că prin aceste incercari nu potu nemicu castigă, din caus'a activitatei militariloru nostri, trametu legati la Crasu sî lu roga că se li primesca supunerea. Care lucru obtienendulu sî demandandulise a trada armele, ei facura acést'a.

XXII. Pre candu mentea totororu a nostrora érá atientata la acestu lucru, in alta parte a cetatei, Adcantuanu, care tienea comandulu supremu, se prepară de a face eruptiune cu siese sute de omeni devotati, pre cari ei i numescu *solduri*. Condițiunea acestor'a este că in tota vietii se se impartesia de tote bunurile una cu acelu la a carui'a

amicetia ei s'au devotatu; deca lui i se intempla se mora prin violentia, ei seau se sufera impreuna aceasi sorte, seau se si dè insii mortea; pana acumu pre câtu tienu mente omenii, nu s'a aflatu nece unulu care, dupa ce ar fi fostu ucisu acelu la a caruia amicetia se devotase, se fi recusatu mortea. Cu acesti'a Adcantuanu cercà de a face eruptiune, candu danduse strigatul din acea parte a intaritureloru, militarii alergara la arme, si dupa ce se batura inversiunatu, neamiculu respinsu in cetate obtienù totusi dela Crasu că se se bucure de aceasi conditiune a supunerei.

XXIII. Dupa ce primì armele si ostaticii, Crasu purcese in tier'a Vocatiloru si a Tarusatiloru. Atunce inse barbarii inspaimentati, fiinducà aflasera că una cetate¹, intarita si prin natur'a locului si prin arte, fuse luata de Romani, dupa câteva zile de candu venisera acolo, se pusera a tramete legati din tote partile, a se legá intre sene, a si dá ostatici si a pará osti. Ei trametu legati chiaru si la statele cari se tienu de Ispani'a citeriore, vecine cu Acitani'a; ceru de acolo ajutorie si comandanti. La venirea acestor'a, intreprindu belulu cu multa incredere si cu multime de omeni. Comandanti inse suntu alesi acei ce fusera impreuna cu Sertoriu², in totu tempulu, si cari erau considerati că aveau cea mai mare cunoscentia in artea militare. Acesti'a începu, dupa datin'a poporului romanu, a ocupá positiuni, a fortificá taber'a lor si a ni inchide caraturele de bucate. Crasu semtindu acést'a si vedindu că nu câmu putea impartí ostile sale, din caus'a micului lor numeru; că neamiculu si amblá in tote partile, si atienea si drumurele, si lasá si in tabera unu presiediu in destulu; că din acesta cauza grâulu si bucatele i se aduceau cu mai pucina indemnare; că numerulu neamiciloru se adaugea din di in di: cugetà că nu trebuia a mai esită de a dá batai'a. Supunedu acesta parere la consiliu, si vedindu că toti cugetau totu asemenea, fisà lupt'a pre a dou'a di.

XXIV. In faptulu dilei, scotiendu tote ostile, formà una indoita linia de bataia¹, puse pre ausiliari in medi-locu, si asteptá se veda ce planu aru apucá neamicii. Acesti'a, de si dupa multimea si vechi'a lor gloria in belu, si dupa miculu nostru numeru, judecau că aru poté a se bate fora tema, totusi credeau că erá mai securu, ocupandu drumurele, inchidiendu-ni buccatele. a capetá victori'a fora nece una rana; si deca Romanii, pentru lips'a de ale mancarei, aru începe a se retrage, ei cugetau a i atacá, candu aru fi fostu incurcati in mersu, sub sarcine si cu mai pucina anima. Acestu planu incuvientanduse de capii lor, ei se tieneau in tabera, pre candu ostile Romaniloru stá scose afora. Intielegundu acestu planu, fiendu că neamicii, prin esitatiunea lor si prin temerea ce se parea că aru avé, facusera pre militarii nostri mai ardenti pentru lupta, si se audiau strigatele totoru că nu trebuia a se asteptá mai indelungu, pentru a merge asupra taberei, Crasu imbarbatandu pre ai sei, apucà, cumu ei toti doriau, spre taber'a neamiciloru.

XXV. Acolo, pre candu unii impleau fosatele, altii dupa ce arunca-

sera multe misili, alungau pre neamici dela valu si dela intariture, éra ausiliarii, in cari Crasu nu multu se redimà pentru lupta, procurandu petre si arme, si ducundu glie la aggere, se aretau la vedere si in parere cá omenii ce se lupta; pre candu neamicii se bateau asemenea statori si nu cu temere, si misilile aruncate din unu locu mai inaltu nu cadeau in disiertu : calarii, dupa ce amblasera impregiurulu taberei, inscien-tiara pre Crasu cá nu éra intarita cu aceasi ingrijire despre port'a decumana, si cá avea apropiarea usiora.

XXVI. Crasu recomandandu prefectiloru calariloru cá se animeze pre ai loru prin premie si juruentie, li spuse ce voiá se faca. Ei, precumu li se comandase, scotiendu patru coorti, cari, lasate de presiediu la tabera, nu erau storse de ostenitiune, si ducundule impregiuru pre unu drumu mai lungu, pentru ca nu cumva se pota fi vediute din taber'a neamiciloru, pre candu ochii si mentea totoru erau atintate la lupta, ajunsera ràpede la intariturele de cari amu vorbitu, si dupa ce le sparsera, se oprira in taber'a neamiciloru, mai inainte de ce acesti'a se i pota vede curatu, seau se cunosca cea ce se petrecea. Atunce audien-duse strigatulu din acea parte, ai nostri si reinnoescu poterile, cea ce urmeza de ordinariu in speranti'a de victoria, si incepu a atacá mai cu aprendere. Neamicii impregiurati de pretotendene, perdiendu tota spe-ranti'a, se pusera a sarí preste intariture si a-si cautá scaparea in fuga. Pre cari calarimea nostra urmarindui, in campiele de totu deschise, din unu numeru de cinci dieci de mie, cari se adeveriea cá se adunasera din Acitani'a si de la Cantabri, lasà abiá a patr'a parte, si se reintorse in tabera, noptea forte tardíu.

XXVII. La audiulu despre acesta bataia, mare parte a Acitaniei se supuse lui Crasu si tramese de la sene ostatici. In numerulu acest'a fura Tarbelii, Bigerionii, Precianii, Vocatii, Tarusatii, Elusatii, Garitii, Auscii, Garumuii, Sibuzatii, Cocosatii. Pucine natiuni mai de departe, redímanduse in tempulu anului, fiendu cá se apropiá iern'a, neglesera a face asemenea.

XXVIII. Camu in acelasi tempu, de si ver'a éra acumu aproape tre-cuta, totusi fienduca, dupa ce tota Gali'a fuse supusa, mai remasesera Morinii si Menapii, cari erau in arme si nu tramesesera nece una data legati de pace, Cesare crediendu cá acestu belu ar poté fi ràpede ter-minatu, se duse cu armat'a intr'acolo. Ei dispusera a portá belulu dupa unu planu cu totul altmentre de cumu ceilalti Gali. Căce vediendu cá natiunile cele forte mari, cari se luasera la bataia, fusera respinse si invinse, si fiendu cá aveau forte intense paduri si balti, se dusera acolo cu tote ale loru. Dupa ce Cesare ajunsesa la inceputulu acestoru pa-duri, si dispusesa a intarí taber'a, fora cá intre aceste neamiculu se se fi vediutu, precandu ai nostri erau desípati in lucru, de una data nea-micii se rapedíra din tote partile, din paduri, si se aruncara asupra osteniloru nostri. Ai nostri apucara indata armele, i respinsera in pa-

duri, și după ce ucisesera multi, urmărindui prea departe, în locure grele de strabatutu, perdura câțiva din ai lor.

XXIX. În dăile ce urmăra după aceea, Cesare puse la tăiatu pădurile, și pentru că nu cumva militarii, nearmati și apucați pre neastep-tate, se pota fi atacați din laturi, toți arborii cari se tăiau, se asiedeau întorsi spre neamicu și se puneau unulu preste altulu, la amendoue laturile, în forma de valu; După ce în pucine dăile mare întendere fuse tăiata, cu rapediune necredibile, cându acumu vitele și sarcinele din urma erau în mân'a noastră, era neamicii se retrageau în desimea păduriloru, tempulu începù a fi asiă de reu, în câtu trebuì se se intrerupa lucrulu, și din caus'a ploiloru continue militarii se nu pota fi ținuti mai îndelungu în corture. Asiă dera, după ce devastà tote pământurele și dede focu satelorù și locuentielorù neamicilorù, Cesare duse înapoi armat'a și o asiedià în iernatice la Aulerci, la Lesovi și la celelalte popore cari de curundu facusera belu.

CARTEA IV.

(Anulu Romei 698, înainte de J-C. 55)

Belulu cu Usipetii și Tencterii. — Espeditiunea în Germani'a. — Trecerea și belulu în Britani'a. — Lupt'a cu Morinii. — Devastatiunea Menapiloru.

I. În iern'a ce urmă, cându fu anul consulatului lui Cn. Pompeiu și M. Crasu, Usipetii Germani și asemenea Tencterii, cu mare multime de omeni, trecura riulu Rennu, nu departe de marea unde se versă Renulu. Caus'a trecerei fù, că nelenesciti de mai multi ani de catra Suevi, erau apesati cu belulu și impededati dela agricultura. Gentea Sueviloru este cu neasemenare cea mai mare și mai belicosa dintre toti Germanii. Ei, se dice, au una suta de tienuturi, din cari, în totu anulu, scotu din fiecare câte una miie omeni armati, pentru a se osti afora din tiera. Cei-lalti, cari au ramas a casa, nutrescu și pre sene și pre acei'a; ei sunt în arme la rondulu lor, peste unu anu, și acei'a remanu a casa. Asiă nece agricultur'a, nece scienti'a și practic'a belului nu se intrerupe. Inse agri privati¹ și separati la densii nu sunt nece cumu, și a remané mai multu de unu anu în unu locu, pentru a lu cultivá, nu este invoitu. Ei vietuiescu nu cu multu grâu, ci cea mai mare parte cu lapte și carne, și se ocupa multu cu venatorea, care ocupatiune, impreuna și cu genulu mancarei, și cu esercitarea de tote dilele, și cu libertatea vietiei (pentru că de copii nefiendu deprensi nece la una detoria, nece la una disciplina, nu facu nece cumu nemicu în contra vointiei lor) li desveslesce poterile și face din ei omeni cu corpure de una marime enorma. Ei au ajunsu la acea deprendere cá, în locure forte frigurose, se nu aiba alte vestimente, afora de peli (cari fiendu mice, mare parte a corpului li este descoperita), și se se scalde în riure.

II. Pentru negotiatori este la densii intrare, mai mult : cá se aiba cui vende cele ce au apucatu în belu, de câtu pentru că aru dori a li se importá vre-unu lucru. Ba inca, în privirea cailoru, pentru cari Galii au forte multa placere și i cumpera cu mare pretiu, Germanii nu se servescu cu de cei straini, dera pre acei ce sunt de tier'a lor, rei și uriti, ei prin una esercitare de tota diu'a, i facu se fia pentru cele mai mari greutati. În luptele de calarime, ei saru adese de pre cai și se lupta din petiore; ei deprendu a stá în acelasi locu cáii lor, la cari, cându este de nevoia, rãpede se întorcú. În morii lor nu se consideră ceva mai de rosine și mai fora de barbatia de câtu a se servi de siele; de aceea ei, ori câtu de pucini, cutedia a merge asupra unui număr ori

câtu de mare de neamici, cari stă pre siele. Vinulu nu lu lasa nece cumu de a se importă la densii, fiendu că credu că prin acesta beutura omenii se molesiescu pentru a suportă trud'a, și si perdu barbatii'a.

III. Ei cugeta că este una lauda forte mare pentru unu poporu, că, din colo de marginile sale, pamenturele se fie desierte in una intendere câtu mai mare; că prin acestu faptu se areta că mare numeru de popore nu potu sustiené ataculu loru. De acea se dice că despre una parte de la Suevi, mai la siese sute mie de pasi, pamenturele sunta desierte; la cealalta parte venu in apropiare Ubii, a carora tiera fû intensa și inflorindu, dupa captulu Germaniloru¹; ei suntu ceva mai civilisati de câtu ceilalti de aceasi natiune, pentru că atengu Renu, și negotiatorii venu forte adese la densii, și prin vecinetate s'au depresu cu morii Galiloru. Pre densii, desî Suevii cercandu adese, prin multe bele, n'au potutu, din caus'a intenderei și a puterei Statului loru, a i alungă din tier'a loru, totusi și i facura tributari și i redusera a fi multu mai umiliti și mai infirmi.

IV. In acelasi casu fura Usipetii și Teneterii, pre cari i diseram mai susu; multi ani ei sustienura atacurele Sueviloru, totusi la cea de pre urma furalungati din pamenturele loru, și multe locure ale Germaniei cutreierandule, in tempu de trei ani, 'ajunsera la Renu, in partile unde locuiau Menapii. cari aveau pre amendoue ripele riului agri, locuentie si sate. Acesti'a, inspaimentati de venirea unei multime atâtu de mari, se stramutasera din asiediarile ce aveau din colo de riu, și dispuendu presiedie din coce de Renu, i opriau de a trece. Germanii dupa ce cercara tote medilocene, ne potendu trece riulu nece in putere, din lips'a de nai, nece pre furisiu, din caus'a custodiloru Menapiloru, se prefacura a se duce inapoi la locuentiele și tier'a loru; ci mergundu cale de trei dîle, érași se intorsera, și calarimea loru, facundu in una nopte totu drumulu acest'a, pre neaseptate calcara pre Menapi, cari, incredentiati prin esploratorii loru despre retragerea Germaniloru, se reintorsesera fora frica in satele loru de preste Renu. Dupa ce mace-lara pre acesti'a și li apucara naile, mai inainte de ce se fi aflatu par-tea Menapiloru cari stă din coce de Renu, lenesciti in casele loru, trecura riulu si apucanduli tote locuentiele, se nutrita remasiti'a iernei cu bucatele acestora.

V. Cesare inscientiatu despre aceste lucrure și temenduse de infir-delitatea Galiloru, fiendu-că suntu usiori. in a luă resolutiuni, și li placu deordinariu scambarile; judecă că nu trebueiă a se increde nece cumu in ei. Este apoi acesta datina la Gali, si se constringa pre calatori a se opri, chiaru nevrendu, și sei intrebe de cea ce fia-care din ei au auditu sau cunoscutu despre orice lucru; apoi poporul in cetati incun-giura pre negotiatori și i constringe a spune din ce parti venu și ce au aflatu acolo. Miscati prin aceste uete și spuneri, adese ei iea resolu-tiuni despre afacerile cele mai insemnate, de cari resolutiuni suntu ne-voiti a se căi indata, fiendu că asculta de nesce uete necerte, și mai toti cei intrebati li respundu lucruri intipuite dupa voienti'a loru.

VI. Cesare cunoscundu acesta depredere, pentru că se nu intem-pene unu belu mai gravu, purcede¹ la armata mai curundu de câtu avea datina. Cumu ajunsse acolo, află că se sî petrecusera faptele pre cari le presupusese : legatiuni dela unele cetati fusera tramese la Germani, sî acesti'a invitati de a se retrage dela Renu, sî că tote câte ei aru fi cerutu voru fi parate de catra ele. Germanii, adusi prin acesta sperantia, cutreierau acumu mai in departare, sî ajunsera in tier'a Eburoniloru si a Condrusiloru, cari suntu clienti ai Treviriloru. Cesare chiamandu pre principalii barbati din Gali'a, crediù că trebuia a disimulă cele ce cunoscuse, sî magulindui sî imbarbatandui, apoi demanduli calarime, se determină a portă belulu cu Germanii.

VII. Dupa ce se prepară cu bucate sî ridică calari, incepù a merge in spre locurile unde audiă că se aflau Germanii. Pre candu elu eră departe de unu drumu de pucine dîle, venira dela ei legati, alu caroru cuventu fù acest'a : ²«Germanii nece nu faceau ei mai antăiu belulu poporului romanu, nece nu recusau totusi că se se bata, deca aru fi provocati, fienducă datin'a Germaniloru, remasa dela stramosi, eră acést'a, de a resiste, orcine ar merge cu belulu asuprale, sî a nu se rogá de a fi crutiati; totusi ei spuneau că venisera nevrendu, alungati fiendu din tier'a loru. Deca Romanii aru voí amiceti'a loru, ei li aru poté fi amici utili; se le dè pamenture, seau se i lase a tiené acele pre cari le ocupasera cu armele. Ei cedeau numai Sueviloru, cu cari nece chiaru diei memoritori n'aru poté fi ecuali¹; incolo, adeveratu nu eră nemene pre pamentu pre care ei se nu lu pota invinge.»

VIII. La aceste Cesare respunse cea ce i se parù bene; inse inchiaiarea cuventului seu fù : «Nu potea fi nece una amicitia intre sene cu densii, deca ei aru remané in Gali'a; nu eră dreptu că ei, cari nu potusera aperi tier'a loru, se ocupe pre a altor'a; nu se aflau in Gali'a nece cumu pamenture neocupate, cari aru poté fi date mai vertosu unei multime atâtu de numeroase că ei, fora nedreptatirea cuiva. Inse ei poteau, deca aru voí, se se asiède in tier'a Ubiloru, ai caror'a legati erau la elu sî se plangeau de injuriile Sueviloru, cerendu ajutoriulu seu. Acést'a elu o va obtiené dela Ubi.»

IX. Legati dîsera că voru reportă aceste la ai loru, sî, dupa ce voru fi desbatutu lucrulu, voru reveni la Cesare, peste trei dîle; cerura că intre aceste elu se nu se mute cu taber'a mai aproape de densii. «Nece acést'a n'o poteau obtiene dela elu,» dise; căce aflase că mare parte de calarime fuse tramesa de ei, câteva dîle mai inainte, pentru a predá sî a se aprovisioná cu grane la Ambivariti, din colo de Mos'a. Elu credea că se asteptau acei calari; sî pentru acestu lucru se punea la medilocu intardiare.

X. Mos'a esvoresce din muntele Vosegu, care este la marginile Lingoniloru, sî dupa ce primesce unu braci alu Renului, care se numesce Vaale, formeza insul'a Bataviloru, sî nu mai departe de câtu de optu-dieci de mie de pasi de la Renu se versa in Oceanu. Renulu inse isvo-

resce dela Leponti, cari locuescu in Alpi; curge răpede și in unu spațiu intensu, prin țier'a Nantuatiloru, Elvetiloru, Secuaniloru, Mediomatriciloru, Tribuciloru, Treviriloru, și cându se apropia de Oceanu, se desface in mai multi craci, formandu multe și mari insule, (din cari mare parte suntu locuite de natiuni feroci și barbare, cari se crede că se nutrescu cu pesce și oue de paseri), și se versa in Oceanu prin mai multe gure.

XI. Pre candu Cesare nu eră mai departe de neamicu de câtu de douespriedice mie pasi, venira la elu legatii, precumu se regulase; intempenendulu in cale, lu rogau forte multu că se nu inainteze mai departe. Cumu ei nu obtienusera acést'a, cereau că elu se trameta la calarii cari apucaseră înainte ostei, și se i opresca a nu incepe lupt'a, și lorusi se li dè permisiunea de a tramete legati la Ubi, ai carora capi și senatu, deca li aru dá incredentiare prin juramentu, ei faceau cunoșcutu că voru acceptá condițiunile cari li s'aru pune de Cesare; pentru a terminá acesta afacere, se li lase tempu de trei dñle. Cesare vedea cătote aceste tienteau la acelasi scopu, că urmandu una intardiare de trei dñle, se se intorca calarii lor, cari erau departe; totusi li dñse că in acea dñ nu va merge mai departe de patru mie de pasi, pentru indemanare de apa; acolo se se adune ei in diu'a urmatoria, câtu aru pote mai multi, pentru că elu se iè conoscentia de cererile lor. Intre aceste tramete la prefecti, — cari apucaseră înainte cu tota calarimea — se i inscintieze se nu atace pre neamicu, și deca insii aru fi atacati, se se tiena pena ce elu cu armat'a ar fi venit u aproape.

XII. Inse neamicii, indata ce vediura pre calarii nostri, cari erau in numeru de cinci mie, de și ei n'aveau mai multu de optu sute calarime, — fiinducă acei ce trecuseră din colo de Mos'a pentru a se aprovisioná inca nu se intorsesera, — pre candu ai nostri nu duceau nece cumu tema — pentru că legatii neamiciloru pucinu mai înainte se retrasesera de la Cesare, și in acesta dñ era armisteti u cerutu de densii, — se aruncara asupra calariloru nostri, și indata i pusera in desordine. Ai nostri resistendu din nou, neamicii, dupa datin'a lor, sarira diosu și ucidienduli cáii și restornandu pre multi de ai nostri, luara pre ceilalti la fuga și i aduseră in atâtă de mare spaima, in câtu ei nu incetara fug'a mai înainte de ce nu ajunseră in vederea armatei nostre. In acesta lupta suntu ucisi din calarii nostri sieptedieci și patru, intre ei unu barbatu forte bravu, Pisone Acitanu, nascutu din una familia stralucita, alu caruia bunu avuse domni'a in țier'a sa, și fuse numitu amicu de catra senatulu nostru. Elu, alergandu in ajutoriu fratelui seu, care eră incungiuratu de neamici, lu scose din periclu; dupa ce calulu i fù ranitu, insusi dandu diosu, restete cu mare taria, câtu tempu potù. Pre candu incungiuratu, dupa ce primise multe rane, cadiuse; fratele seu, care acumu se retrasese din lupta, vediu acest'a de departe și dandu ventu calului, se oferì neamiciloru, și fu ucisu.

XIII. Dupa ce urmase acesta lupta, Cesare cugetá că nu trebuia

nece a ascultá pre legati, nece a acceptá conditiuni dela acesti omeni, cari prin insielatiune sî cursa, dupa ce cerusera pacea, incepusera ei insii belulu; éra a asteptá pana ce ostile neamiciloru s'aru adauge sî calarimea lorú s'ar intorce, judecá a fí una prea mare nebunia; apoi cunoscundu infirmitatea Galiloru, sentiá câtu de multa consideratiune neamicii trebuia se fí castigatu acumu la densii prin singura lupt'a acést'a; elu cugetá cà nu trebuia a li lasá nece cumu tempu de a apucá nescari resolutiuni. Dupa ce se decise asupra acestoru lucrure sî si comunicà cu cestorele sî legatii resolutiunea sa, cà nu va lasá se treca nece una di pentru a dá batai'a, veni una impregiurare forte favorabile, adeca, a dou'a di demanetia, Germanii, in mare numeru, usandu de aceasi perfidia sî prefacere, veniva la elu in tabera, insociti de toti capii sî cei mai in etate ai lorú, sî, cumu diceau, pentru a se justificá cà contrariu de cumu se regulase sî cumu ei insii cerusera, incepusera batai'a in diu'a trecuta, sî totu una data, deca aru poté, se capete armistetiú prin amagire. Cesare bucuranduse cà ei i se oferisera, comandà de a i retiené¹; insusi scose din tabera tote ostile sî comandà calarimei a merge la cod'a ostei, fienducà credea cà erá spaimentata de lupt'a de curendu.

XIV. Dupa ce dispuse armat'a pre trei linie si facù ràpede una cale de optu mile, ajunse la taber'a Germaniloru, mai inainte de ce ei se pota semti cea-a ce se petrecea. Spaimentati de una data, in tote privirele, sî prin rapedeà nostra venire, sî prin absentia celoralti ai lorú, sî ne avendu tempu nece de a tiené consiliu, nece de a apucá armele, ei se turbura, nesciundu ce ar fí mai bene, se esa ore cu ostile asupra neamiciloru, seau se apere taber'a, ori se si caute scaparea in fuga. In tempu ce temerea lorú se intielegea de pre fremetulu sî agitatiunea lorú, militarii nostri, interitati de perfidia din diu'a trecuta, se aruncara asupra taberei. In acestu locu acei ce potura apucá indata armele, restetera catra la ai nostri sî incepura lupt'a intre care sî sarcine; inse cealalta multime a copiiloru sî a femeieloru lorú (càce ei cu tote ale lorú esísera din tiera sî trecusera Renulu) incepura a fugi in tote partile, dupa cari Cesare tramese calarimea pentru a i urmari.

XV. Germanii audindu la spatele lorú strigate sî vedindu cà ai lorú erau macelati, lapedara armele, lasara stegurele sî se aruncara afora din tabera; apoi candu ajunsera la confluenta Mosei sî Renului, desperandu de a si poté continuá fug'a, dupa ce mare numeru din ei fura ucisi, cei remasi se aruncara in riu, sî acolo repusi de temere, de ostenela si de puterea riului, perira. Ai nostri, dupa atât'a temere de acestu belu, fiendu cà numerulu neamiciloru fuse de patru sute treidiece mie de capete, se intorsera in tabera, toti pana la unulu, prea pucini fiendu raniti. Cesare permise acelorú pre cari i retienuse in tabera de a se duce; ei temenduse de supliciele sî torturele din partea Galiloru, ale carora pamenture le devastasera, disera cà voiau a remané la elu. Cesare li dede acesta voia.

XVI. După ce termină belulu cu Germanii, Cesare statui, din mai multe cauze, că trebuia a trece Renulu. Cea mai întemeiată din aceste fii : fiindcă vedea pre Germani împinși atât de usioru a veni în Gali'a, voi că ei încă se se tema pentru bunurile lor, cându aru vedé că armat'a poporului romanu si putea si cutedia a trece Renulu. Se adause încă la acést'a, că acea parte de calarime a Usipetiloru si a Tencteriloru, de care am amentitu mai susu că trecuse Mos'a pentru a predá si a se aprovizioná cu grane, si că nu fuse în lupta, după fug'a sociloru sei, se retrasese preste Renu, în tier'a Sigambriloru, si se unise cu ei. La cari după ce Cesare tramesese nunci, că se cera a i dá pre acei ce facusera belu sie si Galiei, ei respuusera că imperiulu poporului romanu finia la Renu; că deca credea injustu că Germanii se treca în Gali'a fora voi'a sa, de ce elu pretendea pentru sene a avé ore care dominatiune si putere din colo de Renu? Éra Ubii cari senguri dintre poporele de preste Renu tramesesera legati la elu, facusera amicitia si dedesera ostatici, lu rogau forte multu, «că se li vena în ajutoriu, fiinducá erau greu apesati de catra Suevi; seau deca ocupatiunile republecei l'aru impededá a face acést'a, numai se treca armat'a din colo de Renu : acést'a li va fi destulu pentru ajutoriu si pentru speranti'a în venitoriu. Atátu érá numele si opiniunea armatei sale, după ce invinsese pre Ariovistu si după ce urmase lupt'a de curundu, chiaru la natiunile cele mai îndepartate ale Germaniloru, în câtu ei aru poté fi aperiati prin numele si amiceti'a poporului romanu.» Ei oferiau una mare multime de nai spre a transportá armat'a.

XVII. Din aceste cauze pre cari le amentii, Cesare decernuse a trece Renulu; inse a trece cu nai, elu nece nu judecă a fi îndestulu de securu, nece credea a fi de demnitatea sa si a poporului romanu. Asiá dera, de si una prea mare dificultate pentru a face unu podu i se punea înainte, din caus'a rapediunei, a latimei si a aduncimei riului, totusi cugetá că trebuia a-si pune puterea pentru a face acést'a seau altmentre de a nu ducearmat'a de cea-a parte. Elu stabili dece acestu planu pentru podu. Câte doui tarasi de unu petioru si diumetate¹, pucinu ascutiti în partea din diosu, mesurati după aduncimea riului, i împreună între sene la unu intervalu de doue petiore. Cându i dedese în riu si i infipse cu ajutoriulu machineloru, i batea apoi cu berbecele, nu cá tarasii dreptu perpendiculari, ci plecati, cá se sté inclinati după curgerea riului. În faci'a acestora, totu câte doui, în acelasi modu împreunati, la unu intervalu de patru dieci petiore despre partea inferiore, i batea intorsi contra puterei si a l'ataiei riului. Acesti'a si unii si altii erau uniti prin una granda pusa de asupra lor, grosa de doue petiore, câtu érá de departata împreunatur'a a câte doui tarasi², si batuta din amende doue partile, la capete, cu câte doue cuie mari. Cumu ei erau deschisi în una parte si uniti în cealalt'a, atât'a érá tari'a si astufeliu natur'a lucrariloru, că cu câtu ap'a batea cu mai mare putere, cu atâtu ei se tieneau mai strinsu legati. Aceste scaune erau unite cu lemne, puse

de a lungulu podului, și asternute cu grandesiore și crate. Nu mai pucinu și iu partea dela vale a riului erau bătuți oblicu tarasi, cari, pusi că redîmu (proprele) și împreunati cu intregulu opu se sustina puterea apei; și asemenea altii in partea din susu de podu, la orecare distantia, că deca trunchi de arbori seau nai aru fi date pre apa de barbari, pentru a strică podulu, prin aceste aperature se fia nemicita puterea aceluor lucrure, și se nu faca stricatiune podului.

XVIII. Dupa ce totu lucrulu este terminatu in diece dîle de candu incepuse a se transporta lemnulu, armat'a trece de cea-a parte. Cesare lasandu la amendoue caprele podului unu presiediu tare, apucă spre tier'a Sigambriloru. Intre aceste dela multe popore venu la elu legati, cerundu pacea și amiceti'a, carora li raspunde cu bunetate și li demanda că se i aduca ostatici. Inse Sigambrii, dupa ce din tempulu candu incepuse a se construi podulu se preparasera de fuga, consilian-dui acei din Tencteri și Usipeti, pre cari i aveau la densii, se retrasera din tier'a loru, luasera cu sene tote ale loru și se ascunsesera in singuratati și in paduri.

XIX. Cesare intardîandu pucine dîle in tier'a loru, dupa ce dede focu totoror sateloru și locuientieloru, și seceră granele¹, se retrase in tier'a Ubiloru, și promitienduli ajutoriulu seu, deca aru fi incalcati de catra Suevi, cunoscū dela densii că Suevii, dupa ce prin esploratori aflasera că se făcea podulu, tienendu consiliu, dupa datin'a loru, tramesesera nunci in tote partile că se se stramute din cetati, se puna in paduri copiii, femeiele și tote ale loru, și toti acei ce poteau portă armele se se adune intr'unu locu; că acest'a se alesese camu in mediloculu regiuniloru pre cari le ocupau Suevii; că aci asteptau venirea Romaniloru și acole decisese a se bate. Cesare candu află acest'a, fiendu că-si implenise tote acele scopure pentru cari decisese a trece cu armat'a, anume, că se arunce frica in Germani, se-si resbune asupra Sigambriloru, se libereze pre Ubi de impresurare, dupa ce stetese optusprediece dîle in totulu peste Rennu, crediendu că facuse destulu, și pentru lauda, și pentru utilitate, reveni in Gali'a și strică podulu.

XX. Remasese una mica parte din vera, și cu tote că iern'a este tempuriu in aceste locure, căce tota Gali'a se afla situata spre medianopte, totusi Cesare se puse a purcede in Britani'a, fiendu ca sciă că mai in tote belele cu Galii de acolo se oferiă ajutoriu neamiciloru nostri. Deca ar lipsi tempulu pentru a portă belulu, totusi credea a i fi de mare utilitate, deca celu pucinu ar fi mersu in insula, ar fi observatu natur'a locuitoriloru și ar fi cunoscutu locurile, porturile, intrarile, lucrure cari mai tote erau necunoscute Galiloru. Căce nemene afora de negociatori, nu se duce usioru in acea tiera, și chiaru acelora nu li este altu ceva cunoscutu afora de cost'a maritima și de acele regiuni cari suntu in faci'a Galiei. Si asiă chiamandu la sene negociatori de pretotendene, nu potū află nece căta eră marimea insulei, nece ce și cătu de tari natiuni locuiau in ea, nece ce datina de belu aveau, seau

cu ce asiediamente se serviau; nece cari erau porturile favorabili pentru una multîme de nai mai mari.

XXI. Pentru a cunosce aceste, mai înainte de a face cercare, tramete cu una naie lunga pre C. Volusenu, crediendulu că eră capace pentru acést'a. Elu i manda că dupa ce ar fî cercetatu tote lucrurele, se se intorca la elu câtu mai curundu. Insusi cu tote ostile purcede la Morini, fienducă de acole eră forte scurta trecerea in Britani'a. Demanda a se adună acolo naile de oriunde, din regiunile vecine, sî flo-t'a pre care o facuse in ver'a trecuta pentru belulu veneticu. Intre aceste, planulu seu fiendu cunoscutu sî prin negociatori reportatu Britaniloru, dela multe State ale acestei insule venu la elu legati, că se promita că dau ostatici sî se supunu imperiului poporului romanu. Dupa ce i asculta, asecurandui de bun'a sa voientia sî consiliandui că se remana constanti in acestu sentimentu, i lasa se merge a casa, sî impreună cu ei tramete pre Comiu, pre care insusi, dupa ce invinsese pre Atrebatii, lu asiediasse acole rege, a caruia sî barbatia sî prudentia le recunoscea, pre care sî-lu credea fidele, sî a carui'a autoritati in acele regiuni mare eră. Acestui'a i demanda se merge la cari cetati ar poté, se le consilieze de a dorî protectiunea poporului romanu, sî se le anuncie că elu va veni curundu acolo. Volusenu dupa ce observà regiunile, pre câtü i potü fî cu potentia lui care nu cutediă a esî din naie sî a se increde in barbari, a cincea dî se intorce la Cesare sî i raportă cele ce observase acolo.

XXII. In tempu ce Cesare stă in aceste locure pentru a pară naile, dela mare parte a Moriniloru venira la elu legati, cari se se scuseze de portarea din tempulu trecut¹, căcă omeni barbari sî necunoscutori de datin'a nostra, facusera belu poporului romanu, sî se promita că voru face cele ce li ar fi demandatu. Cesare cugetă că pentru sene acést'a se intemplase indestulu de favorabile, fiendu că elu nece nu voia a lasă in urm'a sa neamici, nece nu avea indemanare de a portă belu cu densii, diu caus'a tempului anului, nece nu judecă ca aceste ocupatiuni, cu nesce lucrari atātu de mice, trebuiă a le preferi espeditiunei in Britani'a. Li demanda dece mare numeru de ostatici. Dupa ce i fura adusi, primî supunerea loru. Candu se adunara sî se intrunira aproape la optudiecei nai onerarie, cea ce elu credea a fî destulu pentru a transportă doue legiuni, orice nai lunge avea afora de aceste le distribuî cestorelui, legatiloru sî prefectiloru. Pre longa aceste avea inca optusprediece nai onerarie, cari erau tîenute de ventu la optu mie de pasi din acelu locu, in câtu nu poteau veni in acelasi portu. Pre aceste le distribuî calariloru; armat'a remasa o dede legatiloru L. Tituriu Sabinu sî L. Aurunculeiu Cot'a, pentru a o duce la Menapi sî in acele tîenuturi ale Moriniloru dela cari nu venisera la elu legati; éra lui P. Sulpiciu Rufu legatulu, cu unu presiediu ce credea a fî indestulu, i comandă a tîené portulu.

XXIII. Dupa ce dispuse aceste lucrure, dandu unu ventu favorabile

pentru navigatu, elu ridicà ancurele, camu la a trei'a veghia, sî comandà calariloru de a merge la portulu ulterioare¹, a se suf in nai sî a lu urmá. Fienducà ei esecutara acést'a pucinu mai tardiu, elu ajunse, camu la a patr'a ora din dî lenga Britani'a, numai cu cele antaie nai, sî acolo vediù ostile neamiciloru standu armate pre tote délurile. Natur'a locului erá acést'a : marea erá cuprensa de munti in unu modu atátu de angustu, in câtu de pre inaltimi se potea aruncá cu armele in tiermu. Judecandu cà loculu acest'a nu erá nece cumu favorabile pentru a debarcá, elu asteptá in ancure pana la a nou'a ora, cá se vena acole sî celelalte nai. Intre aceste convocandu pre legati sî pre tribunii militariloru, li spuse sî cele ce aflase dela Volusernu sî cele ce voiá se faca, sî li recomandà cà — precumu cere artea militare, mai alesu intreprenderile maritime, cumu ele au una miscare ràpede sî nestabile, — se esecute la semnulu seu sî la tempu tote operatiunile. Dupa ce i lasá se merge, avendu in acelasi tempu sî ventulu sî starea marei² favorabili, dede semnulu, sî ridicanduse ancurele, merse mai optu mie de pasi dela acelu locu, sî stete cu naile la unu tiermu deschisu sî planu³.

XXIV. Inse barbarii intielegundu scopulu Romaniloru, dupa ce tramesera inainte calarimea sî esedarii, cu cari ei au datin'a a se serví in lupte, urmandu sî celelalte osti ale loru, impedeau pre ai nostri a debarcá. Dificultatea erá forte mare din aceste cause, cà naile nostre, pentru marimea loru, nu poteau fí dispuse de bataia de câtu la largulu marei; militarii apoi in locure necunoscute loru, cu mânele impeditate sî incarcati cu greu'a sî marea loru sarcina de arme, trebuia de una data sî a sari din nai, sî a stá sî in mediloculu valureloru, sî a se sî luptá cu neamicii, pre candu acesti'a'seau de pre termu seau inaintandu pucinu in apa, liberi cu tote membrele loru, in locure bene cunoscute loru, aruncau cu armele, fora a duce tema, sî se rapediau cu caii loru, deprensi la acést'a. De cari lucrure ai nostri inspaimentati sî in lupte de genulu acest'a nece cumu esperienti, nu inaintau cu aceasi ardore sî cu acelasi zelu, cu cari erau deprensi a se serví in luptele pre uscatu.

XXV. Cesare, indata ce i vediù asiá, comandà cá naile lunge, a carora sî form'a erá mai multu necunoscuta barbariloru¹ sî miscarea mai usiora, se fia departate pucinu de naile onerarie, se le mene ràpede cu lopatile, se le asiedie spre laturea deschisa a neamiciloru, sî de acolo se i respinga sî se i indeparteze cu fundele, cu sagetele sî cu tormentele. Acesta miscare fù de mare utilitate la ai nostri. Càce barbarii, turburati sî de form'a nailoru sî de miscarea lopatiloru, sî de genulu necunoscutu alu tormentelor, se oprira sî se sî retrasera pucinu. In tempu ce ai nostri esitau, mai-cu-sema din caus'a aduncimei marei, acelu ce portá acil'a legiunei a diecea invocandu dieii cá intreprenderea sa² se fia cu fericire legiunei sele, «Sariti comilitoni, dise, deca nu voiti a tradá neamiciloru acil'a; eu de securu voiu fí implenit detori'a mea catra republica sî catra generariu.» Dícundu aceste cu voce tare, elu se aruncà din naie sî incepù a merge cu acil'a spre

neamici. Atunce ai nostri imbarbatanduse între sene că se nu suferă atât'a desonore, sarira totî din naie; pre acestî'a vediendui altî din naile apropiate î urmăra sî ei, sî se apropiara de neamici.

XXVI. Se batura cu inversiunare din amendouă partile; totusi ai nostri, fienducă nu puteau a-sî conservă rondurele, nece a se tiené cu tarîa, nece a urmă stegurele, sî unii din una naie altî din alt'a se strîngea la care cumu lu intelniau, erau greu turburati. Neamicîi inse, cunoscondu tote vadurele, indata ce de pre tiermu vedeau pre unii din ai nostri esîndu isolati din naie, se rapediau cu caii sî î atacau, cumu erau impededati; mai multi impregiurau pre pucîni; altî despre laturea deschisa aruncau cu armele asupra totororî. Cesare vediendu acést'a comanda că se imple cu militari luntrile nailorî lunge, precumu sî naile speculative: pre cari î vedea în periculî, acelora trametea ajutorî. Ai nostri indata ce se aflara pre uscatu, urmandui totî ai lorî, se aruncara asupra neamicilorî sî î pusera în fuga, éra mai departe nu potura a î urmări, fienducă calarii nu potusera a sî tiené calea sî a ajunge la insula. Acést'a un'a lipsî furtunei indatinate a lui Cesare².

XXVII. Neamicîi invîsi în lupta, cumu se linescira de fug'a lorî, indata tramesera la Cesare legati de pace; ei promisera că voru da ostatici sî că voru face orice li aru fi demandatu. Impreună cu acestî legati venî Comî Atrebatele, de care aretasemu mai susu că fuse înainte tramesu în Britani'a de catra Cesare. Elu debarcase sî în calitate de oratorî ducea la densîi mandatele generariului, candu ei lu prensera sî lu aruncara în fere; apoi, dupa ce urmăse lupt'a, lu liberara sî la cererea pacerî aruncara asupra multîmei culp'a acestei fapte, sî se rogara că se li se ierte pentru nescienti'a lorî. Cesare plangunduse că dupa ce ei dela sene tramesesera legati la continente sî cerusera dela elu pacea, facusera belu fora causa, dise că li iertă nescienti'a lorî, sî li demandă ostatici; din cari ei parte sî dederă indata, éra parte, ceruta din locure mai departate, dîseră că o voru dá în pucine dile. Între aceste ei comandara la ai lorî de a se întorce la locurile lorî, sî capî începura a venî de pretotendone sî a recomandă lui Cesare sî pre sene insîi sî cetatîle.

XXVIII. Candu pacea fuse întarîta prin aceste lucrure, dupa patru dîle de candu venise în Britani'a, cele optuspriedece nai de cari s'a aretatî mai susu, sî cari transportau pre calari, purcesera din portulu superiore, cu unu ventu lenu. În tempu ce se apropiau de Britani'a sî erau vediute din tabera, de una data se escă una furtuna atâtî de mare, că nece un'a din ele nu potî a sî tiené calea înainte, ci unele fura duse înapoi totu la loculî de unde purcesesera, éra celelalte aruncate cu mare periculî la partea inferiore a insulei, care este mai spre apusu; ele de sî aruncara ancurele, totusi, fiendu că valurîle intră în ele, de nevoia traseră la largalu marei, pre una nopte teribilă, sî ajunseră la continente.

XXIX. În acea-asi nopte se întemplă ca lun'a se fia plena, tempu

candă se producă de ordinăriu cele mai mari creșteri de apă în Oceanu, și acéști'a eră necunoscută la ai noștri¹. Astfeliu în același tempu valurile agitate ale mării impleau naile lungă, cu cari Cesare făcuse a se transportă armat'a și pre cari li retrăsese la tîermu, éra furtun'a batea naile onerarie, cari erau în ancore, și ai noștri nu aveau nece una poténția de a li derege seau de a le ajută. După ce se stricasera mai multe nai, cumu cele remase, perdiendu funile, ancorele și celelalte armamente, nu erau în stare de a navigă, mare turburare—cea ce neaperatu trebuia se urmeze — se făcu în totă armat'a noastră; căce nu erau alte nai cu cari se pota a se întorče, și lipsiau tote lucrurile ce suntu de necesitate pentru a repară pre cele cu lipsure; și fiinducă toti recunoscău că trebuia a iernă în Gali'a, nu se ingrigise de grane pre ierna pentru Britani'a.

XXX. Aflăndu despre aceste împregiurări, capii Brităniei, cari după batai'a următa, se întruniseră pentru a face cele ce li demandăse Cesare, se vorbira între sene, și vedîendu că Romaniloru li lipsiau și calării, și naile și granele, și cunoscundu miculu numeru alu osteniloru noștri de pre pucin'a întendere a taberei, care eră încă și mai îngustă prin acea că Cesare transportăse legiunile foră sarcine, judecără că celă mai bunu lucru de întreprensu eră de a face rebeliune, a ni opri granele și bucatele, și a tragană lucrulu pre ierna, fiinducă aveau încrederea că învingundune seau închidenduni întorcerea, nemene nu va mai trece după acea-a în Britani'a, pentru a portă belu asuprăle.

XXXI. Asiă dera din nou făcundu conjurațiune, ei începura a se retrage pre încetulu din tabără și a strînge în ascunsu pre ai loră dela câmpia. Înse Cesare de și încă nu cunoscuse consiliile loră, totuși, de pre sortea ce avuseră naile sale și de pre acea-a că ei intrerupseră a dare ostaticii, prepunea că va se urmeze acea ce s'a și întemplat. Și asiă elu prepară mediloce pentru tote casurele; căce în fia-care dî și aducea în tabără grane din agri, și întrebuintia lemnulu și aciaia nailoră ce fuseră mai greu stricate, pentru a repară pre celelalte, și demandă de se aducea de la continente cea ce eră de nevoia pentru aceste lucrure. Și asiă fiinducă militarii esecutau lucrulu cu celă mai mare zelă, după ce douăsprediece nai remasera perdute, elu făcu că celelalte se potă bene navigă.

XXXII. În tempu ce se lucrau aceste, și una legiune care se numiea, a șieptea, era tramesă, după datina, pentru a face proviziune de grane, ne dănduse până în acelu tempu nece unu prepusu de belu, fiinducă parte de omeni se aflau totu la câmpure, éra parte veniau dese ori chiaru în tabără, acei ce erau în stațiune la porti înscientiara pre Cesare că una pulbere, mai mare de cătu urmeza de ordinăriu, se vedea în acea parte unde se dusesă legiunea. Cesare prepunendu cea ce și eră, că barbarii făcuseră vre-unu nou planu, comandă că coortile ce erau în stațiuni se purcedă cu sene într'acea parte, că două din cele remase se înlocuescă pre aceste în stațiuni și ca celelalte se se armeze

sî se urmeze indata dupa elu. Candu inaintase pucinu departe dela tabera, vediu cã ai sei erau strimtorati de neamici sî cu greu resisteau, sî cã legiunea standu indesita, din tote partile se aruncau cu armele asupra ei. Cãce, fiinducã tote granele fusera strinse din celelalte parti, sî remasesera numai in una parte, neamicii, prepunendu cã ai nostri voru vení acolo, se ascusesera noptea in paduri; apoi pre candu legiunarii, lasandu armele, erau desipati sî ocupati cu secerisiulu, atacandui de una data, dupa ce ucisesera pucini, pre ceilalti cu rondurele ne asiediate i perturbasera; totu una data i impregiurasera cu calarimea sî esedele.

XXXIII. Genulu luptei din esede este acest'a. Mai antãiu ei alerga cu caii in tote partile sî arunca cu armele, sî prin insasi terorea cailoru sî uetulu roteloru, turbura mai totu deuna rondurele neamice; apoi candu au petrunsu intre turmele de calari, saru din esede sî se lupta din petiore. Intre aceste menatorii cailoru sî ducu pre incetulu din lupta sî asiedia ast-feliu carele, cã luptatorii, deca suntu strimtorati de multimea neamiciloru, se aiba unde a se retrace cu indemanare. Asiã ei oferu in lupta rapeditatea calariloru sî statori'a pedestriloru, sî prin una practica sî esercitatione de tote dilele ajungu pana la atãtu, cã suntu deprensi a opri, in unu locu inclinat u sî riposu, cailoru in fuga, a i moderã sî a i intorce in scurtu tempu, a inaintã rãpede pre oiste, a stã pre jugu, sî de acole a se intorce forte iute in care.

XXXIV. In aceste impregiurari, candu ai nostri fusera pusi in desordine prin acestu nou modu de lupta, Cesare li aduse ajutoriu dreptu la tempu; cãce la venirea sa neamicii se oprira, sî ai nostri se lenescira de temere. Dupa ce urmã acest'a, Cesare judecandu cã tempulu erã nefavorabile pentru a provocã si a începe lupt'a, se tienù in loculu seu, sî dupa ce trecù pucinu tempu, readuse in tabera legiunile. In tempu ce se petreceau aceste, sî pre candu toti ai nostri erau ocupati, acei cari erau remasi in campure se retrasesera. Mai multe dile de-a-rendulu urmara tempestati cari sî pre ai nostri i tienea in tabera sî pre neamici i impededã a ne atacã. Intre aceste barbarii tramesera in tote partile nunti, inscientiara pre ai loru despre miculu numeru alu osteniloru nostri, sî li aretara cãtu de mare usiorentia li se dá pentru a face una preda sî a se liberã pentru totudeuna, deca aru fí alungatu pre Romani din tabera. Cu modulu acesta adunandu in scurtu tempu multime de pedestrime sî de calarime, ei venira asupra taberei.

XXXV. Cesare de sî intielegea cã are se urmeze totu acea ce se petrecuse in dilele precedenti, cã neamicii deca aru fí respinsi, au se scape de periclu prin rapeditatea loru; totusi avendu cã la treidiece de calari, pre cari Atrebatele Comiu, de care s'a disu mai inainte, i transportase cu sene, dispuse legiunile in bataia, inaintea taberei. Incependuse lupt'a neamicii nu potura sustiené mai indelungu ataculu militariloru nostri sî intorsera spatele. Ai nostri i umararia atãtu locu cãtu potura face dupa iutímea sî poterile loru, sî ucisera multi din ei; apoi

stricandu și ardiendu totu ce se află în una mare intendere, se reintorsera în tabera.

XXXVI. În aceeași zi venira la Cesare legati tramesi de neamici pentru pace. Elu dupeacă numărul de ostatici pe care lu ceruse mai înainte, și demandă că se i aduca la continente, căce fiindu aproape tempulu ecinoptiului, credea ca nu trebuia a se espune de a navigă iern'a cu nesce nai nesolide. Dandu unu ventu favorabile, elu ridică ancurele pucinu după mediulu noptei, și tote naile ajunsera în buna stare la continente. Inse din aceste, doue onerarie nu potura ajunge la acelesi porture că celelalte, și fura duse pucinu mai în diosu.

XXXVII. Pre candu aproape trei sute de militari, cari debarcasera din aceste nai, se duceau spre tabera, Morinii pre cari Cesare, plecandu în Britani'a, i lasase supusi, adusi prin speranția de preda, i impregiurara, mai întâiu cu unu numeru nu așa de mare din ai lor, și li demandara, deca nu voiau a fi ucisi, a depune armele. Militarii facura orbele și resisteau, candu, la strigatele neamicilor, se adunara îndată la siese mie de omeni. Cesare inscicientiatu despre acestu lucru, tramese calarimea din tabera în ajutoriu la ai sei. Între aceste ostanii nostri sustienura ataculu neamicilor, se luptara mai multu de patru ore, cu mare barbatia, și în tempu ce ei pucine rane primira, pre multi din neamici ucisera. Inse după ce calarimea nostra ajunse în vederea lor, neamicii, aruncandu armele, dederă dosu, și mare numeru dinei fû ucisu.

XXXVIII. A dou'a zi, Cesare tramese pre T. Labienu legatulu, cu legiunile pre cari le readusese din Britani'a, asupra Morinilor, cari facusera rebeliune. Cumu ei n'aveau unde se se retraga, pentru că erau secate baltile cari li servisera de adapostu în anulu trecut, cadiura mai toti în puterea lui Labienu. Era legatii Q. Tituriu și L. Cot'a, cari se dusesera cu legiunile în țier'a Menapiloru, se intorsera la Cesare, după ce devastasera toti agrii, culesesera panile și dedesera focu locuștelor, căce Menapii toti se ascunsesera în desimea padurilor. Cesare asedia la Belgi iernaticile totoror legiunilor. Acolo i tramesera ostatici numai doue State din Britani'a, éra celelalte neglesera. După ce se obtienura aceste succese, senatulu, în urm'a epistoleloru lui Cesare, decernă suplicatiuni în tempu de douediece de zile¹.

CARTEA V

(Anulu Romei 699, înainte de J. C. 54).

A dou'a espeditiune in Britani'a. — Descriptiunea acestei tieri si a locuitorilor. Luptele cu ei. — Defectiunea lui Ambiorige si a lui Cativolcu. — Calamitatea si moartea legatiloru Cot'a si Sabinu. — Bataliele cu Nervii si Eburonii. — Mari miscari in Gali'a. — Invingerea Treviriloru.

I. Sub consulatulu lui Luciu Domitiu si Apiu Claudiu, Cesare mergundu din iernatice in Itali'a, precumu avea datin'a a face in toti anii, comanda legatiloru, pre cari i pusese in capulu legiuniloru, cá se ingrijeasca in tempulu iernei a construi cátu aru poté mai multe nai, si a repará pre cele vechie. Elu dá mesur'a si form'a loru. Pentru a le incarcá si trage la uscatu¹ cu rapeditiune, le face mai pucinu inalte de cátu acele cu cari avemu datin'a a ne servi in marea nostra², si acésti'a cu atátu mai multu, cá elu cunoscea cá din caus'a deseloru scambari ale flusului si refluxului, valurile in Oceanu erau mai pucinu mari. Pentru a transportá multa incarcatura si mare numeru de cai, le face mai late de cátu acele cu cari ne servimu in celelalte mari. Elu comanda cá se le faca si cu velure si cu lopate, lucru pentru care mic'a loru ináltíme multu este favorabile. Cele ce erá de necesitate pentru a armá naile, elu demanda a fi aduse din Ispani'a. Dupa ce tiene adunarile Galiei citeriore, pleca in Iliricu, fienducá audiá cá Pirustii devastau, prin incursiunile loru, partea vecina a provinciei. Ajungundu acolo, demanda osteni statelor, si comanda a se aduná la unu locu anume. Pirustii inscientiati de acestu lucru, trametu la elu legati, cari se i spuna cá nemicu din faptele petrecute nu se facuse cu consiliulu natiunei, si se i arete cá ei erau parati a satisface in orice modu daunele. Priimindu rogamentea lor, Cesare le demanda ostatici si le prescrie a i aduce la una di fisa; de nu voru face asiá, elu li areta cá va urmari tier'a loru prin resbelu. Dupa ce ostaticii suntu adusi la diu'a fisata, precumu li demandase, elu numesce arbitri intre amendoue tiele cari se estime daunele si se decida indemnitatea.

II. Terminandu aceste lucrure si tienendu adunarile, se intorce in Gali'a citeriore, si de aice pleca la armata. Candu ajunsse acolo, inspectandu tote iernaticele, gasesce cá prin zelulu estraordinariu alu osteniloru, in una lipsa estrema de tote lucrurile erau construite la siese sute nai de speci'a ce aretaramu mai susu, precumu si alte douedieci

sî optu nai lunge, sî cã nu multu lipsiea pentru ca in pucine dile se pota fî date in mare. Dupa ce lauda forte multu pre militari sî pre acei ce condusesera lucrulu, li areta ce voiã se faca, sî comanda cã toti se se adune la portulu Itiu, dela care elu cunoscea a fî forte comoda trecerea in Britani'a, departe la treidieci mie de pasi dela continente. Pentru acesta intreprindere lasã militari cãtu i se parù indestulu; insusi purcede, cu patru legiuni usiore sî optu-sute calari, in tier'a Treviriloru, fienducã acesti'a nece nu venieau la adunari, nece nu se su-puneau comandantelui seu, sî se dicea cã solicitau pre Germanii de dincolo de Renu.

III. Acesta cetate (a Treviriloru) este cu neasemenare cea mai cu putere din tota Gali'a in calarime, sî are mari osti de pedestri, sî precumu aretaramu de-asupra, atenge Renulu. In acesta tiera doui se lup-tau intre sene pentru putere, Indutiomaru sî Cingetorige; din cari cestu alu douile, in data ce se aflã de venirea lui Cesare sî a legiuniloru, se duse la densulu, lu incredentiã cã elu sî toti ai sei voru remanã in detori'a loru sî nu se voru desface de amiceti'a poporului romanu; apoi i spuse cele ce se lucrau la Treviri. Inse Indutiomaru se puse a adunã calarime sî pedestrime, sî pre toti acei cari prin etatea loru nu poteau fî in arme, ascundiendui in padurea Arduena, care cu imensa-i marime se intende prin medi-loculu tierei Treviriloru, de la riulu Renu pana la margenea Remiloru, separã de belu. Dera dupa ce unii din cei mai insemnati din acesta tiera, sî determinati prin legaturele loru cu Cingetorige, sî inspaimentati de apropiarea armatei nostre, venira la Cesare sî incepura cã privati a i face cerere de bunurile loru, fienducã ei nu poteau face nemicu pentru tiera, Indutiomaru, temenduse cã se nu fia parasitu de catra toti, tramete legati la Cesare, «Cum u cã elu pentru acea nu voise a se departã de ai sei sî a veni la elu, pentru cã mai usioru se pota tienã in detoria cetatea, cã nu cumva, cu ducerea a tota nobilimea, plebea prin ignorantia ei se cada in vre-unu pecatu; cã de aceea cetatea era in puterea sa, sî cã deca Cesare i ar permite, va veni la elu in tabera sî va lasã la dreptatea lui sortea sa sî a tierei sale».

IV. Cesare, de sî intielegea din ce cauza i se diceau aceste, sî ce impregiurare indepartã pre Indutiomaru dela planulu ce facuse, totusi, cã se nu fia constrinsu a-si trece ver'a la Treviri, dupa ce tote lucrurile erau preparate pentru belulu in Britani'a, demandã lui Indutiomaru cã se vena la elu cu doue sute de ostatici. Aducunduise acesti'a, intre ei fiulu sî toti consangeni aceluia, pre cari anume i ceruse, lu consolã si lu consiliã se remana constante in detoria. Totusi nu mai pucinu chiamandu la sene pre cei mai antãiu dintre Treviri, i trase cãte pre unulu in partea lui Cingetorige, fiendu cã elu credea nu numai a i face dupa meritu, dera cã erã de mare interesu cã autoritatea acestui'a intre ai sei se fia cãtu se pote mai mare, cã unu omu alu caruia devotamentu pentru sene lu recunoscuse atãtu de multu. Acesta fapta greu o suferi Indutiomaru, cã i miciorã creditulu intre ai sei, sî de unde

elu erá acumu mai de inainte cu anima neamica catra noi, deveni multu mai aprensu prin acesta dorere.

V. Dupa ce regulá aceste lucrure, Cesare se duse cu legiunile la portulu Itiu. Acolo afla cá patru dieci vase, cari erá facute la Meldi, respense de una fortuna, nu potusera urmá calea, sí cá se intorsesera acolo de unde purcesesera; éra pre celelalte le gasesce parate pentru a navigá sí indiestrate cu tote lucrurele. Totu acolo se aduna calarimea a tota Gali'a, in numeru de patru mie, sí cei mai insemnati cetatiani din tote cetatile. Cesare decisese cá unu micu numeru din acesti'a, acarora credentia catra sene i erá invedereata, se remana in Gali'a, éra pre ceilalti se i duca cu sene in locu de ostatici, fiendu cá se temea de una miscare a Galiei, candu elu ar fi absente.

VI. Erá impreduu cu acesti insemnati cetatiani Dumnorige Eduulu de care noi am vorbitu mai inainte. Pre acest'a decisese a lu avé cu sene intre cei antáiu, fiendu cá lu cunoscea doritoriu de lucrure noue, doritoriu de putere, cu mare anima, cu mare autoritate intre Gali. La acestea se adaugea cá Dumnorige disese in adunarea Eduiloru cá i se oferiea de catra Cesare domni'a cetatei loru, vorbe pre cari Eduii greu le suferiau sí nu cutediau a tramete legati la Cesare, nece pentru a recusá nece pentru a lu rogá. Acestu faptu lu cunoscuse Cesare dela ospetii sei. Dumnorige cautá mai antáiu, cu multe rogatiuni, cá se fia lasatu in Gali'a, pretestandu parte cá nedeprensu a navigá pre mare, se temea, parte cá erá impededatu prin motive religiose¹. Dupa ce vediu cá acést'a i se recusá cu cerbicia, perdiendu tota speranti'a de a o capetá, incepú a solicitá pre principalii cetatiani ai Galiei, a i luá la una parte câte pre unulu sí a i consiliá cá se remana la continente; a i inspaimentá necontenitu prin temerea cá nu fora causa se facea cá Gali'a se fia despoziata de tota nobilimea; cá acest'a erá scopulu lui Cesare cá pre toti acei cari se temea a i ucide in vederea Galiei, trecundui in Britania, acolo se li iè viati'a. Altoru li dá cuventu sí li cerea juramentu cá cea ce ar fi utile pentru Gali'a ei se faca prin comune intielegere. Aceste erau reportate lui Cesare de catra mai multi.

VII. Dupa ce cunoscú acestu lucru, Cesare fiendu cá dedese atátu de multa consideratiune cetatei Eduiloru, decisese a reprime pre Dumnorige sí a lu intorce dela planulu seu, prin orice mediloce. Fiendu cá vedea cá nebuni'a acestui'a mergea crescundu din ce in ce mai multu, judecá cá trebuia de a veghiá cá se nu pota a i face vre-unu reu síe insusi sí republicei. Asiá dera standu in acelu locu mai douedieci sí cincii de dile, fiendu cá ventulu Coru³, care bate in aceste locure mare parte din anu, impededá navigatiunea, elu se ingrigiá cá se tiena pre Dumnorige in detoria, sí nu mai pucinu se cunosca tote pasurile lui. In fine dandu unu ventu favorabile, elu comandá militariloru sí calariloru de a se suí in nai. Inse in tempu ce mentea totororu este ocupata, Dumnorige, cu calarii Eduiloru, fora scirea lui Cesare, incepe a se trage din tabera spre tier'a sa. Inscientianduise acestu faptu, Ce-

sare intrerupe purcederea, și negligundu toate celelalte lucrure, tramete mare parte de calarime, pentru a lu urmări și a lu aduce inapoi; deca ar reziste și n'ar ascultă, demanda a lu ucide, crediendu că, in absenți'a sa, nu ar face nemicu rationabile acestu omu, care, in present'i'a sa, despretiuiše mandatele sale. In adeveru Dumnorige fiendu apucatu a se intorce, reziste, se apera cu armele in mână și incede a imploră credenți'a sociloru sei, strigandu necontentitu că liberu este elu și alu unui statu liberu. Calarii, precumu li se comandase, lu incungiura și lu ucidu; apoi toti calarii Edui se reintorcu la Cesare.

VIII. Dupa ce se petrecura aceste lucrure, lasandu la continente pre Labienu cu trei legiuni și doue mie de calari, că se custodesca porturile, se ingrigesca de bucate, se cunosca cele ce s'aru lucră in Gali'a și se ie mesuri dupa tempu și impregiurari, insusi, cu cinci legiuni și cu unu numeru de calari, ecuale cu acelu pre care lu lasă la uscatu, deslegă naile, la apusulu soarelui, și menatu de unu ventu lenu batendu despre Afric'a¹, candu acest'a stete, camu pre la mediulu noptei, elu nu si potă tienne calea. și marea in ferbere ducundulu departe, vediu, candu se facea diua, că Britani'a remasese la stang'a. Atunce érase urmandu dupa scambarea apelor marei, se pune cu lopatile a ajunge la acea parte a insulei, unde cunoscuse, din ver'a trecuta, că esirea érá forte comoda. In acesta intreprindere forte multu fú de laudatu virtutea militariloru, cari neintrerupendu de a menă cu lopatile, dederu unoru vase de transportu și greu incarcate una rapediune ecuale cu a nailoru lunge. Ei ajunsera cu toate naile loru lenga Britani'a camu pre la amedia. Neamiculu nu se vediu in acelu locu; inse, precumu in urma descoperi Cesare de la captivi, mari cete se adunasera acolo, ci inspaimentate de multimea vaselor (cari cu acele din anulu trecut și cu acele private ce fiacare și facuse pentru comoditatea sa, se vedeau in acelasi tempu mai multu de optu sute) se retrasesera de la tiermu și se ascusera in locurile mai de susu.

IX. Cesare, dupa ce debarcă¹ oștea și alese unu locu favorabile pentru tabera, cumu află din captivi, in ce locu se asiediasera cetele neamiciloru, lasă la tiermu diece coorti și trei sute de calari, cari se fia de presiediu pentru nai, și apucă asupra neamicului, la a trei'a veghiă, temenduse cu atât mai pucinu pentru nai, că le lasă legate la ancure, la unu tiermu inclinat pucinu și deschisu. Preste presiediulu nailoru făcū mai mare pre Q. Atriu. Insusi mergundu noptea mai douespre diece mie de pasi, vediu ostile neamiciloru. Ei inaintandu cu calarimea și esedele loru spre riu, se pusera, din unu locu mai inaltu, a oprí pre ai nostri și a incede lupt'a. Respinsi de calarimea nostra, ei se retraseră in paduri, avendu unu locu forte intaritu și de la natura și prin arte, pre care, precumu se vedea, lu preparasera mai de inainte pentru unu belu domesticu; căce toate intrările erau inchise cu numerosi arbori taiati. Ei din paduri se luptau rari și impedeau pre ai nostri de a intră in intariturele loru. Inse militarii legiunei a șeptea facundu te-

studinea și ridicându unu aggere aproape de întarituri, cuprinseseră locul și îl alungară din păduri, pucine rane primindu. Totuși Cesare îi opri de a urmări mai departe pre neamicii fugari, și pentru că nu cunoșcea natur'a locului, și pentru că mare parte din di fiindu trecută, voia să remana tempu pentru întărirea taberei.

X. A două di demanetia, elu tramese în expeditiune ostentii pedestri și calarimea, în trei parti, că se urmărescă pre neamicii cari fugiseră. După ce ai noștri merseseră câtuva drumu, cându acumu cei mai din urma fugari erau vediuți, venira la Cesare calari din partea lui Q. Atriu că se lu înscientieze că noptea trecută escanduse una furtuna forte mare, mai tote vasele fuseră sparte și aruncate pre tiermu, fiinduca nece ancorele și funile nu fuseră în stare a reziste, nece marinarii și gubernatorii nu potuseră suferi furi'a furtunei, și că astfeliu, din acea ciocnire a nailoru, mare dauna se causase.

XI. Luându scientia despre aceste împregiurari, Cesare comanda a rechiamă legiunile și calarimea, și a încetă cu mergerea. Insuși se întorce la nai; mai totu acele ce cunoscuse din tramesii și epistolele lui Atriu, le prevesce cu ochii sei, în atare modu că după ce aproape la patrudieci vase se perduseră, cele remase totuși se vedeau că aru poté fi reparate cu mare truda. Așa dera elu alege lucratori din legiuni și demanda a se aduce și alții de la continente. Lui Labienu îi scrie că se construescă nai, câtu ar pote mai multe, cu legiunile cari erau la elu. Insuși, desi întreprinderea cerea multu lucru și ostenetiune, totuși judecă că eră forte bene a trage la uscatu tote vasele și a le asedia în aceleasi întariture cu taber'a. — În aceste lucrure consume mai diece zile, neînterupenduse lucrulu ostentiloru neci chiaru în tempulu noptei. După ce naile suntu scose la uscatu și taber'a bene întarita, lasa pentru presediulu nailoru acelesi osti că mai înainte, și insuși porcede totu în partea de unde se întorsese. Cându elu ajunsese acolo, cetele Britaniloru, mai mari acumu, se adunaseră de pretotendene în acelu locu, după ce prin comune întielegere autoritatea suprema și conducerea belului se incredentiaseră lui Casivelaunu, a caruia tiera o desparte de statele maritime riulu ce se numesce Tamise, cam la optudieci mie de pasi de la mare. În tempulu de mai înainte, între acest'a și celelalte cetati urmaseră bele necontenite, ci înspăimentati de venirea noastră, Britanii pre acest'a lu însărcinaseră cu conducerea a totu belulu și cu autoritatea suprema.

XII. Partea interioare a Britaniei este locuita de omeni cari dicu că li a remasu tradițiunea că aru fi nascuți chiaru în insula¹; partea maritimă, de acei cari au trecutu dela Belgi pentru a predă și a face belu, și cari mai totu suntu muniti cu numele tieriloru în cari se nascuseră și de unde venira acolo, care după ce facura belu, remaseră acolo și începura a cultivă agrii. Multimea omeniloru este infinita și locuintiele forte dese, mai asemenea cu ale Galiloru; mare numeru de vite. Ei se servescu, pentru moneta, cu arama seau cu anele² (verige) de feru, fa-

cute de unu pondu fisatu. — In partile interioari se afla plumbu albu (cositoriu), in cele maritime feru; inse este mica cantitatea acestui'a; se servescu cu arama importata. Lemnu de orice genu este cá si in Galiá, afora de fagu si bradu. A gustá iepure, gaina si gâasca, ei nu socotu a li fi permis, totusi le tienu de gustu si pentru placerea lor. Locurile sunt cu una clima mai stemperata de cátu in Gali'a, frigulu fiendu mai demole.

XIII. Insul'a prin form'a sa e triangulara; una lature este despre Gali'a. Unu anghiu alu acestei lature, acelu ce este la Cantiu, unde tragu la tiermu mai tote naile cari venu din Gali'a, cauta spre sore-resare¹; celu inferiore spre media-dî. Acesta lature tiene mai cinci sute de mie de pasi. Adou'a cauta spre Ispani'a si apusu, in partea unde este Iberni'a, mai mica cu diumetate, precumu se estima, de cátu Britani'a, inse calea e la aceasi departare de acést'a cátu este din Gali'a in Britani'a. La mediulu acestei cale este una insula, ce se numesce Mon'a; se crede cá in faci'a acestei lature aru fi inca multe insule mai mice, despre cari insule unii au scrisu cá la solstetiulu de ierna noptea este de treidiece dila continue. Noi, dupa incredentiariile nostre, nemicu nu descoperiramu despre acést'a, fora numai vediuramu, cu mesurile certe de apa², cá noptile erau mai scurte de cátu la continente. Lungimea acestei lature este, precumu e opiniunea acelora, de siepte sute de mile. Atrei'a este spre media-nopte, in care parte nu se afla in facia nece unu pamentu, ci unu anghiu alu ei cauta mai cu sema spre Germani'a. Acesta lature se estima a fi de optu sute de mie de pasi in lungime. Asiá tota insul'a este impregiuru de douediece de ori una suta de mie de pasi.

XIV. Din toti omenii insulei cei mai civilisati sunt acei ce locuescu la Cantiu, care regiune este tota maritima, si nu multu diferu de datin'a Galiloru. Mai toti acei mai din intru nu semena grane, ci vietinescu cu lapte si carne, si se imbraca cu pei. Dera apoi toti Britanii se coloreza cu vitru¹, cari li dá una colore albastra, si prin acést'a ei sunt mai oribili la vedere, in bataia; sunt cu perulu lungu si cu verice parte a corpului rasa, afora de capu si de bus'a superioare. Câte diece si doisprediece au socie comuni, si mai-cu-sema fratii cu fratii si parentii cu fiii; inse deca din aceste femeie se nascu copii, ei sunt considerati ai acelora in cas'a carora virginea a fostu mai ántáiu adusa.

XV. Calarii neamiciloru si esedarii loru dedera belu inversiunatu cu calarimea nostra, in mersu, totusi asiá cá ai nostri fura superiori in tote partile si i impinsera in paduri si pre delure; inse dupa ce ucisera multi, urmarindui mai cu aprendere, perdura cátiva din ai lor. Ci ne-amicii, trecundu la mediu-locu tempu, pe candu ai nostri nu se asteptau la vre-unu atacu, si érá ocupati cu intarirea taberei, de una data se rapedíra din paduri, si aruncunduse asupra acelu ce erau asiediati in statiune inaintea taberei, se batura cu mare aprendere. Doue coorti fura tramese in ajutoriu de catra Cesare, si aceste antáiele¹ a doue legiuni; cum ele se asiediasera lasandu una intendere de locu forte mica

intre sene, ai nostri fiindu inspaimentati de noulu genu de bataia, ne-amicii se rapedira cu forte mare cutediare prin mediloculu lor, si se retrasera nevetemati. In acea di Q. Laberiu Durn, tribunu militare este ucisu. Neamicii, trametienduse mai multe coorti in contra lor, suntu respinsi.

XVI. In totu acestu genu de bataia, cumu se luptá sub ochii totoror si inaintea taberei, s'a intielesu cá ai nostri din caus'a greutatei aimeloru, fiindu cá nece nu poteau urmarí pre cei ce se retragea, nece nu cutediau a se departá de la flamurele lor, erau mai pucinu apti pentru unu neamicu de genulu acest'a; éra calarimea se luptá cu mare periculu, fiinducá neamicii adese ori se retrageau chiaru intr'adensu, si candu indepartasera pucinu de la legiuni pre ai nostri, sariau din care si se bateau din petiore, in una lupta neecuale. Modulul deci alu luptei de calare aducea acelasi periculu ecuale pentru calarii nostri, si retragunduse si urmarindu. Se adaugea la acést'a cá neamicii nu se bateau nece una data desi, ci rari si la mari intervale, si aveau dispuse statiuni, in cátu unii pre altii necontentitu se inlocuiau, si cei intregi si recentí urmau celorlu osteniti.

XVII. A dou'a di neamicii stetera pre delure, departe de tabera, si incepura a se aretá rari si a artielí pre calarii nostri, mai mole decâtu in diu'a trecuta. Inse la amedia, candu Cesare tramesese trei legiuni si tota calarimea, cu C. Triboniu legatulu, pentru nutretiu, neamicii se rapedira de una data din tote partile asupra nutretiatoriloru, astufeliu cá nu stetera departe de stegure si legiuni. Ai nostri aruncanduse cu inversiunare asuprale, i respinsera si nu incetara de a urmarí de cátu atunce candu calarii, redímati in ajutoriulu legiuniloru, fiinducá le vedeau in urmali, alungara pre neamicii risipiti; si mare numeru din ei ucediendu, nu li dederu tempu, nece de a se culege, nece de a stá in locu seau de a sarí din care. In urm'a acestei infrangere, indata ajutoriurele ce se adunasera din tote partile se retrasera, si dupa acestu tempu neamicii nu se mai luptara candva contra nostra cu temeiu lu cetelorlu lor.

XVIII. Cesare incunosciantanduse de acesta resolutiune, duse armat'a spre riulu Tamise, in tier'a lui Casivelaunu. Acestu riu pote fi trecut cu petiorulu numai in unu singuru locu, si si acest'a cu multa greutate. Candu venise acolo, vediu cá la celalaltu malu alu riului mari osti de ale neamiciloru stá dispuse in ordine de bataia; malulu apoi érá intaritu cu pari ascutiti, infipti inainte, si totu de acelasi genu pari infipti sub apa erau acoperiti de riu. Cunoscundu aceste lucrure de la captivi si fugari, Cesare tramete inainte calarimea si comanda cá legiinnile se urmeze indata dupa ea. Militarii inaintara cu acea rapediune si pornire, de si numai capulu li stá afora din apa, in cátu neamicii nu potura sustiené ataculu legiuniloru si alu calarimei, lasara malulu si luara fug'a.

XIX. Casivelaunu, precumu aretaramu deasupra, dupa ce perduse tota speranti'a de lupta, dandu drumulu la cele mai multe din ostile

sale, și lasânduși că patru mie de essedari, observă măsurile noastre, se dă pucinu din cale, se ascundea în locure grele de strabatutu și padurose, și în acele regiuni prin cari cunoscea că noi eram se ni facem drumulu, ducea vitele și omenii din campure în paduri; și când calarimea noastră se reschiară mai în voia în campure, pentru a predă și a strică, cumu elu cunoscea tote căile și potecele, rapediă din paduri essedarii, și cu ei luptă cu mare pericolu pentru calarii nostri, în cătu prin acesta temere i impedecă de a cutrieră mai indepartare. Remanea că Cesare se nu li permite a se duce mai departe de legiuni, și se faca neamiciloru atâtă reu, stricându agrii și dându focu, cătu militarii legionari în trud'a și mersulu loru puteau face.

XX. Între aceste Trinobantii, țiera aproape cea mai tare din acele regiuni, de unde Mandubratiu tenerulu punenduse sub umbrirea lui Cesare, venise la elu, la continente, în Gali'a (acaru'i'a parente Imanuentiu avuse domni'a în acea țiera și fuse ucisu de catra Casivelaunu, éra elu insusi scapase de morte prin fuga), trametu legati la Cesare și promitu că ei se voru dá supusi lui și voru face mandatele sale; ceru că elu se apere pre Mandubratiu de injuri'a lui Casivelaunu și se lu trameta în țier'a lor, pentru că se fia mai mare între ei și se aiba guvernamentulu. Cesare li demanda patrudieci de ostatici, grane pentru armata și tramete pre Mandubratiu la densii. Ei indeplenira îndata mandatele sale, tramesera ostaticii, după numerulu cerutu, și granele.

XXI. Cumu Trinobantii erau aperiți și scutiți de totă injuri'a militariloru, Cenimagnii, Segontiacii, Ancalitii, Bibrocii, Casii, încă trametu legati și se dau lui Cesare. Dela ei cunosce că nu departe de acellu locu éra cetatea lui Casivelaunu, aperiata de paduri și balti, unde în destulu de mare numeru de omeni și de vite se adunaseră. Cetate (oppidum) înse Britauii numescu, cându nesce paduri, grele de strabatutu, le au întaritu cu valu și cu fosata unde pentru a scapă de incursiunile neamiciloru au datin'a a se adună. Într'acolo Cesare purcede cu legiunile; elu afla unu locu forte întaritu dela natura și prin arte; totusi se pune a-lu bate diu done parti. Neamicii resistendu catva tempu, nu potura sustiené ataculu militariloru nostri, și se aruncara afora prin alta parte a opidului. Mare numeru de vite se gasi aci, și multi neamici fura preniși și ucisi în fug'a lor.

XXII. În tempu ce aceste se petrecu în aceste locure, Casivelaunu tramete nunti la Cantiu, care arataramu de asupra că este longa mare, în care parte guverna patru regi: Cingetorige, Carvitia, Tasimagulu, Segonacte, și acestora li comanda¹ că, adunandu tote cetele pre neastep-tate se atace și se bata taber'a navale.² Cându ei veniseră la tabera, ai nostri facundu eruptiune, uccidendu multi din ei, preniendu chiaru pre însemnatulu capu Lugotorige, se întorseră în tabera nevetemati. Casivelaunu, înscientiânduise acesta lupta, dupăce atâtăe perderi sufferise, dupăce țierai fuse stricata, mai cu sema încă foarte miscatu de defectionea statelor³, tramete la Cesare, prin Atrebatele Comiu, legati pentru supunerea sa. Cesare, fiendu că decisese a petrece iern'a la continente, din

caus'a deselorú miscari ale Galiei, si nu mai erá multu din vera, si judecá ca acestu belu potea usioru a fi traganatu, demanda ostatici si fiseza ce tributú Britani'a se respunda poporului romanu in fiacare anu. Elu interdice si demanda lui Casivelaunu cá se nu faca belu lui Mandubratiu si Trinobantiloru.

XXIII. Dupa ce primesce ostaticii, Cesare readuce armat'a la mare. Naile le gasesce reparate. Dandule in apa, fiendu cá si avea mare numeru de ostatici, si mai multe nai perisera de furtuna, decide a duce inapoi armat'a in doue carature. Se intamplá cá din unu numeru atátu de mare de nai, in atâte navigationi, nece in anulú acest'a nece in celu trecutú, nu se perdú unu singuru vasu care portá militari; inse din acele cari i se trameteau desierte dela continente, dupa ce debarcasera militarii antáiului transportu, si din acele pre cari Labienu ingrigise in urma a se face, in numeru de siese dieci, forte pucine ajunsera la loculú doritu, éra celelalte mai tote fura aruncate in mare. Cesare dupa ce le asteptase in desiertu cátuva tempu, de tema cá nu cumva tempulu anulú se-i inchida navigatiunea, fiendu cá ecinoptiulu se apropiá, puse de nevoia pre militari mai desi, si urmandu una forte mare lenesce a marei¹, purcese, dupa inceputulu veghiei a dou'a, si in faptulu dílei atense pamentulu, si tote naile le aduse in buna stare.

XXIV. Dupa ce naile fura trase la uscatu si dupa ce tienú la Samarobriv'a adunarea Galiloru, fienducá in acelu anu panile in Gali'a se facuse pucine din caus'a secetei, fú nevoitu a asiediá armat'a in iernatice altmentre de cumu in anii trecuti, si a impartí legiunile in mai multe tieri : un'a o dede lui C. Fabiu legatulu, pentru a o duce la Morini; a dou'a lui Q. Cicerone, la Nervi; a treia lui L. Rosciu, la Esui; a patr'a lui T. Labienu, la Remi, la margenea Treviriloru; trei le asiediá in Belgii; preste aceste facú mai mari pre M. Crasu cestorele si pre L. Munatiu Plancu si C. Triboniu legati. Una legiune, pre care o conscrisese de curundu din colo de Padu, si cinci coorti le tramese la Eburoni, dintre cari cea mai mare parte suntu intre Mos'a si Renu, si cari erau sub guvernulu lui Ambiorige si alu lui Cativoleu. Preste acesti osteni comandá a fi mai mari Q. Tituriu Sabinu si L. Aurunculeiu Cot'a, legati. In acestu modu distribuindu legiunile, crediú a poté preintimpiná forte usioru lips'a de grane; si totusi iernaticele totororu acestoru legiuni, afora de acea pre care o dedese lui L. Rosciu, pentru a o duce in una regiune forte supusa si lenescita, erau cuprense in una intendere de una suta mii de pasi. Insusi intre aceste, pana ce ar fi asediatu legiunile si ar fi cunoscutu intarite iernaticele, decise a stá in Gali'a.

XXV. Erá la Carnuti Tasgetiu nascutu din una familia forte distensa, ai carui'a stramosi avusera domni'a in tier'a sa. Pre acest'a, pentru barbatí'a lui si bun'ai vointia catra sene, fiendu cá in tote resbelele se servise de unu inseminatu ajutoriu din partei, lu restituise in loculú stramosiloru. Alu treilea anu erá acumu domnindu, candu neamicii sei, sustienuti chiaru de multi altii din tier'a sa, lu ucisera fa-

cisiu. Acesta fapta este reportata lui Cesare. Fiendu că ea pre multi priviá, elu temenduse că nu cumva cetatea, prin impulsulu loru, se se desface, comanda lui L. Plancu că se merge indata, cu legiunea din Belgiu, la Carnuti, se ierneze acolo, și pre acei prin a carora punere elu ar fi cunoscutu că fuse omoritu Tasgetiu preniendui, se i trameta la elu. Intre aceste fii insciantiatu de catra toti legatii și cestorii, carora incredentiase legiunile, că ajunsesera in iernatice, și că loculu iernaticeloru erá intaritu.

XXVI. Mai la cincispredece díle de candu legiunile venisera in iernatice, se escà de una data unu inceputu de tumultu și de defectiune din partea lui Ambiorige și Cativolcu. Acesti'a dupa ce mersera inaintea lui Labienu și Cot'a, la marginile tieriei loru, și adusesera grane in iernatice, impinsi prin tramesii lui Indutiomaru Trevirulu, atítiara pre ai loru, și calcandu de una data pre lemnarii nostri, venira cu mari poteri pentru a bate taber'a. Cumu ai nostri apucasera indata armele și se suisera pre valu, și calarii ispani, rapediti din alta parte, fusera invingutori in una lupta de calarime, neamicii desperandu de succesu retrasera pre ai loru dela baterea taberei. Atunce, dupa datin'a loru, strigara că ore cari din ai nostri se merge la una convorbire, că ei aveau lucrure de interesu comune, de cari voiau a vorbí, prin cari lucrure sperau că s'ar poté pune capetu certeloru.

XXVII. Se tramete pentru o convorbire C. Arpineiu calariu romanu, amicu alu lui Q. Tituriu, și Q. Juniu din Ispani'a, care mai inainte mersese de multe ori la Ambiorige, că tramesu de Cesare. Ambiorige vorbí catra ei in acestu modu : «Elu marturiá că detoresce forte multu lui Cesare pentru benefacerile catra sene, fiendu că prin punerea lui Cesare fuse liberatu de tributulu ce respundea totudeuna Aduatuciloru, veciniloru sei, și fiendu că Cesare i inapoise și pre fiulu seu și pre fiulu frateseu, pre cari, că tramesi in numerulu ostaticiloru, Aduatucii i tienusera in servitute și in lanciure. Acea ce facuse cu baterea taberei, nu o facuse nece din judetiulu, nece din vointi'a sa, ci constrinsu de tiera; autoritatea sa erá in acelu modu că nu mai pucinu dreptu avea asupra multímea de câtu insusi asupra multímei. Apoi caus'a belului pentru tier'a sa fuse, fiendu că ea nu potuse resiste de a nu intrá in conjuratiunea neasteptata a Galiloru : acést'a usioru o potea probá prin starea sa umilita, fiendu că cu poturile sale ar poté invinge pre poporulu romanu. Inse planulu erá comune pentru Gali'a; acesta dí fuse desipta spre a atacá tote iernaticele lui Cesare, pentru că una legiune se nu pota veni altei legiuni in ajutoriu. Nu usioru Galii potusera recusá Galiloru, mai-cu-sema candu consiliulu pareá apucatu pentru a recastigá libertatea comune. Fiendu că elu, dupa amorea sa de patria, si implenise detori'a catra compatriotii sei, avea acumu invedere detoti'a pentru benefacerile lui Cesare : elu insciantia pre Tituriu, lu rogá, in temeiulu legamenteloru de ospetia, că se ingrigesca de salutea sa și a osteniloru sei. Mari poteri de Germani, dusi pre bani, trecusera Renulu; ele au se ajunga ací in doue díle. Ro-

manii trebuia a delibera, deca voiau, mai inainte de ce aru semti vecinii, cá se retraga pre militari din iernatice si se i duca seaula Cicerone seau la Labienu, dintre cari unulu era departe de acolo camu la cincidieci mie de pasi, celaltu pucinu mai multu. Elu promitea si intaria prin juramentu cá li va dá trecere segura prin tier'a sa. Facundu acest'a, elu si lucra in interesulu cetatei sale, fiendu cá ar fi usiorata de iernatice, si si areta recunoscenti'a catra Cesare pentru benefactiunile lui.» Dupa ce tienu acestu cuventu, Ambiorige se retrase.

XXVIII. Arpineiu si Juniu reporteza cele ce au auditu legatiloru. Acesti'a turburati prin unu evenimentu neasceptatu, de si li era spusu de catra neamicu, totusi credeau cá nu trebuia a fi nepesatori. Ei erau nelinesciti mai-cu-sema prin acea cá cetatea neinsemnata si umilita a Eburoniloru se fi cutediatu a face dela sene belu poporului romanu; abia era de crediutu. Asia dera ei supunu consiliului impregiurarea, si mare desbatere se ridica. L. Aurunculeiu, mai multi tribuni ai militariloru si centurioni de ai primeloru ordini erau de parere, «cá trebuia a nu face neamicu pripitu, si a nu se retrage din iernatice fora mandatulul lui Cesare. Ei aretau cá la oricatu de mari osti, chiaru de ale Germaniloru, puteau reziste in iernaticele loru intarite; cá proba era impregiurarea cá sustienusera forte barbatasce antaiulu atacu alu neamiciloru, pre lenga cá li ranisera multi omeni. De bucate nu erau strimtorati; intre aceste si din iernaticele cele mai apropiate si dela Cesare li voru veni ajutoriure. In urma, ce ar fi mai neconsideratu si mai rosinosu decatu de a apuca, dupa propunerea neamicului, consiliu despre afacerile cele mai mari.»

XXIX. Tituriu contra acestei parere, «va fi tardiu, striga, a face ceva, candu s'aru fi adunatu mai mari cete de ale neamiciloru, dupa ce s'aru fi impreunatu cu Germanii, seau candu iernaticele apropiate aru fi suferitu ocreare calamitate. Scurtu era tempulu pentru a lua mesure. Elu credea cá Cesare purcesese in Itali'a; altmentre nece Carnutii n'aru fi apucatu consiliulu de a omori pre Tasgetiu, nece Eburonii, deca Cesare ar fi in Gali'a, n'aru fi venit asupra taberei, cu atatu de mare despretiu catra noi. Nu la neamiculu ce li dá consiliu, ci la lucrulu in sene elu se uita: Renulu era aproape; mare dorere aveau Germanii pentru mortea lui Ariovistu¹ si victoriile nostre trecute; Gali'a, redusa sub imperiulu poporului romanu, ardea, dupa atatea batujocure suferite si dupa ce vechi'a i gloria militare fuse stensa. In urma, cene ar crede cá Ambiorige ar fi venit dá unu atare consiliu, fora cá lucrulu se fia certu? Parerea sa era segura din amendoue partile: deca nu s'ar intempla neamicu greu, ei aru ajunge fora nece unu periculu la legiunea cea mai apropiata; deca tota Gali'a ar fi unita cu Germanii, scaparea ar fi numai in celeritate. Inse consiliulu lui Cot'a si aceloru cari erau impreuna contra, ce esitu ar ave? In acelu consiliu, deca nu ar fi periculu in presente, inse de securu, prin una lunga impresurare, fometea ar fi tare de temutu.»

XXX. Dupa ce urma acesta disputatiune din amendoue partile, cumu

Cot'a sî primii centurioni resisteau cu tarîa, «Invingeti, deca asiá voiti,» dîse Sabinu, sî aceste cu voce mai petrundietoria, pentru cá se auda mare parte de militari. «Eu nu sum dintre voi, dîse elu, acelu care m'asi inspaimentá mai tare de pericolulu moriei : aceia me voru apretîá, sî deca s'ar intemplá orecare nenorocire, voru cere dela tene sema, ei cari, deca tu le ai permite, uniti poimane cu iernaticele cele mai apropiate, aru urmá impreuna cu ceilalti sortea comune a belului, sî nu aru perî de ferulu neamicului seau de fome, separati sî aruncati departe de ceilalti.»

XXXI. Se ridica din consiliu; apuca pre amendouii legatii sî i roga «cá nu prin desbinarea sî cerbici'a loru se aduca lucrulu in unu periculuestremu; usioru erá lucrulu seau cá se remana, seau ca se plece, deca numai un'a toti aru semtî sî aru aprobá; din contra, in desbinare ei nu vedeau nece cumu scapare.» Disputatiunea se prelungeşte pana la mediulu noptei. La urma Cot'a miscatu dá man'a¹; parerea lui Sabinu invinge : se pronuntia cá voru purcede in faptulul dilei. Partea remasa din nopte se trece fora somnu, cumu fiacare ostenu cauta ale sale, ce ar poté duce cu sene, ce ar fî constrinsu a lasá din lucrurile sale de ierna. Tote li venu in cugetu, pentru cari n'aru poté remané fora periculu, sî cá pericolulu s'ar adauge prin langedîrea sî veghiarile osteniloru. In faptulul dilei ei purcedu din tabera astfeliu, in sîru forte lungu sî cu multe sarcine, cá nesce omeni cari avea convingerea cá consiliulu lui Ambiorige nu li erá datu de unu neamicu, ci de catra unu omu cu totul amicu.

XXXII. Inse neamicii, dupa ce de pre fremetulu sî veghiarile de nop-te, semtira de purcederea Romaniloru, intensera curse din doue parti, in paduri, in unu locu favorabile sî ascunsu, camu la doue mie de pasi; sî asteptau sosirea Romaniloru. Candu cea mai mare parte a ostiloru nostre se infundasera, in una mare vale, ei se aretara de una data din amendouie partile acelei vali, sî se pusera a impinge pre cei din coda, a impedicá pre cei din frunte la suisiu, sî a incepe batai'a, in unu locu forte nefavorabile pentru ai nostri.

XXXIII. Atunce in fine Tituriu, cá celu care nemicu nu prevediuse de mai inainte, se turbura, alerga in tote partile, dispune coortile, dera in unu modu timidu sî cá sî cumu se parea cá tote i lipsiau, cea ce de ordinariu se intempla acelu cari sunt constrinsi a apucá consiliu togmai in tempulu afacerii. Inse Cot'a, care cugetase cá aceste se poteau intemplá pre drumu, sî pentru acea cauza nu fuse sustienuturiu purcederei, nu lipsiá de a luá orice mesura pentru salutea comune, sî chiamaudu pre osteni pre nume sî imbarbatandui, impleniá detori'a de generariu, sî in bataia pre acea de ostenu. Fienducá din caus'a lungimei sîrului ostei, legatii poteau mai pucinu usioru vedé tote prin ei insii, sî a ingrigí de cea ce erá de facutu in orice locu, comandara a se dá de scire cá se lase sarcinele sî se stè in orbe. Acestu planu, de sî in una intemplare de a'are modu nu este de imputatú, totusi fù nefavorabile, căce sî micsiurá speranti'a militariloru nostri, sî facú pre ne-

amici mai infocati pentru bataia, fiindu că nu fora una extrema temere și desperatiune se vedea a se fi facutu acést'a. Pre longa aceste se in-templă — ceea ce eră neaperatu se urmeze — că militarii din tote partile se se retraga de la stegure, se se arunce a luá și a apucá din sarcine lucrurile ce fiacare avea mai pretiose, și de strigare și plangere tote se fia plene.

XXXIV. Inse barbariloru nu li lipsi prudenti'a : căce capii loru comandara a se proclamá in tota ostea că nemene se nu si parasesca loculu; că pred'a eră a loru și li se reservá orice aru lasá Romanii; că de aceea ei se cugete că tote dependea de la victoria. Ei erau, și prin virtute și prin numeru, indestuli pentru a luptá¹. Ai nostri, de și erau parasiți de generariu și de sorte, totusi puneau tota speranti'a de salute in barbatia, și ori candu vre-una coorte se aruncá inainte, in aceea parte mare numeru de neamiei cadea. Ambiorige vedindu acést'a, comanda a se proclamá «că ai sei se arunce de departe cu armele, se nu se apropia prea tare, și in care parte Romanii aru face ataculu, ei se se retraga; cu usioritatea armeloru și deprenderea loru de tota diu'a, ei nu puteau face nece unu reu Romaniloru; se i urmaresca candu acesti'a s'aru retrage spre stegurele loru.»

XXXV. Acestu comandu fú deplenu urmatu de catra ei : candu una coorte, esiá din orbe și facea ataculu, neamicii fugiau inapoi forte iute. Intre aceste urmă neaperatu că acea parte se fia espusa și se primesca miselile neamiciloru de la laturea deschisa. In urma ai nostri, candu incepea a se inforce la loculu de unde puresesera, erau atacati și de neamicii cari se retrasesera și de acei cari stetesera forte aproape; éra deca voiau a-si tiené loculu, nece nu li remanea locu pentru barbatia loru, nece indesiti nu puteau a se ferí de armele aruncate de atáta multime. Cu tóte că batuti de atáte rele, dupa ce primiserá multe rane, resisteau, și cu tote că trecundu mare parte din di, se luptau din fap-tulu dílei pana acumu la or'a optu, nu faceau nemicu nedemnu de densii. Atunce T. Balventiu, care in anulu trecutu fuse centurione primipilu, barbatu tare și de mare considerare, este strapunsu la amendoue copsele de una tragula. Q. Lucaniu, de aceasi ordine, care se luptá forte barbatesce, venindu in ajutoriu fiulu seu, impregiuratu de neamici, este ucisu; L. Cot'a legatulu, imbarbatandu tote coortile și ronderule, este ranitu la facia cu una funda.

XXXVI. De aceste lucrure prea miscatu Q. Tituriu, cumu vediu se de departe pre Ambiorige imbarbatandu pre ai sei, tramete la elu pre interpretele seu, Cn. Pompeiu, pentru a lu rogá ca se lu crutie pre densulu și pre militarii sei. Acela vorbinduise raspunde. «Că deca Tituriu voesce a vorbí cu elu, i este permis; elu sperá a poté obtiené de la multimea sa cea-a ce ar privi viati'a osteniloru romani, éra lui insusi nu i se va face nece unu reu, și pentru acestu lucru elu pune la medilocu credenti'a sa.» Tituriu vorbesce cu Cot'a ranitu, că deca crede bene, se se traga din bataia, și una cu elu se vorbesca cu Ambiorige că elu spera a poté capetá de la acel'a scaparea loru și a militariloru.

Cot'a dice că elu nu va merge la unu neamicu armatu, și in acést'a persiste.

XXXVII. Sabinu comanda că se lu urmeze tribunii militariloru și centurioniî primeloru ordini, pre cari i avea in giurulu seu; și cumu ajunsese aproape de Ambiorige, comandatu a aruncă armele, face acést'a, și comanda la ai sei că se faca asemenea. Intre aceste pre candu ei trateza intre sene despre conditiuni și convorbirea este intr'adensu prelungita de catra Ambiorige, Sabinu pre nesentite incungiuratu este ucisu. Atunce neamicii, dupa datin'a lor, striga victoria, dau unu urletu și aruncandu-se asupra militariloru nostri, li turbura greu rondurele. Acolo L. Cot'a luptanduse este ucisu cu cea mai mare parte de osteni; ceilalti se retragu in tabera de unde esisera. Dintre acesti'a, L. Petrosidiu aciliferu, cumu eră strimtoratu de mare multime de neamici, arunca acil'a din colo de valu și luptanduse forte barbatesce, este ucisu de inaintea taberei. Cei lalti cu greu sustienu pana in nopte ataculu; preste nopte toti pana la unulu, desperandu de scapare, se ucidu ei insii. Pucini scapati din lupta, pre drumure necunoscute, prin paduri, ajungu la T. Labienu legatulu in iernatice, și lu incredentieza despre faptele petrecute.

XXXVIII. De acesta victoria ingonfatu, Ambiorige purcede indata cu calarimea la Aduatuci, cari erau vecini remnului seu; nece nopte nece di nu stă, și comanda pedestrimii că se lu urmeze de aproape. Dupa ce areta Aduatuciloru lucrulu și i atitia, adou'a-di ajunge la Nervi și i consilieza că se nu lase ocasiunea de a se liberă pentru totu-de-una și de a si resbună asupra Romaniloru pentru batjocurile ce suferisera; li spune că doui legati fusera ucisi și mare parte a armatei lor perise; că nu este nece cumu dificultate, atacandu pre neasceptate legiunea care iernă acolo cu Cicerone, se o macele; elu se declara de ajutatoriu pentru asemenea intreprindere. Usioru prin aceste cuvente in-dupleca pre Nervi.

XXXIX. Asiă dera ei, dupa ce trametu nunti la Centroni, Grudi, Levaci, Pleumosi, Geiduni, cari toti suntu sub imperiulu lor, aduna câtu potu mai mari cete, și alerga pre neasceptate la iernaticele lui Cicerone, pana inca a nu fi ajunsu la elu faim'a de mortea lui Tituriu. Acestui-a se intemplă de asemenea ceea ce a fostu neaperatu se urmeze că mai multi militari, cari se dusesera in paduri dupa lemne pentru densii și pentru intariture, se fia apucati prin sosirea neasceptata a calariloru neamici. Dupa ce i incungiura, Eburonii, Nervii, Aduatucii și toti socii și clientii lor, in mare numeru, se punu a atacă legiunea. Ai nostri alerga indata la arme și se suiu pre valu. Cu greu ei se tienu in acea di, fiendu că neamicii tota speranti'a si-opuneau in celebritate, și aveau increderea că castigandu și acesta victoria, ei voru fi totu-de-una invingutori.

XL. Se trametu indata scrisori de catra Cicerone, lui Cesare, punendu mari premie tramesiloru, deca le aru fi dusu. Cuprense fiendu tote călile, tramesii suntu opriti. Preste nopte, din lemnulu ce se adu-

sese pentru intariture, se ridica pana la un'a suta doue-dieci de turnure, cu una rapediune necredibile; cele ce se vedeau lipsindu la intariture suntu facute. Neamicii a doua-dî, dupa ce adunara multu mai mari cete, batu taber'a sî implu fosat'a. Ai nostri resistu in acelasi modu cá si in diu'a trecuta; totu asemenea facu sî in dîlele urmatorie. Nece una parte din tempulu noptei nu este intrerupta dela lucru; nece morbosiloru nece ranitiloru nu se dà tempu de repausu; orice e ce nevoia pentru a sustiné ataculu pre a doua-dî, se prepara noptea; multi pari intariti la capete in focu, mare numeru de pilure murali se facu; turnurile suntu acoperite cu scandure; pine sî lorice din crate suntu adause. Insusi Cicerone, cu tote cà erá cu sanetatea forte debile, nu si lasá nece chiaru tempulu de nopte pentru repausu sî numai de adunatur'a sî vocile militariloru erá constrinsu a se crutiá.

XLI. Atunce capii sî principalii cetatieni ai Nerviloru, cari aveau orecare intrare sî legatura de amicitia cu Cicerone, lu inscientieza cà ei aru voí ai vorbí. Dandulise voia, ei amentescu totu acele ce Ambiorige spusese lui Tituriu, cà tota Gali'a este in arme, cà Germanii au trecutu Renulu, cà iernaticele lui Cesare sî ale celoralti suntu impresurate. Adaugu inca despre mortea lui Sabinu, sî i areta pre Ambiorige pentru a face credentia. Dîcu cà «Romanii se insiela deca spera orecare ajutoriu de la acei cari despera despre insesi lucrurile loru; ei cu tote aceste suntu catra Cicerone sî poporul romanu cu acea anima, cà nemicu afora de iernatice nu recusa, sî acesta datina cá se prenda radecina ei nu voescu. Din partea loru, potu a se retrage neatensi din iernatice sî a se duce fora frica in ce parti aru voí.» Cicerone la aceste numai un'a raspunde: «Nu este datin'a poporului romanu de a acceptá vre-una conditiune dela unu neamicu armatu; deca ei voescu a depune armele, se se servesca de elu ca de ajutoriu sî se trameta legati la Cesare; elu spera, dupa dreptatea aceleia, cà ei voru obtiné cele ce aru fi cerutu.»

XLII. Din acesta sperantia cadiuti, Nervii incingu iernaticele cu unu valu de unspredece petiore sî cu una fosata de cincispredece. Ei sî cunosusera aceste dela ai nostri in traiulu cu densii, anii trecuti, sî avendu câtiva captivi din ostea nostra, erau invetiati de acesti'a. Inse ne avendu nece cumu instrumente de feru, cari suntu proprie pentru acesta lucrare, constrinsi erau cu sabiele a taiá gliiele sî cu mânele sî sagurele a cará pamentulu. De pre care lucru s'a potutu cunosce multîmea omeniloru: càce in mai pucinu de trei ore ei terminara una intaritura de diece mie¹ de pasi impregiuru; éra in dîlele urmatorie se pusera a pará sî a face turnure de inaltîmea valului, cose sî testudini, cari aceiasi captivi i invetiasera.

XLIII. In diu'a a sieptea de impresurare, escanduse forte mare ventu, ei incepura a aruncá cu fundele gliande ferbenti¹ facute din argilu, sî jacule inferbentate², asupra caselor nostre, cari dupa datin'a Galiloru erau acoperite cu paie. Ele luara indata focu, sî cu tari'a ventului lu latîra in totu locul taberei. Neamicii aruncanduse cu forte mare stri-

gare, că sî cumu aru fî avutu acumu castigata sî asecurata victori'a, incepura a inaintá turnurele sî testudinile, sî a se suí cu scarele pre valu. Inse atát'a fù barbatí'a sî presentí'a de spiritu a osteniloru acea-a, cà de sî erau arsi de flacare de pretotendene sî nabusiti de multíme de misili, sî sciau cà tote sarcinele sî tote lucrurile loru ardea, nu numai nemene nu se retragea de pre valu pentru a se indepartá, dera chiaru mai nece unulu nu se uitá inderetu; sî toti se luptau atunce cu forte mare infocare sî barbatí'a. Acesta dî fù pentru ai nostri cu neasemene cea mai grea; inse totusi avù acestu esítu, cà forte mare numeru de neamici fura raniti sî ucisi, cumu ei se imbulsisera chiaru sub valu, sî cei din urma impedeau retragerea celoru de dinainte. Candu flacar'a se demolise pucinu sî neamicii impinsesera unu turnu in orecare locu, lenga valu, centurionii coortei a trei'a se dederá inapoi din loculu unde stá, sî retrasera pre toti ai loru; prin semne sî cu vocea ei incepura a chiamá pre neamici cá se intre, deca voiau; ci nemene din ei nu cutediá a inaintá. Atunce din tote partile aruncanduse asuprale petre, ei fura resturnati sî turnulu loru arsu.

XLIV. Erau in acea legiune doui centurioni, barbati forte bravi, cari acumu se apropiau de primele ordini, T. Pulfione sî L. Varenu. Acesti'a aveau intre sene neintrerupte disputatiuni, care din ei se fia preferitu, sî in toti anii se luptau cu neimpacata ura pentru locu. Dintre ei Pulfione, candu batai'a urmá cu cea mai mare inversiunare lenga intariture, «Ce stái, Varene, i díse, sî ce ocasiune mai astepti, pentru a probá barbatí'a ta? Acesta dî, acést'a va judecá de certele nostre.» Dícundu aceste, elu sî inainteza afora din intariture, sî unde i se parù cà erá partea cea mai desa de neamici, acolo se rapéde. Varenu de asemenea nu se opresce in intariture, ci temenduse de opiniunea totororu, lu urmeza de aproape. Ajungundu la una mica distantia, Pulfione arunca pilulu sî strapunge pre unulu din multíme, care inaintá spre densulu. Acest'a fiendu ranitu sî ucisu, neamicii lu acoperu cu scutele loru, arunca cu totii misilele asupra lui Pulfione sî nu i lasa mediloculu de a se retrage. Scutulu seu este strabatutu, sî saget'a se infige in cingutorea sabiei. Acestu accidente i incurca tec'a sî i intardíá mân'a, candu elu cautá a scote sabi'a; neamicii lu incungiura, cumu elu erá impeditu. Neamiculu seu Varenu se rapéde sî i dà ajutoriu, in acestu periculu. Asupra lui se intorce atunce tota multímea dela Pulfione; ei credu cà acest'a erá strapunsu de sageta. Varenu merge iute inainteli cu sabi'a, tíene lupt'a de aproape, sî dupa ce ucide pre unulu, respinge pucinu pre ceilalti; pre candu i ataca sî cu mai mare aprendere, vene intr'unu locu afundatu sî cade. Cumu elu erá incungiuratu, Pulfione i vene sî elu in ajutoriu, sî amendoui neraniti, dupa ce ucidu mai multi neamici, se intorcu in intariture, cu cea mai mare lauda. In lupt'a sî cert'a loru, fortun'a i invertí pre amendoui, asiá cà unulu altui'a neamicu fù de ajutoriu sî de scapare, sî nu se potù judecá, care din amendoui se pareá cà ar trebuí a fí preferitu dupa barbatí'a.

XLV. Cu câtu impresurarea erá din dî in dî mai grea sî mai aspra,

mai cu sema din cauza că mare parte din militari fiindu raniti, remasera pucini aperiatori, cu atât se trameteau mai desu la Cesare scriitori și nunti, din cari parte fiindu prensi, erau ucisi cu crudime in vederea ostenilor nostri. In tabera era unu Nervu, nascutu din una familia insemnata, cu numele Verticone, care dela inceputulu impresurarei fugise la Cicerone și si tienuse credenti'a sa catra elu. Acest'a indupleca pre unu servu alu seu, prin speranti'a de libertate și mari premie, că se duca una epistola la Cesare. Elu o duce legata la unu jaculu, și că Galu trecundu printre Gali fora nece unu prepusu, ajungela Cesare. Dela densulu se afla despre pericolulu lui Cicerone și alu legiunei.

XLVI. Cesare primindu epistol'a camu la unspredece ore din di, tramete indata unu nuntiu in tier'a Belovaciloru, la M. Crasu cestorele, ale caruia iernatice erau departe de doue-dieci și cinci mie de pasi dela Cesare. Elu i comanda a purcede cu legiunea, la mediulu noptei, și a veni rãpede la densulu. Crasu purcede cu nuntiulu. Pre unu altulu Cesare lu tramete la C. Fabiu legatulu, că se aduca legiunea in tier'a Atrebatiloru, pre unde elu insusi sciea că trebuia se si faca drumulu. Scrie lui Labienu că se vena cu legiunea la marginile Nerviloru, deca ar poté face acest'a fora daun'a intereselor republicei. Cealalta parte a armatei fiindu că era mai departe, elu nu crede că trebue a o așteptă; era calari aduna la patru sute din iernaticele cele mai apropiate.

XLVII. Pre la or'a a trei'a, incredentiatu fiindu de catra antecursori despre venirea lui Crasu, Cesare merge in acea di douedieci mie de pasi. Pre Crasu lu pune comandante la Samarobriv'a și i dă una legiune, fiindu că acolo lasa sarcinele armatei, ostaticii cetatiloru, actele publice și tote granele, pre cari le transportase acolo pentru a duce iern'a. Fabiu precumu i se comandase, nu asiă multu intardiandu, preintempina in cale, cu legiunea sa, pre Cesare. Labienu, fiindu că dupa ce se audise despre mortea lui Sabinu și uciderea coortiloru, tote cetele Treviriloru venisera la densulu, temenduse că nu cumva, deca ar fi facutu purcederea din iernatice asemenea unei fuge, se nu pota sustiené ataculu neamiciloru, mai alesu cumu sciea că ei erau ingonfati de recenta loru victoria, tramete lui Cesare una epistola, aretandui că câtu de mare periculu ar fi se retraga legiunea din iernatice; i scrie pre largu lucrurile petrecute la Eburoni¹ și lu inscientiaza că tote ostile de calarime și de pedestrime ale Treviriloru se asiediasera la trei mie de pasi departe dela taber'a sa.

XLVIII. Cesare aprobandu opiniunea acestuia, de si insielatu in speranti'a de trei legiuni, fuse redusu la doue, totusi singurulu medi-locu de salutea comune si-lu pune in celeritate. Elu vene cu mersu rapidu in tier'a Nerviloru. Acole cunosce din captivi cele ce se petrecu la Cicerone, și in câtu de mare periculu este lucrulu. Atunce indupleca prin mari remuneratiuni pre unu calariu Galu, că se duca una epistola la Cicerone. Elu o tramete scrisa cu litere grecesci¹, că nu cumva neamicii preniend'o se cunosca planurile nostre. Deca n'ar poté merge

pana in tabera; i recomanda cá se arunce in interioarele fortificatiuni-loru taberei tragul'a sa cu epistol'a legata de curea. In epistola scrie cá elu purcediendu cu legiunile, in curundu va fi acolo; imbarbateza pre Cicerone cá se si tiena vechia sa virtute. Galulu temenduse de periculu, precumu i se recomandase, arunca tragul'a. Acés'ta din intem-
plare se prende la unu turnu sî in tempu de doue dîle nebagata in sema de catra ai nostri, in atrei'a dî este vediuta de unu orecare ostenu: luata este dusa la Cicerone. Elu dupa ce o cetesce senguru, o recetesce cu voce tare in adunarea osteniloru sî i imple pre toti de cea mai mare bucuria. Atunce se sî vedea in departare fumulu incendiiloru², care lucru alungà orice indoiela despre apropiarea legiuniloru.

XLIX. Galii aflandu lucrulu prin esploratori, lasa impresurarea sî apuca cu tote cetele spre Cesare; ele erá la siesedieci mie de armati. Cicerone avendu indemanare, cere totu dela Verticone, pre care lu aretaramu mai susu, unu Galu, care se duca una epistola la Cesare; i recomanda cá se merga cu precautiune sî ràpede. In epistola scrie lui Cesare cá neamicii s'au retrasu dela taber'a sa sî cá au intersu tota multîmea loru catra elu. Epistol'a ajungundu pre la mediulu noptei, Cesare face sciutu la ai sei sî i reintaresce in anim'a loru pentru a se luptá. Adou'a dî, in faptulu dîlei, elu se muta cu taber'a, sî mergundu aprópe patru mie de pasi, vede multîmea neamiciloru din colo de una vale mare sî de unu riu. Erá mare periculu de a se bate in unu locu reu cu atâte osti; apoi fienducà elu sciea pre Cicerone liberatu de impresurare sî pentru acést'a cugetá cá trebuiea oricum a micsiurá in câtuva celeritatea sa, stà sî intaresce tabera in unu locu câtu mai favorabile. De sî taber'a erá de la sene mica, fiendu abiá siepte mie de omeni, mai cu sema ne avendu nece cumu sarcine, totusi Cesare, prin angustarea drumureloru ei, o strimteza câtu pote mai multu, cu acelu scopu cá se ajunga in celu mai mare despretiu din partea neamiciloru. Intre aceste trametiendu limbe¹ in tote partile, elu cauta prin ce locu mai comod ar poté trece valea.

L. In acea dî facunduse mice lupte de calarime la apa, sî unii si altii se tienu in loculu loru: Galii, fienducà asteptau osti mai numeroase, cari inca nu venisera; Cesare cu scopu, deca ar poté, prin simulatiunea de temere, a trage la loculu seu pre neamici, se incepa batai'a din coge de vale, inaintea taberei; deca n'ar ajunge la acést'a, atunce, dupa ce ar fí cercetatu drumurile, se treca valea sî riulu cu mai puecinu periculu. In faptulu dîlei, calarimea neamiciloru vene aproape de tabera sî incepe lupt'a cu calarii nostri. Cesare comanda intr'adensu calariloru de a cede sî a se retrage in tabera; totu una data comanda a intarí din tote partile tabera cu unu valu mai inaltu, a astupá portile, sî in esecutarea acestoru lucrure, a alergá câtu mai multu in tote partile sî a lucrá cu una temere prefacuta.

LI. Neamicii, atrasi prin tote aceste lucrure, trecu din coge ostile sî le asedia de bataia in unu locu nefavorabile. Ai nostri inse fiendu retrasi chiaru de pre valu¹, neamicii venu mai aproape, arunca din tote

partile cu armele in la-intrulu intaritureloru, si trametiendu impregiurulu taberei strigatori, comanda a se proclamá «ca orice Galu seau Romanu ar voi a trece la densii inainte de or'a a trei'a, potu fora periculu; cá dupa acestu tempu, nu va fi cu potentia; » si pana intr'atát'a despretiuiira pre ai nostri in cátu, cumu portile erau astupate in aparentia cu unu senguru rondu de glie², fienducá li se pareá a nu poté intrá ràpede pre la ele, incepura unii a derimá valulu cu mânele, altii a implé fosatele. Atunce Cesare facundu eruptiune prin tote portile si rapediendu calarimea, pune indata pre neamici in fuga, asiá cá nece chiaru unulu nu stá pentru a luptá; si mare numeru din ei ucide si pre toti i dispoia de arme.

LII. Mai departe se temù de a i urmari, fienducá la me-di-locu erau paduri si balti, si vedea cá neamicii si lasasera positiunea nu cu mica perdere. Elu ajunge la Cicerone in aceasi di cu tote cetelile sale nevetemate. Elu se mira de turnurele construite de neamici, de testudinile si intariturele lor. Scotienduse legiunea, gasesce cá nece din diece militari unulu nu remasese neranitu. De pre tote aceste impregiurari, elu judeca cu cátu periculu si cu cáta virtute se condusesera lucrurele. Lauda pre Cicerone, dupa meritui, si legiunea lui; amentesce pre nume pre centurionii si tribunii militari, a carora insemnata barbatia o cunoscese prin marturirea lui Cicerone. Elu iea cunoscentia de la captivi, in modu mai certu, despre intemplarea lui Sabinu si Cot'a. A dou'a di, tienendu una adunare, spune faptulu petrecutu, consoleza si imbarbateza pre osteni; areta cá daun'a ce urmasse prin culp'a si imprudenti'a legatului trebue suferita cu anim'a mai lenescita, cáce, prin bunetatea dieiloru nemuritori si prin virtutea lor, perderea fiendu resbunata, nu va remané neamiciloru indelungata bucuria, necelorusi mai lunga dorere.

LIII. Intre aceste fam'a de victori'a lui Cesare ajunge la Labienu prin Remi, cu rapidiune necredibile, in cátu, desi elu erá departe mai de siedieci mie de pasi de la taber'a lui Cicerone, si Cesare ajunsese la acest'a dupa or'a a nou'a din di, se aude inainte de mediulu noptei, la portele taberei, unu strigatu prin cari Remii dá de scire despre victoria si faceau gratulari lui Labienu. Acesta fama latinduse la Treviri, Indutiomaru, care decernuse a atacá a dou'a di taber'a lui Labienu, fuge preste nopte si duce inapoi la Treviri tote ostile. Cesare tramete pre Fabiu cu legiunea in iernaticelile sale, reguleza a ierná elu insusi cu trei legiuni, impartite in trei tabere, impregiurulu Samarobrivei; si fienducá se petrecusera atátu de mari misicari in Gali'a, decernú a remané tota iern'a la armata¹. Cáce dupa ce se latise scirea despre perderea si mortea lui Sabinu, mai tote tierile Galiei consultau de belu, trameteau in tote partile nunti si legati, cautau ce planu se apuce pentru venitoriu si de unde se incepa belulu, si tieneau adunari noptea in locure desierte. Mai nece unu singuru momentu, in tota iern'a, nu trecú fora nelenesce pentru Cesare, fora se nu primesea orecare scire despre adunarile si miscarea Galiloru. Intre altele fú incredentiatu de L. Rosciu legatulu, pre care lu pusesse comandante preste legiunea a

treispredecea, că se adunaseră mari cete de Gali ale statelor ce se numescu Armorice, pentru a lu atacă, și că ele nu fuseră mai departe de câtu de optu mie de pasi dela taber'a sa; dera că latinduse scirea de victori'a lui Cesare, se retraseră atât de iute, că retragerea loră pară asemenea fugei.

LIV. Cesare chiamandu la sene pre cei antăiu ai fiacarei'a cetati, și pre unii inspaimentandui, in tempu celi declară că elu sciea cele ce se urmau, pre altii imbarbatandui, tienù in detorí mare parte a Galiei. Totusi Senonii, cetate care este din cele mai tari și are mare autoritate intre Gali, se puseră dupa una intielegere comune, a ucide pre Cavarinu, pre care Cesare lu pusese rege la ei. (Fratele seu Moritasgu guverná la venirea lui Cesare in Gali'a, și strabunii sei inca avuseră domni'a). Cumu elu presemți se planulu și fugise, ei lu urmarira pana la marginile tieiei lor, și lu alungara din domniá și din patria; apoi trametiendu la Cesare pentru a se indreptatí, cumu elu li demandase cá se vena la densulu totu senatulu lor, nu fura ascultatori acestui mandatu. Faptulu că se aflaseră orecari capete pentru a se ridicá cu belu, avù atât'a potere asupra unoru omeni barbari, și aduse atât'a scambare in voientiele totoror, că afora de Edui și de Remi, pre cari Cesare i avù totuteuna in una distensa consideratiune, pre unii pentru vechi'a și constantea lor credentia catra poporul romanu, pre ceilalti pentru servitiile recente in belulu galicu, mai nece una singura cetate nu ni fù nesuspecta. Și eu nu sciu deca ar trebui a ne mirá atât de multu, pre câtu din mai multe alte cause, pre atât mai-cu-sema fienducă Galii, cari prin virtutea lor in belu erau superiori totoror gentiloru, suferiau cu forte grea dorere că perduseră într'atât acestu renume, in câtu se supuneau la mandatele poporului romanu.

LV. Trevirii inse și Indutiomaru nu incetara nece cumu in totu tempulu iernei, cá se trameta legati din colo de Renu, se intetiesca poporele, se li promita bani, se li dăca că mare parte a armatei nostre fiendu macelata, remanea numai una prea mica parte. Cu tote aceste nece unu poporu alu Germaniloru nu potù fi induplecatu cá se treca Renulu, dicundu cumu că, dupa ce facuseră de doue ori cercare, candu cu belulu lui Ariovistu și cu trecerea Tencteriloru, ei nu trebuiá a cercá mai multu sortea. Cadiutu din acesta sperantia, Indutiomaru incede nu mai pucinu a aduná osti, a le esercitá, a si procurá cai dela vecini, a trage pre lenga sene, prin mari remuneratiuni, pre esiliatii și condamnatii din tota Gali'a. Și prin aceste lucrure-si castigase acumu atât'a autoritate in Gali'a, că de pretotendene veniau la elu legatiuni și cereau, in numele statului lor seau in numele lor privatu, favorea și amiceti'a sa.

LVI. Cumu vediù că veniau la sene de buna voia; că din una parte Senonii și Carnutii erau intetiti prin conscienti'a crimei lor¹, că din alta parte Nervii și Aduatuții se parau de belu in contra Romaniloru, și că nu i voru lipsi cete de voluntari, deca ar apucá a esí din tier'a sa, convoca una adunare armata (asiá este, dupa morii Galiloru,

inceputulu belului), la care, dupa una lege comune, toti tenerii se intrunescu armati; care din ei vene celu mai in urma este supusu la tote torturele si ucisu in vederea multimei. In acesta adunare, elu judeca² de neamicu pre Cingetorige, capulu factiunei contraria, generele seu (de care aretaramu mai susu ca si tienuse credenti'a catra Cesare si nu se departase dela elu), si confisca averile lui. Dupa ce se termina acesta cestiune, anuntia in adunare ca chiamatu de Senoni, Carnuti si mai multe alte popore ale Galiei, elu va merge la densii prin tier'a Remiloru si ca va devastá agrii acestoru-a, éra ca mai inainte de ce ar face acést'a, va atacá taber'a lui Labienu. Comanda cele ce voiea se se faca.

LVII. Labienu, fiendu ca se tiea in una tabera forte intarita, si prin natur'a locului si prin arte, nu se temea intru nemicu de vre-unu periculu pentru sene si pentru legiune; elu cugetá ca se nu perda nece una oca siune pentru a obtiené unu sucesu. Asiá dera aflandu dela Cingetorige si apropii acestui'a de cuventulu pre care Indutiomaru lu tienuse in adunare, tramete nunti la tote cetatile vecine si chiama de pretotendene calari, caror'a li defige anume di pentru a se aduná. Intre aceste aprobe in fia-care di, Indutiomaru se invertiá cu tota calarimea sub taber'a lui Labienu, candu pentru a cunosce situatiunea ei, candu pentru a convorbí si a ne spaimentá; toti calarii sei aruncau mai totudeuna cu armele. Labienu tiea pre ai sei intre intariture si prin orice lucrure potea, adaugea opiniunea de temere.

LVIII. Pre candu Indutiomaru se apropiá de tabera din di in di totu cu mai mare despretiu, Labienu, dupa ce in una singura nopte, bagá in intru pre calarii totororu cetatiloru, pre cari avuse ingrigirea a i chiamá, tiea cu custodiele in tabera pre toti ai sei, cu atât'a atentiune, in câtu nece prin unu medi-locu acestu lucru nu pote fi descoperitu seau anuntiatu Treviriloru. Intre aceste Indutiomaru, dupa datin'a de tote dilele, se apropiu de tabera si stá acolo mare parte din di; calarii sei arunca cu armele, si cu mare batjocura de vorbe provoca pre ai nostri la lupta. Nedandulise nece unu respunsu din partea osteniloru nostri, catra sera, candu li se parú bene, ei se retragu desíratí si in desordine. De una data Labienu rapéde pre toti calarii sei prin doue porti; elu li comanda ca dupa ce aru fi inspaimentatu pre neamici si i aru fi pusu in fuga, cea-a ce elu vedea ca are se fia, precumu a si urmatu—toti se se arunce pre Indutiomaru, si ca nemene se nu ranesca pre careva mai inainte de ce nu aru fi vediutu pre acel'a macelatu, fiendu ca nu voiá ca prin intardiarea cu ceilalti, elu se aiba tempu de a scapá. Promite mari premie aceloror cari l'aru fi ucisu, si tramete coorti in ajutoriu calariloru. Sucesulu probeza planulu omului; si cumu toti umariau pre unulu singuru, Indutiomaru prensu fiendu, este ucisu chiaru in vadulu riului¹, si capulu seu este adusu in tabera. Calarii intorcunduse urmarescu si ucidu pre cari potu. Aflandu acestu lucru, tote cetatele Eburoniloru si ale Nerviloru, cari se adunasera, se retragu; si dupa acestu faptu Cesare avú Gali'a pucinu mai lenescita.

CARTEA VI

Anulu Romei 700, înainte de J. C. 53

Noua strinsura de osti din partea lui Cesare. — Mergerea sa contra Nerviloru, Senoniloru și Menapiloru. — Invingerea Treviriloru de Labienu. — A dou'a expeditiune in Germani'a. — Morii Galiloru și ai Germaniloru. — Padurea Ercinia și fêrele din ea. — Belulu cu Ambiorige. — Ataculu taberei lui Cicerone de catra Sicambri. — Devastatiunea Eburoniloru. — Supliciulu lui Acone, capulu Senoniloru.

I. Din multe cauze, Cesare asteptanduse la mai mare miscare a Galiei, se pune prin M. Silanu, C. Antistiu Reginu, T. Sestiu, legati, a face noua strinsura de osti; totu una data dela Cn. Pompeiu proconsule, fiindu că stă lenga Rom'a cu comandulu pentru securitatea republicei¹, cere că se comande militariloru din Gali'a Cisalpina, pre cari că consule i chiamase la juramentu², de a se adună sub stégure și a se duce la elu. De mare interese erá, chiaru in venitoriu, credea elu, că Gali'a se aiba credenti'a că atâte erau poterile Italiei, că, deca s'ar fi suferitu vre-una perdere in belu, se putea nu numai acést'a acoperi in scurtu tempu, dera inca a se adauge mai mari osti. Cumu Pompeiu, și in interesulu republicei și pentru amicetia, i indepleni cererea, și legatii terminara rápede adunatur'a de osti, înainte de finele iernei se și formara și se adusera trei legiuni, și se duplecá numerulu acelor coorti, pre cari le perduse cu Q. Titurin Labienu; și prin rapediune, și prin ostile strinse, elu aretá ce poteau disciplin'a și medi-locele poporulu romanu.

II. Dupa ce Indutiomaru fû ucisu, precumu aretaramu, comandulu este datu de Treviri la cei de aproape ai sei. Acestia nu inceteza a inteti pre Germanii vecini și a le juru bani. Cumu dela cei mai apropiati nu putea capetá ceva, cerca pre cei mai departati. Gasindu unele cetati, se lega între sene cu juramentu, si cu ostatici respundu de bani¹. Pre Ambiorige inca lu tragu in societate și legamentu cu densii. De aceste lucrure luandu cunoscentia Cesare, cumu vedea că de pretotendene belulu se pará; că Nervii, Aduatucii, Menapii, uniti cu toti Germanii de dincoce de Renu², erau in arme; că Senonii nu se supuneau la mandatulu seu și stá in întielegeri cu Carnutii și cu cetatile vecine; că Germanii prin dese legatiuni erau intetiti de Treviri: crediú că elu trebuia mai de tempuriu a cugetá de belu.

III. Asiá dera, pana inca a nu fi trecutu ierna, adunandu patru legiuni, cele mai apropiate, pre neasteptate se duce in tier'a Nerviloru, și, mai înainte de ce ei se pota seau a se adună, seau a fugi, apucan-

duli mare numeru de vite și de omeni, și acesta preda lasand'o militariloru, și devastandu agrii loru, i constringe a veni la supunere și a-i dá ostatici. Dupa ce termina rãpede acesta expeditiune, readuce legiunile érase in iernatice. Convocandu, precumu avea datina, adunarea Galiei, la inceputulu primaverei, cumu toti ceilalti venisera afora de Senoni, Carnuti și Treviri, crediendu urmarea acestora a fi unu inceputu de belu și defectiune, cá se se veda cá elu lasá mai pre urma tote alte afaceri¹, stramuta adunarea la Luteti'a Parisiloru. Vecini erau acestia cu Senonii și cetatea și o unisera cu densii inca din tempulu parentiloru lor; inse se credea cá nu luau parte la conjuratiunea de acumu. Dupa ce pronuntia acesta decisiune de pre tribuna, in aceiasi di purcede cu legiunile la Senoni, și cu mersu rãpedu ajunge acolo.

IV. Inscientianduse de apropiarea sa, Acone, care era capulu acestei conjuratiuni, comanda cá multímea se se adune in cetati. Pre candu cetatienii cerca acést'a mai inainte de a se poté terminá, se anuntia cá Romanii au si sositu. De nevoia se lasa de proiectulu loru și trametú legati la Cesare, pentru a se scusá de urmarea lor; ei intra la elu prin medi-locirea Eduiloru, sub umbrirea carora érá din vechime cetatea loru. Bucurosu Cesare, rogandulu Eduii, li dá iertare și primesce scu-satiunea lor, cáce cugetá cá tempulu verei érá pentru unu belu amenintatoriu, nu pentru una cercetare. Demandanduli una suta de ostatici, elu i dá Eduiloru pentru a i custodí. Totu acolo Carnutii i trametú legati și ostatici, avendu medi-locitori pre Remi, sub a carora aripa erau; acelasi respunsu li se dá. Cesare tiene adunarea și demanda calari cetatiloru.

V. Dupa ce impaca acesta parte a Galiei, elu stá totu¹, și cu mentea și cu anim'a, la belulu Treviriloru și alu lui Ambiorige. Lui Cavarinu i comanda a purcede un'a cu elu, cu calarimea Senoniloru, pentru cá nu cumva, seau din mâni'a acestuia, seau din ur'a in care incepuse din partea tieriei², se se nasca vre-una miscare. Regulandu astfeliu lucrurile, fiendu cá avea incredentiarea cá Ambiorige nu va veni la bataia, elu cugeta in sene la celelate planure ale acestuia. Erau Menapii vecini cu tier'a Eburoniloru, aperiati de intense balti și paduri; ei singurii din Gali'a nu tramesera la Cesare nece una data legati de pace. Elu sciá cá cu ei érá in legature de ospetia Ambiorige; de asemenea cunoscuse cá prin Treviri venise in amicitia cu Germanii. Aceste ajutoriure elu cugeta cá trebuia a i le luá, mai inainte de a lu apucá cu belulu, pentru cá nu cumva, desperandu de salute, se se ascunda la Menapi, seau se fia constrinsu a se uní cu poporele de dincolo de Renu. Dupa ce iea acesta resolutiune, tramete sarcinele a tota ostea la Labienu, la Treviri, și comanda cá doue legiuni se merga de asemenea la Labienu. Insusi, cu cinci legiuni fora sarcine, purcede asupra Menapiloru. Ei ne avendu adunata nece una mâna de oste, redímati in tari'a locului, fugu in paduri și la balti, și totu acolo ducú alle lor.

VI. Cesare dupa ce imparte ostile cu C. Fabiu legatulu și cu M. Crasu

cestoriulu, sî face rîpede podure, intra prin trei parti, dà focu locuientieloru sî sateloru, sî apuca mare numeru de vite sî de omeni. Prin aceste lucrure constrinsi, Menapii trametu la elu legati pentru a cere pace. Elu priminduli ostaticii, li spune curatu cã i va avé in numerulu neamiciloru, deca ei aru priimí in tier'a loru seau pre Ambiorige seau pre legatii sei. Dupa ce asiedia astfelu lucrurele, lasa la Menapi pre Comiu Atrebatele, cu calarime, pentru custodire, sî insusi purcede contra Treviriloru.

VII. In tempu ce se lucrau aceste de Cesare, Trevirii, dupa ce adunaseru mari cete de calarime sî de pedestrime, se parau a atacá pre Labienu sî legiunea care ierná in tier'a loru; sî acumu ei nu erau dela elu mai departe de cãtu de una cale de doue díle, candu se inscintiezu cã venisera doue legiuni, tramese de Cesare. Ei se punu cu taber'a la cincispredece mie de pasi sî decidu a asteptá ajutoriulu Germaniloru. Labienu aflandu scopulu neamiciloru sî sperandu cã imprudenti'a loru i va dá orecare ocasiune de a se bate, dupa ce lasa cinci coorti presiediu la sarcine, cu douedieci sî cinci coorti sî cu mare numeru de calarime purcede contra neamiciloru, sî standu la unu spatiu de una mia pasi dela ei, se intaresce in tabera. Erá intre Labienu sî neamicu unu riu greu de trecut sî cu ripile forte drepte¹. Elu nece nu avea in cugetu a lu trece, nece nu credea cã neamicii lu voru trece. Speranti'a loru pentru venirea ajutiureloru se adangea in fiacare dí. Labienu díce in consiliu, in audiulu totororu, «cã de ore-ce se dícea cã Germanii se apropiu, elu nu va pune in periculu sortea sa sî a ostei sale, sî cã a dou'a dí, in faptulu dílei, se va mutá cu taber'a.» Indata aceste suntu reportate neamiciloru, fienducá intr'unu mare numeru de calari Gali natur'a facea pre unii a favorá interesele galice. Labienu preste nopte adunandu pre tribunii militariloru sî pre primii centurioni, li spune care erá planulu seu, sî pentru cá mai usioru se dè neamiciloru prepusu de temere, comanda cá cu mai mare uetu sî tumultu, de cumu este datin'a poporului romanu, se se ridice taber'a. Prin aceste lucrure face cá purcederea se semene a fuga. Aceste inca suntu reportate neamiciloru prin esploratorii loru, inainte de díua, cumu taberele erau atátu de aprou un'a de alt'a.

VIII. Abiá cod'a ostei esise afora din fortificatiuni, candu Galii se sî animeza intre sene, «cá se nu lase din mîni pred'a sperata; ar fí indelungare, cumu Romanii erau inspaimentati, a asteptá ajutoriulu Germaniloru, sî nece demnitatea loru nu suferiá cá cu atâte cete ei se nu cutedie a atacá una mîna de oste atátu de mica, mai vertosu candu ea fugea sî erá impededata cu sarcinele». Ei nu esita a trece riulu sî a incepe lupt'a in unu locu nefavorabile. Labienu, care prepusesse cã va urmá acést'a, pentru cá se i traga pre toti din coce de riu, intrebuintiá aceasi prefacere¹ in mersulu seu, sî inaintá incetu. Apoi trametiendu pucinu mai inainte sarcinele sî asiediandule pre una inaltîme: «Aveti, díse elu, militariloru, ocasiunea ce ati doritu; pre neamicu lu tieneti impededatu intr'unu lócu nefavorabile. Aretati, sub comandulu meu,

aceasi virtute, pre care adeseori ati aretat'a generariului; cugetati că elu este aci și că privesce tote de facia.» In acelasi tempu elu comanda a intorce stégurele contra neamiciloru și a indereptá lini'a de bataia, și trametiendu câteva turme pentru presiediu la sarcine, dispune pre ceilalti calari la laturi. Indata ai nostri, dandu unu strigatu, arunca pilurele asupra neamiciloru. Acestia indata ce, contra sperantie lor, vediuira că acei pre cari i credeau a fugi, mergeau asuprale cu flamurale amenentiandu, nu potura nece macaru sustiené rapedirea nostra și dela antâiulu atacu, pusi fiendu in fuga, apucara in padurile apropiate. Labienu urmarindui cu calarimea, și mare numeru ucidiendu și multi prendiendu, dupa pucine dîle primî supunerea tiei; căce Germanii, cari veniau in ajutoriu, precependu de fug'a Treviriloru, se intorsera acasa. Cei de aproape ai lui Indutiomaru, cari fusera capetele rebeliunei, i insocira, și cu densii se retrasera din tiera. Antâiatatea și guvernulu fura date lui Cingetorige, pre care lu aretaramu că dela inceputu remasese in detoria.

IX. Cesare, dupa ce veni dela Menapi la Treveri, din doue cause se decise a trece Renulu: un'a erá, că Germanii tramesesera contra sa ajutoriu Treviriloru; cealalta, că Ambiorige se nu aiba la ei adapostu. Determinanduse astfelin, se puse a face unu podu, pucinu mai in susu de loculu pre unde mai inainte trecuse armat'a¹. Cunoscutu și esecutatu fiendu alta data planulu, și mare zelulu militariloru, in pucine dîle lucrulu este facutu. Dupa ce lasa unu presiediu tare la podu, despre Treviri, pentru că nu cumva din partea lor se se nasca orecare miscare pre neasteptate, ellu trece cu tote celelalte osti și cu calarimea. Ubii, cari mai de inainte dedesera ostatici și se supusesera, trametu, pentru a se indreptati, legati la elu, cari se i arete că nece nu se tramesese din cetatea loru ajutoriu Treviriloru, nece nu si calcasera credenti'a. Ei ceru și i se roga că se i crutie și cá nu cumva, in ur'a comune asupra Germaniloru, se sufera punitiunea ei inocenti, in loculu celoru culpabili. De voiesce mai mare numeru de ostatici, juriescu a dá. Cesare luandu cunoscentia de cauza, aflá că ajutoriulu fuse tramesu de Suevi, primî justificatiunea Ubiloru și cautá de se in-formá despre trecatoriile și căile la Suevi.

X. Intre aceste, dupa pucine dîle, elu este inscientiatu de Ubi că Suevii aduua in unu locu tote cetele și că natiuniloru ce suntu sub imperiulu lor li dau de scire că se trameta ajutoriu de pedestrime și de calarime. Aflandu despre aceste lucrure, elu se aprovizioneza cu bucate, alege unu locu favorabile pentru tabera, comanda Ubiloru că se retraga de pre campure turmele și orice alte lucrure ale lor, și se le aduca in opide, sperandu că nesce omeni barbari și neesperienti, cuprensi de lips'a de bucate, ar poté fi adusi de a se luptá in una positiune nefavorabile. Elu li manda că se trameta numerosi exploratori la Suevi și se afle cele ce se petrecu la densii. Ubii indeplenescu acestu mandatu, și trecundu pucine dîle i reporta că Suevii toti, dupa ce li venisera sciri mai certe despre armat'a Romaniloru, cu tote ostile lor

sî ale sociloru, pre care li adunasera, se retrasera togmai la margenile tierei; cã acolo erã una padure de marime nemargenita, care se numesce Bacene; cã acést'a se intende departe in laintru sî standu cã unu muru naturale, opresce dela stricatiuni sî incalcari pre Cherusci despre Suevi, pre Suevi despre Cherusci; cã la capetulu acestei paduri, Suevii se determinasera a asteptã venirea Romaniloru.

XI. De ore-ce am ajunsu la acestu locu, nu se pare strainu a spune de morii Galiei sî ai Germaniei, sî in ce diferu aceste natiuni între sene. In Gali'a, nu numai in tote cetatile, sî in tote satele sî catunele, dera mai chiaru sî in fia-care casa suntu factiuni; sî capii acestoru factiuni suntu acei cari, dupa judeciulu omeniloru, suntu considerati a avé cea mai mare autoritate, la alu carora arbitriu sî judeciu cauta se fia decisiunea suprema a tote lucrurele sî deliberatiunile. Acést'a pare a se fi asediatu din vechime pentru acelu cuventu, cã cineva din plebe se nu aiba lipsa de redimu contra unuia mai potente, cãce nemene nu suferé cã ai sei se fia aperiati sî incalcati, sî deca face altmentre, nu mai are nece un'a putere între ai sei. Acestasi sistema domnesce de asemenea in interesulu publicu a tota Gali'a¹, cãce tote cetatile ei in doue parti suntu impartîte.

XII. Pre candu Cesare veni in Gali'a, Eduii erau capii uneia din factiuni, Secuanii alu celeialalte¹. Acestia, fiendu cã prin sene insii erau mai pucinu potenti — pentru cã suprem'a autoritate erã din vechime a Eduiloru sî clientelele loru erau mari — se unisera cu Germanii sî cu Ariovistu, sî i adusesera la densii cu mari daruri sî promisiuni. Dupa ce inse facura mai multe lupte cu succesu sî ucisera tota nobilimea Eduiloru, atãt'a i intrecusera prin puterea loru, cã luasera dela ei mare parte din clienti, primisera ostatici pre fiii principaliloru cetatieni, i constrinsera a jurã publicu cã nu voru formã nece unu planu in contra Secuaniloru, luara partea din teritoriulu invecinatu, ocupata in putere, sî obtienura supremati'a a tota Gali'a. Acesta nevoia facuse pre Divitiacu de se dusesé la Rom'a pentru a cere ajutoriu de la senatu; cu lucrulu inse nealesu elu se intorsese. Cu venirea lui Cesare facunduse schimbare de lucrure², ostaticii fusera redati Eduiloru, vechiele loru clientele inapoite, altele noue prin Cesare castigate, fiendu cã acei ce se legau in amicitia cu densii se vedeau bucuranduse de una conditiune mai buna sî de unu guvern u mai blandu; sî orice alte lucrure ale loru, favorea, puterea marindulise, Secuanii perdusera antãiatatea. In loculu acestora se pusesera Remii, pre cari vediendui cã aveau la Cesare aceasi favore ecuale, acei cari, pentru vechie neamicetie, nece intr'unu mod u nu se poteau uní cu Eduii, se legau in clientel'a Remiloru. Acestia i protegeau cu multa ingrigire. Astfeliu Remii aveau una autoritate sî noua sî ràpede castigata. In acea stare se aflau lucrurele pre atunce, cã Eduii erau considerati cã cei mai antãiu, éra alu doile locu de demnitate lu tieneau Remii.

XIII. In tota Gali'a sunt u numai doue clase de omeni cari sunt u in ore-care consideratiune sî onore; cãce plebea o au mai cã sî in loculu

serviloru, si nemicu prin sene nu cutedia si nece la unu consiliu nu este admisa. Cei mai multi, cumu suntu apesati, seau prin detorie, seau prin marimea tributelor, seau prin nedreptatea celoru mai potenti, se dau in servitute nobililoru; acestia au asuprale tote acelesi drepture cá si ale unui domnu preste servii sei. Din acele doue clasi, un'a este a druidiloru, cealalta a calariloru. Druidii se ocupa cu cultulu dieiloru, facu sacrificiele publice si private, si interpreta religiunea. Mare numeru de teneri mergu la densii pentru invetiatura, si in mare onore suntu ei la acesti teneri. Mai despre tote neintielegerile publice si private ei decidu; si deca s'a comisu una crime, deca s'a facutu una ucidere, deca este neimpacare despre ereditate, despre limite, totu ei judeca. Recompensele si punitiunile ei le decidu. Deca unu-omu, seau privatu seau publicu, nu se supune decretului loru, ei i interdicu sacrificiele. Acesta punitiune la densii este cea mai grea. Acei carora s'a facutu asemenea interdicare suntu considerati in numerulu celoru impii si scelerati; de densii toti se departeza, si de intelnirea si convorbirea cu ei fugu; pentru cá nu cumva prin atengerea cu ei se suferu vre-unu neajunsu, si nece nu li se dá dreptatea, candu o ceru, nece nu li se face parte la vre-una onore. Preste druidi inse este mai mare unulu, care are autoritatea suprema intre ei. Morindu acest'a, deca careva dintre ei esceleza prin demnitatea sa, i succede; seau, deca suntu mai multi ecuali, se alege prin sufragiulu druidiloru; câte una data ei se lupta chiaru cu armele pentru antáiatare. Ei, la unu tempu defiptu preste anu, se aduna într'unu locu consecratu, in tier'a Carnutiloru, care regiune se considera a fi in medi-loculu a tota Gali'a. Acolo venu toti de pretotendene, cari au neintielegeri, si se supunu la judeciele si decesiunile loru. Se crede cá doctrin'a loru s'a descoperitu in Britani'a si cá de acolo a fostu adusa in Gali'a; si acumu ceice voescu a o cunosce mai afundu, se ducu de ordinariu acolo pentru a o invetiá.

XIV. Druidii au datin'a de a nu merge la belu si nu dau tributulu una cu ceilalti cetatieni; de servitiulu militaré si de ori-ce alte sarcine ei au scutire. Atrasi prin atâte privilegie, multi si de voi'a loru venu la acesta invetiatura, si suntu tramesi de parinti si cei de aproape. Se dice cá invetia mare numeru de versure la densii : de aceea unii re-manu câte douediece de ani la invetiatura. Ei credu cá nu li este permis a esprime inscrisu acele versure, de si mai in tote celelalte afaceri, publice si private, ei se servescu cu literelle grecesci. Acést'a mi se pare a o fi asédiatu din doue cause : fiendu cá ei nu voiescu nece cá scienti'a loru se se descopera in poporulu de rondu, nece cá cei ce invetia, redimanduse pre scripture, se si cultive mai pucinu memori'a; cá se intempla de ordinariu cá cei mai multi, avendu in ajutoriu scripture, se devena mai pucinu diligenti pentru studiu si se neglega memori'a loru. Intre cele antáiu despre acést'a ei voiescu a incredentiá : «cá sufletele nu peru, inse cá dupa morte trecu de la unii la altii»; si acesta credentia mai cu sema cugeta ei cá atitia barbatu'a, indepartandu fric'a de morte. Pre lenga aceste ei disputa si invetia pre tenerime

multe cunoscenție despre astre și mișcarea lor, despre mărimea lumii și a pământului, despre natură lucrurilor, despre țară și puterea dielilor nemuritori.

XV. A două clase este a călărilor. Aceștia, când este nevoie și când vine vre un bel (cea-a ce înainte de venirea lui Cesare se întemplea mai în totu anul, seau pentru că ei însii se făcea devastări în alții, seau pentru că se respingă pe acele ce veniau asupra), totu ieu parte în bel, și precum fiacare din ei este mai însemnat prin naștere și averi, așa are împregiurulu seu mai mulți srrvitori¹ și clienți. Acesta ună favoare și putere cunosc ei.

XVI. Tota natiunea Galilor este foarte multu supusă la superstiții; și din acesta cauză, acei ce sunt cuprenși de morbură mai grele și acei ce se afla în lupte și în pericolu, imolează oameni că victime, seau juruescu că voru imolă, și la aceste sacrificii se servescu de ministeriulu druidilor; căce ei credu că pentru vietii a unui omu, de nu se dă vietii a altui omu, dieii immortali nu potu fi altmăntre imblădiți. Ei au satorite și publice sacrificii de acestasi gen. Unii au simulacre (tipure), de una mărime enormă, ale caroră membre făcute de leșie le implu cu oameni vii, și dăndule focu, oamenii moru înconjurați de flacăra. Supliciele acelu ce sunt preni în furtu seau în oțfă, seau în alte fapte rele, ei le socotu a fi mai plăcute dielilor nemuritori; înse cându le lipsescu asemenea oameni, ei se apuca de sacrificia chiaru inocenți.

XVII. Ei venerăză mai cu sema pre dieulu Mercuriu¹: semulacrele acestuia sunt foarte multe. Pre acestă lu tiennu că inventatoriulu totororor artiloru, pre acestă lu credu de caleusulu drumureloru și alu călătoriiloru, și că acestă are cea mai mare putere la castigulu baniloru și la negociu. După acestă, ei venerăză pre Apoline și pre Marte, și pre Ioue, și pre Minervă. Despre acestia ei au mai totu aceasi credenție cași celelalte natiuni: că Apoline îndepărtează morburile, Minervă dă începuturile industriei și ale artiloru, Ioue ține imperiulu cerescu, Marte conduce belele; acestuia, cându ei au decisu a începe una bătaia, i juruescu de ordinariu cele ce voru apucă în belu. Cari au mai rămasu cu vietia animală apucată, ei le immolă; celelalte lucruri le stringu într'unu locu. În multe cetăți se potu vedé făcute mormane de aceste lucruri, și nu adesea se întemple că ceneva, despretiindu relegeiunea, se cutădie a ascunde la sene cele apucate, seau se iē din acele puse la unu locu; pentru acestu crime s'ă satoritu celu mai greu supliciu cu tortura.

XVIII. Galii se laudă că ei totu se tragu din dieulu Dite¹, și acestă ei dīcu că li s'ă descoperitu de către druidi. Pentru acestă cauză durată a totu tempulu ei o mesură, nu cu numărulu dīleloru, ci alu nopțiloru; dīuă născerei, și începutulu lunelor și alu aniloru așa le observă ei, că dīuă se urmeze după nopte². În celelalte datine ale vietii, mai numai prin acestă diferu de ceilalți oameni, că pre copiii lor nu i suferu de a veni de înainte lor în publicu, de cătu cându s'au făcutu mari, că se pota sustiené servitiulu militar; căce că unu fiu în

etate copilaresca se sté in publicu in vederea parentelui seu, acést'a o privescu cà lucru rosinosu.

XIX. Barbatii, câtî bani au primitu dela societate loru cu nume de diestre, atâti din averea loru, dupa una estimatiune facuta, punu in comune cu diestrea. De toti acesti bani se tiene la unu locu comptulu, si veniturile suntu conservate. Care din doui a remasu in viatia, la acela trece partea amendorora, cu fructele timpului trecut. Barbatii au asupra femeieloru loru, cá si asupra copiiloru, puterea de vietia si de morte; si candu unu parente de familia, de nascere mai stralucita, a moritu, cei de aproape ai sei se aduna, si deca vene impregiurarea de prepusu despre mortea lui, ieu pre femeia la cercetare, in modulu cumu se face cu servii¹; si deca s'a descoperitu, ei le cruceaza si le omoru cu focu si cu tote torturele. Funerale suntu, dupa civilisatiunea Galiloru, maretie si somptuose; si tote pre cari ei le credu a fi fostu placute mortului, candu vietuiea, in focu le arunca, chiaru si animalile; si pucinu inainte de acestu tempu, servii si clientii cari se sciau cá i fusera iubiti, dupa ce se terminau funerale cuvenite, erau impreuna arsi.

XX. Cetatile cari suntu privite cá administra mai bene interesele publice, au santitu prin legi cá deca ceneva ar aflá dela vecini, din uete, seau din audite, ceva de interesulu publicu, se inscienzeze pre magistratu si se nu comunice altuia cuiva; cáce s'a recunoscutu cá adese omeni imprudenti si ne-esperienti se inspaimenta de uete false, se arunca la crime si apuca consiliu despre lucrurile cele mai insemnate. Deregutorii ascundu cele ce li se paru de tacutu, si descoperu multimei acele ce ei judeca utili. De afacerile publice nu este permis a vorbi de cátu numai in adunare.

XXI. Germanii multu diferu dela aceste datine; cáce ei nece nu au druidi, care se presieda lucrurile divine, nece nu se ocupa cu sacrificie. In numerulu dieiloru ei numai pre aceia i punu, pre cari i vedu si de ale carora poteri suntu ajutorati in modu vederatu: Sorele, Vulcanu si Lun'a; de ceilalti ei nece chiaru din spuse n'au auditu¹. Vieti'a loru tota si o petrecu cu venatori'a si cu exercitiile militari; de mici se apleca la lucru si la truda. Acei cari unu tempu forte indelungatu remanu impuberi, forte mare lauda-si tragu intre ai loru : ei credu cá prin acést'a se maresce statur'a, prin acést'a se marescu puterile, si nervii se intarescu. A fi avutu inse cunoscentia de femeia inainte de alu douediecele anu alu etatei, o au intre lucrurile cele mai rosinose; asemenea lucru nu se pote nece-cumu ascunde, fienducá ei si se scalda amestecati in riure, si porta piei seau mici vestimente de renone², mare parte a corpului remananduli gola.

XXII. La agricultura nu se prea apleca, si cea mai mare parte a mancarei loru consiste in lapte, brandia, carne. Nece unulu nu are una intendere determinata de agru, seau pamentu cá proprietate a sa; ci magistratii si capii in fia-care anu dá familielor si adunatureloru de omeni, cari s'au unitu impreuna, cátu pamentu si in ce locu li se pare mai bene, si preste unu anu i constringu a trece aiure. De acesta ur-

mare ei dă multe cuvente : că nu cumva, atrasi prin una deprendere continua, se si scambe pentru agricultura gustulu de a portá belulu ; că se nu se ocupe a posede pamenture intense, si cei mai potenti se indeparteze pre cei mai infirmi din posesiunile lor; că nu cumva pentru a se ferí de frigu si de caldura, se-si construa locuentie mai cu ingrigire; că se nu se nasca patim'a pentru bani, din care cauza se produc factiunile si desbinarile; că se contiena pre poporu prin lenescea sufletului, cumu fiacare vede averile sale a ecuá cu ale celoru mai potenti.

XXIII. Pentru state cea mai mare lauda este, a avé impregiurulu loru câtu mai intense solitudini cu pamenturele devastate. Acést'a credu ei propriulu vertutei, că vecinii se fia alungati si se-si lase agrii lor, si că nemine se nu cutedie a stá aproape de densii; totu una data prin acést'a credu că ei voru fi mai asecurati, cumu temerea de una incalcare neasteptata este indepartata. Candu una tiera respinge belulu venitu asuprai, seau merge ea cu belu, se alegu deregutori cari se fia in capulu belului si se aiba puterea de vietia si de morte. In pace nu este nece una magistratura generale, ci capii regiuniloru si ai tiennuturiloru dă dreptatea intre ai lor si facu se inceteze neintielegerile. Lotriele cari se facu afora de margenele oricarui statu nu sunt nece cumu de rosíne, si spunu curatu că aceste se facu in scopu de a exercitá pre tenerime si pentru a indepartá lenea. Candu vre-unulu din cetatienii de frunte dice in una adunare că elu va fi capulu si cari aru voi a lu urmá se declare, se ridica acei ce aproba si caus'a si pre omulu, i promitu ajutoriulu lor si sunt laudati de multime; cari din ei nu lu urmeza sunt considerati in numerulu desertoriloru si alu traditoriloru, si de acolo inainte li se ridica increderea despre orice lucru. A violá pre ospeti ei nu credu legiuitu; pre aceia cari, pentru orice cauza, venu la densii, i apera de injuria si i au inviolabili; casele totororului sunt deschise si mancarea li se dă in comune.

XXIV. Fost'a mai inainte unu tempu candu Galii intreceau in barbatia pre Germani, mergeau ei antaiu cu belu asuprale, si din caus'a multimei omeniloru si a lipsei de pamentu, trameteau colonie din colo de Renu¹. Si asiá locurile cele mai fertile ale Germanii in impregiurimile padurei Ercinia (care vedu a fi fostu cunoscuta din spuse lui Eratostene² si orearoru Greci, cari o numescu Orcinia), le ocupara Volcii Tectosagi, si acolo se asiediara. Acestu poporu pana in tempulu presente se tiene in acele asiediari si are una mare reputatiune de justitia si de gloria belica; acumu ei inca stă in aceasi lipsa, nevoia, rabdare, casi Germanii, si au acelasi modu de vietuire si de imbracamente; Galiloru³ inse vecinetatea provinciei si cunoscenti'a objectelor de preste marea li dă multe pentru indestularea si trebuientiele lor. Câte pucinu deprensi a fi intrecuti si in multe lupte invinsi, nece chiaru ei insii nu se compara cu Germanii in vertute.

XXV. Latimea acestei paduri Ercini'a, care s'a aretatu mai susu, se intende cale de noua dile pentru unu omu sprintenu; căce altmentre nu se pote determiná, cumu Germanii nece nu cunosc mesurile dru-

mureloru. Incepe dela marginile Elvetiloru, ale Nemetiloru și ale Rauraciloru, și se intende dreptu in directiunea riului Danubiu, pana la marginile Daciloru și ale Anartiloru; de aci apuca spre stang'a, in regiuni departate dela riu, și atenge marginile a multoru natiuni din caus'a marimei sale. Nu este nemene in acesta parte a Germaniei¹, care seau se dica că ar fi datu de capetulu acestei paduri, dupa ce ar fi mersu cale de siese-dieci de dîle, seau se fi auditu din ce locu incepe. Este vederatu că in ea se nascu multe genure de fêre, cari in alte locure nu s'au vediutu; din aceste animali, acelece diferu forte multu de celelalte și paru a fi demne de amentitu, suntu aceste :

XXVI. Este unu bou de figur'a cerbului¹, din mediloculu fruntei caruia, intre urechie, se inaltia unu cornu mai ridicatu și mai dreptu de câtu cornele cari noue ni suntu cunoscute. Din vervulu cornului, se intendu, casî palmele², ramure câtu mai in latu. Este aceasi natur'a femeiei și a barbatului, aceasi form'a și marimea cornelor.

XXVII. Suntu érası unele cari se numescu *alci*¹. Figur'a loru este asemenea cu a capreloru și pelea cu pete; inse cu marimea pucinu le intrecu, și suntu fora corne² și petiorele le au fora nodure și inchiature³; ele nece nu se culca pentru a dormi, nece, deca lovite de orecare intemplane cadu, nu se potu sculá seau ridicá. Loru li sunt arborii in locu de culcusiú : ele se redîma de densii, și asiá, inclinanduse pucinu, apuca repausu. De pre urmele loru candu venatorii au observatu unde ele suntu deprense a se retrage, toti arborii din acelu locu seau i dà la pamentu, din redecina, seau i taia numai atátu, cá se remana aparenti'a că ei stă in petiore. Acolo candu ele dupa deprensiune se punu de se redîma, cu greutatea loru restorna acesti arbori infirmi și un'a cu ei insele cadu.

XXVIII. Alu treile genu este alu unoru animali cari se numescu *uri*¹. Acestia suntu cu marimea ceva mai mici decatu elefantii, cu aspectulu și colorea și figur'a ale taurului. Mare este poterea loru și mare infimiea; nece pre omulu, nece pre fér'a ce diarescu nu crutia. Germanii i prenu cu ingrigire in fose și i ucidu. Omenii teneri si intarescu poterile cu acesta intreprindere și se eserciteza in acestu genu de venatória; și cari au ucisu multi uri aducundu in publicu cornele, cari suntu dreptu testimoniu, mare lauda atragu asuprasi. Ci a se deprende cu omenii și a se imblandi, nece chiaru de mici luati, nu se pote. Marimea cornelor, și form'a și speci'a, multu diferu de cornele boiloru nostri. Aceste corne le cauta cu multa dorentia, le orneza impregiuru la margini cu argentu și se servescu cu ele in locu de cupe la ospetiele cele mai mari.

XXIX. Cesare dupa ce află prin esploratorii Ubi că Suevii se retrasesera in paduri, temenduse de lips'a de grane, fienducă, precumu deasupra aretaramu, toti Germanii prea pucinu se ocupa cu agricultur'a, decise a nu merge mai departe. Inse pentru că nu de totu se ridice barbariloru temerea de intorcerea sa, și că se intardia ajutoriurele lor, dupa ce se intorce cu armat'a¹, partea de dincolo a podului, care aten-

gea ripile Ubiloru², o taia in una lungime de doue sute de petiore, si la estalaltu capetu construe unu turnu cu patru rondure, pune unu presiediu de douespredece coorti pentru a custodí podulu, si intaresce acela locu cu mari fortificatiuni. Preste acela locu si presiediu facu mai mare pre C. Volcatiu Tulu tenerulu. Insusi, cumu panile incepeau a se coce, purcediendu la belulu lui Ambiorige, (prin padurea arduena, care este cea mai mare din tota Gali'a, si se intende dela malurele Renului si dela marginile Treviriloru pana la Nervi, si cuprende mai multu de cinci sute mile in lungime³), pre L. Minuciu Basilu, cu tota calarimea lu tramete inainte, in scopu deca ar pote obtiené orecare succesu prin rapediunea mersului si oportunitatea tempului; i recomanda cá se opresca a se face focure in tabera, pentru cá nu cumva acést'a se dè in departare semnu despre venirea sa; i dice cá elu vene in data in urma.

XXX. Basilu face precumu i s'a comandatu : ràpede si contra asteptarei totoror facundu drumulu, pre multi, suprensi fiendu, i apuca la campure : dupa aretarea loru, elu apuca spre insusi Ambiorige, la loculu unde se dicea cá erá cu pucini calari. Multu pote fortun'a pre cátu in tote lucrurele, pre atátu mai cu sema in belu; căce precumu prin unu mare asardu se intemplá cá Basiliu se cada asupra lui Ambiorige, nepaditu si chiaru neparatu, si cá venirei lui se fia vediuta de omenii neamicului mai inainte de ce se fia inscientiata prin audite seau prin nunti, totu asiá fù mare fortun'a cá Ambiorige, dupa ce i se luase tote materialele de belu, pre care lu avea impregiurulu seu, si i se prensesera carele si cáii, se scape de morte. Inse acést'a urmá prin aceea cá cas'a sa fiendu incungiurata de padure (cumu cam suntu locuentiele Galiloru, cari, pentru a evitá caldurele, cauta de ordinariu vecinetatea paduriloru si a riureloru), socii si amicii sei sustienura pucinu tempu, in unu locu angustu, ataculu calariloru nostri. In tempu ce ei se luptau, unulu din ai sei lu puse pre unu calu : padurile adapostara pre fugariu. Astfeliu fortun'a multu contribuì si pentru a lu pune in periculu si pentru a lu scapá.

XXXI. Ambiorige intr'adensu ore nu adunà ostile sale, fienducà ar fi cugetatu a nu se luá la bataia, seau tempulu nu lu incapu, si de neasteptat'a venire a calariloru nostri fù impedecatu, in tempu ce credea pote cá remasíti'a armatei venía in urma? este dubiu; inse certu cá elu, in secretu trametiendu nunti pre la campie, comandà cá fiacare se se ingrigesca de seze. Parte de omeni fugira in padurea arduena, parte la baltile vecine, cari fura mai aprope de Oceanu se ascunsera in acele insule pre cari marea in ferbere le formeza de ordinariu¹; multi esíndu din tiera se dederu cu tote ale loru la cei mai straini de ei. Cativolcu, rege alu unei diumetate parti a Eburoniloru, care un'a cu Ambiorige facuse planulu, repusu acumu de betranetie, cumu nu potea suferi fatig'a nece a belului nece a fugei, dupa ce aruncà tote blastemele asupra lui Ambiorige, care fuse autoriulu planului, se ucise cu tisa², de care mare cantitate este in Gali'a si Germani'a.

XXXII. Segnii sî Condruşii din gencea sî numărulu Germaniloru, si cari sunt între Eburoni sî Treviri, tramesera legati la Cesare, pentru a lu roga că se nu i privesca in numărulu neamiciloru sî se nu judece că este cauza comune între toti Germanii de dincece de Renu; că ne-micu nu cugetasera de belu, că nece unu ajutoriu nu tramesesera lui Ambiorige. Cesare, dupa ce se incredentiă de adeveru prin întrebarea captiviloru, li demandă că deca unii Eburoni, in fug'a loru, s'aru fi adunatu la ei, se i aduca la sene; de voru face asiă, li declara că elu nu va strică tier'a loru. Atunce impartiandu armat'a in trei parti, strinse sarcinele a tote legiunile la Aduatuc'a. Acest'a este numele unui castelu. Elu este cam in medi-loculu tierעי Eburoniloru, unde Tituriu sî Aurunculeiu s'au fostu asiediatu pentru iernatu. Cesare judecă bunu acestu locu, pre câtu din multe alte cause, pre atâtu din acea că fortificatiunile anului trecutu stă întregi, in câtu elu potea usioră trud'a militariloru. De presiediu sarcineloru lasă legiunea a patrusprediecea, u-n'a din cele trei pre cari, conserise de curandu din Itali'a, le trecuse in Gali'a. Preste acesta legiune sî preste tabera puse pre Q. Tului Cicerone sî i dede doue sute de calari.

XXXIII. Impartîndu armat'a, comanda lui T. Labiennu a purcede, cu trei legiuni, spre Oceanu, in acele parti cari se invecineza cu Menapii; pre C. Triboniu, cu unu numeru ecuale de legiuni, lu tramete in regiunea care este lenga Aduatuci, spre a o devastă; insusi, cu trei legiuni remase, decide a merge spre riulu Scalde, care se versa in Mos'a, sî spre partile extreme ale Arduenei, unde audiă că plecase Ambiorige cu pucini calari. Purcediendu, elu incredentieza că se va intorce in a sieptea dî, tempu candu sciă că trebuia a se dá grău legiunei, pre care o lasă in presediu. Recomanda lui Labiennu sî lui Triboniu ca ei, deca aru poté face cu benele republicei, se se intorca in aceasi dî, pentru că intielegunduse din nou sî recunoscundu planurele neamiciloru se se pota éraşi apucă de belu.

XXXIV. Nu érá, precumu aretaramu mai susu, nece una oste anume, nece opidu, nece presiediu care se se apere cu armele; ci in tote partile multime risipita. Unde cui seau una vale ascunsa, seau unu locu acoperitu de paduri, seau una balta a nevoia de trecutu i oferiea ore-care sperantia de adapostu sî de scapare, acolo se asiediasse. Aceste locure erau cunoscute veciniloru, sî lucrulu cerea mare ingrigire, nu pentru a asecurá greulu armatei — căce totoru reuniti nu se potea intemplá nece unu periculu din partea unoru omeni inspaimentati sî risipiti — ci pentru a conservá pre fia-care militariu, care lucru nu mai pucinu interesá in parte salutea armatei. Căce sî aviditatea de preda impingea pre multi prea departe, sî padurile cu căile periculoase sî necunoscute i impededă a merge indesiti. Deca Cesare voia a terminá afacerea sî a nemicí acestu poporu de omeni scelerati, trebuia a tramete, incoce sî incolo, mai multe osti, sî a impartí pre militari; deca voia a tiené maniplele la stegure, precumu cerea regul'a statorita sî datin'a armatei romane, loculu insusi érá de aperare barbariloru sî fiacaruiá nu i lip-

sea audaci'a din ascunsu a intende curse sî a atacá pre ai nostri reschirati. Inse in dificultati de acestu modu, se luau precautiuni câtu prudenti'a potea se le prevedea, ast-feliu cã mai bene se neglegea in câtuva a li face reu, de sî animele totororu ardeau de a si resbunã, de câtu de a li face reu cu orecare perdere din partea militariloru. Cesare tramete nunti la cetatile vecine; pre tote le chiama la elu prin speranti'a de preda, spre a sparcuî pre Eburoni, cã mai bine vietî'a Galiloru se se periclete in padure, de câtu militarii legionari¹; totu una data cã mare multime aruncanduse din tote partile, se se stenga, pentru fapt'a sa cea rea, poporulu sî numele acestei cetati². Mare numeru se adunã indata de pretotendene.

XXXV. Aceste se petreceau in tote partile tiei Eburoniloru, sî se apropiã diu'a a sieptea, in care dî Cesare decisese a se intorce la sarcine sî la legiune. Acî s'a potutu cunosce câtu de multu pote furtun'a in belu sî câtu de mare asarde aduce. Neamicii fiendu risipiti sî in-spaimentati, precumu aretaramu, nu erã nece una oste, care se dẽ una cauza de temere câtu de mica. Faim'a ajunge dincolo de Renu, la Germani, cã Eburonii suntu sparcuiti sî cã tote poporele suntu chiamate la preda. Sigambrii, cari suntu cei mai apropiati de Renu, sî de catra cari amu aretatu mai inainte cã fusera primiti Tencterii sî Usipetii, in fug'a loru, aduna doue mie de calari sî trecu Renulu cu naile sî cu plutele, treidiece mie de pasi mai in diosu de loculu unde erã facutu unu podu sî lasatu unu presiediu de catra Cesare. Dintru antãiu ei venu la margeniie Eburoniloru, stringu multi de cei risipiti in fuga, sî apuca mare numeru de turme, de cari barbarii suntu forte doritori. Atrasi de preda, ei inainteza mai departe : nece balta, nece paduri nu intardiã pre acesti omeni nascuti in belu sî in otie. Ei intreba din captivi in ce locure este Cesare; afla cã elu este purcesu departe sî ieu cunoscencia cã tota armat'a s'a retrasu. Era unulu din captivi, «pentru ce, li dice, urmariti una preda mesera sî mica, voi cari poteti fi acumu forte avuti? In trei ore poteti ajunge la Aduatuc'a; acolo armat'a Romaniloru a adunatu tote averile sale; presiediulu este atãtu de micu, cã nu pote nece chiaru incinge murulu, sî nemene nu cutedia a esî afora din intariture». Oferindulise acesta sperantia, Germanii lasa in unu lecu ascunsu pred'a ce facusera, sî apuca spre Aduatuc'a, avendu de caleusu pre acelasi omu prin a caruia aretare ei cunoscusera aceste.

XXXVI. Cicerone, care in tote dilele precedenti, dupa mandatele lui Cesare, tienuse cea mai mare ingrigire prin militari in tabera, sî nu suferise nece chiaru cã vre-unu argatu se esa afora din intariture, in diu'a a sieptea, ne mai crediendu cã Cesare-si va tienẽ cuventulu de numerulu dileloru¹, fienducã audiã cã se dusesse mai departe, sî nu se aducea vre-una scire de intorcerea lui; totu una data miscatu de vocile aceluor cari numiau patienti'a sa mai una impresurare, fienducã nu erã permis a esî din tabera; sî neasteptanduse la nece unu casu, prin cari i s'ar fi potutu aduce vetemare, intr'unu cercuitu de trei mie de pasi, cumu de inainte sa erau noue legiuni sî unu mare numeru de

calarime, éra neamicii risipiti sî aproape nemiciti, tramese cinci coorti, pentru a se aprovizioná cu grâu, in agrii cei mai apropiati, intre cari agri sî intre tabara érá numai unu délu. Mai multi morbosi din legiuni fusera lasati in tabera, dintre cari acei ce in tempulu acestoru dile se insanatosiasera, cá la trei sute, suntu sub unu vesilu tramesi una cu coortile. Afora de acestia mare multime de argati, cu mare numeru de vite de caratu, cari remasesera in tabera, dandulise permissiunea, se ducu dupa militari.

XXXVII. In acelasi tempu din intemplantare calarii Germani sosescu pre neasteptate, sî totu atunce intr'una intensore, cumu venisera, cerca a irupe in tabera despre port'a decumana. Ei nu fura vediuti, aflanduse despre acea parte paduri, mai inainte de ce se apropiara de tabera, pana intr'atát'a cà negotiatorii, cari erau intensi sub valu, nu avura tempu de a se retrage¹. Ai nostri, suprensi prin acestu evenimentu neasteptatu, greu se turbura, sî coortea in statiune abia pote sustiene antái'a rapedire. Neamicii se intendu impregiuru din celelalte parti, pentru cá se pota gasi una intrare. Cu greu ai nostri apera portile; loculu insusi sî intariturele apera celelalte intrari. In tota taber'a este desordine; sî unulu pre altulu se intreba de caus'a tumultului; nece nu se precepu in cotro se duca stegurele, nece in care parte se se adune fiacare. Unulu anuntia cà tabar'a este acumu cuprensa; altulu sustiene cà barbarii au venitü invingutori, dupa ce nemicisera armat'a sî pre generariulu; cei mai multi si facu noue temeri superstitione din loculu ce ocupa, sî si punu inaintea ochiloru calamitatea lui Cot'a sî Tituriu, cari cadiusera in acestasi castelu. De atare temere toti fiindu inspaimentati, se confirma barbariloru opiniunea, cumu audisera dela captivi, cà nu érá in intru nece unu presiediu. Ei se punu a strabate in putere, sî insii se animeza cá se nu perda din mani atat'a avere.

XXXVIII. In presiediu érá lasatu morbosu P. Sestiu Baculu, care comandase cá primipilu sub Cesare sî de care facuramu mentiune in luptele precedenti; de cinci dile acumu elu nu mancasse. Ne mai crediendu de scaparea sa sî a totororu, elu ese nearmatu din cortu, vede cà neamicii amenintia sî cà lucrulu este in unu periculu estremu; apuca arme dela cei mai apropiati sî se pune la una porta. Pre elu lu urmeza centurionii coortei ce érá in statiune, sî un'a cu elu sustienu pucinu lupt'a. Sestiu si perde cunoscenti'a, primindu grave rane; cu greu, trasu cu manele, este scapatu. In acestu intervalu de tempu, ceilalti se imbarbateza atat'a cá se cutedie a stá la intarituri sî se presente aparenti'a unoru aperatorii.

XXXIX. Intre aceste militarii nostri, dupa ce facusera aprovizionamentulu de grâu, audu strigatulü; calarii alerga inainte sî recunoscü in cátu de mare periculu este lucrulu. Acolo inse nu este nece una intaritura, care se adapostesca pre cei inspaimentati; cei conscrisi de curundu sî in practic'a belului neesperienti intorcu privirile lorü catra tribunii militariloru sî catra centurioni; ei astepta ce li s'ar comandá. Nimene nu este atátu de tare, cá se nu se turbure de acestu

periculu neasteptatu. Barbarii, vedîndu de departe stegurele se lasa de atacu; mai antâiu ei credu că s'au intorsu legiunile, de cari cunoscusera dela captivi că se dusesera mai departe; dupa aceea, despretiuindu miculu nostru numeru, din tote partile facu ataculu.

XL. Argatii alerga pre una movila apropiata; de aci rãpede alun-gati, ei se arunca spre flamure și maniple; cu atãtu mai multu ei in-spaimenta pre militarii timidi. Unii suutu de parere că, facundu cu-niulu, se strabata rãpede, fienducã taber'a este atãtu de aproape; și deca parte din ei impregiurati aru cadé, celu pucinu credu că ceilalti aru poté scapã; altii, că se stê pre inaltime și toti se sufera aceasi sorte. Acést'a nu o aproba vechii militari, cari aretaramu că un'a cu ceilalti purcesesera sub unu vesilu. Și asiá între sene animanduse, sub condu-cerea lui C. Triboniu, calarin romanu, care fuse pusu preste ei, o ru-pu prin mediulu neamiciloru, și toti pana la unulu nevetemati ajungu in tabera. Pre acestia urmandui argatii și calarii cu aceeasi rapedi-re, suntu scapati prin barbatî'a militariloru. Inse acei ce stetesera pre iual-tîme, neavendu înca nece una esperientia in artea belului, nu potura nece a remané statori in planulu ce aprobasera, că se se apere in lo-culu de pre inaltime, nece a imitá tari'a și rapediunea, cari ei le ve-diusera că fusera utili celoralalti; ei incercandu de a se intorce in ta-bera, cadiura in unu locu nefavorabile Centurionii, — dintre cari unii, din ordinile inferiori ale celoralalte legiuni, fusera, pentru barbatî'a lor, trecuti in ordinile superiori ale acestei legiuni, — că nu cumva se și perda laud'a ce castigasera mai inainte in belu, cadiura luptandu forte tare. Parte de militari, dupa ce prin vertutea acelorasi neamici fusera indepartati, afora de tota speranti'a, ajunsera nevetemati in ta-bera; parte incungiurati de neamici perira.

XLI. Germanii desperandu de luarea in potere a taberei, fienducã vedeau că ai nostri acumu stá la intariture, se retrasera preste Renu cu pred'a pre care o despusesera in paduri. Și atât'a fù terorea chiaru dupa retragerea neamiciloru, că in acea nopte, pre candu C. Volusenu, tramesu cu calarimea, venise la tabera, nu potù a li face credentia că Cesare erá in apropiare cu armat'a nevetemata. Temerea cuprensese ast-feliu animele totorora, că, mai cá și cu mentea stricata, díceau că tote ostile fusera sferimate, și că calarimea scapase cu fug'a; ei sustie-neau că de erá nevetemata oatea, Germanii nu aru fí atacatu taber'a. Pre care temere venirea lui Cesare o indepartà.

XLII. Intorcunduse elu și cunoscundu evenimentele belului¹, nu-mai de un'a se planse, că coortile fusera lasate a merge din statiune și din presiediu. Elu judecà că n'ar fí trebuitu a se lasá locu nece chiaru pentru celu mai micu accidente; că multu fortun'a potuse in venirea neasteptata a neamiciloru, și inca cu multu mai multu, că mai dela portile taberei indepartasera pre barbari. Din tote aceste impregiurari mai cu sema se vedea a fí de mirare, că Germanii, cari trecusera Re-nulu cu acelu consiliu că se devaste tier'a lui Ambiorige, aruncanduse asupra taberei Romaniloru, facura aceuia servitiulu celu mai doritu lui.

XLIII. Cesare, érase purcediendu pentru a sferimá pre neamici, aduna mare numeru de omeni dela statele vecine sí i tramete in tote partile. Totororu sateloru sí locuentieloru, pre cari le vedea oricare, se dá focu; predile se aduceau din tote partile; granele nu numai cà erau consumte de atât'a multíme de omeni sí de cai, dera inca cadiusera la pamentu de tempulu anului sí de ploi, in câtu chiaru deca unii s'aru fi ascunsu in presentia, totusi dupa ce s'ar fi retrasu armat'a, se vedea cà ei trebuia a perí prin lips'a de orice lucru. Dese ori de ai nostri venira in acelu locu, cumu atât'a calarime érá impartita in tote partile, cà captivii sustieneau a fi vediutu de curundu pre Ambiorige in fug'a sa, sí cà elu chiaru nu disparuse cu totul din vedere; in câtu oferinduse speranti'a de a lu ajunge, sí dandusi una truda nefinita, aceea ce credeau a intrá in cea mai mare favore la Cesare, mai cà invingeau natur'a prin zelulu lor¹, sí totu deun'a se pareá cà pucinu lipseasc, pentru a ajunge la aceea suprema fericire; éra elu disparea in locure ascunse seau in paduri, sí preste nopte ne fiendu vediutu mergea in alte regiuni seau in alte parti, cu unu presiediu de calari nu mai mare decâtu de patru, singurii carora cutediá a sí incredentiá vietí'a sa.

XLIV. Dupa ce in atare modu fura devastate regiunile neamiciloru, Cesare duce la Durocortoru, urbe a Remiloru, armat'a, care perduse doue coorti. Convocandu in acelu locu adunarea Galiei, se puse a face cercetare despre conjutiunea Senoniloru sí a Carnutiloru. Contra lui Acone, care fuse autoriulu acelu consiliu, pronuntianduse sententi'a de morte, elu sí luá supliciulu dupa morii strabuniloru¹. Unii temenduse de judecata fugira. Cesare interdise acestora ap'a sí foculu², sí asiediá in iernatice doue legiuni la marginile Treviriloru, doue la Lingoni, pre celelalte siese la Agendicu, in tier'a Senoniloru; sí dupa ce armata fú aprovisionata cu grane, elu, precumu avea datin'a, purcese in Itali'a, spre a tiené adunarile.

CARTEA VII

Anulu Romei 701, înainte de J. C. 52

Rebeliunea intregii Galie sub comandulu Arvernului Vercingetorige. — Intorcerea periculoasa a lui Cesare din Itali'a in Galia; — succesele sale. — Arderea cetatei loru de catra Gali pentru a opri pre Cesare. — Impresurarea si luarea Avaricului. — Impresurarea Gergoviei. — Luptele contra Parisiloru. — Impresurarea Alesiei. — Noue si mari strinsure de osti din tota Gali'a. — Atacurile la Alesi'a. — Invingerea suferita de Gali.

I. Gali'a fiindu lenescita, Cesare, precumu decisese, purcede in Itali'a pentru a tiené adunarile. Acolo afla de uciderea lui Clodiu¹, si incredentianduse de senatu consultulu datu cá toti tenerii din Itali'a se jure impreúna², elu se pune a face adunatura de osti in tota provinci'a. Aceste lucrure indata se audu in Gali'a transalpina. Galii adaugu si si intipuescu ei insii, pre lenga uete, aceea ce impregiurarea cerea, «ca Cesare este retienutu de miscarea din urbe si cá in medi-loculu atátoru desbinari, elu nu pote veni la armata». Impinsi prin acesta oca siune, cei cari acumu mai de inainte cu dorere suferiau cá erau supusi imperiului poporului romanu, incepu a face, mai in voia si mai cu cutediare, consilie de belu. Principalii cetatieni ai Galiei tienendu adunari intre sene, in paduri si in locure retrase, se plangu de mortea lui Acone, areta cá atare casu pote se cada si asuprale, plangu sortea comune a Galiei; prin tote juruentiele si remuneratiunile stau de acei cari aru face inceputulu belului si cu pericolulu capului lor aru pune Gali'a in libertate. Intre cele antâiu despre acést'a dicu ei cá trebuie a avé ingrigire, cá, mai inainte de ce ascunsele lor consilie se se descopera, Cesare se fia inchisu despre armata; cá acést'a ar fi usioru, fiinducá nece legiunile, absente fiindu Generariulu, n'aru cutediá a esi din tabera, nece generariulu fora presiediu n'ar poté ajunge la legiuni; in urma, cá este mai bene a mori in lupta de cátu a nu recastigá vechi'a gloria de belu si libertatea pre care o primisera de la strabunii loru.

II. Dupa ce asemeni lucrure fura desbatute, Carnutii declara cá pentru salutea comune ei nu se dá inderetu de inaintea nece unui periculu, si promitu cá ei cei antâiu dintre toti voru face belulu; éra fiinducá in presente nu potu raspunde cu ostatici, de tema cá lucrulu se nu se descopere, ei ceru cá se se santiesca prin juramentu si se se de cuventu, in faci'a flamureloru militari intrunite (cerimonia care, dupa morii loru, este cea mai considerabile¹, cá facundu inceputulu belului, nu

voru fi parasiti de ceilalti. Atunce Carnutii la culme suntu laudati, si danduse juramentulu de cei ce erau presenti si defigunduse tempulu a-cestei intreprinderi, se ducu din adunare.

III. Candu acea di veni, Carnutii cu Cotuatu, si Conetodunu, ducii loru, omeni desperati, dandulise semnul, alerga la Genabu si pre cetatianii romani, cari sta acole pentru negociu—intre acestia pre C. Fusiū Cit'a, onestu calariu romanu, care din mandatulu lui Cesare era mai mare preste bucate—i maceleza si li rapescu bunurile loru. Rapede fain'a se latiesce la tote cetatile Galiei; cace indata ce se intempla unu lucru mai mare si mai insemnatu, Galii lu inscienzeza cu strigate prin agri si regiuni, si aceste strigate altii apoi le primescu si le dau la cei mai apropiati, precumu atunce urma. Cace cele ce la resaritulu sorelui se petrecusera la Genabu, inainte de trecerea antaiei veghia fura audite in tier'a Arverniloru; distanti'a acest'a este cam de una suta siesedieci mie de pasi.

IV. In acelasi scopu acole Vercingetorige, (fiu lui Celtilu), Arvernu, teneru de cea mai mare potentia, alu carui parente avuse antaiatarea in tota Gali'a, si pentru caus'a ca ambla dupa domnia fuse ucisu de cetatea sa, convocandu pre clientii sei, usioru i apreinde. Dupa ce scopulu seu este cunoscutu, omenii alerga la arme. De catra Gobanitione, unchiulu seu, si de ceilalti capi, cari nu judecau ca trebuia a cerca acesta fortuna, elu este alungatu din cetatea Gergovia; totusi nu se lasa, si la tiera face strinsura de omeni lipsiti si perduti. Adunandu acesta ceta, pre oricari intelnesce din tiera i pleca la parerea sa; i consilieza ca pentru libertatea comune se apuce armele, si dupa ce mari cete aduna, pre adversarii sei, de cari pucinu mai inainte elu fuse departatu, i alunga din tiera. Cei de partea sa lu numescu rege. Elu tramete pretotendene legatiuni : conjura pre toti ca se fia statori in credentia. Curendu elu atrage in partesi pre Senoni, Parisi, Pictoni, Cadurci, Turroni, Auleri, Lemovici, Andi, si pre toti ceilalti cari atengu Oceanulu. Cu consentimentulu totororu comandulu se incredentieza lui. Dupa ce i se da acesta putere, elu impune ostatici totororu aceluor state, demanda ca se se aduca indata la sene unu numeru determinatu de militari, si decide cuantulu de arme ce fiacare tiera se faca la sene si inainte de care tempu. Intre cele antaiu de calarime se ocupa. La activitatea cea mai mare elu adauga asprimea cea mai mare a comandului; prin marimea supliciuului constringe pre cei indoitiosi; cace pentru mai mare delictu comisu, i omore cu focu si cu tote torturele; era pentru una cauza mai usiora, dupa ce li taia urechiele seau li scote cate unu ochiu, i tramete a casa, ca se fia celoralalti esemplu, si prin marimea pedepsei se inspaimente pre altii.

V. Dupa ce prin asemeni suplicie aduna indata una armata, pre Luciteriu Cadurcu, omu de cea mai mare audacia, cu parte de osti, lu tramete la Ruteni; era insusi purcede la Biturigi. La apropiarea sa, Biturigii trametu legati la Edui, sub a caroru aripa erau, spre a se rogă

de ajutoriu, că mai usioru se pota sustiené ostile neamiciloru. Eduii, dupa consiliulu legatiloru pre cari Cesare i lasase la armata, trametu in ajutoriu Biturigiloru cete de calarime și de pedestrime. Aceste a-jungundu la riulu Ligere, care desparte pre Biturigi de Edui, stă acolo pucine dile, și necutediandu a trece riulu, se intorcu a casa și spunu legatiloru nostrică s'au intorsu temenduse de perfidi'a Biturigiloru, alu caroru planu ei luasera cunoscentia, că eră, deca aru fi trecutu riulu, se i incungiure din una parte ei insii, de cealalta Arvernii. Facut'au ei acest'a din caus'a pre care o declarara legatiloru, seau impinsi de perfidia? fiendu că noue nu ne este nemicu invederatu, nu vedemu că trebue a o pune cu temeu.

VI. Aceste evenemente anuntiaunduse lui Cesare, in Itali'a, cumu elu sciă acumu că lucrurele in urbe ajunsesera prin vertutea lni Pompeiu intr'una stare mai buna, plecă in Gali'a transalpina. Candu veni acolo, in mare dificultate se află, prin ce medi-locu se pota ajunge la armata : căce de chiamă legiunile in provincia, intielegea că ele voru avé a se luptă pre drumu, absente fiendu elu ; de mergea insusi la armata, nu credea securu a si incredenti'a vieti'a nece chiaru aceloru cari in acelu tempu se vedeau lenesciti.

VII. Intre aceste Lucteriu Cadurcu, tramesu la Ruteni, trage acesta cetate in partea Arverniloru. Mergundu apoi la Netiobrigi și la Gabali, și de la unii și dela altii priimesce ostatici, și adunandu una mare ceta, pleca pentru a face eruptiune in provincia, despre Narbonea. De care lucru inscientianduse Cesare, crediù că trebuia a preferi, inainte de tote alte scopuri, că se purceda la Narbonea. Cumu vene acolo, elu imbarbataza pre cei ce se temeau, asiedia presiedie la Rutenii provinciali, la Volcii-Arecomici, la Tolosati și impregiurulu Narbonei, cari locure erau vecine cu neamicii. Unei parti din cetele din provincia și noiei adunature de osti pre cari le adusesese din Itali'a, le comanda a se adună la Elvi, cari atengu marginile Arverniloru.

VIII. Dupa ce aceste lucrure suntu preparate, și Lucteriu opritu și indepartatu acumn, fienducă judecă periculosu a intră printre presiedie, Cesare purcede la Elvi. Desi muntele Ceven'a, care desparte pre Arverni de Elvi, in unu tempu celu mai aspru de preste anu, cu neu'a lui cea forte grosa, i impededă drumulu; totusi curatinduse neu'a in aduncime de siese petiore și asiă căile deschidiunduse, cu cea mai mare punere a militariloru sei, elu ajunse la marginile Arverniloru. Calcandui, cumu ei nu se asteptau la acést'a, fiendu că se credeau aperati de Ceven'a, că de unu muru, și nece chiaru unui singuru omu in acestu tempu alu anului cararile nu erau vre una data deschise, elu comanda calariloru că cătu mai de parte se se latiesca și cătu mai mare terore se arunce in neamici. Răpede aceste din audiu și cu anume tramesi suntu inscientiate lui Vercingetorige; pre care toti Arvernii inspaimentati lu impregiura și lu conjura că se ingrigesca de bunurele loru și se nu suferia că ei se fia sparcuti de neamici, mai cu sema candu vede

cà totu belulu este stramutatu la densii. Elu miscatu de rogationile loru, se muta cu taber'a dela Biturigi in spre Arvernii.

IX. Inse Cesare standu doue dîle in aceste locure, fienducà precepuse cele ce erau se urmeze din partea lui Vercingetorige, se duce dela armata, cu cuventu de a adunà noue osti sî calarime. Pre Brutu tenerulu lu face mai mare preste acele ostiri; i recomanda ca calarii se cutreiere in tote partile câtu mai departe; cà elu si va dá silentia cá se nu fia mai multu de trei dîle departe dela tabera. Dupa ce dispuse aceste lucrure, pre candu ai sei nu lu asteptau, cu mersu câtu pote mai rapidu, ajunge la Vien'a. Acole gasindu nou'a calarime, pre care cu multe dîle mai inainte o tramesese acol'o, si nece di nece nopte ne intrerupendusi mersulu, apuca prin tier'a Eduiloru la Lingoni, unde iernau doue legiuni; cá deca chiaru Eduii aru fi luatv vre una resolutiune contra vietiei sale, elu s'o preintempene prin celeritatea sa. Cumu ajunse acolo, tramete dupa celelalte legiuni si pre tote le aduna in unu locu, mai inainte de ce Arvernii se pota fi inscientiati de venirea lui. Aflandu acestu lucru, Vercingetorige éراسi duce oatea sa la Biturigi si de aci purcediendu la Gergovia, cetate a Boiloru, pre cari Cesare, dupa ce-i invinsese in belulu elveticu, i asiediasse acolo si i dedese Eduiloru, se pune a o batere.

X. Acesta intreprindere mare dificultate causá lui Cesare spre a apucá planulu sen : de tienea legiunile partea remasa din ierna, in unu, locu, se temea cá nu cumva tributarii¹ Eduiloru batuti fiendu, tota Galli'a se se desfaca, fiendu cá ar vedé cá pentru amici in elu nu érá nece unu redimu; érá de le scotea mai tempuriu din taberele de ierna, tema i érá se nu duca lipsa de bucate, grele fiendu caraturele. Elu gasi totusi cá érá mai bene a se espune la tote dificultatile, de câtu, suferindu atáta infruntare, a si instrainá animele totoru sociloru sei. Si asiá indatorandu pre Edui a-i aduce bucate, tramete inainte la Boi cá se i inscientiedie de venirea sa si se i consilieze cá se remana in credentia si se sustiena cu mare anima ataculu neamiciloru. Lasandu la Agendicu doue legiuni si sarcinele a tota oatea, purcede la Boi.

XI. Adou'a di venindu aproape de Velaunodunu, opidu alu Senoniloru, pentru cá se nu lasa in urm'a sa vre unu neamicu, cá astfelu se aiba mai cu indemanare provisiunile, se pune a lu impresurá, si in doue dîle lu cercuvalaza; a trei'a di trametienduse din cetate legati pentru supunere, elu demanda a i tradá armele, a i aduce caii si a i dá siese sute de ostatici. Pre C. Treboniu legatulu lu lasa cá se esecute aceste; érá insusi, cá se si termine câtu mai rãpede mersulu, purcede la Genabu, cetate a Carnutiloru, cari atunce antãia ora primindu scirea despre incungiurarea Velaunodului si crediendu cà acesta intreprindere se va traganá, preparau pentru a aperá Genabulu unu presiediu, pre cari se i lu trameta. Cesare ajunge acolo in doue dîle; dupa ce se pune cu taber'a de inainte cetatei, ne incapendulu tempulu acelei dîle, amãna pre a dou'a di baterea, si comanda militariloru cele ce sunt de nevoia

pentru acestu lucru; apoi fiindu că unu podu de pre riulu Ligere legá cetatea Genabu cu celaltu malu, temenduse cá nu cumva neamicii se fuga noptea din cetate, comanda la doue legiuni cá se veghieze in arme. Genabenii pucinu inainte de mediulu noptei esíndu in tacere din cetate, începu a trece riului. Acestu lucru inscicientiatu fiindu prin limbi, Cesare dà focu portiloru, baga in intru legiunile, carora comandase a fi parate si iea cetatea, prea pucini din numerulu neamiciloru scapandu cá se nu fia toti prensi, fiindu cá angustimea podului sí a drumuriloru inchisesera multímei fug'a. Cesare devasteza cetatea sí i dá focu, lasa militariloru pred'a, trece armat'a preste Ligere sí ajunge in ter'a Biturigiloru.

XII. Vercingetorige, indata ce afla de apropiarea lui Cesare, se lasa de impresurare sí purcede inaintea lui. Cesare se pusese a batere cetatea Noviodunu a Biturigilcru, pusa in calea sa. Din acesta cetate legati venisera la elu pentru a lu rogá cá se i ierte sí se li lase viet'i'a. Cá intreprinderile ce i mai remaneau se le termine cu aceasi rapediune cu care castigase mai pre tote, elu li demanda a i tradá armele, a i aduce caii sí a i dá ostatici. Dupa ce parte fusera tradati, pre candu cele remase se esecutau, sí centurioni sí pucini osteni intrasera in cetate cá se caute armele sí caii, se vediù in departare calarimeá neamiciloru, care precesese temeiulu ostei lui Vercingetorige. Cetatianii in data ce o dierira sí veniva in sperautia de ajutoriu, dandu unu strigatu, începura a apucá armele, a inchide portile sí a implé murulu. Centurionii din cetate, cumu de pre miscarile Galiloru intielesera cá ei formase vreunu nou planu, scosera sabiele, ocupara portile sí retrasera pre toti ai loru neatensi.

XIII. Cesare comanda calarimei se esa din tabera, sí începe una lupta de calarime; pre candu ai sei nu se mai poteau acumu tiené, elu li tramete in ajutoriu aproape patru sute de calari Germani, pre cari de la inceputu dispusese a i avé cu sene. Ataculu acestora Galii nu lu potura sustiené, sí luati pre fuga, sí multi perdiendu, se retrasera spre greulu ostei loru. Dupa ce neamicii fura invinsi, cetatianii din nou spaimentati prensa pre acei prin a carora punere credeau ca plebea fuse atitiata, i dusera la Cesare sí i se dederu. Terminandu acesta intreprindere, Cesare purcese la opidulu Avaricu, care erá forte mare sí forte intaritu, in tier'a Biturigiloru, in regiunea cea mai fertile cu agrii, càce credea cá luandu acestu opidu, va supune puterei sale tota cetatea Biturigiloru.

XIV. Vercingetorige dupa atâte perderi suferite una dupa alta, la Velaunodunu, la Genabu, la Noviodunu, convoca pre ai sei la consiliu. Elu le spune : «Cà belulu trebue portatu dupa unu planu cu totulu altulu de cumu mai inainte fuse portatu : prin tote modurile trebue a se aplecá pentru acelu lucru, cá Romanii se fia lipsiti de nutretiu și de bucate. Acést'a este usioru, fiinducà insii au multa calarime, sí fiinducà suntu ajutati de tempulu anului¹. Erb'a nu pote fi taiata; de

nevoia neamicii ambla deschirati de cauta pre la case; toti acestia in fiacare di potu fi nemici de calari. Afora de aceste, pentru salutea totororor trebue a nu se tiené sema de interesele private; sateloror si caselor trebue datu focu, in una intendere dela Boi ori incotro, unde s'ar paré cà Romanii aru poté merge pentru a luá nutretiu. Indemanarile de aceste lucrure pentru densii suntu in abundantia, fiendu-cà in tier'a caroror se porta belulu, de medi-locele acelora suntu ajutati. Romanii seau nu voru suferi lips'a, seau cu mare pericolu voru merge mai in departare dela tabera; si este totu un'a deca i aru ucide seau li aru luá sarcinele, cari deca suntu perdute, belulu nu se pote portá. Afora de aceste trebue datu focu cetatiloror cari prin intariturele loror si prin natur'a locului nu suntu scutite de totu pericolulu, pentru cá nece sefia adoposture la ai loror spre a recusá servituilu militaré, nece se fia espuse Romaniloror pentru a luá bucate cu indemanare si preda. Aceste de se vedu grele si aspre, cu multu mai greu trebue a judecá unele cá aceste, cà copiii si femeiele loror suntu trasi in servitute, cà ei suntu ucisi, cea ce este neaperatu se se intemple celoror invinsi.»

XV. Cu consentirea totororor acesta parere fiendu aprobatá, intr'una di se dà focu la mai multu de donedieci urbi ale Biturigiloror. Acest'a de asemenea se face si in celelalte cetati. In tote partile se vedu incendie; pre cari desi cu multa dorere toti le suferiau, totusi acesta consolatiune si puneá inainte, cà victori'a fiendu aproape certa, aveau credenti'a cà in curundu voru recastigá cele perdute. Se delibereze despre Avaricu in adunarea generale, deca ar fi bene a i dá focu seau a lu aperá. Biturigii se arunca la petiorele totororor Galiloror. «Cà se nu i constringa a dá focu cu mânile loror urbei celei mai frumoase mai din tota Gali'a si care este aperatur'a si ornamentulu cetatei loror; usioru voru aperá-o cu natur'a locului, dicu ei, pentru cà aproape din tote partile fiendu incunsiurata de riu si de balti¹, una singura si angusta intrare are.» Li se dà scutirea ce cereau, Vercingetorige mai antâiu combatand'o, apoi cedendu si rogeloror loror si mesericordiei multimei. Aperiatori capaci suntu alesi pentru opidu.

XVI. Vercingetorige urmeza cu mersu incetu dupa Cesare si alege pentru tabera unu locu aperatu de balti si paduri, dela Avaricu departe de siesesprediece mie de pasi. Acolo prin certi esploratori, in fia-care momentu din di, elu cunoscea cele ce se petreceau la Avaricu, si ce voiá se se faca, comandá. Tote pasurile nostre pentru nutretiu si grane elu le observá, si pre cei deschirati, candu de nevoia se duceau mai departe, i atacá si mare stricatiuni li faceá, desi ai nostri, pre câtu cu mentea poteau prevedé, cautau se prevena ataculu seu, mergundu la ore nedefapte si pre cai diverse.

XVII. Cesare, dupa ce puse taber'a in acea parte a cetatei care, necuprensa de riu si balti, avea, precumu deasupra disemu, intrare angusta, incepú a face unu aggere, a inaintá vinee si a construi doue turnure, càce natur'a locului lu opriá a o cercuvalá. Pentru grane elu

nu încetă a întetî pre Boi și pre Edui; dintre cari unii, fiinducă nu lucrău cu nece unu zelu, nu multu lu ajutu; ceialalti, nu cu mari medi-loce, fiinducă cetatea loru eră mica și infirma, in curundu consumara cea ce avusera. In cea mai mare dificultate pentru grane ajunsesese oatea, cu saraci'a Boiloru, cu negligenti'a Eduiloru, cu incenderea caseloru, pona la atātu că mai multe dîle militarii avura lipsa de grane și cu vite aduse din sate mai departate și tieneau fomea loru'cea estrema; totusi nu se audî dela ei nece unu cuventu nedemnu de majestatea poporului romanu și de victoriile precedente. Ba inca, candu Cesare vorbiă cotra fiacare legiune in lucru și li dicea că, deca suferiau lips'a prea aspru, elu vâ lasă impresurarea, toti i cereau se nu faca acést'a : «Că ei asiă servisera mai multi ani sub comandulu seu, in câtu nece una desonore nu primisera și nece una data nu se retrasesera cu lucrulu nefacutu; că acést'a voru suferi ei că una desonore, deca ei aru lasă una impresurare inceputa; că eră mai bene a suferi tote calamitatile decātu că se nu resbune mortea cetatieniloru romani, cari prin perfidi'a Galiloru perisera la Genabu». Totu aceste le mandau centurioniloru și tribuniloru militari, pentru că prin ei se fia reportate lui Cesare.

XVIII. Candu acumu turnurele se apropiasera de muru, Cesare cunoscu dela captivi că Vercingetorige consumandu nutretiulu se mutase cu taber'a mai aproape de Avaricu și că insusi cu calarimea și cu pedestrii usiori, cari erău deprensi a luptă intre calari, purcesese pentru a intende curse in acea parte unde credea că ai nostri a dou'a dî erău se vena pentru nutretiu. Cunoscundu aceste lucrure, elu purcede in tacere la mediulu noptei și demaneti'a ajunse la taber'a neamiciloru. Ei aflandu indata prin esploratori de venirea lui Cesare, ascunsera in desimea paduriloru carele și sarcinele, și tote cetele le asiediară in unu locu deschisu și inaltu. Inscientiatu fiendu de acestu lucru, Cesare comandă a stringe rāpede sarcinele in unu locu și a prepară armele.

XIX. Delulu eră lenu inclinat de diosu; mai din tote partile lu incingea una balta anevoia de trecut, nu mai lata de cincidieci de petiore. Pre acestu delu, Galii, dupa ce rupsera podurele, se tieneau cu incredere in locu, și distribuiti dupa sementie și cetati, tote vadurele și luncele acelei balte le tieneau ocupate cu custodi certi asiă parati cu anim'a, că, deca Romanii s'aru încercă a trece in potere acea balta, ei se se arunce de pre inaltîme asuprale, candu aru fi incurcati cu trecerea; in câtu care vedea¹ apropiarea locului, credea că ei erău parati a se bate in una lupta aproape drepta; éra care se uită la neecualitatea positinniloru, cunosea că ei se aretau cu vana prefacere. Militarii indignanduse că neamiculu potea sustiené vederea loru, la una distantia atātu de mica, și cerendu semnu de bataia, Cesare li areta : «Căta perdere și mortea cătoru barbati de anima ar trebuî se coste victori'a; vedindui atātu de dispusi cu anim'a, că se nu dē inderetu de inaintea nece unui periculu pentru glori'a sa, elu ar trebuî se fia condemnatu de cea mai mare nedreptate, deca vietii'a loru n'ar pretiui-o mai multu

de câtu salutea sa.» Asiá consolandu pre militari, in aceasi di i readuce in tabera si dispune a esecutá lucrarile remase, cari priviau impresurarea cetatei.

XX. Vercingetorige, candu se intorse la ai sei, fù acusat de tradare, fienducá mutase taber'a mai aproape de Romani, fienducá se dusesse cu tota calarimea, fienducá lasase fora comandu atâte osti, fienducá cu ducerea sa Romanii venisera la una ocaziune atátu de favorabile si cu atát'a rapediune. «Aceste tote nu dela intemplanse seau fora anume scopu potusera urmá; elu voia a avé domni'a Galiei mai bene prin favorea lui Cesare decátu din grati'a lor.» In atare modu acusat, elu respunse la aceste : «Cá se mutase cu taber'a, o facuse din lips'a de nutretiu, chiaru ei indemnandulu; cá elu venise mai aproape de Romani, fuse determinatu de situatiunea favorabile a locului, care se aperá insusi prin intariturele sale. De ajutoriulu calariloru inse nece nu trebuise a semti nevoia intr'unu locu baltosu, si fusera utili unde se dusesera. Comandulu supremu, ducunduse elu, intr'adensu nu lu incredentiase nemenui, cá nu cumva acelu cui l'ar fi datu se fia prin ardorea multimei impinsu a se bate; care lucru elu vedea cá toti lu doriau din caus'a molitiunei animei lor, fienducá nu poteau suferi mai indelungu trud'a. Romanii, de venisera dela intemplanse, trebuia a multimi fortunei; éra de venisera dupa descoperirea cuiva, acestuia, fiendu cá ei de preinaltíme potusera si se cunosca miculu numeru alu Romaniloru, si se despretiuesca barbat'a acestoru neamici, cari, necutediandu a se bate, cu rosine se retrasera in tabera. Elu nu doriea nececumu dela Cesare priu tradare imperiulu, pre care potea a lu avé prin victoria, care acumu érá certa pentru sene si pentru toti Galii; ba inca elu li depunea autoritatea sa, deca se vedeau cá ei i dá lui mai multa onore de câtu primiau dela elu salute. Aceste cá se intielegeti, dise, cá eu vi le vorbescu sinceru, ascultati pre militarii romani.» Elu aduce inainteli nesce servi, pre cari, pucine dile mai inainte, i prensese mergundu dupa nutretiu si i cruciasse cu fomea si lanciurele. Acestia inca mai de inainte invetiati, ce se spuna intrebatu fiendu, dicu : «Cá ei suntu militari legionari; de fome si de lipsa adusi, ei esisera pre ascunsu din tabera, cu scopu deca ar poté gasi in agri ceva grâu seau vite. Tota armat'a érá strimtorata de aceasi lipsa, si acumu nece poterile nu mai érau indeajunsu cuiva, nece nu mai poteau portá fatig'a lucrului. De acea generariulu decisese, deca n'ar obtiené nece unu sucesu in impresurarea cetatei pona in trei dile, a se retrage cu armat'a.» «Aceste benefaceri, dise Vercingetorige, dela mene le aveti, dela mene, pre care voi lu acusati de tradare; prin a caruia ingrijire, fora sangele vostru, vedeti una armata atátu de mare si invingutoria aproape nimicita prin fome, si pre care, cu rosine retragunduse, in aceasta fuga a ei, m'am ingrijitu cá nece una cetate se nu o primesca pre teritoriulu seu.»

XXI. Tota multímea striga si dupa murii sei suna cu armele, cea

ce Galii au datin'a a face pentru acelu alu caruia cuventu ei lu aproba : «Vercingetorige este capulu loru supremu; nece de credenti'a lui nu trebue a se indoí, nece cu mai mare tactica belulu nu pote fí condusu.» Ei decidu cá diece mii de omeni alesi din tote ostile se fia tramesi in cetate; càce cugeta cà salutea comune nu trebue incredentiata Biturigiloru singuri, tienducà intielegeau cà, deca acestia aru conservá acea cetate, tota victori'a va fí atribuita loru.

XXII. Singularei virtuti a militariloru nostri, inventiuni de orice specia se opuneau din partea Galiloru, cumu ei suntu una natiune de una extrema abilitate si forte apti de a imitá sí a face tote câte li se areta de oricine. Càce ei sí indepartau cu laciurele cosele, pre cari cumu le prendeau cu tormentele le trageau in intru; sí ruinau prin cuniculi aggerele, cu atâta mai multa scientia cà la ei suntu mari fodine de feru sí totu genulu de cuniculi este cunoscutu sí esecutatu. Totu murulu apoi lu intarisera in tote partile cu turnure, sí aceste le acoperisera cu pei. Apoi cu dese eruptiuni diu'a sí noptea seau dá focu aggerelui seau atacau pre militarii ocupati cu lucrulu; sí inaltimea turnureloru nostre, câtu li o dá aggerele ridicatu mai susu in fiacare dí, ei o ecualau, inadindu grandele turnureloru loru¹; sí cuniculele deschise ei le opriau cu lemne arse sí ascutite la capetu, cu bitume ferbentatu sí cu petre forte mari², sí ne impedecau a ne apropiá de muri.

XXIII. Form'a inse a totororu muriloru Galiloru este cam acést'a : Grande drepte neinadite se asiedia pre pamentu in lungimea loru (capu in capu), departate intre sene prin acelasi intervalu de doue pitioare. Aceste se lega intre ele pre din launtru sí se imbraca cu multu pamentu¹. Intervalele apoi de cari amu vorbitu se implu in facia cu petre mari. Asiadienduse sí inchianduse aceste, altu rondu se pune deasupra, in atare modu cá se se conserve totu acelu intervalu sí se nu se atenga intre sene grandele, ci, aflanduse intre ele aceasi distantia sí avendu fiacare câte unu rondu de petre intre densele, se se tiena strinsu. Astfeliu se construe mai departe totu opulu, pona ce se implenesce inaltimea cuvenita a murului. Acesta constructiune nu numai nu este uritiosa in aparenti'a sí varietatea ei prin alternatiunea grandeloru sí a petreloru, cari conserva rondurile loru in linia drepta; dera apoi are una forte mare utilitate pentru securitatea sí aperarea cetatiloru, fienducà sí de incendiu apera petra, sí de ariete lemnulu, care consistandu din grande lungi câte de patrudieci petiore de ordinariu, legatu pre din la-intru, nu pote fí nece ruptu, nece trasu din locu².

XXIV. Prin aceste dificultati atâtu de multe erá impedecata impre-surarea; sí militarii, desí in totu timpulu erau intardiati in lucru de glodu, de frigu sí de ploie continue, totusi, prin neintrerupta lucrare, invinsera tote aceste dificultati, sí in douedieci sí cinci de dile facura unu aggere latu de trei sute treidieci petiore sí inaltu de optu dieci. Pre candu acestu-a mai cà atengea murulu neamiciloru, sí Cesare dupa datin'a sa veghiá asupra lucrariloru sí indemná pre osteni cá se nu in-

trerupa nece unu momentu lucrulu, pucinu inainte de atrei'a veghia se vediù cà esiá fumu din aggere, caruia neamicii i dedese focu prin unu cuniculu; si in acelasi tempu danduse unu strigatu pre totu murulu, neamicii faceau eruptiune prin doue porti despre amendoue latuarele turnureloru. Altii de departe de pre muru aruncau in aggere facle si lemne uscate, altii versau bitume si orice alte materie, prin care foculu se pote atitiá; in câtu ai nostri abiá poteau vedé unde se alerge mai antâiu si carui punctu se duca ajutoriu. Totusi, fiendu cá dupa regula statorita de Cesare, doue legiuni veghiau totu de una de inaintea taberei, si mai multe altele, la ore impartîte intre ele, erau in lucru, facutus'a ràpede cá unii se resista eruptiuniloru, altii se retraga turnurele si se taie aggerele¹, si apoi si tota multímea armatei se alerge din tabera pentru a stinge foculu.

XXV. Pre candu se bateau in tote locurile, trecuta fiendu acumu partea remasa din nopte, si necontenitu speranti'a de victoria reinsufletíá pre neamici, cu atátu mai multu cà vedeau arse pluteurele turnureloru si intielegeau cá nu erá usioru Romaniloru de a se espune deschisi¹ a dá ajutoriu; si necontenitu cei netrudití veniau in loculu celoru obositi, si tota scaparea Galiei o credeau atarnandu dela acestu momentu: s'a petrecutu, privindu noi insine, unu faptu, care parenduse demnu de amentire, nu judecaramu cà trebue a lu trece cu tacerea. Inaintea unei porti a cetatei, unu Galu, care aruncá in foculu din dreptulu unui turnu botiuri de seu si de bitume, date lui din mâna in mâna, fù strapunsu la cost'a dreapta de unu scorpione si cadíù fora suflare. Unulu din cei mai apropiati trecundu preste corpulu acestuia, indepleniá totu aceasi sarcina; acestu alu doile fiendu ucisu totu in acelu modu de una sagetatura de scorpione, i sucese alu treile, si celui alu treile alu patrule; si acelu locu nu remase parasitu de apertori mai inainte de ce, — stingunduse aggerele si din tote partile respingunduse neamicii, se facù fine luptei.

XXVI. Tote cercandule Galii, fiendu cá nece uua întreprindere nu li sucesese, apucara consiliulu de a fugí din opidu, indemnandui si demandanduli Vercingetorige. De voru cercá acést'a in tacerea noptei, ei sperau cá nu cu mare perdere din ai loru voru face o, pentru cá nece erá departe dela opidu taber'a lui Vercingetorige, si intens'a balta ce se aflá intre ei si Romani intardiá pre acestia de a i urmarí. Acumu se si preparau a face noptea acestu pasu, candu de una data mamele de familia alergara in locurile publice si plangundu, aruncate la petiorele barbatiloru loru, cu tote rogatiunele cerura cá se nu le dà la supliciulu neamiciloru pre ele si pre copiii loru, pre cari infirmitatea naturei si a poteriloru loru i impededá a apucá fug'a. Cumu vediura cá ei perstá in decisiunea loru, căce cele mai de multe ori intr'unu periculu estremu temerea nu aude indurare, ele incepura a strigá tote si a dá semnu Romaniloru despre fuga. Galii inspaimentati de temerea cá nu cumva căile se fia ocupate de calarimea Romaniloru, se lasara de planulu loru.

XXVII. In urmatori'a di, dupa ce Cesare miscà inainte unu turnu sî indereptà lucrarile ce comandase a se face, mare ploia incepù se cada. Cugetandu cà acestu tempu nu erá nefavorabile pentru a apucá planulu seu, fiendu cà vedea custodiele dispuse pre muru pucinu mai cu neingrijire, comandà cá ai sei inca se se porte mai incetu in lucru, sî li aretà ce voiá se faca. Pre legiunile ce stá parate in ascunsu intre vinee le animeza cá se culega in fine fructulu victoriei pentru atâte fatige; acelu cari cei antâiu se voru fî suitu pre muru li puse premie sî dede militariloru semnulu. Ei de una data din tote partile se aruncara sî ràpede implura murulu.

XXVIII. Neamicii inspaimentati de acestu faptu neasteptatu, aruncati de pre muru sî din turnure, stetera formati in cuniu in foru sî in locurile mai large, cu acestu cugetu cà, deca din orcare parte Romanii aru vení contra loru, ei se se lupte in bataia regulata. Candu vediura cà nemene nu descendea la locu dreptu, dera cà Romanii de pretotendene se intendeau preste totu murulu, ei temanduse cá se nu li se iè de totu speranti'a de fuga, aruncara armele si alergara intr'una intensoria la portile din margene ale cetatei. Parte, cumu insii se indesau la esírea angusta a portiloru, fura acolé ucisi de cotra militari; parte, esiti acuma dela porti, de catra calari; nece fù careva care se se ocupe de preda. Interitati sî prin uciderile dela Genabu, sî prin fatig'a lucrariloru, nu crutiara nece pre betrani, nece pre femei, nece pre copii. In fine din totu acestu numeru de neamici, care fù la patrudieci de mie, abíá optu sute, cari la audiulu antâiului strigatu se aruncasera afora din opídu, ajunsera nevetemati la Vercingetorige. In fug'a loru, elu i strinse in tacere, candu acumu trecuse multu din nopte, temenduse cá nu cumva prin venirea loru de una data sî prin compatimirea multimei se se nasca vre una seditiune in tabera, in câtu dispusesese la drumu in departare amici de ai sei sî pre capii cetatiloru, sî ingrigise a i separá sî a i duce la ai loru, in acea parte a taberei care dela inceputu cadiuse fiacareia cetati.

XXIX. Adou'a di convocandu una adunare, elu consoleza sî imbarbateza pre ai sei: «Cá se nu si perda de totu speranti'a sî se nu se turbure de perderea suferita. Nu prin vertute, nece in bataia regulata i invinsesera Romanii, ci prin oreare arte sî prin scienti'a loru in impresurari, lucru in care insii nu erau esperienti. Se insiela acei cari in belu aru asteptá esítulu totororu evenimentelor cu sucesu. Elu nece una data nu gasise cu cale a aperá Avariculu, lucru de care avea marturi chiaru pre ei; ci prin imprudenti'a Biturigiloru sî prin prea marea ascultare ce li dedesera celelalte cetati¹, facutus'a cá se se sufera acea perdere; acést'a totusi elu o va repará in curendu prin mai mari sucese. Càce cetatile cari erau desbinade de ceilalti Gali elu prin ingrigirea sa le va uní cu densii sî va face cá unu singuru sentimentu se fia in tota Gali'a, la a careia voentia unita nece chiaru lumea intrega n'ar poté a se opune; sî acést'a elu o aveá aprobe acumu facuta. Intre ace-

ste erá dreptu cá pentru salutea comune elu se obtiena dela densii cá ei se întreprinda a fortificá taber'a, pentru cá mai usioru se pota sustiené atacurile neprevédute ale neamiciloru.»

XXX. Acestu cuventu nu fú neplacutu Galiloru, mai cu sema fienducá elu nu-si perduse curagiulu, dupa atât'a perdere suferita, nece nu se dedese la ascunsu, adeca nu fugise de vederea multimei. Elu erá consideratu a avé in mentea sa una prevedere si una presentire cu atâtu mai multu, cá, pre candu lucrurile erá in buna stare, elu fuse de parere mai antâiu cá trebuia datu focu Avaricului, in urma cá trebuia desiertatu. De acea, pre cumu întreprinderile nefericite micsiureza autoritatea altoru generari, asiá demnitatea sa, din contra, dupa perderea suferita din di in di se adangea; totu una data, dupa asigurarea sa, ei veniau in sperantia despre unirea celorlalte cetati cu densii. Pentru antâi'a data in acelu tempu Galii incepura a întâri taber'a lor, si astu-feliu fura consternati in anim'a lor, in câtu, ei omeni nedeprensila lucr, credeau cá tote câte li se comandá, ei trebuia a le suferi si rabdá.

XXXI. Vercingetorige lucrá nu cu mai pucina punere de anima de câtu promisese, cá se asociez pre celelalte cetati, si pre capii acestora i atragea prin darure si promisiuni. Pentru acestu scopu alegea omeni capaci, prin ale caroru cuvente amagitorie seau amicitia oricine se pota fi forte usioru prensu. Pre acei cari dupa baterea Avaricului scapasera, elu ingrisesce a i armá si imbracă. Totu una data cá ostile impucinate se fia întregite, demanda cetatiloru unu numeru desiptu de militari, determinandu diu'a înainte de care elu voesce se fia adusi in tabera; si pre toti sagetarii, alu carora numeru in Gali'a erá forte mare, comanda a i cautá si a i tramete la elu. Prin aceste mesuri se implenesce curundu cea ce perise la Avaricu. Intre aceste Teutomatu, fiulu lui Olovicone, regele Nitiobrigiloru, alu carui parente fuse numitu amicu de cotra senatulu nostru, vene la densulu cu mare numeru de calari ai sei si cu acei pre cari i adunase din Acitani'a.

XXXII. Cesare standu mai multe dile la Avaricu si gasindu acole forte mare cantitate de grâu si de alte bucate, recreá oatea de fatig'a si lips'a ce avuse. Acumu iern'a fiendu aproape trecuta, pre candu in-sasi tempulu anului lu chiamá a portá belulu, si elu decise se a puredede asupra neamicului, pentru cá se pota seau a lu trage dela balti si din paduri, seau a lu strimtorá prin impresurare, venu la elu legati cei antâiu cetatiani ai Eduiloru pentru a lu rogá: «Cá într'una cercustantia forte cu anevioa se vena in ajutoriu cetatei lor. Tier'a erá in celu mai mare periculu, fiendu cá in tempu ce din vechime erá datin'a de se creá unu singuru deregutoriu, si acest'a tienea unu anu poterea regesca, acumu doui au deregutori'a si unulu si altulu dice a fi fostu creatu dupa legile lor. Dintre acestia unulu este Convictolitane, teneru in flore si stralucitu; celalaltu Cotu, nascutu din una familia forte vechia si omu cu forte mare potere prin sene insusi si cu mari legature de sange, alu carui frate Valetiacu anulu trecutu avuse aceasi magi-

strature. Tier'a tota este in arme, impartitu senatulu, impartitu poporulu, facare din ei cu clientii sei. Că deca tiene mai indelungu acesta neintielegere, va urmă că una parte a cetatei se se bata cu cealalta. Acést'a că se nă se intemple, depende dela ingrigirea și autoritatea lui Cesare.»

XXXIII. Cesare de și cugetă că eră cu dauna a se indepartă dela belu și dela neamicu, totusi sciendu câte rele se nascu de ordinariu din desbinari, de tema că nu cumva acesta cetate, atât de mare și atât de strinsu legata cu poporul romanu, pre care elu insusi o favorase totudeun'a și o indiestrase cu orice bunure, se ajunga la violentia și se apuce armele, și acea parte care s'ar increde mai pucinu in poterrile sale se și procure ajutoriu dela Vercingetorige, judecă că trebuia a preveni acestu pericolu; și fienducă dupa legile Eduiloru nu eră permisu acelora cari tieneau deregutori'a suprema a esî din tiera, Cesare, că se nu se veda că ar fi calcatu ceva din dreptulu seau legile loru, statul a merge insusi la Edui, și totu senatulu și pre acei doui intre cari eră neintielegerea i chiamă la Deceti'a. Candu aproape tota cetatea se adunase acolo, elu află că pucini fiendu in secretu convocati¹, in altu locu, in altu tempu de cum s'ar fi cuvenitu, fratele fuse proclamatu de cotra frate. Cumu legile pre doui din una familia, traindu și unulu și altulu, nu numai i opriau a fi creati magistrati, dera chiaru nu i lasau a fi in senatu, Cesare constrinse pre Cotu a depune autoritatea, éra lui Convictolitane, care fuse creatu de cotra preoti, dupa datin'a tierei, facia fiendu magistratii, i comandă a tiené poterea.

XXXIV. Dupa ce dede acesta decisiune, indemnă pre Edui că se uite de neintielegerile și desbinarile loru, și lasandu la una parte tote aceste certe, se se ocupe de acestu belu, se ascepte dela densulu, dupa ce va fi invinsu Gali'a, recompensele ce voru fi meritatu și se i trameta indata tota calarimea loru și diece mie de pedestri, pre cari elu se i dispuna in presiedie pentru aprovizionare cu bucate. Armat'a o impartî in doue parti; patru legiuni le dede lui Labienu pentru a le duce la Senoni și Parisi, éra elu insusi cu siese se duse de-a-lungulu riului Elavere, la Arveni, spre opidulu Gergovi'a. Parte de calarime o dedese lui Labienu, parte o lasă pentru sene. Aflandu de mersulu lui Cesar, Vercingetorige strică tote podurele de pre acelu riu și incepă a si face drumulu pre de cealalta parte a Elaverelui.

XXXV. Cumu amendoue ostile erau in vedere un'a altei'a și neamiculu se puneu cu taber'a mai in faci'a taberei romane, avendu dispusi esploratori, pentru că Romanii se nu faca undeva podu și se treca cecele loru, intreprinderea pentru Cesare eră in mari dificultati, de tema că nu cumva cea mai mare parte din vera se fia impededatu de riu, fiendu că de ordinariu Elaverele mai nece una data inaintea tomnei nu pote fi trecutu prin vadu¹. Și asiá, că se nu i se intemple acést'a, elu se puse cu taber'a in unu locu acoperitu de paduri, in dreptulu unuia din podurele pre cari Vercingetorige ingrigise de le taiase; éra adou'a

di stete în ascunsu cu doue legiuni și pre celelalte osti cu tote sarcinele, precumu avea datin'a, le tramese, luandu din fiacare patru coorti un'a pentru că numărulu legiuniloru se se veda că eră acelasi². Comandanduli (ostiloru tramese) a merge câtu aru poté mai departe, candu acumu dupa tempulu dilei presupuse că ele voru fi ajunsu a taberi, începù a reface podulu, pre acetasi tarasi a carora parte inferiore remasese întreaga. Răpede terminandu lucrulu, și trecundu legiunile, și alegundu unu locu favorabile pentru tabera, rechiamă pre celelalte osti. Vercingetorige aflandu despre acést'a, că nu cumva contra voenției sale se fia constrinsu a se bate, apucă înainte cu mersure rapide.

XXXVI. Din acelu locu Cesare în a cincea tabera¹ ajunse la Gergovi'a, și dupa ce în aceasi di avù una usiora lupta de calarime și recunoscu situațiunea urbei, care, pusa pre unu munte forte înaltu, avea tote apropiările dificili, desperă de baterea ei, éra de impresorare decise a nu se ocupă înainte de ce nu si aru fi ascuratu bucatele. Inse Vercingetorige, dupa ce pusesse taber'a în munte aproape de opidu, asiediasse împregiurulu seu, la mice intervale și separat, cetele fiacareia cetati, și ocupandu tote colnicele acestei înaltîmi, ori în cotro se potea privi, oferîă unu aspectu oribile; și capiloru cetatîloru, pre cari i alesese pentru a formă consiliu, li demandă a se adună la elu în tota diu'a la reversatulul dioriloru, seau pentru că se vedea că trebuîă a li comunică ceva, seau pentru că avea a execută ceva, și nu lasă se treca mai nece una di, fora că se nu cerce prin lupte de calari, amestecati cu sagerari, ce anima și virtute avéa oricare din ai sei. Eră în dreptulu cetatei, chiaru sub polele muntelui, unu colnicu forte bene întaritu și din tote partile taiatu împregiuru; pre care de lu tieneau ai nostri, se vedea că neamicii poteau fi opriti și dela apa, în mare parte, și dela liber'a mergere dupa nutretiu; inse acestu locu eră ținutu de ei cu unu presiediu nu pre tare. Dece Cesare în tacerea nopței esîndu din tabera și mai înainte de ce din cetate se pota veni ajutoriu, alungandu presiediulu și cuprendiendu locul, asiediă acolo doue legiuni și facù una fosata dupla de douesprediece petiore dela taber'a mare la cea mica, pentru că chiaru omeni singuri se pota amblă fora tema despre unu atacu neasteptatu din partea neamiciloru.

XXXVII. Pre candu aceste se petrecu la Gergovi'a, Convictolitane Eduulu, caruia aretaramu că Cesare prin judecat'a sa i dedese deregutori'a, coruptu de Arverni cu bani, convorbesce cu câțiva teneri ai caroru capu erau Litavicu și fratii acestuia, teneri nascuti din una familia forte însemnata. Elu împarte cu ei banii și i îndemna «că se și aduca amente că ei suntu nascuti liberi și pentru a comandă. Singura cetatea Eduiloru este care întardiă victori'a forte certa a Galiei; celelalte suntu retienute prin autoritatea ei, care trecundu de cealalta parte¹, nu ar fi pentru Romani locu în Gali'a spre a stă. Elu primise dela Cesare orecare benefacere, cu tote că numai câtu castigase la densulu una cauza forte justa; inse elu avea mai multa consideratiune pen-

tru libertatea comune; căce de ce mai bene Eduii aru vení la Cesare cá jude despre dreptulu sí legile loru, decâtu Romanii la Edui?» In data tenerii fura induplecati sí prin cuventulu deregutoriului sí prin remuneratiuni; sí cumu declarau cá ei chiaru voru fí capii acestei conjuratiuni, se cauta medi-loculu de a ajunge in capetu cu intreprinde-rea, fiendu cá ei nu sperau cá tier'a ar poté fí induplecata de a intreprinde belulu fora cuventu. Ei gasira cu cale cá se puna pre Litavicu in capulu acelu diece mii de omeni, cari se trameteau lui Cesare pentru belu, cá elu se ingrigesca a i duce, sí fratii lui se mergea mai inainte la Cesare. Celelalte lucrure ei le reguleza in ce modu gasescu cá este bene a le face.

XXXVIII. Litavicu primindu armat'a, candu erá departe dela Gergovi'a la treidieci mie de pasi, convocá de una data pre militari sí lacrimandu : «Unde mergemu, militariloru? dise elu. Tota calarimea nostra, tota nobilimea nostra a peritu. Cei antâiu ai cetatei, Eporedirige sí Virdumaru, acusati falsiu de tradare, au fostu ucisi de cotra Romani, fora se fia ascultati. Aceste cunosceți-le dela acei cari au scapatu chiaru din medi-loculu macelului; căce eu, cu fratii sí cu toti cei de aproape ai mei ucisi, nu potu de dorere spune cele ce s'au petrecutu.» Se aducu inainte acei pre cari i invetiase se dica cele ce elu voiá; sí ei spunu multimii totu acele ce Litavicu declarase : Cá toti calarii Eduiloru fusera macelati, fiendu cá se dicea cá ei avusera convorbiri cu Arvernii; cá ei insii se ascunsesera in multimea militariloru sí scapasera din medi-loculu uciderei. Eduii toti striga si roga pre Litavicu a ingrijí de ei. «Casí-cumu, in adeveru, dise elu, ar fí de deliberatu sí n'ar fí de nevoia pentru noi a merge la Gergovi'a sí a ne uní cu Arvernii! Au dora ne indoimu cá Romanii, dupa ce au comisú acesta fapta nelegiuita, nu alerga acumu spre noi pentru a ne macelá? De aceea, deca mai este ceva anima in noi, se resbunâmu mortea acelu cari au peritu in modulu celu mai nedemnu, sí se ucidemu pre acesti lotri.» Elu areta pre cetatiani romani, cari, incrediuti in acestu presiediu, eráu impreuna¹; li rapesce in data mare cantitate de grâu sí de bucate, sí pre ei insii i ucide, torturandui cu crudíme; tramete nunti prin tota cetatea Eduiloru; i atítia prin aceasi mentiune despre uciderea calariloru sí a capiloru loru; i indemna cá ei in acelasi modu, cumu insusi facuse, se sí resbune batjocurile loru.

XXXIX. Eporedirige Eduulu, teneru din una familia forte stralucita si cu forte mare potere in patria, sí un'a cu elu Virdumaru, de aceasi etate sí consideratiune, inse din una familia neecuale, pre care Cesare, avendulu recomandatu sí de Divitiacu, din loculu lui celu umilitu lu ridicase la cea mai inalta demnitate, venisera in numerulu calariloru anume chiamati de elu. Intre ei erá lupta despre antâiatate sí in neintielegerea dintre cei doui deregutori luptasera cu tote poterile, unulu pentru Convictolitane, celalaltu pentru Cotu. Dintre ei Eporedirige, aflandu planulu lui Litavicu, cam pre la mediulu noptei reporta lui Ce-

sare lucrulu sî lu roga : «Se nu suferă cî tier'a prin relele puneri la cale ale unoru teneri se se desface de amicitia poporului romanu, cea ce elu prevede cî va fi, deca se voru unî cu neamicii atîte mie de omeni, pentru a carora salute n'aru potî nece cei de aproape ai loru a fi nepesatori, nece cetatea se o privesca cî pucinu importante.»

XL. Cupresu de mare nelinisce la audiulu acestei sciri, Cesare, fiinducî totu de una favoresce cu deosebire cetatea Eduiloru, fora a stî nece cumu a cugetare, scote din tabera patru legiuni usiore sî tota calarimea; nece fî tempu in atare impregiurare a angustî taber'a¹, fiinducî întreprinderea se vedea atarnandu dela celeritate. Pre C. Fabiu legatulu cu doue legiuni lu lasa de presiediu la tabera. Pre fratii lui Litavicu elu demandase a i prenda, sî afla cî pucinu mai inainte ei fugisera la neamici. Imbarbatandu pre militari cî se nu se inspaime de fatig'a drumului in una impregiurare cu anevioia, sî toti ardiendu de aceasi dorenti'a, elu merge douedieci sî cinci mie de pasi sî diarindu ostile Eduiloru, rapîde calarimea, li intardîa sî li impedecea mersulu, sî interdîce la toti ai sei cî se nu ucida pre cineva. Lui Eporedirige sî lui Virdumaru, pre cari Eduii i credeau ucisi, li demanda a stî intre calari sî a chiamî pre ai loru. Cunoscundui pre ei sî vedindu insielatiunea lui Litavicu, Eduii incepu a intende mînele, a dî o intielegere prin semne de supunerea lor, sî aruncandu armele a se rogî ca se nu fia omoriti. Litavicu cu clientii sei, carora dupa morii Galiloru nu este iertatu chiaru la cea mai de pre urma sorte a parasî pre patronii loru, fuge la Gergovi'a.

XLI. Cesare tramese nunti la cetatea Eduiloru cî se i inscintieze cî prin benefacerea sa fusera conservati omenii loru, pre cari, dupa dreptulu belului, i-ar fî potutu ucide; sî dupa ce dede ostei trei ore de repausu noptea, se ridicî cu taber'a spre Gergovi'a. Cam pre la diumetate de cale nesce calari tramesi de Fabiu i spunu «In cîtu de mare periculu se aflasera ai sei; i areta cî taber'a fuse atacata de forte mari osti, sî cumu necontenitu neamicii cu poterile intregi urmau in loculu celoru osteniti, sî cu neintrerupta punere osteniau pre ai nostri, cari din caus'a marimei taberei trebuiau neincetatu a stî totu aceiasi la valu; de multîmea sagetelor sî de totu genulu de arme multi fusera raniti. Spre a sustienî acestu atacu, de mare utilitate fusera tormentele. Fabiu dupa retragerea neamiciloru lasandu doue porti, astupa pre celelalte, adauge pluteure la valu sî pre adou'a dî se prepara pentru unu casu asemenea acestuia.» Cunoscundu aceste lucrure, Cesare, cu cea mai mare punere din partea militariloru, ajunge in tabera inainte de resaritulu soarelui.

XLII. In tempu ce aceste se petrecu la Gergovi'a, Eduii primindu pre antîii nunti dela Litavicu, nu si lasa nece unu momentu spre a luî cunoscentia. Impinge pre unii cupiditatea, pre altii mîni'a sî usiorenti'a mentei, care mai cu sema este innascuta in acesta sementia de omeni, cî una simpla audire o au cî lucru adeveritu. Ei rapescu bunu-

rile cetatieniloru romani, facu ucideri in ei, i tragu in servitute. Convictolitane ajuta actiunea pornita si pre plebe o impinge la furia, cá, comitiendu crimele, se li fia rosine a se intorce la drept'a judecata. Pre M. Aristiu, tribunu alu militariloru, care si facea drumulu la legiunea sa, dandui incredentiare, lu facu se se duca din opidulu Cabilone; constringu pre acei cari stá acolé pentru negociu de a face asemenea. Pre acestia atacandui necontentitu pre drumu, i despoia de tote sarcinile loru; pre cei cari resistu, di si nopte i incungiura. Dupa ce multi suntu ucisi si din una parte si din alta, ei atitia pre una mai mare multime la arme.

XLIII. Intre aceste aducunduli-se scire cá toti militarii loru suntu in puterea lui Cesare, ei alerga la Aristiu; areta cá nemicu nu se facuse cu cosemimentulu generale; decidu una cercetare despre bunurile rapite, confisca bunurile lui Litavicu si ale fratiloru sei, si tramet legati la Cesare pentru a se desculpa. Aceste ei le facu in scopu de a recapeta pre ostenii loru; inse petati de crime, amagiti de castigulu bunureloru rapite, fienduca acestu lucru privea pre multi, si infricosiati de temerea de pedepsa, incepu a face in secretu planure de belu, si prin legatiuni intetiescu pre celelalte cetati. Cesare de si intielegea acestea, totusi, cátu pote mai blandu, vorbesce cotra legati: «Elu pentru nescienti'a si usioretatea poporului de diosu nu judeca nemicu reu despre cetate, si nece i micsiureza bun'a sa voentia cotra E-dui.» Asteptanduse la mai mare miscare a Galiei, cá nu cumva se fia incungiuratu de tote cetatile, elu si facea planulu cum ar pute a se retrage dela Gergovi'a si a concentra din nou tota ostea¹, fora ca purcederea sa, urmata din temerea de una rebeliune, se para asemenea cu una fuga.

XLIV. Cugetandu aceste, i se paru cá i se presenta ocasiunea de a obtiené unu succesu. Cáce venindu in taber'a cea mica spre a observá lucrarile, vediu desiarta de omeni inaltimea care se tiea de cotra neamici si care in dilele trecute din caus'a multimei loru abia potea fi privita. Cuprensu de mirare, intreba despre cauza pre fugari, de cari in tota diu'a mare numeru venia la elu. Toti adeverescu acea ce acumu insusi Cesare cunoscuse din limbi: cá culmea acestui munte era mai numai siesu, inse acoperita de paduri si angusta acolo unde era apropiarea pre de ceeaalta parte a cetatei; cá neamicii se temeau multu pentru acelu locu si nece cá semtiau acumu almentre decatu cá, dupa ce unu colnicu fuse ocupatu de Romani, deca voru perde si pre celalaltu, se vedeau a fi mai cá si cercuvalati si inchisi de tota esirea si mergerea dupa nutretiu; cá spre a intari acestu locu, toti fusera chiamati de Vercingetorige.

XLV. Cunoscundu acestu lucru, Cesare tramete intr'acolo la mediulu noptei mai multe turme de calari; li comanda cá se cutreiere tote locurile in modu pucinu mai tumultuosu. In faptulu dilei elu comanda a scote din tabera unu mare numeru de cai de sarcina¹ si de catiri, a

luá de pre ei sielele², sî catirarii cu coifure, cu aparenti'a sî asemena-rea de calari, a merge imprăgiurulu coloneloru. Pre lenga ei adauge pucini calari, cari pentru amăgirea neamicului se se latiesca mai de parte. Demanda că toti prin una lunga cotitura se merga la aceleasi parti. Aceste se vedeau din opidu in departare, cumu dela Gergovi'a erá vedere in tabera; inse intr'unu spatiu atât de intensu, nu se potea cunosce ce anume erá. Una legiune o tramete spre aceasi înălțime sî inaintandu pucinu, stă in unu locu mai in vale sî o ascunde in paduri. Prepusulu Galiloru se adauge sî tote cetele loru suntu duse acolô la intariture. Cesare vediendu taber'a neamiciloru desierta, dupa ce acopere semnele la ai sei sî ascunde flamurele militari, duce din taber'a mare in cea mica pre militari totu rari, că se nu se bage de sema din cetate, sî legatiloru pre cari i pusese in fruntea fiacareia legiuni li areta ce voiá se faca; intre cele atâtău li recomanda se tiena pre militari, că nu cumva, in aprenderea loru de a se bate, seau in speranti'a de preda, se inainteze prea departe; li spune ce reu are locul nefavorabil; că acest'a se pote evitá numai prin celeritate, că sucesulu erá dependendu dela una ocasiune, nu dela una lupta. Dupa ce li puse in vedere aceste lucrure, elu dă semnul sî despre partea drepta, pre unu altu suisu, totu in acelasi tempu, tramete pre Edui.

XLVI. Murulu cetatei dela siesu sî inceputulu suirei in linia drepta, deca nu se află la medilocu nece unu incungiuru, erá departe de una mia doue sute de pasi. Ori câtu se face in acestu incungiuru spre a micșurá inclinarea, acést'a adaugea distantia mersului. Cam dela medi-loculu înălțime, Galii construisera de-a-lungulu, precumu permitea natur'a muntelui, unu muru de siese petiore sî din petre mari, care se intardie rapedirea nostra, sî totu spatiulu dela vale lasandulu desiertu, partea superioare a înălțimei pona la murulu opidului o implusera cu taberele loru forte indese. Militarii, dandulise semnul, rāpede ajungu la intariture¹ sî trecundu preste ele, cuprendu trei tabere². Si atât'a fū rapediunea in luarea taberiloru, că Teutomatu, regele Nitiobrigiloru, pre neasteptate apucatu in cortu, cumu se repausá la amedi, cu partea superioare a corpului nuda sî cu calulu ranitu, abiá se smulse din mănele militariloru, cari amblă dupa preda.

XLVII. Capetandu acea ce sî propusese in mente, Cesare comanda a cantá de retragere, sî steagurile legiunei a diecea de care erá inoscitu stetera. Inse ostentii celoralte legiuni ne audindu sunetulu tubei, fienducă la medi-locu se află una vale indestulu de mare, cu tote că erāu retienuti de tribunii militari sî de legati, precumu se recomandase de cotra Cesare, inse animati de speranti'a unei rāpide victoria, sî de fug'a neamiciloru, sî de luptele cu sucesu din temporele trecute, nemicu nu credeau lorusi atât de greu, că se nu pota triumfá prin virtutea loru, sî nu incefara a urmarí pre neamicu mai înainte de ce se apropiara de murulu sî de portile cetatei. Atunci inse din tote partile urbei danduse unu strigatu, acei cari erāu mai in departare, inspai-

mentati de acestu tumultu neasteptatu, fiendu că credeau că neamiculu intrase pre porti, se rapedira afora din cetate. Mamele de familia aruncau de pre muru vestimente și bani, și ridicandu-se pona la peptu, cu mânele intense rogau pre Romani că se le crutie și se nu faca că la Avaricu, că nu crutiasera nece chiaru pre femei și pre copii. Unele tinue de mâni, lasanduse de pre muru, se dá militariloru. L. Fabiu, centurione din legiunea a opt'a, care se sciá că in acea di disese intre ai sei că elu erá atítiatu de premiele dela Avaricu și, că nu va lasá că unu altulu careva se se suia pre muru inainte de elu, găsindu trei manipulari ai sei și de ei ridicatu, se suia pre muru; pre densii, elu inca apucandui pre câte unulu, i ridica pre muru.

XLVIII. Intre aceste acei cari, precumu deasupra aretaramu, se du-sesera la cealalta parte a cetatei pentru intarirea ei, audíndu antáiulu strigatu și dupa acea inca intetíti prin dese sciri că cetatea erá ocupata de Romani, tramesera inainte calarimea și ei cu mare alergare apucara intr'acole. Care cumu veniá antáiul din ei stá sub muru și adaugea numerulu luptatoriloru lor. Candu se adunasera mare multime din ei, mamele de familia, cari pucinu mai inainte intendeau de pre muru mânele la Romani, incepura a rogá pre ai lor, și dupo datin'a galica a si aretá perulu despletitu si a li aduce in vederea lor pre copii. Nu erá pentru Romani, nece dupa locu, nece dupa numeru, lupta drepta; totu una data și de alergare și de durat'a luptei osteniti, nu usioru se tieneau contra neamiciloru recenti și intregi.

XLIX. Cesare cumu vedea că se luptau in unu locu nefavorabile și că ostile neamiciloru se adaugeau, temenduse pentru ai sei, tramese la T. Sestiu legatulu, pre care lu lasase de presiediu la taber'a mica, că se scota indata din tabera coortile și se le asiedie in partea de diosu a colinei, despre laturea drepta a neamiciloru; că, deca ar vedé pe ai nostri alungati din loculu lor, se inspaimente pre neamici, că mai pucinu liberu ei se i urmaresca. Insusi inaintandu cu legiunea pucinu din loculu unde stetese, asteptá esítulu luptei.

L. In tempu ce se luptau inversiunatu de aproape, și neamicii se incredeau in locu și in numeru, éra ai nostri in barbatía, de una data se vediura, despre laturea nostra deschisa, Eduii, pre cari Cesare i tramesese despre partea drepta, pre unu altu suisu, spre a impartí poterile neamiciloru. Ei, cu asemenarea armelor lor, forte tare inspaimentara pre ai nostri¹; și desí se vedeau cu braciulu dreptu nudu, cea ce erá datin'a a fí semnu de pace, totusi chiaru acest'a militarii lu credeau facutu de neamici spre a i insielá. In acelasi tempu L. Fabiu centurionele și acei cari un'a cu elu se suisera pre muru, fiendu incungiurati și macelati, suntu aruncati de pre muru. M. Petreiu, centurione din aceeași legiune, cumu cercase a strică portile, fiendu strimtoratu de multime și desperandu pentru sene, dupa ce acumu primise multe rane, vorbesce manipulariloru sei, cari lu urmasera: «Fiendu că, dice elu, eu nu potu scapá un'a cu voi, celu pucinu voi ingrijí de salutea vostra,

că cei pre cari eu, impinsu de setea de gloria, v'am adusu in pericolu. Voi, danduvise indemanarea, ingrigiti de voi.» In acelasi tempu elu se sî arunca in mediloculu neamiciloru sî uciendu pre doi, indeparteaza pucinu pre ceialalti dela porta. Ai sei incercanduse a lu ajută : «In desiertu, dise elu, ve siliti a veni in ajutoriulu vietiei mele, candu acumu sangele sî poterile me parasescu; de acea mergeti de aci, pona candu inca este cu potentia, sî retragetive la legiune». Pucinu in urma elu cadiu luptanduse, sî astfeliu fû de scapare la ai sei.

LI. Ai nostri cumu de pretotendene erau strimtorati, dupa ce perdura patrudieci sî siese de centurioni, fura aruncati din loculu loru; ci legiunea a diecea, care se asiediasc pentru ajutoriu (că reserva) in unu locu pucinu mai favorabile, intardia pre Gali, cari urmariau pre ai nostri, tare strimtorindui. Pre ea inca o sustienura coortile legiunei a treispredecea, cari, duse din taber'a mica cu T. Sestiu legatulu, ocupasera unu locu mai de deasupra. Legiunile, indata ce atensera sie-sulu, stetera cu flamurele amenintiandu contra neamicului. Vercingetorige readuse pre ai sei dela polele colinei in intrulu fortificatiuniloru. In acesta di ni se perdura ceva mai pucinu de siepte sute militari.

LII. In urmatori'a di, Cesare adunandu ostea, imputa militariloru pentru neprudenti'a si ardorea loru cea orba : «Fiendu că ei insii judecasera in ce parte se pareo că trebuia a inainta sî ce trebuia a face sî nece stetesera dupa ce se dedese semnulu de a se retrage, nece potusera fi retienuti de cotra tribunii militari sî de cotra legati, candu elu spusese ce potea unu locu nefavorabile; ce judecase elu insusi la Avaricu, candu, preniendu pre neamicii fora comandante sî fora calarime, se lasase de una victoria certa, pentru că nece chiaru una mica perdere se nu i se intemple in lupta din caus'a nefavorei locului. Pre catu ellu admiră marimea loru de anima, că cei pre cari nece fortificatiunile taberelor, nece inaltimea muntelui, nece murulu cetatei nu potuse a i intardia, pre atatu li impută pentru licenti'a sî aroganti'a loru, că ei credea a judecă mai bene decâtu generariulu despre victoria sî esitulu intrependeriloru; intr'unu militariu modesti'a si cumpetarea elu nu le doria mai pucinu de catu barbatii a si marimea de anima.»

LIII. Dupa ce tienu acestu discursu si la urma imbarbată pre osteni că se nu se nelenescsc in anim'a loru pentru acesta perdere, nece se atribuesca vertutei neamiciloru acea ce adusesc nefavoreu locului, cugetandu totu la planulu seu de purcedere, pre care mai de inainte si-lu pusese in mente, scose legiunile din tabera si le asiedia in ordine de bataia, intr'unu locu favorabile. Cumu Vercingetorige, nu mai pucinu că si mai inainte, nu descendea la siesu, Cesare, dupa ce avu una mica lupta de calarime si acest'a cu sucesu, readuse ostea in tabera. Acest'a facund'o de asemenea in diu'a urmatoria si crediendu că, spre a mic-sioră desiert'a ingonfare a Galiloru si spre a intari animele militariloru sei, elu facuse indestulu, se ridică cu taber'a spre Edui. Nece a-

tunce chiaru nu lu umarira neamicii, sî a trei'a dî elu drese podulu la riulu Elavere sî trecù cu oatea.

LIV. Acolé intelnitu de cotra Eduii Virдумарu sî Eporedirige, afla cà Litavicu cu tota calarimea purcesese spre a ridicá pre Edui: erá de nevoia, i dîcu ei, cá insii se merge inainte spre a reintarí tier'a in datori'a ei. Desí din multe impregiurari Cesare avea acumu cá vederata perfidi'a Eduiloru, sî judecá cà cu purcederea acestora se va pripi rebeliunea; totusi nu crediù cà trebuia a i retiené, cá se nu se para cà elu li facea una injuria, seau, se dè orecare prepusu de temere. Pre candu ei eráu se se duca, elu li pune pre scurtu in vedere benefacerile sale cotra Edui: «Cene erau ei sî câtu de umiliti i primise in amicitia sa, alungati in cetati, despoiati de agrii loru, cu ostile perdute, cu tributulu impusu, cu ostatici luati cu sil'a sî cu forte mare batjocura; sî in ce fericire sî in ce marire i adusesese, cà ei nu numai cà ajunsesera érase la vechi'a loru stare, dera inca se vedea cà intrecusera demnitatea sî favorea loru din tote tempurile.» Danduli aceste recomandatiuni, i lasà se merge.

LV. Noviodunulu erá unu opidu alu Eduiloru, pusu pre ripele Ligerului, in unu locu favorabile. Acoló Cesare strinsese pre toti ostaticii Galiei, granele, tesaurulu si mare parte din sarcinele sale sî ale armatei; acoló tramesese mare numeru de cai, cumperati pentru acestu belu in Itali'a sî in Ispani'a. In acelu locu candu Eporedirige si Virдумарu ajunsera sî luara cunoscentia de starea tieriei, cà Litavicu fuse primitu de Edui la Bibracte, care este una cetate cu forte mare influentia intre Edui; cà Convictolitane magistratulu sî mare parte a senatului venisera la densulu; cà legati in numele tieriei fusera tramesi la Vercingetorige pentru a inchia pace sî amicitia: crediura cà nu trebuia a lasá se treca una ocaziune atâtu de favorabile. Asiá dera uciendu pre custodii Noviodunului sî pre acei cari se aflau acolo pentru negociu seau in caletoia, impartira intre sene banii sî caii, sî ingrigira cá ostaticii cetatiloru se fia dusi la magistratu in Bibracte; opidului, fienducá judecau a nu lu poté tiené, i dederu focu, cá se nu fia de orecare utilitate Romaniloru; grâulu pre care lu potura ridicá de una data, lu transportara cu naile, sî pre celu remasu lu dederu in riu sî in focu; incepura insii a aduná osti din partile vecine, a dispune presiedie sî custodie la malurele Ligerelui, si a se aretá cu calarimea in tote locurile, spre a aruncá temere, cu scopu, deca aru poté, se inchida pre Romani dela bucate sî aducundui in lipsa, se i alunge din tiera. La acesta sperantia multu i ajutá aceea cà Ligereli din scurgerea neui crescuse, in câtu se vedea cà necaiure prin vadu nu potea fi trecut.

LVI. Aceste lucrure aflandule, Cesare crediù cà trebuia a se grabí, cá, deca erá se cerce a face podure, se dé batai'a mai inainte de ce se se fi adunatu acolo mai mari osti. Càce cá se si scaimbe planulu sî se apuce drumulu inapoi in provincia, acést'a nemene nece chiaru atunce nu credea¹ cà erá nevoitu a o face, pre câtu pentru cà lu impedecea ro-

sinea și nedemnitatea acestei mesur, și muntele Ceven'a aflatoriu în cale și dificultatea drumurilor; pre atâtu mai cu sema fiindu că se temea forte multu pentru Labienu, care eră despartitu de densulu, și pentru legiunile pre cari le tramisese împreună cu elu. Asiá dera facundu di și nopte masure forte rapede, contra asteptarei totoror, elu ajunge la Ligere, și calarimea gasindu unu vadu, favorabile dupa necesitatea impregiurarei, că numai braciele și umerii potea fi afora din apa spre a sustiené armele, elu dispuse calarimea că se franga poterea apei, și cumu neamicii greu se turburaseră la prim'a nostra vedere, trecu ostea fora perdere; și gasindu în agri grâne și vite destule, implu ostea cu aceste provisiuni: și apucă drumulu la Senoni.

LVII. Pre candu aceste se petrecu la Cesare, Labienu lasandu la Agêdicu, că se fia de presiediu sarcineloru, adausulu de oste care de curundu venise din Itali'a, purcede cu patru legiuni la Luteti'a. Acest'a este cetatea Parisiloru, pusa în una insula a riului Secuana. Venirea lui cunoscuta fiindu neamiciloru, mari osti dela cetatile vecine se adunara. Comandulu supremu se dă lui Camulogene Aulerculu, care, desfi aproape repusu de betranetia, pentru singulari'a sa scientia în artea militaria fû chiamatu la acesta onore. Elu bagandu de sema că eră'una balta¹ neintrerupta, care dă în Secuan'a și care impededă forte multu tota acea parte, se asiediă acolo și se decise a opri trecerea la ai nostri.

LVIII. Labienu cerca mai antâiu a înaintă vinee, a implé balt'a cu crate și pamentu, și a și deschide drumulu. Dupa ce vede că acesta lucrare se facea prea cu greutate, ese în tacere din tabera, la a treia veghia, și totu pre acelasi drumu, pre care venise, ajunge la Melodunu. Acest'a este unu opidu alu Senôniloru, pusu în una insula a Secuanei, precumu pucinu mai înainte disemu că este Luteti'a. Apucandu că la cincidiecei nai, și unindule indata împreună, și punendu în ele militari, și de acestu faptu neasteptatu inspăimentati fiindu cetatienii, din cari mare parte fusera chiamati la belu, elu cuprende fora lupta cetatea. Prefacundu podulu, pre care în dîilele trecute neamicii lu stricasera, trece armat'a și, urmandu cursulu riului, apuca drumulu cotra Luteti'a. Neamicii cunoscundu lucrulu dela acei cari fugisera dela Melodunu, dă focu Lutetiei și demanda a strică podurile acestei cetate; ei se duc¹ dela balta și se asiadia pre malulu Secuanei, în dreptulu Lutetiei și în faci'a taberei lui Labienu.

LIX. Acumu se audîă că Cesare se retrăsese dela Gergovi'a; acumu se portau uete despre defectiunea Eduiloru și despre rebeliunea cu succesu a Galiei; și Galii în convorbirile loru afirmău că Cesare, închidiunduise drumulu și trecerea preste Ligere, constrinsu de lips'a de bucate, apucase drumulu în provincia. Belovacii apoi, cari mai de înainte erau nefideli în sene, aflandu despre defectiunea Eduiloru, începura a adună osti și pre facia a se pară de belu. Atunce Labienu, în atât'a scaimbare de lucrure, întielegea că trebuia a apucă unu consiliu cu totulu altulu decumu judecase mai înainte; și nece cugetă acumu că se

castige vre unu sucesu sî se artielesca cu lupt'a pre neamici, ci cá se readuca nevetemata armat'a la Agendicu. Căce de una parte lu amenintiau Belovacii, cetate care are în Gali'a unu forte mare renume de virtute; cealalta o tienea Camulogenu cu una armata parata sî asiediata în ordine; apoi unu riu forte mare separă legiunile, inchidiendule dela presiediulu sî sarcinele loru. În atâte dificultati venite pre neasteptate, elu vedea că ajutoriulu trebuia a lu cere dela virtutea animei sale.

LX. Asiá dera cotra sera convocandu consiliulu sî recomandandu la toti cá se esecute cu diligentia sî activitate cele ce li ar fi comandatu, naile pre cari le adusese dela Melodunu le dà câte un'a calariloru romani sî li demanda că dupa trecerea antăiei veghia se înainteze în tacere patru mie de pasi în diosulu riului sî se lu astepte acolo. Cinci coorti, pre cari le credea că erau cele mai pucinu tari spre a luptá, le lasa presiediu la tabera; celorlalte cinci ale aceleasi legiuni li comanda că la mediulu noptei cu tote sarcinele se purceda în susulu riului cu mare tumultu. Cauta inca luntre; pre aceste, menate cu mare sunetu de lopati, le tramete în aceasi parte. Insusi pucinu dupa aceea, esîndu în tacere din tabera, cu trei legiuni, apuca spre locul unde demandase cá se sté naile.

LXI. Candu veni acolo, esploratorii neamiciloru, cumu erau dispusi pre tota partea riului, neasteptanduse la ceva, fiendu că se escase de una data mare furtuna, suntu apucati de ai nostri; ostea sî calarimea indata suntu tramese din colo, trecundule calarii romani, carora Labienu incredentiase acesta sarcina. Mai într'unu tempu, despre diua, se anuntia neamiciloru că în taber'a Romaniloru este unu tumultu neindatinatu, că mare oste merge în susulu riului, că în aceasi parte se aude sunetu de lopati sî că pucinu mai în diosu se transporta militari cu naile. Aceste audîndule neamicii, fienducă credeau că legiunile treceau riulu prin trei locure sî că toti, forte turburati de defectiunea E-duiloru, se parau de fuga, impartîra sî ei ostile loru în trei parti; căce sî lasara unu presiediu în faci'a taberei romane, sî una mica mâna de oste fû tramesa spre Metîosedu, care atátu se înainteze, câtu ar fi mersu naile; éra celelalte osti le dusera în contra lui Labienu.

LXII. În faptulu dîlei sî toti ai nostri erau trecuti, sî armat'a neamica se vedea dispusa de bataia. Labienu animeza pre militari cá se tienea mente de vechi'a loru barbatia sî de atâte lupte fericite, sî se-si intipuesca că insusi Cesare, sub a caruia conducere ei invinsesera adese ori pre neamici, este presente; apoi dà semnulu de bataia. La antâi'a repedire, despre cornulu dreptu, unde stetese legiunea a sieptea, neamicii suntu respensi sî luati pre fuga; despre stang'a, pre care locu lu tienea legiunea a douesprediecea, de sî antăiele ronduri ale neamiciloru strapunsi de pilure cadiusera, totusi forte inversiunatu ceilalti resisteau sî nece dá prepusu de fuga vreunulu. Insusi ducele neamiciloru, Camulogenu, erá impreuna cu ai sei sî i animá pre ei. Ci, nea-

lesu inca fiindu acumu esítulu victoriei, cumu se dedese de scire tribuniloru legiunei a sieptea despre cele ce se petreceau la cornulu stangu, ei se aretara cu legiunea pre din deretulu neamiciloru si inaintara flămmurele asuprale. Nece chiara in acelu tempu careva din ei nu se retrase din locu, ci toti fura incungiurati si ucisi. Aceasi sorte o avu Camulogenu. Inse acei cari fusera lasati de presiediu in faci'a taberei lui Labienu, candu audisera că lupt'a incepuse, mersera in ajutoriu la ai loru si ocupara unu delu; ci nu potura sustiené ataculu militariloru nostri invingutori. Astfeliu amestecati cu fugarii loru, acei pre cari padurile si muntii nu i adapostira fura ucisi de calarime. Dupa ce termina acesta lupta, Labienu se intorce la Agendicu, unde fusera lasate sarcinele a tota armat'a; de acolo cu tote ostile vene la Cesare.

LXIII. Dupa ce defectiunea Eduiloru este cunoscuta, belulu se maresce. Legatiuni se trametu prin pregiuru in tote partile; ori câtu potu prin creditu, prin autoritate si bani, ei cauta a trage in partea loru pre celelalte cetati. Avendu in mâna ostaticii pre cari Cesare i depusese la densii, ei infricosiaza prin supliciuulu loru pre cetatile ce esita¹. Eduii ceru de la Vercingetorige se vena la ei si se se intielega asupra medieloru de a portá belulu. Cererea loru fiindu implenita, ei starue că se li se dè loru comandulu supremu; ci lucrulu ajungundu la neintielegere, una adunare a tota Gali'a este convocata la Bibracte. Acolo se aduna de pretotendene forte multi. Cestiunea se lasa a fi decisa prin sufragiele multimei : toti pona la unulu aproba generariu pre Vercingetorige. De la acesta adunare lipsira Remii, Lingonii si Trevirii : cei antâiu, fiindu că se tienea de amicitia cu Romanii; Trevirii, fiindu că se aflau prea departe si erau nelenesciti de Germani, cea ce fù caus'a pentru care ei nu luara parte in totu belulu si nu tramesera ajutoriu nece unora nece altora. Cu mare dorere suferu Eduii că cadiusera din comandu; se plangu de scaimbarea fortunei si li pare reu dupa bun'avoentia a lui Cesare cotra densii; totusi cumu belulu erá inceputu, ei nu cutedia a separá caus'a loru de a celorlalti. Teneri de cea mai mare sperantia, Eporediriges i Viridumaru nevrendu asculta de Vercingetorige.

LXIV. Elu demanda ostatici celorlalte cetati si pentru acést'a defige diu'a; totororu calariloru, in numeru de cincispredece mie, li comanda a se aduná indata la acelasi locu; cu pedestrima ce avuse mai inainte dice că va fi multiamitu; că nu si va cercá furtun'a, nece nu va luptá in bataia regulata; ci, fiindu că dispune de multa calarime, i va fi forte usioru de facutu, a oprí Romaniloru aprovisionarea de bucate si de nutretiu, numai că ei (Galii) cu taria de anima insii se nemicesca bucatele si se dè focu locuentieloru, prin care perdere de averi ei vedu că voru capetá pentru totu de una imperiulu si libertatea. Asiediuendu aceste lucrure, elu demanda Eduiloru si Segusianiloru, cari suntu vecini cu provinci'a, diece mie de pedestri, la cari adauge optu suse de calari. Preste acestia face mai mare pre fratele lui Eporedirige si i comanda a merge cu belu asupra Alobrogiloru. De alta parte pre

Gabali sî tienuturile cele mai apropiate ale Arverniloru le tramete asupra Elviloru; asemenea pre Ruteni sî pre Cadurci, spre a devastá tier'a Volciloru Arecomici. Nu mai pucinu inse prin secreti tramesi sî legatiuni solicita pre Alobrogi, ale carora menti elu sperá inca a nu se fí lenescitu de candu cu belulu precedente. Capiloru loru li promite bani, éra cetatei imperiulu a tota provinci'a.

LXV. Pentru tote aceste evenemente erau preparate presiedie de douedieci sî doue de coorti, cari, adunate chiaru din provincia de cotra L. Cesare legatulu, erau opuse neamicului la tote partíle. Elvii, de la sene luanduse la lupta cu vecinii loru, sunt batati, sî dupa ce C. Valeriu Donotauru, fiulu lui Caburu, capulu tieiei, sî mai multi altii fura ucisi, ei suntu alungati in opidele si intariturele loru. Alobrogii, dispunendu numeroase presiedie la Rodanu, apera cu mare ingrigire sî diligentia marginile loru. Cesare, fiendu cà intielegea cà neamicii erau superiori in calarime si cà inchise fiendui tote drumurile, nu se potea ajutá cu nece unu lucru din provincia sî din Itali'a, tramete dincolo de Renu, in Germani'a, la cetatile pre cari le supusese in anii trecuti, sî si procura dela ele calarime sî pedestri cu armatura usiora, cari erau deprensi a luptá intre calari. La venirea loru, fiendu cà ei se serviau de cai mai pucinu buni pentru belu, Cesare ià caii de la tribunii militari sî de la ceilalti comandanti, inca sî dela calarii romani¹ sî dela evocati, sî i distribue Germaniloru.

LXVI. Intre aceste, pre candu se petrecu atari lucrure, cetele neamiciloru de la Arverni sî calarii cari fusera demandati din tota Gali'a se stringu. Dupa ce se aduna mare numeru de osti, pre candu Cesare si facea drumulu la Secuani, pre la marginile tieiei Lingoniloru, cá se pota mai usioru duce ajutoriu provinciei, Vercingetorige se asiedia cu trei tabere camu la diece mie pasi de la Romani, si convocandu la consiliu pre prefectii calariloru : «A venitú tempulu victoriei, li areta elu; fugu in provincia Romanii sî din Gali'a se retragu : acést'a i este lui destulu pentru a obtiené libertatea in presente, éra pentru pacea sî repausulu in tempulu venitoriu pucinu servesce; càce Romanii, adunandu mai mari osti, se voru intorce sî nu voru face fine belului. De acea se i atace, cumu suntu impededati cu mersulu. Deca pedestrii aru dá ajutoriu la ai loru sî cu acést'a amu intardiá, nu si voru poté face drumulu; deca (ceea ce elu crede mai multu cà va fí) lasandu sarcinele, aru cautá de insasi salutea loru, voru fí despoiati sî de lucrurele necesarie sî de demnitatea loru. Càce despre calarii neamiciloru, cà nemene din ei nu ar cutediá a inaintá numai afora din rondu, nece chiaru ei insii nu trebue a se indouí. Pentru cá ai sei se faca ataculu cu mai mare anima, elu va avé dispuse tote cetele de inaintea taberiloru, sî va fí de terore neamiciloru.» Calarii striga toti cà trebue a se legá prin celu mai santu juramentu, se nu fia primitu in cas'a sa, se nu aiba intrare nece la copii, nece la parenti, nece la socia, acelu care de doue ori nu va fí trecutú prin ostea neamiciloru.

LXVII. Propunerea fiinduaprobată, totu supus la juramentu, și a două di calarimea distribuită în trei părți, două se așeză la amândouă laturile (nostre), era una, despre fruntea ostei, începe a i împedeca calea. Inscientiatu despre acestă, Cesare înca divide calarimea sa în trei părți și i comandă a merge contra neamicului. Se bată atunci ună în toate părțile; stă ostea; sarcinile sunt retrase între legiuni. Dea în ore care parte ai noștri se vedeau a fi în pericolu seau mai greu strimtorati, acolo Cesare comandă a duce steagurile și a întorce bataia, care măsura și pre neamici i întârzie a urmări, și pre ai noștri i reintăria prin speranța de ajutoriu. La urma Germanii despre latură dreaptă, cuprindendă culmea unei înalțimi, alungă pre neamici din loculu lor, urmărescu pre fugari pona la riu¹, unde se asediasă Vercingetorige cu ostile pedestre, și multi din eiucidu. Acestă vedindă ceilalti și temenduse că se nu fia incungiușati, o iau la fuga. În toate locurile urmeza macelulu. Trei Edui forte nobili preni fiindu sunt adusi la Cesare : Cotu, prefectulu calariloru, care avuse neintielegerea cu Convictolitane, cându cu comișile precedente; și Cavarilu, care după defecțiunea lui Litavicu fusă pusă preste ostile pedestre; și Eporedirige, sub conducerea caruia, înainte de venirea lui Cesare, Eduii portasera belu cu Secuanii.

LXVIII. După ce totă calarimea fû fugărită, Vercingetorige retrase cetele sale, precumu le și asediasă, de înaintea taberei, și îndată apucă drumulu la Alesia, care este una cetate a Mandubiloru, și demandă a scote răpede sarcinile din tabăra și a veni după elu. Cesare ducendă sarcinile sale pre unu delu apropiatu și lasandă două legiuni pentru presiediu, urmări pre neamici câtu i permise tempulu dăiei și ucidendă la trei mie din codă ostei lor, adouă di-si făcū tabăra lângă Alesia. Observandă situațiunea urbei și neamicii aflanduse înspăimantati, fiindu că fusera batuti cu calarimea lor, în care se încredeau mai multu, elu animă pre militari la lucru și se puse a cercuvală Alesia.

LXIX. Acestă cetate era pre vervulu unei coline într'unu locu forte înaltu, în câtu se vedea a nu poté fi luată de câtu prin impresurare. Polele acestei coline le scaldă de două părți două riure¹. De înaintea cetatei se întindea unu siesu cam de trei mie de pași în lungime, era de toate celelalte părți o încegeau colnice, cari erau la una distanță mediocră și cu aceeași înalțime. Sub muri, partea colinei care caută spre resăritu, o impluseră, în totu loculu, ostile Galiloru, și facuseră de înainte una fosată și unu muru² de siese petiore în înalțime. Cercuitulu fortificațiuniloru care se asediau de cotra Romani, ținea unspredece mie de pași. Tabăra era pusă în locuri favorabili și douăzeci și trei de castele făcute, în cari castele diuă stă dispuse posturi, ca nu cumva se se facă una erupțiune subită, era noptea erau ținute cu custodi și cu țări presiedie.

LXX. După ce se începuseră lucrările de cercuvalătiune, se face una luptă de calarime pre siesulu aflatoriu între colnice și care de asupra

aretaramu că se intindea trei mie de pasi in lungime. Cu cea mai mare inversiunare lupta sî unii sî altii. Ai nostri fiindu aproape se cada, Cesare li tramete in ajutoriu pre Germani sî asiedia legiunile de inaintea taberei, că nu cumva se se faca pre neasteptate una eruptiune de cotra pedestrima neamiciloru. In speranti'a ajutoriului legiuniloru, curagiulu la ai nostri se maresce; neamicii luati la fuga se impedece ei insii prin multimea loru, sî portile loru lasate fiindu prea anguste, ei se imbulsescu. Atunce Germanii sî mai inversiunatu i urmarescu pona la fortificatiuni. Se face mare ucidere; unii lasandusi caii cerca se treca fosat'a sî se sara preste muru. Cesare comanda că se pasiesca pucinu inainte legiunile, pre cari le asiediasc de inaintea valului. Galii cari erau in intrulu intaritureloru suntu nu mai pucinu greu turburati: crediendu că chiaru atunce venu asupra loru, ei striga la arme; unii inspaimentati irupu in cetate. Vercingetorige demanda a se inchide portile, că se nu remana taber'a fora aperatoru. Dupa ce pre multi ucidu sî multi cai apuca, Germanii se retragu.

LXXI. Vercingetorige, inainte de ce Romanii se fia terminatu cercevalatiunea, apuca planulu de a tramete noptea pre toti calarii sei. Candu purcedeau, elu li manda că fia-care se merga in tier'a sa sî pre toti acei cari dupa etate aru poté porta armele se i adune la belu. Elu li pune in vedere benefacerile sale pentru densii sî i conjura că ei se aiba grige de salutea sa sî se nu lu dè la supliciulu neamiciloru, pre densulu care prea bene a meritatu de libertatea comune; că deca ei voru fî negligenti, li areta elu, optdieci de mie de omeni alesi voru perî un'a cu densulu; că, dupa calcululu ce facuse, avea bucate strinsc pentru treidieci dîle; inse că voru potea tiené pucinu si mai indelungu, crutiandule cu economia. Dandu aceste instructiuni, la adou'a veghia elu tramete in tacere calarimea, pre unde lucrarile nostre erau intrerupte. Demanda că se se aduca la elu totu grâulu; pune pedeps'a de morte pentru acei ce nu s'aru fî supusu; vitele, de cari mare multime erâ strinsa de Mandubi, le imparte intre toti; grâulu incepe a lu mesurâ (dá) cu economia sî câte pucinu; tote cetele pre cari le asiediasc de inainte cetatei, le retrage in cetate. Cu aceste mesure elu se pare a asteptá ajutoriulu Galiei sî a conduce belulu.

LXXII. Aceste lucrure cunoscundule din fugari sî din prensi, Cesare asiedia urmatoriulu genu de fortificatiune. Sapà una fosata (larga) de douedieci petiore, cu laturele drepte, astfeliu că fundulu ei erâ totu atât de latu câtu erau departe marginile de asupra. Tote celelalte intariture le duse inapoi la patru sute pasi dela acea fosata¹; acést'a in vedere (fiendu că fuse nevoitu a cuprende impregiuru atât'a spatiu sî nu usioru totu opulu potea fî incinsu cu una cununa de militari), că nu pre neprevedute seau'noptea multimea neamiciloru se se arunce asupra intarituriloru, seau se dè diu'a cu armele intr'ai nostri ocupati cu lucrulu. Lasandu la medilocu acestu spatiu, elu facù doue fosate², largi de cincispredecie petiore sî cu aceasi aduncime, dintre cari pre acea

interiore, aflatoria în locure de sîesu și afundate, o implù cu apa data din riu. Dupa aceste fosate făcù unu aggere și unu valu de douespre-diece, petiore; la acest'a adause una lorica, pine și cerbi mari esîti înainte la impreunatur'a plutiureloru și a aggerului cari se întardiă sui-rea neamiciloru; și totu opulu lu impregiurà cu turnure, cari eráu de-parte între sene de optudiece de petiore.

LXXIII. Erá de necese în acelasi tempu și a aduná lemnulu, și a merge dupa bucate, și a face atâte fortificatiuni, ostile nostre fiendu astfeliu impucinate, cá cele ce se duceau departe de tabera; apoi une ori Galii cercáu lucrările nostre și se puneau a face cu cea mai mare ta-ria eruptiuni din cetate prin mai multe porti. De aceea Cesare crediù a adauge înca la aceste lucrari, cá cu mai micu numeru de militari se se pota aperi fortificatiunile. Asiá dera se taiara trunchi de arbori seau ramuri forte tari, și vervurele lor se curatîra de scortia și se ascu-tîra; apoi se sapau fose lunge adunce câte de cinci petiore. Acolo acei tumurugi batuti și legati despre partea din diosu, cá se nu pota fi smulsi. stá dela ramure afora din pamentu². Eráu cinci rondure le-gate între sene și impleticite, unde acei cari intrau se începau lesii în acesti tumurugi forte ascutiti. Pre acestia i numiau *cipi*. Înaintea acestora în rondure oblice, dispuse în cincunce, se sapau fose de trei petiore în aduncime, câte pucinu totu mai anguste spre fundu. Acole tumurugi rotundi de grosimea copsei, ascutiti și arsi la capetu. se în-figeau astfeliu ca se nu stê afora din pamentu mai multu de patru de-gite; totu una data spre a i întari și ai stabili, la fia care fosa se calcá tierina de unu petioru dela partea de diosu; cealalta parte a fosei, spre a ascunde curs'a, erá acoperita cu ramure și cu tufari. Erau facute optu rondure de acestu genu de cursa și departate între sene câte de trei petiore. Acésta ei o numiau *crinu*, dupa asemenarea cu florea. Înaintea acestora, butasi lungi de unu petioru, cu cangi de feru înfipite în ei, e-rau pusi de totu în pamentu, și, lasanduse între ei mici intervale, erau semenati în tote locurile; pre acestia i numiau *stimuli*.

LXXIV. Dupa ce fura terminate aceste lucrari, Cesare urmandu nesce directiuni pre unu pamentu câtu potu mai planu dupa natur'a locului, cuprendiendu impregiuru patruspre-diece mie de pasi, făcù fortificatiuni totu de acelasi genu, în sensu opusu celoralalte¹, contra neamiciloru de afora², pentru cá ei nece chiaru în mare multime se nu pota impre-surá presiediele nostre, de cumva cu ducerea loru s'ar întemplá acést'a. Cá ai sei se nu fia constrinsi a esî cu periclu din tabera, elu demanda cá toti se aiba nutretiu și bucate pentru treidiece de dile.

LXXV. În tempu ce se petrecu aceste la Alesi'a, Galii convocandu una adunare de principalii lor cetatieni, statueza ca trebue a nu chiamá pre toti acei cari aru poté portá armele, precumu regulase Vercinge-torige, dera că se se demande fiacareia cetati unu numeru defiptu, cá nu cumva în amestecatur'a unei atâte multimi, ei se nu pota nece a guverná nece a cunosce pre ai sei, nece a avé mediloce de aprovisiona-

rea cu bucate. Ei demanda Eduiloru și clientiloru lor, Segusiani, Ambivarti, Aulerci — Branovici, Branovi, mie treidiecei și cinci; unu numeru ecuale Arverniloru, la unu locu cu Eleuterii — Cadurci, Gabalii, Velaunii, cari suntu de ordinariu sub dependenti'a Arverniloru; Senoniloru, Secuaniloru, Biturigiloru, Santoniloru, Ruteniloru, Carnutiloru câte douespriedece mie; Belovaciloru diece; totu atâtê Lemoviciloru; câte optu mie, Pictoniloru, și Turoniloru, și Parisiloru, și Elviloru; Suesioniloru, Ambianiloru, Medionatriciloru, Petrocoriloru, Nerviloru, Moriniloru, Nitîobrigiloru, câte cinci mie; Aulerciloru—Cenomani totu atâtê; Atrebatiloru, patru mie; Belocasiloru, Lesoviloru, Aulerciloru—Eburoni, câte trei; Rauraciloru și Boiloru treidiecei mie; totororu cetatiloru ce atengu Oceanulu și cari dupa datin'a Galiloru se numescu Armorige, in numerulu carora suntu Curiosolitii, Redonii, Ambibarii, Caletii, Osismii, Lemovicii, Venetii, Unelii, siese. Din acestia Belovacii nu dederă numerulu lor, fiendu că dîceau că ei voru portă belulu cu Romanii in numele și dupa gustulu lor, și că nu voru ascultă de comandulu cuiva; totusi rogati de Comiu, pentru legatur'a de ospetia între elu cu ei, tramesera doue mie.

LXXVI. De concursulu fidele și utile alu acestui Comiu, precumu a-retaramu mai înainte, se servise Cesare anii trecuti in Britani'a, pentru cari merite elu facuse că cetatea lui se fia scutita de sarcine, i rededese drepturile și legile ei, și lui i dedese pre Morini. Atâtă inse fî consentimentulu intregi Galia pentru a recastigă libertatea și a recapetă vechi'a sa lauda de belu, că Galii nu erau miscati nece de benefaceri, neci de amentirea amicetiei, și toti, și cu anim'a și cu averile lor, se aplecau la acestu belu, adunandu optu mie de calari și aproape doue sute patru dieci de mie de pedestri. Acestoru osti se face cautare și numerare in tier'a Eduiloru; li se numescu capii; comandulu supremu se incredentiaza Atrebatelui Comiu, Eduiloru Viridumaru și Eporedirige, Arvernulu Vergasilaunu, veru lui Vercingetorige. Acestora li se dă omeni alesi din cetati, cu alu caroru consiliu se se conduca belulu. Toti animati și pleni de incredere purcedu la Alesi'a; și nece eră între toti careva, care se creda că s'ar poté sutiené celu pucinu vederea unei atâtê multimi, mai vertosu in unu atacu duplu, candu din cetate s'ar face eruptiune și in afora s'ar vedé atâtê osti de calarime și de pedestrime.

LXXVII. Inse acei ce erau impresurati la Alesi'a, dupa ce trecuse dinu'a in care asteptasera ajutorulu dela ai lor, dupa ce se consumase totu grâulu, nesciendu ce se petrecea la Edui, adunara consiliulu și consultau de esitulu sortei lor. Intre ei parerile esprese erau varii: parte opinau pentru supunere, parte pentru eruptiune, pona candu inca aveau in de ajunsu poteri. Acî nu mi se pare că trebe a trece cu tacearea cuventulu lui Critognatu, pentru singurari'a și uritios'a lui crudime. Acest'a, nascutu din una familia forte insemnata între Arverni, și avendu mare autoritate: «Nimicu, se esprese elu, voiin dîce despre pa-

rerea acelu cari cea mai rosinosa servitute o numescu cu numele de supunere; si eu cugetu că acesti omeni ar trebui nece se fia considerati că cetatieni, nece se fia admisi la consiliu. Eu am se discuțu cu acei cari sustienu erupțiunea, in acarora opiniune, dupa consențirea voastră a totoru, se vede conservanduse amentirea vechiei nostre verțuti. Este molitiune de anima, nu barbatia, a nu potē suferi cățuva tempu lips'a. Omeni cari se se ofera de buna voia la morte se gasescu mai usioru decātu acei cari se sufera cu patientia dorerea. Eu inca asi fī de acesta parere—cāce demnitatea pote atāta asuprami—deca nu asi vedē nece una perdere alt'a afora de a vietiei nostre; inse apucandu unu consiliu, se avemu in vedere tota Gali'a, pre care amu pus'o in miscare pentru ajutoriulu nostru. Candu optudieci mie de omeni¹ voru fī fostu macelati in unu locu, ce anima cugetati că voru avē cei de aproape ai nostri si consangeni, deca voru fī constrinsi a se bate mai pre cadaverile acelora? Nu i despoiati de ajutoriulu vostru, pre dēnsii cari au nesocotitu pericolulu loru pentru salutē voastră, si prin nebulni'a si temeritatea voastră, seau prin imbecilitatea de anima, nu ingennuchiati tota Gali'a si nu o lasati in perpetua servitute. Au dora, fiendu că n'au venitu la diu'a pusa ve indoiti de credenti'a si constanti'a loru? Ce dora? Romanii pentru placere—ore cugetati voi că lucra neconțenitu in fiacare di la aceste fortificatiuni ulteriori?² Deca prin tramesi de ai loru (Galiloru) nu poteti fī incredentiati, tota intrarea fiendu inchisa, fia-ve marturi aceia (Romanii), că se apropia venirea loru, de temerea careia inspaimentati, di si noptea ei stau in lucru. Care este dece parerea mea? A face aceea ce stramosii nostri fecera in belulu, nece cumu asemene, alu Cimbriloru si Teutoniloru. Constrinsi a se inchide in cetatile loru si redusii totu la asemenea lipsa, ei si tienura viet'i a cu corpurele acelu cari prin etatea loru se vedeau inutili pentru belu, si nu se dedere neamiciloru. De acestafapta deca nu amu avē esemplu, totusi eu asi judecă că ar fī forte frumosu a lu face pentru libertate si a lu lasā urmasiloru nostri. Cāce ce asemenea că acumu fū la acelu belu? Cimbrii, dupa ce devastara Gali'a si i causara mare calamitate, esira dela unu tempu din locurile nostre si apucara in alte tieri; drepturele, legile, agrii, libertatea ei ni le lasara; Romanii inse ce alt'a cauta, seau ce voescu, de cătu, că impinsi de invidia, se se asiedie in pamenturele si cetatile acelu pre cari din fama i au cunoscuti insemnati si potenti in belu, si se li impuna eterna servitute? Cāce ei nece nu au portatu canduva bele cu altu scopu. Deca cele ce se petrecu la natiunile departate nu le sciti, uitative la Gali'a vecina³, care redusa in provincia, dupa ce i s'au scaimbatu dreptulu si legile, supusa securiloru⁴, este apesata de perpetua servitute.»

LXXVIII. Dupa ce si disera parerile, decidu că acei cari din caus'a sanatatei seau a etatei aru fī inutili pentru belu se esa din cetate, si că se se incerce tote mai inainte de ce aru veni la opiniunea lui Critognatu; totusi că mai bene se urmeze acelu consiliu, deca impregiu-

rarea i ar constringe sî ajutoriulu ar intardiá, de câtu se consentia la inchinare seau la conditiuni de pace. Mandubii, cari i primisera in cetate, suntu constrinsi a esî cu copiii sî femeile lorú. Ei cumu se apropiasera de intariturele Romaniloru, plangundu cereau cu tote rogatiunile cá se fia primiti in servitute sî se-i ajute cu mancare. Inse Cesare, dispunendu custodi la valu, opriea de ai primí.

LXXIX. Intre aceste Comiu sî ceilalti capi, carora se incredentiase comandulu supremu, ajungu cu tote cetele aproape de Alesi'a sî ocupandu unu delu esteriore, se asiedia nu mai departe de una mie de pasi de la intariturile nostre. In diu'a urmatoria, scotiendu din tabera calarimea, implu totu siesulu, care aretaremú cá se intendea trei mie de pasi in lungime; éra cetele pedestre le asiedia pucinu dela acelu locu, ascunse in locurile mai de asupra. Erá din cetatea Alesi'a vedere la campu. Cei din la-intru alerga, vediendu aceste ajutoriure, se grataleza intre ei sî anitele totororu se atitia la bucuria. Asiá dera scotiendu ostile, le asiedia inaintea cetatei, acoperu cu crate fosat'a cea mai apropiata sî o implu cu pamentu, sî se prepara pentru eruptiune sî pentru tote casurele.

LXXX. Cesare dispunendu tota armat'a de amendoue partile intarituriloru, cá, deca ar vení nevoi'a, fia-care se tiena sî se cunosca loculú seu, comanda se scota calarimea din tabera sî se incepa lupt'a. Erá vedere din tote taberele, cari tieneau din tote partile culmea inaltímei, sî anitele atîntate ale totororu militariloru asteptau esítulu bataiei. Galii pusesera reschirati intre calarii lorú sagetari sî militari de armatura usiora, cari se dè ajutoriu la ai lorú, candu aru cedé, sî se sustiena ataculu calariloru nostri. Mai multi de ai nostri, raniti pre nevediuete de cotra aceia, se retrageau din lupta. Cumu Galii credeau cá ai lorú erau superiori in bataia sî vedeau cá ai nostri erau strimtorati de multíme, ei din tote partile, sî acei cari erau impregiurati de fortificatiunile nostre, sî acei cari venisera in ajutoriu, cu strigate sî urlete intariau anitele la ai lorú. Fienducá lupt'a se petrecea in vederea totororu sî nece unu faptu de barbatia seau de rosíne nu se potea ascunde, setea de lauda sî temerea de infamia atitia sî pre unii sî pre altii la vertute. Se bateau dela amedi sî acumu erá aproape de apusulu sorelui, sî victori'a inca nealesa, candu Germanii, stringundusi turmele lorú in una singura parte, se aruncara asupra neamiciloru sî i respinsera; acestia fiendu luati la fuga, sagetarii lorú fura incungiurati sî ucisi. Asemene din celelalte parti neamicii cedendu, ai nostri pona la tabera i urmarira sî nu li dederá tempu de a se reculege; éra acei cari esísera din Alesi'a, tristi sî aproape desperandu de victoria, se retrasera in cetate.

LXXXI. Una di trecundu la medi-locu in acestu tempu Galii facundu mare numeru de crate, de scari sî de cangi, la mediulu noptei esu in tacere din tabera sî se apropia de intariturile dela campu¹. Dandu de una data una strigare, prin care semnu cei ce erau impreso-

rati în cetate se pota cunoște venirea lor, ei arunca cratele, restorna cu fundele, cu săgetile și cu petrele pre ai noștri de pre val și escuta celealte mesuri privitorie la unu asaltu. În același tempu auzind strigatul din afora, Vercingetorige dă cu tub'a semnul la ai sei și i scote din cetate. Ai noștri, după cumu în dăile trecute fă-caruia se defipse loculu seu, vennu la întariture, cu fundele, cu librile, cu cîepusiele, pre cari le dispusesera la întariture, și cu gliandile înspaimenta pre Gali. Întunereculu împedecandu vederea, multi sunt raniti din amendoune partile; multe săgeti se arunca cu tormentele. Ci M. Antoniu și C. Triboniu legati, carora li cadiuse aceste parti pentru a le apără, în ce parte întielegeau că ai noștri erau strimtorati, acolo li-tramea ajutoriure, scose din castelele mai departate.

LXXXII. Cătu tempu Gali stetera mai departe dela întarituri, mai multu sucesu avura cu multîmea misililoru aruncate; după ce înse venira mai aproape, seau se începau însii în stimuli, neasteptanduse la acést'a, seau cadiendu în fose se strapungeau, seau periau strapunsi de pilurele aruncate de pre val și din turnure. După ce din tote partile multe rane primira, și întariturele nu le potura sparge necaiuri, candu eră aproape de diua, temenduse că nu cumva despre laturea deschisa se fă incungiurati prin una eruptiune din partea de susu a taberei, se retraseră la ai lor. Înse cei din la-intru, în tempu ce duc afora lucrurile care fuseră preparate de Vercingetorige pentru eruptiune, și implu antăiele fosate, întardiandu mai în de lungu în esecutarea acestoru lucrari, afla, mai înainte de ce se se apropia de întariturele noastre, că ai lor se retrasesera. Astfelu cu lucrulu nealesu ei se întorseră în cetate.

LXXXIII. De doue ori cu mare perdere respinsi Gali, delibereza ce se făca. Ei consulta pre acei ce conosceau locurile și afla dela densii situatiunea taberei în partea de pre înaltîme și întariturele ei. Despre medianopte eră una colina, pre care, din caus'a marimei cercuitulu ei, ai noștri nu potuseră a o cuprende cu fortificatiunile lor, și de nevoia facuseră taber'a în unu locu cam nefavorabil și lenu înclinatu. C. Antisti Reginu și C. Caniniu Rebilu, legati, tieneau cu doue legiuni a-cesta positiune. Capii neamiciloru, după ce recunoscera locurile prin exploratori, alegu din tota ostea siesedeci mie de militari din ai cetatiloru cari aveau celu mai mare renume de virtute; decidu deci în secretu ce gasescu cu cale se făca și în ce modu, și defigu tempulu ataculu candu se va paré că este amedî. Preste aceste osti punu pre Vergasilaunu Arvernulu, unulu din cei patru capi și de aproape alu lui Vercingetorige. Elu esîndu din tabera la antăi'a veghia și despre diua terminandusi aproape drumulu, se ascunse după munte și comandă militariloru se se repauseze de fatig'a de nopte. Candu acumu i se parû că eră aproape de amedî, apucă spre acea tabera pre care mai de asupra o aretaramu. În același tempu calarimea neamica începû a

se apropiá de fortificatiunile de la campu, éra celelalte osti a se aretá inaintea taberei lor.

LXXXIV. Vercingetorige, vedindu din cetatiui'a Alesiei pre ai sei, ese din cetate; elu duce cu sene din tabera perticele lungi, musculii, cosele si celelalte lucrure pre cari le parase pentru eruptiune. Se lupta in acelasi tempu in tote locurile cu inversiunare si tote le cerca. Unde li se pare partea cea mai pucinu tare, acolo alerga. Ostile Romanilor cu atâte fortificatiuni sunt impartite si nu usioru resistu in mai multe locure. Multu contribue spre a inspaimentá pre ai nostri strigatulu ce se dá la spatele lor candu ei lupta, fiendu cá vedu cá indepartarea pericolului lor depende de la virtutea altora; cáce de ordinariu tote câte lipsescu din vedere turbura mai tare mentile omenilor.

LXXXV. Cesare standu la unu locu favorabile cunosce ce se petrece in orice parte si tramete ajutoriu la acei din ai sei cari sunt obositi. Si unora si altora li stá in cugetu cá acest'a este singurul tempu, candu se cuvene a se luptá din tote poterile. Galii, de nu voru sparge fortificatiunile, despara de tota salutea; Romanii, de castiga victori'a, astepta finele totoror fatigelor. Mai cu sema pericolulu este la fortificatiunile de pre colina, unde aretaramu cá fuse tramesu Vergasilaunu. Culmea ei forte pucinu intensa are mare importantia dupa inclinatiunea ei. Unii arunca misili, altii facundu testudinea, se suie. Celoru obositi li venu in locu pre rondu altii cu poterile intregi. Pamentulu aruncatu de toti la intariture si dá indemanarea la suitu, si acopere cursele pre care Romanii le ascusesera in pamentu¹; si acumu ai nostri nu mai au indestule nece arme nece poderi.

LXXXVI. Luandu cunoscentia de aceste lucrure, Cesare tramete pre Labienu cu siese coorti in ajutoriu celor amenintiati; i demanda cá deca nu s'ar poté tiené, se scota coortile si se faca eruptiune; acést'a inse se nu o faca de câtu numai la nevoia. Insusi merge la ceilalti; i indemna se nu i repuna fatig'a, li areta cá fructulu totoror luptelor precedenti depende de la acesta di si de la acesta ora. Cei din la-intru desperandu de a strabate in locurile de la campu, din caus'a marimei fortificatiunilor¹, cerca cu suirea pre la locurile drepte (rupte). Ei aducu acolo cele ce parasera, alunga din turnure cu multimea misililoru pre acei ce le apera, implu fosatele cu pamentu si crate, si deschidu drumu si cu cosele taia valulu si loric'a.

LXXXVII. Cesare tramete antâiu pre Brutu tenerulu cu siese coorti, dupa acea cu alte siette pre C. Fabiu legatulu; la urma, candu se luptau cu mai mare aprendere, insusi li aduce in ajutoriu osti cu poterile intregi. Restabilindu lupt'a si respingundu pre neamici, apuca spre loculu unde tramesese pre Labienu, scote patru coorti din castelulu celu mai apropiatu si comanda cá parte de calari se se duca dupa elu, éra parte se merge impregiurulu fortificatiuniloru pre din afora si se atace de la spate pre neamici. Labienu, dupa ce nece aggerii, nece fosatele nu poteau sustiené puterea neamiciloru, aduna patrudieci fora un'a de

coorti, pre cari, scose din presiediele apropiate, i le oferì sortea, și prin tramesi inscientidia pre Cesare, ce crede elu că este de facutu. Cesare se grabesce că se fia facia la lupta.

LXXXVIII. Venirea lui Cesare cunoscundu-o de pre colorea vestimentului seu distensu¹, pre care elu avea datin'a de lu portá in lupte, și vediendu turmele de calari și coortile carora comandase de veniau dupa elu, căce din locurile de susu erau vediute aceste miscari pre locurile plecate și din vale, neamicii incepu lupt'a. La strigatulu ce se dà de ambele parti respunde unu altu strigatu de la valu și din tote fortificatiunile. Ai nostri aruncandu pilurile, sustienu lupt'a cu sabiele. De una data pre din deretu se vede calarimea nostra; alte coorti se apropia; neamicii intorcu spatele; calarii atienu calea fugariloru; se face mare macelu. Seduliu, generariulu și capulu Lemoviciloru, este ucisu; Vergasilaunu Arvernulu este prensu viu in fug'a sa; sieptedeci și patru de steagure sunt aduse la Cesare. Pucini din atâtă numeru se retragu in tabera nevetemati. Impresuratii vediendu din cetate macelulu și fug'a fratiloru lor, și desperandu de salute, retragu ostile dela fortificatiuni. Audindu de acesta invingere, Galii din tabera apuca indata fug'a. Deca ostenii nostri n'aru fi fostu obositi prin multele lor miscari și prin trud'a unei dile intregi, tote ostile neamiciloru aru fi fostu fi nemicite. Calarimea tramesa pre la mediulu noptei ajunge cod'a lor; unu mare numeru este prensu și ucisu. Ceilalti, scapati cu fug'a, se duc in cetatile lor.

LXXXIX. In diu'a urmatoria, Vercingetorige convocandu adunarea, spune: «Că elu nu intreprensese acestu belu pentru necesitatile sale, ci pentru libertatea comune; și fiendu că trebue a cede fortunei, deca ei voiescu a satisface pre Romani seau prin morte sa, seau a lu dá viu, elu li se ofere și pentru un'a și pentru alt'a.» Se trametiu pentru această legati la Cesare. Elu li demanda că se i trada armele și se i aduca pre capii lor. Insusi stă la intariture de inaintea taberei; acolo sunt adusi capii. Vercingetorige este datu¹ și armele aruncate. Reservandu pre Edui și pre Arverni, in scopu, deca ar poté, că se recastige prin această pre cetatile lor, din ceilalti captivi elu distribue la tota armat'a câte unu capu de fiacare militariu, cu nume de preda.

LXXXX. Terminandu aceste intreprinderi, elu purcede la Edui și primesce supunerea tierei lor. Acolo legati tramesi din partea Arvernilor i promitu că vor face ce elu li ar demandá. Elu li demanda unu mare numeru de ostatici. Legiunile le tramite in iernatice. Apropo douedeci mie de prensi reda Eduiloru și Arverniloru. Lui T. Labienu, cu doue legiuni și cu calarimea, i comanda se plece la Senoni, și i dà de ajutoriu pre M. Semproniu Rutilu. Pre C. Fabiu și L. Minuciu Basilu, cu doue legiuni, i asedia la Remi, că acestia se nu sufera vre unu reu de la vecinii lor Belovaci. Tramete cu câte una legiune, pre C. Antistiu Reginu la Ambivariti, pre T. Sestiu la Biturigi, pre C. Caniniu Rebilu la Ruteni. Pre Q. Tului Cicerone și pre P. Suspiciu i asie-

dia la Cabilonea și Maticonea, în țier'a Eduiloru, pre Arare, pentru aprovizionarea de bucate. Elu însuși decide a iernă la Bibracte. Aceste succese cunoscute fiindu la Rom'a din epistolele lui Cesare, se decreta douăzeci zile de suplicațiuni.

CARTEA VIII¹

Anulu Romei 702—703, în. de J. C. 51—50.

Prefationea lui Irtiu Pans'a. — Noue miscari în Gali'a. — Espeditiunile contra Biturigiloru, Carnutiloru, Belovaciloru. — Invingerea lui Dumnacu, ducele Andiloru. — Belulu cu Cadurcii. — Impresurarea și supunerea Uselodumului. — Luptele cu Atrebatel Comicu. — Purcederea și mersulu triumfale alu lui Cesare în Gali'a cisalpina. Preliminariile belului civile.

PREFATIONEA LUI IRTIU

Constrinsu neconținutu de cuvintele tale, Balbe¹, fiindu că recusațiunea mea de tote zilele se pare a avé dreptu scusatiune nu dificultatea întreprinderii, ci lenea, eu am luat asuprami una sarcina forte grea. Am continuatu comentariile lui Cesare alu nostru despre evenimentele petrecute în Gali'a, continuare care nu este de comparatu cu scrierile sale anteriori și posteriori; totu una data am terminatu celu din urma comentariu alu seu neperfectu², dela evenimentele petrecute la Alesandri'a pana la finele, nu a desbinariloru civili — alu caroru termen u nu lu vedemu nece cumu — ci alu vietiei lui Cesare. Dee diei că acei ce le voru lege se pota scî cu căta nevoientia eu am întreprinsu a le scrie, că astfelu mai usioru se potu fi scutitu de imputarea de neprudencia și arogantia, că eu m'am pusu în medi-loculu operiloru lui Cesare! Căce este cunoscutu între toti că nece una scriere n'a fostu facuta cu atât'a punere de catra altii, care se nu fia întrecuta prin eleganti'a acestoru comentarie. Ele au fostu produse pentru că se nu lipsesca scrietoriloru cunoscenti'a atâtoru fapte; și atâtu suntu aprobate de judeciulu totororu, că pare a se fi rapitu, éra nu a se fi oferitu scrietoriloru facultatea de a scrie acele fapte. În preventi'a acést'a totusi admiratiunea nostra este mai mare decâtu a totororu altora: căce alti omeni cunosc cu câtu de bene și câtu de corectu elu le a compusu; noi scimu înca și câtu de usioru și câtu de râpede le a facutu. Eră apoi în Cesare, pre lenga celu mai mare talentu și eleganti'a de a scrie, și una cunoscentia forte adeverata pentru a esplecă scopurile sale. Mie nu mi s'a întemplat celu pucenu că se fia facia la belulu alesandrinu și africanu; cari bele, desi

ni suntu cunoscute in parte din convorbirile cu Cesare, totusi altmentre audimu faptele cari, prin noutatea impregiurariloru si prin admiratiunea loru, ne captiva, si altmentre acele pre cari voimu a le spune ca veridica marturia. Inse eu de certu, in tempu ce culegu tote motivele de scusatiune, cá se nu fiu comparatu cu Cesare, prin insasi acést'a me espunu la imputarea de arrogantia, cumu cá asi crede cá in mentea cuivá eu asi poté fi comparatu cu Cesare.

Fii sanetosu.

I. Cumu tota Gali'a erá deplenu invensa, Cesare, fiendu cá in ver'a trecuta nu intrerupsese nece unu momentu belulu, voiá cá militarii in lenescea iernaticeloru se se repauseze de atâte trude, candu i se anuntia cá in acelasi tempu mai multe cetati reinoiau planurele loru de belu, si faceau conjuratiuni. Despre acestu lucru se aducea unu motivu ce pareá adevveratu, cumu cá totoru Galiloru li erá cunoscutu cá cu nece una multime de omeni adunati in unu locu nu s'ar poté resiste Romaniloru; cá deca mai multe cetati aru incepe belulu in acelasi tempu, in diverse parti, armat'a romana n'ar avé in destulu nece poteri militare, nece tempu, nece medi-loce pentru a sustiené tote aceste bele; apoi cá nece una cetate nu ar fi se recuse daun'a ce sortea ar aduce, deca, prin atare pedeca (pusa Romaniloru), celelalte cetati aru poté se si recapete libertatea.

II. Pentru cá acesta opiniune a Galiloru se nu se intaresca, Cesare pune in capulu iernaticeloru sale pre M. Antoniu, cestoriulu, éra insusi cu unu presiediu de calarime purcede, in priorea calendeloru lui Ianuariu, din cetatea Bibracte, la legiunea a treisprediecea, pre care o asiediasse nu departe de marginile Eduiloru, in tier'a Biturigiloru, si cu acést'a unesce legiunea a unsprediecea, care erá cea mai apropiata. Lasandu doue coorti spre a custodí sarcinele, ostea remasa o duce in pamenturele cele mai fertili ale Biturigiloru, cari, fiendu cá aveau intensa tiera si multe opide, nu potusera fi tienuti, prin taberarea unei legiuni, cá se nu se pare de belu si se nu faca conjuratiune.

III. Prin neasteptat'a venire a lui Cesare se intemplá ceea ce fú neaparat se se intemple unoru omeni neaparati si risipiti, cá fora nece una temere cultivandusi pamenturele, fura calcati de calarime, mai inainte de ce se pota fugi in opide. Cáce chiaru acelu semnu comune despre incursiunea neamiciloru, care de ordinariu se intielege de pre incenderea locuentieloru, fuse interdisu din mandatulu lui Cesare, pentru cá nece elu se duca lipsa de nutretiu si de bucate, deca voiá a inaintá mai departe, nece neamieii se se inspaimente prin incendie. Dupa ce multe mie de omeni fura apucati, Biturigii forte inspaimentanduse, cari din ei la prim'a venire a Romaniloru potura scapá, fugira la poporele vecine, incredienduse seau in legaturele private de ospetia, seau in comunitatea de planure. Inse in desiertu; cáce Cesare cu mersure rapede apuca in tote locurile si nu dá nece unui poporu tempulu de a cugetá mai multu la salutea altora decátu la a sa propria. Prin acesta rape-

diune, elu sî pre amicii fideli i tienea in detoria, sî pre cei ce esitau i aducea prin terore la conditiuni de pace. Atare conditiune fiendu pusa inaintea lor, Biturigii, cumu vedeau că prin clementia lui Cesare li se deschidea intorcerea in amiceti'a sa, sî c  cetatile vecine, fora vre una alta pedepsa, dedesera cstatici sî fusera primite sub umbrirea sa, facura sî ei totu asi .

IV. Cesare, pentru at t'a truda s  patientia a militariloru, cari in d le de ierna, pre drumure forte grele, pre unu frigu de nesuferitu, perseverasera cu cea mai mare punere in acesta intreprindere, juresce a li d  c te doue sute de sestertie,  ra centurioniloru c te doue mie numi, sub nume de preda; s  trametiendu inapoi legiunile in iernatice, insusi se intorce dupa patrudieci d le la Bibracte. Acole, pre candu elu judec , Biturigii trametu la densulu legati spre a i cere ajutoriu contra Carnutiloru, de cari ei se plangeau c  pornisera belu asuprale. Cunoscundu acestu faptu, de să nu stetese mai multu de optusprediece d le in iernatice, scote din taberele de ierna dela Arare legiunile a patrusprediecea s  a siesea, cari s'a  retatu in comentariulu precedente c  fusera asiediate acole pentru a indeman  aprovisionarea de bucate. Astfeliu elu purcede cu doue legiuni pentru a urmari pre Carnuti.

V. Candu faim'a despre apropiarea armatei ajunse la neamici, Carnutii, impensi de calamitatea celoralalti Gali, desiarta satele s  opidele, unde locuiau pentru a suportă iern'a, avendusi facute r pede mici asiediaru dupa nevoi'a lor (c ce nu de multu fiendu invinsi parasisera multe cetati), s  fugu risipiti. Cesare ne voindu c  militarii se fia espusi la furtunele forte aspre ce  r  mai cu sema in acelu tempu, se pune cu taber'a in opidulu Genabu alu Carnutileru, s  adapostesce pre militari, parte sub acele ce fura construite cu paie, aruncate dela r pede pentru a acoperi corturile. Totusi pre calari s  pre ausiliarii pedestri i tramete in tote partile, ori unde se dicea c  apucasera neamicii. Acést'a nu in desiertu; c ce ai nostrii se intorcu mai totu de un'a cu mare preda apucata. Carnutii, apesati de greutatea iernei, inspaimentati de periculu, fiendu c  alungati din locuentiele lor nu cute-diau a st  mai indelungu nece intr'unu locu, să nu poteau a se adapostá cu aperatur'a padureloru, pre unu tempu forte aspru, risipiti in tote partile, dupa ce perdu mare parte din ai lor, se respandescu in cetatile vecine.

VI. Cesare, cumu in celu mai greu tempu alu anului privi  indetulu a risipire cetele ce se adunau, că nu cumva se se nasca vre unu inceputu de belu, s  fiendu c , pre c tu i st  in mente, judec  c  lucru securu, c  pana in tempulu verei nu potea se se a itie nece cumu unu mare belu, asiedi  in iernatice la Genabu pre C. Treboniu cu acele doue legiuni pre cari le avea cu sene. Insusi, fiendu c   r  in-scientiatu prin numeroase legatiuni din partea Remiloru c  Belovacii, cari, prin glori'a lor in belu, intreceau pre toti Galii s  pre Belgi, s 

cetatile vecine cu ei, sub conducerea lui Coreu Belovaculu și a lui Comiu Atrebatel, preparau osti și le adunau într'unu locu, pentru că cu tota multimea lor se facea iruptiune în țier'a Suesionilor, cari erau dati Remilor¹; totu una data fiindu că judecă că previă nu numai demnitatea, dera chiaru securitatea sa, că se nu suferă nece una calamitate socii cari meritasera forte bene de republica, chiama din nou din iernatice legiunea a unspredecea, tramete una epistola lui C. Fabiu că se aduca la margenile Suesionilor acele doue legiuni pre cari le avea cu elu, și demanda un'a din doue dela T. Labienu. Astfeliu precătu permitea situatiunea iernaticelor și artea belului, elu, în tempu co insusi eră necontentu ocupatu, impunea pre rondu legiunilor sarcin'a espeditiunilor.

VII. Adunandu aceste osti, elu purcede asupra Belovacilor și punendu taber'a la margenile lor, tramete turme de calari în tote partile spre a prende câtiva omeni, dela cari se cunoscă planurile neamiciilor. Calarii impleindusi detori'a i reporta că pucini gasisera pre la locuente, și că acestia nu erau de acei cari aru fi ramasu pentru a cultivă agrii, căce de pretotendene răpede se stramutaseră, înse de aceea ce fuseră tramesi spre a speculă (spionă). Cesare întrebându pre acestia unde eră multimea Belovacilor și care eră planulu lor, afla că : «Toti Belovacii cari poteau portă armele se adunaseră într'unu locu; că cu ei Ambianii, Aulercii, Caletii, Velocasii și Atrebatii alesesera pentru tabera unu locu înaltu, în pădure, și încungiuratu de una balta anevoia de trecut. Tote sarcinele le strinsesera mai în fundulu pădurilor. Mai multi capi erau atîtiatorii belului, dera multimea ascultă mai cu sema de Coreu, fiindu că întielesese că elu avea cea mai mare ură asupra numelui poporului romanu. Pucine dile mai înainte, Atrebatel Comiu se dusesse din acesta tabera spre a aduce ajutoriu de Germani, a carora și vecinatatea eră apropiata și multimea nenumerala. Belovacii apoi decisesera cu consentimentulu totoror capilor, în dorenti'a cea mare a multimei, că deca, cumu se dicea, Cesare ar veni cu trei legiuni, ei se se oferă spre a se bate, că nu cumva mai apoi, în una conditiune mai meseră și mai aspra, se fia constrinsi a se luptă cu tota armat'a; era deca elu ar aduce mai mari osti, ei se stă în acelu locu ce si alesesera, și prin curse se oprescă Romanilor nutretielu, care din caus'a tempului anului eră și pucinu și risipitu, precumu și aprovizionarea de grane și celealte bucate.»

VIII. Cesare cunoscundu aceste din spunerile unanime ale mai multora, și judecându că planurile ce i se reportău erau plene de prudentia și forte departe de nesocotenti'a barbarilor, decise a caută tote mediele, pentru că neamicii, despretiuindu miculu numeru alu militarilor sei, se vena mai curîndu la bataia. Elu avea cu sene legiuni forte vechie, de una singularia barbatia, a sieptea, a opt'a și a nou'a; de asemenea a unspredecea de forte mare sperantia și compusa din teneri alesi, care, desși serviă acumu de optu ani, totusi, în comparatiune

cu celelalte, nu capetase încă acea-asi opiniune de vechime și de barbaria. Asiá dera convocandu una adunare și espunendu totoror lucrurile ce i se reportasera, intaresce animele multîmei. Deca din intemplantare prin numerulu a trei legiuni ar poté trage pre neamici. a se bate, elu dispuse astfeliu ordinea ostei in mersu, cá legiunea a sieptea, a opt'a și a nou'a se mergea inaintea totoror sarcineloru; apoi sirulu totoror sarcineloru (cu tote cá erá de medi-locu, precumu este datin'a a fi in espeditiuni) se lu inchiaia a unspredeceea, pentru cá se nu pota ajunge la vederea neamiciloru una mai mare multîme de osti de cátu ei insii dorisera. In acestu modu dispunendu ostea cam in forma de patratu, elu o duce in vederea neamiciloru mai curundu de cátu ei se asteptau.

IX. Candu vediura de una data cá legiunile inaintau spre ei dispuse cá in ordine de bataia și cu unu pasu certu, Galii, ale carora planure plene de incredere se reportasera lui Cesare, seau de pericolulu luptei, seau din caús'a subitei nostre sosiri, seau in asteptarea de a vedé planulu nostru, dispunu cetele loru inaintea taberei și nu se departeza din loculu loru inaltu. Cesare desí dorise a se bate, totusi coprensu de mirare la vederea unei atâte multîme de neamici, și la medilocu aflându-se una vale mai multu adunca de cátu lata, pune taber'a sa in faci'a taberei loru. Comanda a o intarí cu unu valu de douespredece petiore, și a se face, dreptu cunune, una loricula, in proportiune cu inaltimea lui; a se sapá una dubla fosata de cincispredece petiore, cu laturele drepte; a se ridicá numeroase turnure, la inaltime de trei rondure, și a se uní între ele prin podure puse dela unulu la altulu și acoperite, ale caroru frunti¹ se fia intarite cu una loricula de losia, cá se se apere despre neamici prin una dubla fosata, prin unu dublu rondu de apertori; dintre cari acelu de pre podure, cu cátu mai multu ar fí aperatu de inaltime (a podului), cu atátu mai cu cutediare și mai in departare se arunce misilile; celalaltu, care ar fi fostu asediatu mai aproape de neamicu, chiaru pre valu, se fia acoperitu de podu contra misililoru ce aru cadé asupra². La intrarile taberei elu puse porti și turnure mai inalte.

X. Duplu erá scopulu acestoru fortificatiuni : căce Cesare și sperá cá marimea lucrariloru și temerea sa va inspirá incredere barbariloru, și, cumu trebuia a merge mai in departare pentru a se aprovisioná cu nutretiu și cu bucate, vedea cá prin aceste fortificatiuni taber'a potea fí aperata cu pucine osti. Între aceste adeseori și din una parte și din alt'a inaintandu pucini militari, se luptau la balt'a ce se aflá între ambele tabere, pre care balta totusi uneori seau ausiliari de ai nostri, Gali și Germani o treceau și urmariau cu inversiunare pre neamici, seau la rondulu loru neamicii trecund'o, respingeau departe pre ai nostri. Se intemplá apoi in mergerile de tota diu'a dupa nutretiu — cea ce erá neaperatu se se intemple, cumu nutretiulu se cautá pre la locuentie rare și reschirate — cá nutretiarii risipiti se fia atacati in lo-

cure nefavorabili; cari atacure de sî causau la ai nostri nu mare perdere de cai sî de servitori, totusi atîtiau nebunescele cugetari ale Barbariloru, sî cu atîtu mai multu cî Comiu, pre care lu aretai cî se dusesse spre a capetá ajutoriu de Germani, venise inapoi cu calari; cari de sî nu erau in numeru mai mare de cinci sute, totusi barbarii se ingonfau prin venirea acestoru Germani.

XI. Cesare, fiendu cî vedea cî neamicii se tieneau de mai multe dile in tabera, aপরata de balta sî prin natur'a locului, sî cî nu potea nece taber'a loru se fia luata fora una bataia crancena, sî nece loculu a se inchide cu fortificatiuni decîtu numai cu mai mare armata, tramete una epistola la Treboniu cî, cîtu ar poté mai rîpede, se chiamo legiunea a treisprediecea, care ierná la Biturigi cu T. Sestiu, legatul, sî asiá cu trei legiuni se vena la densulu, cu mersure rapide. Pre calarii Remiloru, ai Liugoniloru sî ai celoralte cetati, de cari mare numeru chiamase, i tramete pre rondu de presiediu in mergerea dupa nutretiu, cî se sustiena atacurele subite ale neamiciloru.

XII. In tempu ce acést'a se faceva in fiacare dí, sî acumu dupa depredere diligenti'a se micsiurá, cea ce mai totu-dea-un'a se intempla prin trecere de tempu, Belovacii cu una mîna alesa de pedestri, cunoscundu statiunile de fiacare dí ale calariloru nostri, dispunu curse in locure acoperite de paduri, sî adou'a dí trametu totu acolo calari, cari mai antáiu se traga pre ai nostri in curse, apoi incungiurandui se i atace. Sorteá acestui reu cadiu asupra Remiloru, carora le venise rondulu a face servitiulu in acea dí. Cîce ei, cumu vediura de una data pre calarii neamiciloru sî cî superiori in numeru despretiura pre cei pucini, urmarindui prea cu infocare, de tote partile fura incungiurati de pedestri. Prin acestu atacu greu fiendu turburati, ei se retraserá mai rîpede de cîtu este datin'a in una lupta de calarime, dupa ce perdura pre Vertiseu, capulu cetatei sî prefectulu calariloru lor; care de sî, din caus'a etatei, abiá se potea tiené pre calu, totusi, dupa deprederea Galiloru, nece nu se servise de acesta scusatiune la luarea comandului calarimei, nece nu voise a se urmá lupt'a fora sene. Se ingonfa sî se atîtia animele neamiciloru prin acesta lupta cu sucesu sî prin uciderea capului sî comandantelui Remiloru; éra ai nostri prin perderea patita suntu preveniti a si dispune statiunile, dupa ce aru fi explorata locurile, cu mai multa ingrigire, sî a urmari mai cu cumpetare pre neamicu, candu s'ar retrage.

XIII. Nu se intrerupu intre aceste luptele de tota diu'a, in vederea gubeloru armate, la vadurele sî trecutoriele baltei. In acést'a incairare Germanii, pre cari Cesáre i adusesse de preste Renu, cî se se lupte pusi intre calari, trecundu toti cu barbatia balt'a sî uciendu pre pucinii neamici cari resisteau, sî urmariundu sî mai cu inversiunare pre cealalta multime, inspaimentarase nu numai acei cari erau strimtorati de aproape, seau cari erau raniti in departare, ci chiaru sî acei cari stá de ordinariu mai departe pentru a dá ajutoriu, sî cu rosine fugira, sî fine

fugei nu fecera mai înainte de ce, totu perdiendu locurile lor înalte, ajunsera în taber'a lor, éra unii nevoiti de rosíne sí mai departe fugira. Prin pericolul acestora tote cetele lor asiá greu se turburara, cà abiá se putea judecá deca ele erau mai insolenti în nesce mici succese, seau mai timide în nesce perderi mediocre.

XIV. Dupa mai multe dile petrecute totu în tabera, candu cunoscura cà venisera mai aproape legiunile si C. Treboniu, legatul, capii Belovacilor, temenduse de una impresurare asemenea acelei de la Alesi'a, trametu noptea din tabera pre acei ce li erau inutili seau din caus'a etatei, seau a poterilor, seau ne fiendu armati, sí un'a cu ei tote sarcinele. În tempu ce ei insíra multimea acestora turburata sí confusa, (càce Galii au datin'a a fi urmati de mare multíme de care chiaru fiendu fora sarcine), apucandui diu'a, dispunu cete de armati inaintea taberei lor, pentru cá Romanii se nu incepa a urmari'e mai înainte de ce multimea sarcinelor ar fi inaintatu departe. Inse Cesare judecá cà nu trebuia nece a i atacá, candu ei aru resiste, nece ai artielí, deca s'aru retrage, fiendu cà suisiulu pre colina erá atátu de greu; cá elu trebuia a miscá legiunile pona la acelu puntu cá barbarii se nu pota descende din locul lor fora periculu, candu ai nostri aru fi în apropiare de ei. Asiá, fiendu cá taberile erau despartite prin balta, anevoia de trecut, care dificultate de a o trece putea intardiá rapidiunea în a i urmari, sí înaltímea care erá de cea parte a baltei se intendea mai pana la taber'a neamicilor, sí vedea cà aceasta înaltíme erá separata de taber'a lor prin una vale nu mare: Cesare, dupa ce face podure pre balta, trece legiunile sí ràpede ajunge la podisiulu celu mai de deasupra alu înaltímei, care erá aপরত despre amendoue laturile prin mari inclinatiuni. Acole intocmindusi legiunile, ajunge la margenea înaltímei sí asiedia lini'a de bataia în unu locu de unde misilile date cu tormente se pota fi aruncate asupra neamicilor formati în cuniu.

XV. Barbarii incredienduse în natur'a locului, cumu nu recusau a se bate, deca Romanii aru cercá a suí delulu, sí fiendu cà nu cutediau a tramete pre rondu cetele lor impartite, cá nu cumva fiendu risipiti se fia pusi în desordine, remasera în linia. Cesare cunoscundu constanti'a lor, dispune în ordine de bataia douedieci de coorti sí mesurandu acolo locul pentru tabera, comanda a o intari. Dupa ce lucrarile sunt terminate, elu asiedia legiunile în bataia de inaintea valului, éra pre calari i dispune în statii cu caii în frene. Belovacii, cumu vedeau pre Romani parati a i urmari, sí fiendu cà nu puteau veghiá noptea, nece a remané mai îndelungu în acelu locu fora bucate, formara astfeliu planulu de a se retrage. Dandusi din mâna în mana între sene legature de paie sí de vergi, cumu siediusera pre ele (càce s'a dísu în comentariile precedenti cà Galii au datin'a a siedé, candu sunt în linia¹), sí de cari forte mare cantitate erá în tabera, le asiediara inaintea liniei lor, sí catra finele dilei, pronuntianduse semnulu, li dederă focu în acelasi tempu. Astufeliu una flacara neintrerupta acopere de una data

tote ostile loru de vederea Romaniloru. Candu urmà acést'a, barbarii fugira, alergandu forte iute.

XVI. Cesare de sí nu putea observá retragerea neamiciloru, din caus'a focureloru intrepuse, totusi fiendu cà presupunea cà acestu planu se facuse in scopu de fuga, misca legiunile inainte sí tramete turme de calarime spre a i urmari; éra elu insusi temenduse de curse, cà nu cumva neamicii se fia standu totu in acelu locu sí se cerce a trage pre ai nostri in unu locu nefavorabile, inainteza mai incetu. Calarii, fiendu cà li erá frica a intrá in fumu sí in flacara, care erá forte desa, sí fiendu cà, deca unii in ardorea loru sí intrasera, abíá vedeau partile de inainte ale cailoru loru, se temura de curse sí dederá tempu liberu Belovaciloru spre a se retrage. Asiá prin una fuga plena de temere totu una data sí de astutíá, neamicii mergundu fora nece una perdere nu mai multu de diece mile, se pusera cu taber'a in unu locu forte tare. De acolo dispuendu adese calari sí pedestri pentru curse, ei causera mari daune Romaniloru in mergerile dupa nutretiu.

XVII. Pre candu acést'a urmá adese, Cesare afla de la unu prensu cà Coreu, capulu Belovaciloru, alesese siese mie de pedestri de cei mai animosi si calari din totu numerulu una mia, pre cari i asiediaser pentru curse in acelu locu in care, pentru abundanti'a grâneloru sí a nutretíului, presupuneau cà Romanii voru tramete. Luandu cunoscentia de scopulu acést'a, Cesare scote mai multe legiuni de câtu facea de ordinariu, sí calarimea, pre care avea datin'a a o tramete totu de-a-una cá presiediu nutretiariloru, o tramete inainte. In ea pune ausiliari de armatura usiora; éra elu insusi cu legiunile se apropia, câtu pote mai multu de acelu locu.

XVIII. Neamicii dispuși in curse, dupa ce si alesesera, spre a executá intreprinderea, unu campu, intensu in tote partile nu mai multu de una mia pasi, aperatu de pretotendene de paduri, forte anevoia de strabatutu, sí de unu riu forte adâncu, lu impregiurasera cu curse cá cu una retiea. Dupa ce esplorara planulu neamiciloru, ai nostri parati sí cu anim'a sí cu armele spre a luptá, fiendu cà urmandui de aproape legiunile, nu recusau nece cumu lupt'a, venira in turme in acelu locu. La venirea loru, Coreu crediendu cà i se oferise ocasiunea de a executá lucrulu, mai antâiu se areta cu pucini omeni sí se arunca asupra turmeloru mai apropiate. Ai nostri sustienu cu barbatia ataculu neamiciloru sí nu se aduna multi in unu locu, cea ce de ordinariu in luptele de calarime candu se intempla din caus'a orearei temeri, aduce perdere in omeni prin insasi multínea (imbulsirea) loru.

XIX. In tempu ce, dispuși in turme, se batea pre rondu sí in micu numeru, sí nu lasau cá ai loru se fia incungiurati despre laturi, ceilalti neamici, pre candu Coreu luptá, erupu din paduri. Batai'a se incinge cu mare ardore in diverse puncte. Pre candu ea tinea de mai multu tempu, fora a se dá nece unii nece altii, pucinu câte pucinu multínea pedestriloru inainteza din paduri, dispusa in ordine de ba-

taia, și constringe pre calarii nostri a se retrage. Acestora li venu indata in ajutoriu pedestrii usioru armati, pre cari i aretai că fusera tramesi inaintea legiuniloru, și intrepunenduse in turmele calariloru nostri, se lupta cu barbatia. Se batu câtuva tempu cu lupta dreapta; in urma, precumu cerea ratiunea luptei, acei ce sustienusera antâiele atacuri ale curseloru ajungu superiori chiaru prin acea că nu fusera neprudenti și nu suferisera nece una perdere dela acei ce intensesera cursele. Intre aceste legiunile se totu apropia și sciri un'a dupa alt'a se aducu in acelasi tempu și la ai nostri și neamiciloru, că generariulu este in apropiare cu cetele intoemite de bataia. Cunoscundu acést'a, ai nostri, incrediuti in redimulu coortiloru, se lupta cu cea mai mare infocare, că nu cumva, deca ar fi terminatu mai tardiu batai'a, se se veda că au impartitu glori'a victoriei cu legiunile. Neamicii perdu curagiulu și si cauta de fuga pre cai diverse. Ci in desiertu; căce de aceleasi dificultati ale locuriloru, prin cari voiseră a inchide pre Romani, ei insii erau tienuti. Invinsi in fine și respinsi, dupa ce perdu cea mai mare parte din ai loru, in cotro i duce sortea, fugu pleni de spaima, parte apucandu spre paduri, parte spre riu. Totusi in fug'a loru suntu ucisi de ai nostri, cari i urmarescu cu inversiunare; pre candu intre aceste Coreu, prin nece una calamitate invinsu a se retrage din lupta și a apucă in paduri, seau, precumu lu invitau ai nostri, a se supune, nu potū fi adusu in plecare, forte barbatesce luptandu și multi ranindu, că se nu impinga pre invingutori, furiosi de mânia, a aruncă in elu misilele loru.

XX. Dupa ce actiunea se termina in atare modu, Cesare mergundu pre urmele recentei lupte și judecandu că neamicii repusi prin atât'a calamitate, candu voru primi scirea, voru parasí locul taberei lor, care se dicea că nu eră mai departe dela locul macelului mai multu seau mai pucinu de optu mie pasi, de și vedea că trecerea i eră impededata de riu, totusi ducundu armat'a de ceea parte, apuca inainte. Inse Belovacii și celelalte cetati, dupa ce pre neasteptate primira din acea fuga pucini dîn ai lor, și și acestia raniti, cari, multiemita padureloru, scapasera de morte, tote fienduli adverse, cunoscundu calamitatea suferita, și că Coreu fuse ucisu, și calarimea și pedestrii cei mai animosi perduti, cumu credeau că Romanii veniau spre ei, convocandu indata adunarea cu cantulu tubelor, striga că se se trameta la Cesare legati si ostatici.

XXI. Acesta opiniune aprobanduse de toti, Comiu Atrebatele fuge la acei Germani dela cari luase ajutoriu pentru acestu belu. Ceilalti indata trametu la Cesare legati și ceru : «Că elu se fia multiamitu de pedeps'a suferita de neamici, pre care pedepsa, deca fora lupta potea a li o dá, candu ei nu avuseră inca nece una perdere, elu, in îndurarea și umanitatea sa, de certu nece una data nu li ar fi dat'o. Poterile Belovaciloru fusera nemicite in lupt'a de calarime; multe mie de pedestri alesi perisera; abia scapasera cari anuntiara macelulu. Totusi, in a-

tât'a calamitate, Belovacii mare bene castigasera în acesta lupta, că Coreu, autoriulu belului, atitiatoriulu mullimei, fuse ucisu; căce nece una data, pre candu elu vietuiá, senatulu nu avuse în cetate atât'a putere, căta avuse plebea ignorante.»

XXII. Aceste cerendu legatii, Cesare li amentesce : «Că în anulul trecut Belovacii si celelalte cetati ale Galiei se ridicasera cu belu în același tempu. Ei dintre toti remasesera cu cea mai mare pertinacia în resolutiunea lor si nu venisera la drept'a judecata prin supunerea celorlalti. Elu scie si întielege că culp'a unui pecatu se arunca forte usioru asupra celoru morti; nemene inse nu este atâtu de potente că, ne vrendu capii, resistendu senatulu, opunenduse toti bunii cetatieni, se pota, cu una mâna infirma de plebe, atitiá si portá belulu. Inse totusi elu va fi multiamitu cu pedeps'a pre care ei insii si atrasesera.»

XXIII. În noptea urmatoria legatii aducu acestu respunsu la ai lor; ei stringu ostaticii. Alerga si legatii celorlalte cetati, cari stá se veda esitul cererei Belovaciloru. Dau ostatici, facu cele demandate, afora de Comiu, pre care temerea lu retiená de a si lasá salutea sa în credenti'a cuiva. Căce în anulul trecut, T. Labienu, pre candu Cesare judecă în Gali'a citeriore, descoperindu că Comiu atitiá cetatile si facea conjuratiune contra lui Cesare, judecă că necredenti'a acestuia elu o potea comprime fora nece una imputare de perfidia. Fienducă nu credea că chiamandulu în tabera va veni, că nu cumva, cercandu acést'a, se lu faca mai veghiatoriu, tramese pre C. Volusenu Cuadratu, care, prefacunduse a avé cu elu una convorbire, se caute a lu ucide. Pentru acestu lucru i dede centurioni alesi si capaci. Candu venisera la convorbire, si Volusenu, precumu pusese la cale, apucase mân'alui Comiu, centurionele, seau că turburatu că nedeprensu cu atare fapta, seau că indata retienutu de familiarii lui Comiu, nu potú ucide pre acestu omu; totusi la antái'a datatura lu raní greu la capu cu sabi'a. Cu tote că si de una parte si de alt'a se trasesera sabiele, si unii si altii avura scopulu nu atâtu pentru a se luptá, pre cătu pentru a fugi: ai nostri, fiendu că credeau pre Comiu ranitu de morte; Galii, fienducă, dupa ce cunoscusera curs'a, se temeau că se nu li se intemple mai multu de cătu vedeau. În urm'a acestui faptu se dicea că Comiu decisese de a nu veni nece una data în faci'a vre-unui Romanu.

XXIV. Dupa ce gentile cele mai belicoase fura invinse, Cesare vedindu că acumu nu mai erá nece una cetate care se se pare de belu, pentru că se i resista, inse că unii se stramutau din opide, fugiau din agri, spre a scapá de dominatiunea presente, decise a tramete ostea în mai multe parti. Pre M. Antoniu cestoriulu, cu legiunea a unspredecea, lu íea lenga sene; pre C. Fabiu legatulu, cu douedieci si cincí coorti, lu tramete în partea cea mai opusa a Galiei, fiendu că audiá că acolo unele cetati erau în arme, si credea că C. Caniniu Rebilu legatulu, care comandá în acele regiuni, nu erá în destulu de tare cu doué legiuni. Pre T. Labienu lu chiama la sene si legiunea a douespredecea, care fuse cu a-

cesta in iernatece, o tramete in Gali'a togata spre a aperi coloniele cetatieniloru Romani, cá nu prin incursiunea barbariloru se se intemple ore-care dauna, asemenea cumu in ver'a trecuta se intemplase Tergestiniloru, cari pre neasteptate fusera calcati cu lotri'a si ataculu loru. Elu insusi purcede spre a devastá si a predá tier'a lui Ambiorige, pre care, inspaimentatu si fugariu, fiendu cá elu desperase a lu poté supune puterei sale, judecá cá erá de demnitatea sa a face pana intr'atátu desierta tier'a lui de cetatieni, de case, de turme, in cátu Ambiorige, din ur'a cetatieniloru sei, deca pre unii sortea i ar filasatu se scape, se nu pota nece cumu, din caus'a atátoru calamitati, a se inturná in tiera.

XXV. Dupa ce tramese in tote partile tieriei lui Ambiorige candu legiunile, candu ostile ajutatorie, si tote le devastá prin macelu, focu, rapiri; dupa ce mare numeru de omeni ucise au prenze, tramete pre Labienu cu doue legiuni la Treviri, a carora cetate, din caus'a vecinatatei cu Germanii, exercitata prin bele de tote dílele, nu multu diferiea de Germani prin traiulu si morii sei selbatici, si nu facea nece una data cele ei demandate de cátu numai constrinsa fiendu cu oste.

XXVI. Intre aceste legatulu C. Caniniu cunoscundu din epistolele si tramesii lui Duratiu (care remasese totu-de-a-una fidele in amicitia Romaniloru, desi orecare parte a cetatei se desfacuse) cá mare multime de neamici se adunase in tier'a Pictoniloru, purcede la opidulu Lemonu. Pre candu se apropiá de acestu locu si aflá in modu certu din captivi cá Duratiu, inchisu in Lemonu, erá impresuratu cu multe mie de omeni de cotra Dumnacu, capulu Andiloru, fiendu cá nu cutedia infirmele sale legiuni a se luá la lupta cu neamicii, se puse cu taber'a in unu locu intaritu. Dumnacu, cumu aflá cá se apropiá Caniniu, intorcundusi tote cetele sale asupra legiuniloru, se puse a batere taber'a Romaniloru. Dupa ce consumase mai multe díle in acestu atacu, si, cu tota perderea cea mare in ai sei, nu potú stricá nece una parte a fortificatiuniloru, érase se intorse spre a impresurá Lemonulu.

XXVII. In acelasi tempu C. Fabiu legatulu primesce sub umbrire mai multe cetati, se asecura cu ostatici si este incredentiatu prin epistolele lui C. Caniniu Rebilu despre cele ce se petrecu la Pictoni. Cunoscundu aceste lucrure, elu purcede spre a duce ajutoriu lui Duratiu. Inse Dumnacu, dupa ce se inscipientieza de venirea lui Fabiu, desperandu de salutea sa, deca in acelasi tempu ar fi constrinsu si a sustiené ataculu in contra Romaniloru, neamici din afora, si a preveghia pre cetatieni, si a se teme de ei, indata se retrage cu ostile din acelu locu, si nu crede cá elu vá fi in destulu securu, deca nu va fi dusu ostile preste riulu Ligere, care trebuia trecutu pre podu din caus'a marimeii apei. Fabiu, desi inca nu venise in faci'a neamiciloru si nu se unise cu Caniniu, totusi informatu de acei ce cunosceau natur'a locuriloru, crediu mai multu de cátu orice alt'a cá neamicii inspaimentati voru merge spre locul unde erá podulu. Asia dera elu apuca cu cetele sale spre acelasi podu, si comanda calarimei a merge inaintea greului legiuniloru,

atâtu câtu se pota reveni în aceasi tabera, fora a osteni caii. Calarii nostri urmeza precumu li se comandase, si dau preste ostea în mersu a lui Dumnac, si atacandu în drumu si sub sarcine pre neamici, cari fugiau si erau inspaimentati, si multi din ei uciundu, mare preda apuca. Astfelu terminandu bene întreprederea, ei se întoreu în tabera.

XXVIII. În noptea urmatoria, Fabiu tramete înainte pre calari, astfelu parati cá se atace si se întârdia în mersulu ei tota ostea neamica, pana ce ar ajunge însusi. Cá lucrulu se fia executatu dupa instructiunile lui Fabiu, Q. Atiu Varu, prefectulu calariloru, barbatu însemnatu si cu anim'a si cu prudentia animeza pre ai sei, si ajungundu ostea neamiciloru, parte de turme le dispune în locure favorabili, éra cu parte începe una lupta de calari. Calarimea neamiciloru se bate cu mare cutediare, venindu dupa ea pedestrii, cari, standu în locu cu tota ostea, duc ajutoriu calariloru loru contra a loru nostri. Se face una bataia cu mare apredere, cáce ai nostri despretiundu nesce neamici, învinsi cu una di înainte, cumu si amentiau cá legiunile veniau dupa ei, si în rosinea de a cede, si în dorentia de a termina prin ei insii bataia, forte barbatesce se luptau contra pedestrilor; éra neamicii crediundu cá nu voru veni nece cumu mai multe osti, precumu cunoseau din diu'a trecuta, si întipuiasu cá capetasera ocasiunea de a nemici calarimea nostra.

XXIX. Pre candu se bateau de câtuva tempu cu cea mai mare inversiunare, Dumnac dispuse de bataia ostea (pedestrimea), care pre rondu se fia de ajutoriu calariloru sei. Atunce de una data legiunile indesite venu în faci'a neamiciloru. Cumu le vediura, turmele barbariloru coprese fiendu de frica, si ostea neamiciloru inspaimentata, si sirulu sarcineloru greu turburatu, cu mare strigare si alergare apuca fug'a în tote partile. Ci calarii nostri, cari pucinu mai înainte se luptasera forte tare cu neamicii, pre candu resisteau, transportati de bucuria victoriei, dandu din tote partile unu mare strigatu, se ieau dupa fugari, si câtu potu caii loru urmari si mân'a loru taiá, atâtu ucidu în acea lupta. Si asiá mai multu de donesprediece mie, au armati, au de acei cari de tema aruncasera armele, fiendu macelati, tota multimea sarcineloru loru este apucata.

XXX. Cumu se invederá cá din acesta fuga Drapete Senonele (care, candu Gali'a facuse rebeliunea, stringundu de pretotendene omeni perduti, chiamandu la libertate pre servi, asociandusi pre esiliatii totororu cetatiloru si primindu lotri, apucase sarcine si bucate de ale Romaniloru), strinsese pana la doue mie de omeni în fuga si mergea spre provincia, si cá un'a cu elu apucase consiliulu Lucetiu Cadurcu (care este cunoscutu din comentariulu precedente cá, la prim'a defectiune a Galiei, voise a face incursiune în provincia); Caniniu legatulu plecá cu doue legiuni spre a i urmari, cá nu cumva din temerea si daunele ce s'aru causat provinciei prin lotriele unoru omeni perduti, se se suferia mare desonore.

XXXI. C. Fabiu cu ostea remasa purcede asupra Carnutiloru și celorlalte cetati, dela cari sciá că in lupt'a ce facuse cu Dumnacu fusera chiamate osti. Căce elu nu se indoiá că dupa recentea calamitate nu voru fi mai supuse; că dandulise inse tempu și ocasiune, și totu Dumnacu standu de ele, puteau fi atitiate. In acesta intreprindere Fabiu este urmatu de cea mai mare fericire și rapediune in a primi supunerea cetatiloru. Căce Carnutii, cari adese batuti nu facusera nece una data vorba de pace¹, dandu ostatici, venu la supunere; asemenea celorlalte cetati, puse in partile din margene ale Galiei, alaturea cu Oceanulu, și cari se numescu Armorice, aduse fiendu prin autoritatea Carnutiloru, la venirea lui Fabiu și a legiuniloru, facu fora intardiare cele loru demandate. Dumnacu, alungatu d'in tier'a sa, ratacindu și ascundenduse, fù constrinsu a merge singuru in partile cele mai din margine ale Galiei.

XXXII. Inse Drapete și un'a cu elu Lucteriu, cumu cunosceau că legiunile și Caniniu erá aproape, și nu credeau că urmarindui armat'a aru poté intrá pre teritoriulu provinciei fora perdere certa, și acumu nu aveau indemanare libera de a cutreierá locurile și de a face lotrie, se o-prescu in tier'a Cadurciloru. Acole Lucteriu, fiendu că avuse multa potere la cetatienii sei, odeneore candu afacerile sale erau in buna stare, și fiendu că, totu de a una autoriu alu unoru noue planure, avea mare autoritate la barbari, ocupa cu cetele sale și ale lui Drapete cetatea Uselodunu, care fuse in clientel'a sa și erá forte intarita prin natur'a locului, și se unesce cu cetatienii.

XXXIII. Candu C. Caniniu veni rãpede acolo și observá că tote partile cetatei erau intarite cu stanci rupte dreptu, unde, chiaru neapelandule nemene, totusi erá dificile pentru omeni armati a se suí; vedindu apoi mari sarcine ale cetatieniloru, pre cari, deca ei, prin una fuga pre furisi, aru cercá a le duce cu sene, n'aru scapá nu numai de calarime, ci nece chiaru de legiuni, imparte coortile in trei parti, și facù, in unu locu forte inaltu, trei tabere, dela cari câte pucinu, pre câtu potea cu ostile sale, incepù a face unu valu in giurulu cetatei.

XXXIV. Candu cetatienii vediura acést'a și, nelenesciti de trist'a amentire dela Alesi'a, se temura de unu casu asemenea prin impresurare, și mai-cu-sama dintre toti Lucteriu, care suferise acea sorte, indemnandui a ingrigí de bucate, decidu cu consentirea totoru, cá lasanduse acole parte de osti, capii se purceda cu omeni usiori armati spre a aduce bucate. — Acesta inchiare aprobata fiendu, in noptea urmatoria, dupa ce lasa doue mie de armati, pre ceilalti i ducu din cetate Drapete și Lucteriu. Ei, intardiandu câteva dñle, stringu mare cantitate de grane din tier'a Cadurciloru, cari parte dorian a i ajutá cu bucate, parte nu puteau a i oprí cá se nu iè. Une ori apoi prin espeditiuni de nopte ei ataca castelele nostre. Din acesta cauza, Caniniu amâna a incungiurá totu opidulu cu intariture, cá nu cumva seau se nu pota aperá lucrarile facute, seau se dispuna in forte multe locure presedie infirme.

XXXV. Dupa ce aduna mare cantitate de bucate, Drapete și Luc-teriu stau dela opidu nu mai departe de diece mile, de unde se trans-
 porte câte pucinu grâul in cetate. Ei impartiescu între sene sarcin'a :
 Drapete cu parte de osti remane de presiediu la tabera, Lucteriu se duce
 spre opidu cu taber'a de care. Dupa ce dispune presiedie, cam la or'a a
 diecea din nopte, elu incepe a duce grâul in opidu, pre cai anguste și
 acoperite de paduri. Vigiliile taberei semtindu actulu lor și exploratorii
 tramesi reportandu cele ce se petrecau, Caniniu indata, cu coortile ar-
 mate din cele mai apropiate castele, se arunca despre diua asupra ce-
 lorn ce transportau granele. Acestia, inspaimentati de acestu atacu nea-
 steptatu, fugu la presiediele lor, pre cari ai nostri cumu le vedu, atî-
 tianduse si mai tare asupra celoru armati, nu lasa pre nemene se fia
 prensu viu din acelu numeru. Lucteriu fuge de acolo cu pucini și nu se
 retrage in tabera.

XXXVI. Dupa ce termina cu bene intreprinderea, Caniniu afla din
 captivi că parte de osti cu Drapete sunt in tabera, nu mai departe
 de dunesprediece mile. Acést'a cunoscund'o dela mai multi și intiele-
 gundu că dupa ce fugarise pre celalaltu capu, ar poté usioru sfarema
 pre ceilalti neamici inspaimentati, credea că eră una mare fericire că
 nemene din macelu nu scapase in tabera, că se duca lui Drapete sci-
 rea despre calamitatea suferita. Cumu nu vedea dece nece unu peri-
 culu in a cercare acést'a, tramete inainte spre taber'a neamiciloru tota
 calarimea și pedestrii Germani, omeni de cea mai mare intîme, éra
 elu insusi distribue una legiune in tustrele taberele și pre ceialalta
 fora sarcine o duce cu sene. Candu ajunge mai aproape de neamici, afla
 dela exploratori, pre cari i tramesese inainte, că taber'a acelor'a, pre-
 cumu este deprenderea barbariloru, lasandu locurile mai de-asupra,
 eră pusa la ripele unui riu, și că Germanii și calarii, in tempu ce toti
 nu se asteptau la ceva, alergasera pre neprevedute și incepusera lup-
 t'a. Cunoscundu acést'a, elu duce legiunea armata și dispusa de bataia.
 Astfelu, danduse de una data semnulu din tote partile, locurile mai
 de-asupra sunt cuprense. Candu urmă acést'a, Germanii și calarii
 vediendu stegurele legiunei, se lupta cu mare inversiunare; indata tote
 coortile se arunca din tote partile, și pre toti neamicii macelandui au pren-
 diendui, mare preda apuca. Insusi Drapete este prensu in acést'a lupta.

XXXVII. Caniniu terminandu cu fericire intreprinderea, fora mai
 nece una ranire in militari, se intorce spre a impresurá pre cei din o-
 pidu; și fiendu că elu nemicise neamiculu din afara, de temerea caruia
 fuse mai inainte impededatu a impartí presiediele și a impregiurá pe
 cetatieni cu intariture, comanda a se esecutá lucrarile in tote partile.
 Acolo vene a dou'a dí și C. Fabiu cu ostile sele și si iea una parte a
 opidului spre a o impresurá.

XXXVIII. Cesare între aceste lasa la Belovaci pre M. Antoniu Ce-
 storiulu, cu cincisprediece coorti, pentru că se nu se dee Belgiloru po-
 tenti'a de a apucá érași noue consilie. Insusi merge la celelalte cetati,

demanda mai multi ostatici, lenescesce prin asecurarile sale animele tuturoru celoru timidi. Candu venì la Carnuti—dupa a carora consiliu Cesare a spusu în comentariulu precedente cà se escase inceputulu belului în tier'a lor¹—fiendu cà vedea cà ei se temeau forte multu pentru complicitatea lor¹ la fapta, cà se indeparteze mai ràpede temerea tiei, cere la pedepsa pre Gutruatu, capulu acelei crime sî atîtiatoriulu belului. Acest'a, desî nu se incredea nece chiaru în cetatienii sei (se tiea ascunsu), totusi cautatu cu ingrigire de catra toti, este indata adusu în tabera. La supliciulu acestui omu, Cesare, contra naturei sale, este pana într'atât'a constrinsu de forte mare adunatura de militari, cari i spuneau tote periculele sî perderile în belu, suferite de la Gutruatu, în câtu pune de lu bate de morte cu vergi si'i taia capulu cu securea².

XXXIX. Acole elu este inscientiatu prin mai multe epistole din partea lui Caniniu despre cele ce se petrecusera cu Drapete sî Lucteriu, sî în ce resolutiune stă Opidanii. De sî elu despretiuiă miculu lor numeru, totusi judecă cà pertinaci'a lor¹ trebuia infrenata cu una mare punitiune, cà nu cumva tota Gali'a se creda cà nu poterile i lipsise spre a resiste Romaniloru, ci constanti'a, sî cà nu prin acestu esemplu, celelalte cetati, redîmenduse în situatiunea favorabile a locuriloru, se amble a si recapeta libertatea, cumu elu scia cà totoror¹u Galiloru li eră cunoscutu cà lui i remasese de statu în guvernulu Galiei numai una vera¹, în care deca ei aru poté se se tiea, nu s'aru mai teme în urma nece de unu periculu. Asia dera elu lasa cu doue legiuni pre Q. Calenu legatulu, cà se vena dupo densulu cu mersu ordinariu; era insusi cu tota calarimea, câtu pote mai ràpede, pleca la Caniniu.

XL. Candu contra asteptarei totoror¹u, Cesare venì la Uselodunu sî vediu cà cetatea eră inchisa cu lucrari de cercuvalatiune, sî recunoscea cà nu se putea lasa de impresurare sub nece una conditiune; aflandu apoi din prensi cà opidanii aveau în abundantie mare cantitate de bucate, se puse a cerca de a opri pre neamicu dela apa. Unu riu impartia în doue valea de diosu, care incingea mai totu muntele în care eră pusa cetatea Uselodunu, cu costele drepte din tote partile. Natur'a locului opria a se intorce acestu riu, càce elu curgea astfeliu la polele muntelui, în câtu nece într'una parte, deca s'aru fi sapatu fose, nu putea fi abatutu. Eră inse pentru cetatieni greu sî rapidu coborisiulu la elu, în câtu deca ai nostri i impedeau, ei fora de a nu fi raniti sî fora pericululu vietiei nu putea nece a merge la riu, nece a se intorce pre rapidulu suisu. Cunoscundu acesta dificultate a lor¹, Cesare, dupa ce dispuse sagetari sî funditori, sî asedia înca sî tormente în ore cari locure, în dreptulu coborisiureloru celoru mai usiore, opria dela ap'a riuului pre opidani, a carora tota multimea dupa aceea se ducea spre a lua apa numai în unu locu, chiaru sub murulu cetatei, unde esia unu mare esvoru de apa, despre acea parte, care, în una intendere mai de trei sute petiore, nu eră cuprensa de riu impregiuru.

XLII. In tempu ce toti ceilalti doriau că opidanii se fia opriti dela acestu esvoru, numai Cesare unulu vedea că se potea face acést'a. Elu incepù a inaintá vinee și a face unu aggere in dreptulu esvorului, contra muntelui, cu mare truda și cu una lupta continua. Căce cei din cetate, alergundu din loculu de susu, se luptau din departare fora periculu și raniau pre multi, cari inaintau cu cerbicia spre ei; totusi militarii nostri nu se lasau de a nu se duce inainte cu vineele și a invinge prin lucrarile loru dificultatile locurilor. In acelasi tempu ei ducu cuniculi dela vinee la capulu esvorului, lucru care se potea face fora nece unu periculu și fora prepusulu neamiciloru. Aggerele se construe la una inaltime de noue petiore și se asiedia pre elu unu turnu cu diece ronderè, nu că se ecualeze inaltimea muriloru, căce acést'a nu se potea face prin nece unu feliu de lucrari, dera că se intreca punctulu de inaltimea unde erá esvorulu. Cum din acestu turnu se aruncau cu tormeentele misili la intrarile esvorului, și neamicii nu puteau veni fora periculu spre a luá apa, nu numai vitele și cáii loru, dera chiaru mare multime de omeni moriau de sete.

XLII. De acestu reu inspaimentati, opidanii implu vase cu seu, cu bitume, cu ciendure, și le prevalescú aprense asupra lucrariloru nostre. In acelasi tempu ei se batu cu cea mai mare inversiunare, că prin lupta și amenintiare se indeparteze pre Romani dela stingerea focului. Una mare flacara se ridica de una data chiaru la lucrari; căce tote câte se aruncau pre loculu celu prevalitu, oprinduse in vinee și in aggere, aprendeau togma lucririle in cari se impedeau. Militarii nostri din contra, de și erau strimtorati de una lupta periculosa și de unu locu nefavorabile, totusi cu tare anima sustieneau tote, căce lucrurile se petreceau și pre unu locu inaltu, și in vederea armatei nostre, și mare strigatu se dá și de una parte și de alt'a : de aceea fia care, in unu modu câtu potea mai insemnatu, se espunea la misilele neamiciloru și la flacari, pentru că barbati'a sa se fia cu atât mai multu cunoscuta și marturita.

XLIII. Cesare, vediendu că se raniau multi de ai sei, comanda că despre tote partile cetatei coortile se suia muntele și de pretotendene se dee strigare, prefacunduse că aru voi a cuprende murii. Facundu acést'a, cetatienii se inspaimenta și cumu nu sciau ce se petrecea in celealte locure, nelenesceti fiendu, rechiama pre armatii loru de la baterea lucrariloru si i dispunu la muri. Astfelu lupt'a incetandu, indata ai nostri parte stengu lucrarile cuprense de flacari, parte taia foculu. Pre candu neamicii totu resisteau cu cerbicia și, dupa ce acumu mare parte din ai loru perisera de sete, perseverau in resolutiunea loru, cu cunieu-lele in fine venele esvorului fura taiate și intorse in alta parte. Facunduse acést'a de una data esvorulu (sîpotnlu) care mai nainte curgea neincetatu, secă și atât'a desperatiune de salute aduse cetatienelor, in câtu ei credeau că acést'a se facuse nu cu mentea omeniloru, ci din vónti'a dieiloru. Asiá dera, constrinsi de nevoia, ei se dederá.

XLIV. Cesare, cumu sciá cã îndurarea sa erã cunoscuta totororã sî nu se temea cã se para cã a facutu ceva prea aspru din crudîmea naturei sale, sî fiendu cã nu vedea finele scopureloru sale, deca in atare modu mai multi in diverse locure aru apucã planure a se rebelã, judecã cã trebuia a inspaimentã pre ceilalti prin unu esemplu de supliciu. Asiã dera totororã celoru cari portasera armele li taiã mînele; vietî'a li o lasã, pentru cã cu atît'a mai multu se fia cunoscuta pedeps'a omeniloru rei. Drapete, pre care lu aretã cã fuse prensu de Caniniu, seau de rosîne sî de dorere cã erã inchisu, seau de temerea unui supliciu mai greu, se abtienù cîteva dîle de mancare sî asiã mori. In acelasi tempu Lucteriu, care, precumu scrisi, fugise din lupta, cadiuse in mînele lui Epasnactu Arvernulu; cãce adese mutanduse din locu in locu, elu se lasã in increderea multora, fiendu cã i se parea cã necaiure nu potea stã mai îndelungu fora periculu, cumu elu sentiã in sene cãtu de mare neamicu trebuia se i fia Cesare. Epasnactu Arvernulu, forte bunu amicu alu poporului Romanu, fora nece una esitatiune lu aduse legatu la Cesare.

XLV. Labienu intre aceste face cu sucesu una lupta de calarime contra Treviriloru, sî uciendu multi Treviri sî Germani, cari nu recusau nemenui ajutoriu contra Romaniloru, prenze vii pre capii lorã sî intre ei pre Suru Eduulu, care, sî prin barbatî'a sî prin nascerea sa, avea cea mai mare reputatiune, sî erã dintre Edui singurul care remasese in arme pana in acelu tempu.

XLVI. Luandu cunoscentia de acestu lucru, Cesare cumu vedea cã in tote partile Galiei întreprinderile fusera cu bene terminate, sî judecã cã prin espeditiunile precedenti Gali'a erã invinsa sî supusa; fiendu cã nu se dusesse insusi nece una data in Acitani'a, ci o invinsese in ore care parte prin P. Crasu, purcese in acea parte cu doue legiuni, cã se întrebuentieze acolo tempulu celu din urma alu verei. Acesta espeditione, cã sî pre celelalte, rãpede sî cu fericire o terminã : cãce tote cetatile Acitaniei tramesera la elu legati sî i dadera ostatici. Dupa aceste succese obtienute, elu purcese la Narbonea cu unu presiediu de calari, era ostea o duse prin legatii sei in taberile de ierna : patru legiuni le asiediã in Belgiu cu M. Antoniu, C. Treboniu, P. Vatiniu sî Q. Tului, legati; doue le tramese la Edui, a caroru autoritate in tota Gali'a elu sciã cã erã cea mai mare; doue le puse la Turoni, in margenile Carnutiloru, cã se tienã in frâu tota partea vecina cu Oceanulu; pre cele doue remase le asiediã in tier'a Lemoviciloru, nu departe de Arverni, cã se nu fia nece una parte a Galiei neocupata de armata. Pucine dîle elu stete in provincia, candu merse rãpede la tote adunãrile, luã conoscentia de desbaterile publice, distribui recompense celoru ce bene le meritau; cãce elu avea forte mare facilitatã a cunosce cu ce anima fuse ori-care pentru republica, candu cu rebeliunea a tota Gali'a, contra careia elu se sustienuse prin fidelitatea sî cu ajutoriu-

rile provinciei. Terminandu aceste lucrure, merge la legiuni in Belgiu și ierneza la Nemetocen'a.

XLVII. Acole afla că Comiu Atrebatelē avuse una lupta cu calarimea nostra. Căce candu Antoniu venise in iernatice și cetatea Atrebatiloru stă fidele in detori'a sa, Comiu — care, in urm'a ranei ce am aretat'o mai de-asupra, eră totu de-a-una paratu pentru cetatienii sei la tote miscarile, că se nu lipseasca provocatoriulu și conductoriuulu la arme celoru ce amblau dupa planure de belu, in tempu ce cetatea se supunea Romaniloru — se nutriă cu ai sei din oțiele ce facea cu calarii sei, și, atienenduse la drumure, apucă multe carature, cari se duceau in iernaticele Romaniloru.

XLVIII. Eră datu lui Antoniu (de) prefectu alu calariloru C. Volusenu Quadratu, care iernă cu elu. Pre acest'a Antoniu lu tramete spre a urmări calarimea neamiciloru. Volusenu inse la barbat'i'a sa, care eră singularia in elu, uniă una mare ura asupra lui Comiu¹, pentru că cu atātu mai bucuros se faca aceea ce i se comandă. Asiă dera, dupa ce dispuse curse, atacandu adese pre calarii neamiculu, facea lupte cu succesu. La cea de pre urma, cumu se luptau cu mare inversiunare și Volusenu in dorenti'a de a prende chiaru pre Comiu, lu umarise mai cu aprendere, cu pucini omeni, era acela, prin una fuga iute, dusesse pre Volusenu mai departe, de una data Comiu invoca credenti'a și ajutoriuulu totoru sociloru sei, că se nu suferia neresbunate ranele sale ce i se facusera prin perfidia; și intorcundusi calulu se rapéde de la ceilalti ai sei, cu imprudentia, asupra prefectulu. Toti calarii sei facu de asemenea, și intorc pre pucinii nostri omeni și i urmarescu. Comiu atitiandusi calulu cu pintenii, ajunge calulu lui Volusenu și cu mare potere strapunge medi-loculu copsei neamiculu cu lancea. Dupa ce prefectulu este ranitu, ai nostri nu esita a resiste și intorcunduse a respinge pre neamicu. Candu urmă acést'a, multi neamici respinsi in marea nostra rapedire, suntu raniti, și parte suntu sfaremati in fuga, parte prensi. Candu de acestu periculu capulu loru scapa cu intîmea calulu, prefectulu greu ranitu, in câtu se vedea că viet'i'a i eră in periculu, este adusu in tabera. Comiu apoi, seau că si alenase dorerea sa, seau că perduse mare parte din ai sei, tramete legati la Antoniu și lu asecura, dandu ostatici, că elu și va stă unde i va prescrie, și va face cele ce i va demandă. De un'a numai se roga, că in temerea sa se i se conceda că se nu vena in faci'a vreunui Romanu. Acesta cerere Antoniu judecand'o a fi motivata din una justa temere, i dede voi'a ce cerea și i primi ostaticii.

Sciu că Cesare a facutu câte unu comentariu pentru fiecare anu, ceea ce eu amu crediutu că nu trebue se facu, pentru că anulu urmatoriu, candu fura consuli L. Paulu și C. Marcelu, nu are nece cumu lucrure

de mare insemnatate petrecute in Gali'a. Cá ceneva totusi se nu ignore in ce locure fura in acestu tempu Cesare sí armat'a, gasit'am cu cale cà trebue a scriere pucine sí ale alaturá la acestu comentariu.

XLIX. Cesare, in tempu ce ierná in Belgiu, avea acelu unicu scopu, a tiené cetatile in amicitia, a nu dá nece uneia din ele sperantia seau cauza de a se ridicá cu armele; càce nemicu mai pucinu nu voiá de câtu a nu fí pusu in ore care necesitate, aproape de plecarea sa¹, de a portá belu, necumu, candu ar fí fostu še retraga armat'a, se remana orecare belu, pre care tota Gali'a bucurosu l'ar întreprinde, fora pericululu presente². Asiá dera adresanduse cu cuvente de lauda cotra cetati, pre principalii cetatieni daruindui cu mari remuneratiuni, nece una sarcina noua impunendu, usioru tienù in pace Gali'a, obosita de atâte nefericite lupte, cumu conditiunea de a se supune erá mai buna.

L. Dupa ce trecù tempulu iernei, elu, contra datinei sale, purcese in Italia¹, cu mersure câtu mai rapide, cá se solícite municipiele sí coloniele, carora se li recomande cererea (candidatur'a) pentru sacerdotiu a lui M. Antoniu, cestoriulu seu. Càce elu se punea cu favorea sa pre câtu bucurosu pentru unu omu forte legatu cu elu sí pre care pucinu mai inainte lu sí tramesese cu cererea, pre atátu cu taria contra factiunei sí puterei câtoruva², cari prin caderea lui M. Antoniu doriau a ruiná puterea lui Cesare, esîndu din guvernulu seu. De sí mai inainte de ce se ajunga in Itali'a, elu audíse pre drumu cà Antoniu fuse facutu auguru, totusi crediù cà avea una cauza nu mai pucinu justa de a merge pre la municipie sí colonie, cá se li faca multiamiri cà dedesera lui Antoniu ajutoriulu loru sí i facusera asemenea bene, sí totu una data cá se se recomande pre sene cu cererea la deregutori'a (de consule) pre anulu urmatoriu, pentru cà adversarii sei se laudau cu insolentia cà L. Lentulu sí C. Marcelu fusera alesi consuli cá se dospoia pre Cesare de tota deregutori'a sí demnitatea, sí cà lui Sergiu Galb'a, de sí acesta avuse multu mai multa favore sí sufragie, i se rapise consulatulu, fiendu cà erá unitu cu elu (Cesare) sí prin amicitia sí prin legature de legatiune³.

LI. Primita fù venirea lui Cesare de tote municipiele sí coloniele cu necredibile onore sí amore : càce atunce antái'a ora elu veniá de la acelu belu a tote Gali'a. Nu se lasá nemicu care se potea cugetá spre a orná portile, drumurele, tote locurele, pre unde Cesare erá se mergea. Tota multimea cu copiii esiá inainte; victime in tote locurele se imolau, cu mese intense forurele sí templele plene erau, cá bucuri'a celui mai asteptatu triumfu elu mai de inainte se o pota semtí. Atât'a erá magnificenti'a la cei avuti, dorenti'a la cei saraci!

LII. Cesare, dupa ce amblá in tote partile Galiei togate, cu cea mai mare rapediune se intorse la armata, la Nemetocen'a, sí chiamandu legiunile din tote iernaticele la marginile Treviriloru, purcese acolo sí

facu cautare ostei. Pre T. Labienu lu facu mai mare preste Gali'a togata, pentru ca cu atat'a mai mare punere se fia recomandat cu cererea pentru consulu. Inusi atata drumu facea catu credea ca era in destulu cu mutarea din locu in locu pentru sanetate. Atunce de si audia adese ca neamicii sei solicitau pre Labienu¹, si era incredentiatu ca se lucra dupa consiliile catorva ca elu, prin intrepunerea autoritatii senatului, se fia despoiatu de una parte din armata, totusi nece de Labienu nu crediu nemicu, nece nu potu fi adusu de a face ceva contra autoritatii senatului, cace elu judeca ca prin liberele opinii ale parentiloru senatori usioru va castigá caus'a sa. In adeveru, C. Curione², tribunu alu plebei, cumu luase asuprasi a aperi caus'a si demnitatea lui Cesare, propuse adese senatului ca, deca armele lui Cesare inspirau cuiva temere, fienda ca si dominationea si armele lui Pompeiu causau nu mai pucina spaima in foru, se se retraga si unulu si altulu de la arme si ostile se le demita; ca prin acestu faptu cetatea va fi libera si in drep-tulu seu. Elu nu numai ca propuse acest'a, dera chiaru incepu prin sene a face discesiune³, cea ce consulii si amicii lui Pompeiu demandara se nu se faca; si asiá senatorii, regulandu cu moderatiune lucrulu, termina desbaterea.

LIII. Mare era acesta marturire din partea a totu senatulu si convenindu cu unu faptu precedente. Cace in anulu trecut, candu Marcelu combatea demnitatea lui Cesare si, contra legii lui Pompeiu si Crasu¹, propusese Senatului a lua lui Cesare provincieile inainte de tempu, dupa ce parerile se spusera, facundu discesiune² Marcelu, care cautá a si castigá totu meritulu prin ur'a asupra lui Cesare, Senatul forte numerosu trecu la tote alte opinii³. Prin aceste caderi anitele neamici-loru lui Cesare nu se infrangeau, ci ei erau inscientiati ca cu atatu se faca mai mari legature, prin cari senatul se pota fi constrinsu a a-proba aceea ce ei decisera.

LIV. Se face dupa aceea unu senatu-consultu ca se se trameta la belulu cu Partii una legiune de Cn. Pompeiu si alt'a de Cesare; si aceste doue legiuni sunt luate in modu vederatu numai de la Cesare; cace Cn. Pompeiu dede ca din numerulu seu legiunea antai'a, pe care o tramesese la Cesare, facuta din strinsur'a de oste din provinci'a lui Cesare. Cu tote aceste, si de si nu mai era pentru neme indoentia despre vo-enti'a adversariloru sei, Cesare lasa lui Cn. Pompeiu legiunea si dupa senatu-consultulu comanda a se da in numele seu legiunea a cincispre-diecea, pre care o avuse in Gali'a cetiriore. In loculu acesteia, elu tramete in Italia¹ a treispre-diecea legiune, pentru ca se tiena presediele din cari scotea pre a cincispre-diecea. Elu distribue armat'a in iernatice : pre C. Treboniu, cu patru legiuni, lu asedia in Belgii; pre C. Fabinu, totu cu atate, lu tramete la Edui. Astfeliu elu credea ca le-nescea in Gali'a va fi deplenu asecurata, deca Belgii, cari aveau cea mai mare barbatia, si Eduii, a caroru autoritate era cea mai insem-nata, aru fi tienti cu armate. Elu inusi purcese in Itali'a.

LV. Candu venì acolo, afla că amendoue legiunile tramese de elu, și cari dupa senatu-consultulu trebuiau duse la belulu cu Partii, fusera date de consulele Marcelu lui Cn. Pompeiu și erau retienute in Itali'a. Dupa acestu faptu, de și nu mai eră indoentia pentru nemene că se pară ceva contra lui Cesare, totusi elu se determinà că trebuiá a suferi tote, câtu tempu i ar remané orecare sperantia de a se decide lucrulu mai bene dupa dreptate, de câtu de a portá belu. Elu cerù cu punere¹.....

N O T E

LA COMENTARIELE LUI CESARE DESPRE BELULU CU GALII

CARTEA I

I. ¹ Acesta impartire nu cuprende nece tier'a Alobrogiloru, nece provinci'a romana, tiere cari, la inceputulu espeditiuniloru lui Cesare, erau supuse Romaniloru. Ea cuprende acele regiuni ale Galiei cari, pre atunce, erau libere de dominatiunea Romaniloru.

² Positiunile puntelor cardinali aretate aci suntu relative la Rom'a sau Itali'a.

II. ¹ La an. R. 693 (60 in. de J. C.). Romanii desemnau de ordinariu anulu prin numele consuliloru ce functiunau.

VII. ¹ Cesare avea guvernulu Galieloru, precumu s'a aretatu in prefatiune.

² Din Rom'a. (Vedi cuventulu *urbe* la *Notiti'a Alfabetica*).

VIII. ¹ Vorb'a *cure in riulu Rodanu* nu este esacta : este seau eroare seau pote că Cesare nu conoscea cursulu superioare alu Rodanului, inainte de loculu acest'a, căce, din contra, riulu trece prin elu.

² Mai multi suntu de parere că s'ar cuveni a se suprima unele seau decile acestui numeru pentru a micsiurá lungimea, care este aproape de 28 kilometri.

³ Aci unii repetiescu vorb'a *alii*, pentru că se se pota traduce : *sî unii pre aceste, era altii*. . .

X. ¹ Itali'a insemna aci, cumu sî aiurele, Gali'a Cisalpina.

XI. ¹ Eduii erau in legatura cu Romanii.

XIV. ¹ *Esilá*. . . , deca, erá se li dè pacea, seau se i urmaresca prin belu.

² *Era totu un'a* : va avé acelasi esitu.

XVIII. ¹ Divitiacu sustienea partea Romaniloru in Gali'a; elu fù de mare ajutoriu lui Cesare. Dumnorige, fratele seu, erá, din contra, capulu partei opusa Romaniloru; elu aপরá nedependenti'a Galiei.

XXIII. ¹ Militarii primiau pentru nutritur'a loru grâu pre care trebuiá a lu maciná ei iusii. Distributiunea se facea una data seau de doue ori pre luna. Pentru una luna erá de trei *modii* (cam 26 litre) tragundu aproape 20 kilograme.

XXV. ¹ Elvetii, la formarea falangei, suprapunendu, cu marginile, scutele, se intemplá de Romanii strapungeau cu unu pilu doue de una data.

² Incercare pentru a deprende scutele.

³ Laturea deschisa erá acea drepta, care nu se aflá aপরata de scute.

XXVIII. ¹ I puni cu morte seau i vendù.

XXIX. ¹ Galii se serviau pre atunce, pentru actele publice, de litere straine, si

mai cu sema de alfabetulu grecescu, adusu in Gali'a pre la an. 600 in. de Ch. de catra locuitorii Masiliei (Marseille), colonia intemeiata de Poceeni.

XXXI. ¹ Acestu pasu alu lui Divitiacu fû in desiertu atunce.

XXXIII. ¹ Ariovistu fuse la Rom'a, sub consultatulu lui Cesare, (an. 59 in. de Ch.) si primise titlulu de amicu alu poporului romanu.

² Dintre toti Galii, singuri Eduii primisera titlulu de *frati ai poporului romanu*.
³ Cimbrii si Teutonii fusera sferemati de Mariu, pre candu strabatea in Itali'a.

⁴ Rodanulu potea fi trecut prin vadu in unele locure (Cap. 6).

XL. ¹ De ordinariu, cumu dice *Le Déist de Polidoux*, generariulu chiamá in consiliu numai pre primulu centurione alu triariloru (a trei'a linia a legiunei), numitu primipilu, pre primulu centurione alu principiloru (a dou'a linia, odeneore antái'a) si pre primulu centurione alu astariloru (antai'a linia).

² Este probabilu, cà Cesare, desemna aci belulu cu Spartacu, urmatu cu 14 ani mai inainte (72 in. de Ch.).

XLII. ¹ Calarimea romana, in espeditiunile lui Cesare, erá, cea mai mare parte, de nu si tota, compusa din ausiliari dela socii seau supusii din Gali'a. (Vedi si Cap. XV). Acesta espleca cererea lui Ariovistu si precautiunea lui Cesare.

² Joculu de cuvente alu legiunariulu consiste in aceea cà vorb'a sa, *i trecea intre calari*, «ad equum rescribere», potu semnificá de una data in latinesce «elu pune a ni se dá unu calu», si «elu ne face calari», (in intielesulu de aceea ce Francesii numescu *chevaliers*), fiendu cà la Rom'a se facea una lista de cetatienii admisi in ordinea ecestre, si Statulu li dá calulu.

XLIV. ¹ Alegatiune neintemeiata; càce Romanii invinsesera pre Arverni multu mai inainte de venirea lui Ariovistu in Gali'a.

² Provinci'a romana.

XLV. ¹ Acesta invingere urmasa la an. 121 in. de Ch.

XLVII. ¹ C. V. Flacu comandá in Gali'a la an. 83 in. de Ch.

L. ¹ Tacitu spune cà Germanii credeau cà in femeie erá ceva santu si profeticu; cà nu despretuiu consiliile lor si nu erau nepesatori pentru predicerile lor. (De Mor. Germ. 8; Hist. IV, 61).

LI. ¹ In ordinea de batalia, ostile romane formau centrulu; ausiliarii cari consisteau mai vertosu din calarime, erau intogmiti la amende ariple de unde portau numele si de *alarii*.

² Germanii se temeau pentru servitutea femeieloru lor multu mai tare de càtu pentru a loru insisi. Se spunea cà armate plecate spre retragere si mai cà si cadute fuse restitute in lupta prin staruitoriele lor rogatiuni si presentandusi peptulu si aretanduli captivitatega la care erau espuse. (Tac. de Mor. Germ. 8).

CARTEA II

V. ¹ Se intielege in aduncime.

XX. ¹ Materiali pentru fortificatiune, precumu trunchi de arbori, glie, etc.

² Semnulu, seau, cumu se dice, *cuventulu de ordine*, (*tessera*), se dá scrisu pre tablitie pre cari centurionii si-le treceau din mâna in mâna; se dá si din gura.

XXI. ¹ Aceste semne de onore erau torci (salbe, lantiuri de auru), braciele si

alte premii militare; pre cari ostentii erau neapăratu mândri a si li pune in momentul luptei.

² Adese in timpul de repausu, de lucru sau in mersu, militarii si scoteau coifurile si le portau suspende la peptu sau la spinare.

XXVIII. ¹ După Plutarcu (Viața lui Cesare), cinci sute de Nervi numai ar fi scăpatu, cumu se areta si aci. Inse, după Déist de Polidoux, acesta perdere este esagerata : in Cartea a cincea (cap. 39 si urmatoriile) Nervii se vedu dispunendu de mari ostii.

² Aceste lacure *aestuaria*, era totu balti formate de mare, si supuse ca si ea, fluxului si refluxului.

XXIX. ¹ Acesta cetate se crede a fi fostu situata pre colina unde se afla astazi *Falaise*.

XXXV. ¹ Stralucita exceptiune pentru Cesare! (Vedi splēcarea cuventului *suplicatiuni* la Notiti'a Alfabetica).

CARTEA III

IX. ¹ Marea mediteranea.

X. ¹ Legatii retienuti posedeau, se vede, titlulu de calari romani, ceace facea si mai mare crimea Barbariloru.

XII. ¹ Asemene limbe de pamentu suntu multe pre acesta costa a mării. Limbele de pamentu diferu de promontorie prin aceea ca aceste din urma suntu mai intense si mai inalte.

XIII. ¹ Cuventulu *podu* corespunde cuventului *transtra* din testulu latinu. Datu-i-am acestu sensu si nu acela de «scaunele sau bancele lopatariloru», intemeiandu-me pre urmatoriile :

La cap. XIV, se dice ca luanduse velurile si armamentele nailoru venetice, se opriá totu una-data miscarea acestoru vase; *velis armamentisque ereptis, omnis usus navium uno tempore eriperetur*; incatu este invederatu ca acesta oprire nu ar fi potutu urma deca naile venetice ar fi avutu banci de lopatari sau mai bene disu lopatari; cace ei atunce aru fi menatu cu lopatele naiea.

«*Transtra*, dice d. Ozaneaux, unu invetiatu francesu, trebuie luat in intelesulu de «podu de naie». Sensulu ordinariu este «bancele lopatariloru»; inse acesta exceptiune este neadmisibile, cace in cap. urmatoriu (XIV) Cesare dice in modu invederatu ca Galii nu se serviau de catu de velure, *quum omnis gallicis navibus spes in velis consisterent*; apoi Festu, in definitiunea cuventului *Transtra*, areta asemenea sensulu de «podu de naie» : *Tigna quæ ex pariete in parietem porriguntur*, grande puse din unu parete pana in altulu.

XIV. ¹ *Lunge in coda*, după intielesu; era după cuventu, *insertæ affixæque longuriis*, puse si batute in prajine.

XVI. ¹ «Venderea sub corona», la licitatiune, *sub corona vendere*, se facea din vechime cu servii, cari erau pusi de vendiari incununati cu flori; prensii in belu se vendeau *sub hasta* (era anuntziata prin una asta). Venderea Venetiloru *sub corona* urma dece pentru mai mare batjocura.

XVIII. ¹ Barbarii, se vede, nu sciau inca că belulu cu Venetii eră terminatu și că Romanii erau invingutori.

XIX. ¹ Q. Tituriu Sabinu.

XXIII. ¹ Cetatea Sotiatiloru.

² Sertoriu, cu Lusitanii și cu remastilele factiunei lui Mariu, sustienuse in Spani'a mai multe lupte cu succesu in contra lui Metelu Piu și chiaru in contra lui Cn. Pompeiu.

XXIV. ¹ Ordinea indatinata de bataia la Romani eră pre trei linie. Crasu nu se tiene in presente de acesta ordine, pentru că se intenda mai multu fruntea sa de bataia, și pentru că nu se prea incredea in ausiliari spre a i lasă, cumu se urmă de ordinariu, la amendoue aripele.

CARTEA IV

I. ¹ Nu erau pamenture cari se fia că proprietate privatiloru.

III. ¹ «Dupa capulu Germaniloru» precumu ei cuprendu cu mintea, — au idea, *ut est captus Germanorum*.

VI. ¹ Cesare se dusesse pentru a petrece iern'a in Gali'a Cisalpina, ceea ce elu a neglesu a aretă la finele cartei precedente.

VII. ¹ Acesta esagerare, «că nece chiaru diei nu se poteau mesură cu unii omeni», eră naturale la poporele barbare.

XIII. ¹ Candu, dupa lectur'a epistoleloru lui Cesare, Senatululu votă suplicatiuni, in recunoscenți'a acestei victorie: «Suplicatiuni! strigă Catone; votati mai bene espiatiuni! rogati diei de a nu face se cada asupra ostiloru nostre crimele unui generariu culpabile. Dati pre Cesare in mânilu Barbariloru, că ei se scia că Rom'a nu comanda nece cumu perjuriulu și că ea cu orore i respinge fructulu.» (Baudement),

XVII. ¹ In diametru seau între muchie, căce nu prea vene a crede, cumu unii voescu a intielege, că acesta mesura s'ar reportă la grosime, cea ce ar dá nesce tarasi prea subtiri mai alesu la unu podu că acest'a.

² Vrè se dica : grandele, cari una cu tarasii formau scaunele, se imbucă in intervalulu lasatu între tarasii prensi doui câte doui, la distanți'a de doue petiore.

XIX. ¹ «Seceră granele» *frumentis succisis*, le taiă; «le strică» pote-fi.

XXII. ¹ Morinii apucasera de doue ori armele (Cart. II, Cap. IV; Car. III, Cap. IX).

XXIII. ¹ Acestu portu, *mai din diosu*, precumu și portulu superioare, *mai din susu* (Cap. 28), se credu a fi la *Boulogne-sur-Mer* (Pas-de-Calais).

² Flusulu și reflexulu, *æstus*.

³ Not'a . . . dela cap. IX, Cart. V, areta locurile unde se crede a fi debarcatu Cesare candu cu espeditiunile sale in Britani'a.

XXV. ¹ Ei cunosceau mai multu naile onerarie proprie pentru negociu.

² Intreprenderea pre care avea se o face, sarindu din nai și apucandu spre neamicu.

XXVI. ¹ Acesta vorba, *fortun'a* (*noroculu*) lui Cesare eră familiaria invingutoriulu Galiloru, și reamintesce cuventulu seu celebru catra conductorulu barcei care, pre una mare furtuna, lu ducea la Brindu, candu cu belulu cu Pompeiu : *Ce te temi? Tu duci pre Cesare și fortun'a sa*.

XXIX. ¹ Romanii cunosceau pre atunce forte imperfectu fenomenele flusulu și

reflusului, căce navigatiunea lor nu se intensese mai multu decâtu pre Mediterane'a, unde aceste fenomene se semtu mai pucinu decâtu in Oceanu.

XXXVIII. ¹ Sucecele lui Cesare erau in fapta pucinu considerabili, inse Senatul lu remunerá pentru cá deschisese armelor romane calea catra Britani'a. Cu tote acestea admiratiunea nu fû unanima, si istoricii reporta cá Pompeiu aretà a-cesta antâia debarcare in Britani'a cá una deplena invingere suferita de Romani. Traditiunile tierei celebreza asemenea cá una fuga rosinosa purcederea nopturna si precipitata a flotei romane; ele reamentescu cu mundria cumu Cesarianii debarcara cá supunitori in insul'a Prydain, pentru a o parasí cá fugari. «Ei disparura, dice unu betranu cronicariu, cumu dispare pre nisipulu tiermului neu'a pre care a atens'o ventulu de media-di.»

CARTEA V

I. ¹ Romanii aveau datin'a de a pune la uscatu naile lor in tempulu reu de preste anu.

² Mediterane'a, mare esentialmente romana.

VI. ¹ Dumnorige pretestá, fora indoela, cá auspiciile nu erau favorabili; căce, dupa spunerea lui Diodoru din Sicili'a, Galii credeau, cá si Romanii, a cetí venitoriulu in sboratulu paseriloru si in meruntaiele victimelor.

VII. ¹ Ventulu de media-nopte-apusu.

VIII. ¹ Ventulu de media-di-apusu.

IX. ¹ Prennell, care a esaminatu cestiunea relativa la locurile unde debarcă Cesare, in amendone expeditiunile sale, in contra Britaniei, recunosce cá, in cea antâia, elu aruncá ancor'a in facia de Dover, cá debarcarea se facû la tiermulu intre Deal si Valmer Castle; cá in a dou'a, riulu unde elu ajunsse pre neamicu este *Stour*, si cá ingangiarea luptei avû locu aprope de Canterbury (Comitatulu Kent).

XII. ¹ Ceea ce Grecii numescu *αυτοθονες* si latini *aborigines*, popore cari se credu nascute din pamentulu in care locuescu si cari pretendu a nu se trage din nece unu altu poporu.

² Unele editiuni au *annulis*, si prin urmare, anele, verige; altele, *talís*, si asiá, dupa acestu cuventu, zaru, cea ce face a se intielege cá banii de feru ai Britaniloru aru fi avutu form'a zarului seau a cuburelului de jocatu table.

XIII. ¹ *Sore-resare* (*oriens sol*), vorba vechia romanescă in locu de resaritu, resaritul sorelui.

² Una specie de orologiu, numitu *clepsydra*, cu care se serviá cei vechi si care mesurá tempulu prin cantitatea de apa ce se scurge regulatu.

XIV. ¹ Planta, altmente *pastelu* numita, ale carei frundie dà una colore albastra ce se usiteza in industria.

XV. ¹ Antâiele coorti erau acele mai bune si mai alese in una legiune.

XXII. ¹ Casivelaunu fuse numitu capu supremu alu armatei (cap. II), in poterea carui titlu elu comandá acestoru regi.

¹ Loculu fortificatu la tiermu unde Cesare trasese naile si unde stá ostile lasate pentru custodirea lor (cap. II).

² Statele care se supusesera lui Cesare.

XXIII. ¹ Vasele la cei vechi fiindu conduse de lopati și velure, marea lenescita li eră favorabile mai alesu pentru una mica cale.

XXIX. ¹ Cesare a spusu (Cart. I cap. 53) invingerea portata asupra lui Ariovistu; elu n'a vorbitu despre mortea sa, causata pote prin ranele ce primise.

XXXI. ¹ «Dà măn'a» *dat manus*, dicere și acțiune ce cu fericire suntu inca conservate între noi Romanii, candu ne impacăm, ori ne induplecăm seau ne lașăm a primii ceea ce ni se propune.

XXXIV. ¹ Din patru editiuni, consultate la facerea acestei traductiuni, un'a, a d-lui Nisard, nu are aci nece una punctuare, ci dupa urmatoriile doue cuvente, *Ai nostri*; și ast-feliu, starea de a luptă, și dupa potere și dupa numeru, o reporta la Romani.

XLII. ¹ Unele editiuni au numerulu de diece mie, altele de cincispredece.

XLIII. ¹ *Ferventes glandes*. D. Ozaneaux crede că aceste gliande erau nesce vase de argilu implute cu materie inflamata, precumu smola, pecura, sulfure, etc.; că aceste vase implute cu asemenea materie aprense, erau aruncate cu fund'a și ca-diendu in tabera impresurata se stricau și puteau causă aprenderea.

² *Jacula fervefacta*. Aceste jacule, dice d. Ozaneaux, erau de lemn, invelite cu buci seau calti, și muiate in pecura seau smola. Ele erau mai atâtău aprense și apoi aruncate.

XLVII. ¹ Faptulu cu perirea lui Sabinu și Cot'a, a carora tabera de ierna eră in tier'a Eburoniloru (cap. 24, 26).

XLVIII. ¹ «Scrisa cu litere grecesci», după cuventu, *græcis conscriptam litteris*, eră după intelesu, «scrisa in limb'a grecesca», fiindu că Galii se serviau in scriere mai cu sema de alfabetulu grecu (cap. XXIX, cart. I), încât, deca acesta epistola ar fi fostu scrisa numai cu litere și nu cu cuvente grecesci, neamicii puteau cunoște planurele lui Cesare, ceea ce elu nu voiă.

² Cesare dă focu locuțieloru pre unde trecea cu armat'a, semnu care cu tote aceste urmă și din partea neamiciloru.

XLIX. ¹ «Limbe» *speculatores*. Asiă mai diceau betranii nostri români, in locu de speculatori, exploratori, (Vedi aceste cuvente la Notiti'a Alfabetica).

LI. ¹ Militarii fura retrasi inadensu pentru a nu însuflă nece una temere Galiloru de a se apropiă de taber'a romana.

² Portile taberei nu fuse fortificate deplenu, ci, pentru aparentia, numai cu unu senguru rondu de glie, de susu paură diosu, pentru că trecerea se se pota face liberu in pucinu tempu.

LIII. ¹ Precumu s'a vediutu in cartile precedenti, Cesare mergea totudeuna de stă iern'a in Gali'a Cesalpina.

LVI. ¹ Carnuții ucisera pre regele loru Tasgetiu, restabilitu pre tronul de cotra Cesare (cap. 25). — Senonii alungasera pre regele loru Cavarinu, pusu totu de Cesare (cap. 54).

² *Judicat*. Fiendu că decisiunea a fostu luata după propunerea lui Indutiomaru, Cesare dă după datin'a in latinesce, pre Indutiomaru de subiectu lui *judicat*.

LVIII. ¹ Riulu Mos'a care despartiă pre Remi de Treviri.

CARTEA VI

I. ¹ La an. Romei 698, se dade lui Pompeiu provinci'a Spani'a pentru cinci ani, cu autorizatiune din partea senatului de a stringe osti ori de unde si ori câte ar crede de nevoia.

² Militarii romani, la conscrierea lor, depuneau consulelui juramentul: — «Pre cari cá consule i chiamase la juramentu», *Quos consulis sacramento rogavissit*, vrè se dica «pre cari i conscrisese cu puterea de consule».

II. ¹ «Respundu de bani», se preнду, prin dare de ostatici, cá voru respunde banii ce juruescu.

² Cesare a spusu cá cei mai multi Belgi se trageau din Germani, cari trecusera Renulu si se asiediasera de estalalta parte a Renului (cart. II, cap. 4).

III. ¹ *Omnia postponere*; cu alte cuvente: «pentru tinererea adunarei elu se interesá mai multu decâtu pentru celelalte afaceri».

V. ¹ «Stá totu»... *totus insistit*... nu se mai cugeta la altele decâtu la belulu Trevirilor....

² Pre Cavarinu lu uriau Senonii, fiendu cá elu erá amicu lui Cesare, care lilu impusese rege.

VII. ¹ Cei mai multi comentatori vreu a desemná aci riulu Mosel'a.

VIII. ¹ Precumu se prefacuse la purcederea sa din tabera (cap. 7).

IX. ¹ Candu cu prim'a espeditiune in Germani'a (cart. IV, 17).

XI. ¹ Acestasi sistema..., *Hæc eadem ratio est in summa totius Gallie*: In administratiunea, in constituirea privitoria la intreg'a cetate a Galiei, inca esiste sistem'a de factiuni, de partite.

XII. ¹ Situatiunea acestoru partite este descrisa mai pre largu la cart. I, cap. 31.

² Dupa invingerea si alungarea Germaniloru condusi de regele loru Ariovistu (cart. I, 35).

XV. ¹ Multi suntu de parere cá acesti servitori (*ambacti*) aru fi fostu aceea ce erau *soldurii* (cart. III, 22).

XVII. ¹ Cesare dá nume romane divinitatiloru galice cari se paru a avé orecare asemenare cu acele romane.

XVIII. ¹ Deulu infernului.

² Ei mesurá tempulu dupa nopti, nu dupa dile; diceau, de es. *dupa patru nopti*, precumu noi dicemu «dupa patru dile». Judeii si Atenienii numerau dupa acelasi sistemu (Ozaneaux).

XIX. ¹ Adeca punendule la tortura pentru descoperirea crimelui.

XXI. ¹ Tacitu spune cá Germanii adorau pre Mercuriu, Ise, Hercule si Marte (Mor. Germ. 9).—Diferentiele ce se potu aflá intre asertiunile amenduroru acestoru scrietori, in privirea Germaniloru, suntu usioru de esplicatu prin distanti'a a doue secole care i separa.

² Despre acestu animale a vedé not'a, cap. 26 urmatoriu.

XXIV. ¹ Inca din tempulu lui Tarciniu Priscu, una colonia de Gali se stabili sub conducerea lui Sigovesu, in impregiurimile padurei Ercini'a, in tempu ce fraatele seu Belovesu mergea spre Itali'a si se asiedia in Gali'a Cesalpina.

² Eratostene din Ciren'a, autoriu unoru tratate de geografia, istoria si filosofia.

³ Galiloru remasi in Gali'a.

XXV. ¹ In partea unde a amblatu Cesare.

XXVI. ¹ Buffon recunosce in acestu animale pre acelu ce Francesii lu numescu *renne*, animale de acelasi genu cu cerbulu. — Numele de bou, datu unui animale, atâtu de neasemene cu boulu, nu trebue a ne pune in mirare. Romanii numiau asiâ orice animali de una statura mare, cari li era necunoscute; astfelu, elefantulu fû numitu de ei bou lucanu (*bos lucanus*), fienducâ ei lu vediura pentru antâi'a data in Lucani'a candu cu belulu lui Piru.

² Palmele, ramurile de palmariu.

XXVII. ¹ Animale ce, dupa parerea lui Buffon, este acelu pre care Francesii lu numescu *elan*, una specie de cerbu.

² Buffon conchide din aceste cuvente cã Cesare n'a vediutu de câtu alci femeie, cari nu au corne.

³ «Elanulu (*alcea*) are petiorele forte tiepene, adeca, inchiaturele forte tari : si fiendu cã cei vechi erau incredentiati cã se aflau animali, precumu elefantulu, cari nu poteau nece indoi petiorele, nece a se culcã, nu este de mirare cã ei au atribuit elanulu acesta parte a fabulei elefantului.» (Buffon).

XXVIII. ¹ Acest'a e boulu selbaticu (bourulu?) pre care Germanii lu numescu *urochs* sau *auerochs*.

XXIX. ¹ In Gali'a.

² Capetulu care atengea teritoriulu germanu, pre malulu dreptu alu riului.

³ «Cinci sute mile» seau siepte sute treidieci si siese kilometre. Unii critici găsescu prea mare acestu numeru, si suntu de parere cã ar trebui a ceti una suta cincidieci mile, numeru care ar dá aproape distanti'a de la Renu pana la Sabe, despre Nervi, si care numeru scrienduse in cifre romane cu C L, a potutu usioru deveni cinci sute (mile) seau D, prin neglenti'a copistiloru.

XXXI. ¹ Aceste suntu in provinci'a Zeland'a (in Oland'a); marea in ferebere ar face si astadi aci insule fora stavilele cari oprescu Oceanulu.

² Frundiele de lisa dà unu principiu cristalisabile veninosu numitu *ifina*. (Dict. de Méd. E. Littré et Ch. Robin).

XXXIV. ¹ Terminulu acest'a desemna anume pre militarii romani, cãce Romanii senguri erau admisi in legiuni.

² In adeveru candu Eburonii fura esterminati de Cesare, Tungrii ocupase tier'a lor, si chiaru numele invinsiloru disparu.

XXXVI. ¹ Dilele câte le pusese pana la intorcerea sa la Cicerone.

XXXVII. ¹ «Erau intensi sub valu...», *sub vallo tenderent...*, se intielege cu corecturele. — Negutiatorii nu erau admisi in tabera cu militarii; ei se intendeau in apropiare si, in casu de pericolu, aflau adapostu in tabera.

XLII. ¹ Cãtu suntu de scambatiose si necerte, fora se dependa de comandante si osteni.

XLIII. ¹ Cu alte cuvente, ei suportau fatige mai pre susu de natur'a ominesca.

XLIV. ¹ Fû batutu cu vergi si descapetinat.

² A interdice cuiua ap'a si foculu erã la Romani formula solene de esiliare.

CARTEA VII

I. ¹ Clodiu, tribunu seditiosu, sustienutoriu alu lui Cesare, fuse ucisú de Milone neamiculu seu politicu, si acestu evenimentu aruncà turburare in Rom'a.

² In momentele de crise, consulele ridicà unu stegu si pronuntià acesta formula : «*Lui vult salvam rempublicam, me sequatur*» (care vrè salutea republicei, se me urmeze). Atunce conscriptiunea se facea fora a depune juramentul individuale, *sacramentum*; ci conscrisii jurau impreúna, *conjurabant*.

II. ¹ Atare cerimonia avea mare iniriure si putere de a legà animele omieniloru, si le insuflá una temere religioasa de a si tiené cuventulu.

X. ¹ Boii, cari erau clienti ai Eduiloru si alu caroru opidu, Gergovi'a, Vercingetorige se pusec a lu batere.

XIV. ¹ Erá inca ierna, ceea ce favorà scopulu neamiciloru de a face pre militarii romani se suferia fometea.

XV. ¹ Avariculu (asta-di Bourges) este scaldatu de riulu Auron si de alte patru mici riure a caroru apa, mai de totu statatoria in locu, formedia balti in giuru urbei.

XIX. ¹ «Care vedea . . . : » care considerà cà neamicii stá atátu de aproape.

XXII. «Si inaltimea . . . o ecualau, inadindu grandele turnureloru lor : » cu câtu Romanii prin inaltierea aggerelui ridicau mai susu turnurele lor, cu atátu si Galii inaltiau totu asiá de susu turnurele lor, inadinduli grandele, ceea ce serviá pentru a ridicà alte rondure de asupra.

² Prin atari pedeci faceau nepracticabili cuniculele incepute de Romani, cari prin acést'a erau pusi a deschide altele, si prin urmare a întârdiá cu luarea cetatei.

XXIII. ¹ «Se imbraca cu pamentu» (multo aggere vestiuntur) : *intervalele grandelor se implu cu pamentu*, ast-feliu traduce d-lu Quicherat. Câtu pentru legatur'a pre din la-intru, acést'a de certu se facea prin alte grande, puse de-a-curmedisiulu intre grandele drepte.

² Nu pote fi ruptu din caus'a grosimei, nece trasu din loculu seu din caus'a legatureloru sale.

XXIV. ¹ Pentru a stinge foculu care ardea in la-intru.

XXV. ¹ «Deschisi» (vedi *Notiti'a alfabetica*), fiendu cà nu mai erau adapostati de pluteurele turnureloru, cari fusera arse.

XXIX. ¹ Fiendu cà ele se induplecasera la rogele si cuventele Biturigiloru de a nu dá focu Avaricului.

XXXIII. ¹ Aceste vorbe, «pucini fiendu in secretu convocati,» *paucis clam convocatis*, unii le reporta la Cesare, cumu cà elu chiamà pre câtiva in secretu, dela cari aflà cà «fratele fuse proclamatu de catra frate.» Inse vorbele dela finele acestui capu, «facia fiendu magistratii,» dupa care se invedereza cà la alegerea lui Convictolitane astetera magistratii, adeca mai multa lume si nu câtiva, paru a justificà intielesulu traductiunei mele.

XXXV. ¹ Scurgerea neuei in tempulu caldureloru maresce Elaverele (Allier), si numai tomn'a pote fi trecutu prin vadu.

² Cesare avea cu sene siese legiuni seau siese-dieci coorti; luandu câte una coorte

din fiacare patru, adeca cincisprediece de tote, cari erau aproape de numerulu a doue legiuni, dede celoralalte patrudiece si cinci aparenti'a a siese legiuni.

XXXVI. ¹ «In a cincea tabera» seau taberire, *quintis castris*, adeca in a cincea di de mersu, fiendu că ostile romane ori unde stă preste nopte si faceau tabera intarita.

XXXVII. ¹ «Trecundu de cealalta parte,» *transducta*, cu alte cuvente, scambandusi portarea, adeca, imbraciosiandu caus'a nedependentiei Galiei.

XXXVIII. ¹ Negotiatorii romani in caletori'a lor, pentru mai multa securetate, facea drumulu un'a cu aceste osti ausiliari, cari mergeau la Cesare.

XL. ¹ Taber'a eră facuta pentru siese legiuni. Cele doue remase au multa greutate a se aperi din caus'a marimei ei, precumu se vede in capulu urmatoriu.

XLIII. ¹ Elu voia a reuni legiunile sale cu acele patru pre cari le tramesese cu Labienu la Senoni si la Parisi (cap. 31).

XLV. ¹ «Cai de sarcina,» *Impedimenta*. Intielesulu figuratu, «Cai de sarcina» alu cuventulu *impedimenta* pare mai la locu, decâtu acelu propriu, «Sarcine;» căce se vede că Cesare avea scopulu cu acesta calarime prefacuta a indepartă atentiunea neamiciloru dela adeveratulu seu planu; apoi intielesulu propriu, «Sarcine,» nu pare a prende locu.

² *Stramenta*, samarele, insusi sarcinele ce portau.

XLVI. ¹ Murulu care eră la diumetatea colinei.

² Eră câte una tabera pentru militarii fiacareia cetati cari se unisera la acestu resbelu.

L. ¹ Eduii, soci ai Romaniloru, erau armati casi ceilalti Gali; cari serviau sub Vercingetorige. De aci eroarea Romaniloru de se inspaimentara.

LVI. ¹ «Credea.» Editiunea Nisard si Ozaneaux reporta acesta cugetare la Cesare, una punendu, in locu de *nemo tum* (nemene atunce), *ne metu* (nece de tema), cealalta *ne* (nece) in locu de *nemo*. Ci eu am urmatu dupa ed. Sommer si Regnier, cari dau de subjectu lui «credea» pre *nemo*.

LVII. ¹ Una amentire despre acesta balta, care acoperia malurele Secuanei, se afla in numele cartariului orientale alu Parisului care se numesce *le Marais* (Ozaneaux).

LVIII. ¹ Unele editiuni au *protecti* (protesi), altele *profecti* (purcesi). Eu am preferitu, dupa ide'a d-lui Oz., pre acestu din urma, *profecti*. Eca de ce. Taberiti in medi-loculu baltei, Parisienii resistu lui Labienu; acesta se dà inapoi, merge de trece Secnan'a la Melodunu, si revene pentru a atacă Luteti'a pre la malulu stangu. Atunce Parisienii nu suntu mai multu protesi de balte, *protecti a palude*; ci ei le parasescu si se ducu, *profecti*, pre malulu Secuanei, in faci'a taberei lui Labienu.

LXIII. ¹ Cesare lasase la Noviodunu ostaticii din tota Gali'a (cap. 55). Ei fusera luati si dusi la Bibracte de catra Eduii Viridumaru si Eporedirige. Amenintiandu pre poporele ai carora erau acesti ostatici, Eduii voescu a le determină se apuce armele contra lui Cesare.

LXV. ¹ Acestia erau cetatieni romani din ordinea ecestre.

LXVII. ¹ Se presupune că acestu riu ar fi Ararele (Saône).

LXIX. ¹ Aceste riure erau Lutos'a (Lose) si Ozer'a (Lozerain).

² Acestu muru era facutu din petre numai suprapuse, fora cimentu (*maceria*).

LXXII. ¹ Acesta fosata *perduta* (forte inaintata spre neamicu) nu potea avé

de obiectu de câtu de a formá in giurulu postului neamicului una incingere mai pucinu mare si mai pucinu dificile de cnstoditu, de câtu acea a liniei (intaritura care avea unu cercuitu de unspredece mie de pasi, cap. 69), si de a procurá militarilor libertatea de a lucrá in urm'a acestei incingeri, fora a avé tema in totu momentulu de miselile si eruptiunile Galiloru. (*Guschard. Mem. sur plusieurs points d'ant. mil. tom. 4, pag. 144*, dupa ed. Regnier).

² Aceste doue fosate se intendeau de-a-lungulu intaritureloru uneia si a celeilalte linie. Gusch. tom. 4, p. 153.

LXXXIII. ¹ Acesti trunchi (seau ramure fortetari) se puneau in pamentu pana la partea unde dedese ramurele; éra de acolé stá afora, de certu pentru cá ciepii (tiechii) formati se veteme pre neamicii iruptori.

LXXXIV. ¹ Acele descrise la cap. 69, cari aveau unu cercuitu de unspredece mile.

² Acei cari fusera tramesi de catra Vercingetorige (cap. 71), pentru a aduná osti si cari aru fi venitu se lu atace pre din deretu.

LXXXVII. ¹ Acestu numeru érá in Alesi'a (cap. 71).

² Acele fortificatiuni pre cari Cesare pusese de le facea in prevederea unui atacu din partea neamiciloru de afora (c. 74).

³ Partea Galiei care érá acumu supusa Romaniloru (Provincia).

⁴ Vorba metaforica : securea si fascile erau semnu de putere alu proconsuliloru in provincia cá si a consuliloru la Rom'a.

LXXXI. ¹ Acele facute despre campu contra neamiciloru din afora, cari venu acumu se le atace.

LXXXV. ¹ Ciepui, crinii, stimulii (c. 73).

LXXXVI. ¹ Trecerea fuse impededata de Romani cu cursele ce intensesera.

LXXXVIII. ¹ Acestu vestimentu érá celu ce Romanii lu numiau *paludamentum*, una mantia de purpura (rosia), pre care o portau generarii.

LXXXIX. ¹ Vercingetorige se suí calare, vení insusi inainteaí lui Cesare, se invertí in giurulu tribunei unde stá acesta, sarí de pre calu si luandusi sabi'a, pilulu si coifulu le aruncá la petiorele invingutoriului. Acesta miscare, aparitiunea sa de una data, inalt'a sa statura, faci'a sa munda si belicosa causara între spectatori una comotiune fora voiali. Cesare, suprensu si mai cá si inspaimentatu tacu câtu tempu; inse curendu incepu a i imputá vechi'a sa amicetia, benefacerile sale, pentru cari i multamisé asiá de reu; apoi facu semnu licitoriloru a lu legá si a lu duce in tabera. Vercingetorige suferi tote in tacere. Legatii, tribunii, centurionii, militarii chiaru fura viu miscati. Spectacululu unei asiá mari si nobili infurtune vorbiá totororor animelor; Cesare singuru remase rece si crudu. Vercingetorige fu dusu la Rom'a si aruncatu in inchisoria, unde asteptá siese ani cá invingutoriulu se vena a si desvelí mundri'a triumfului seu; căce numai in acea di patriotulu Galu trebuí se gasesca, sub securea carneficelui, finele umiliatiunei si alu suferentieloru sale. Amentirea pericelorlu la cari acestu Arvernu espusese pre Cesare nu pucinu contribuí la tratamentul ce elu primí de la invingutoriulu Galieloru, care in acesta cercustantia, pare a fi esitu din caracterulu seu (Ed. Nisard si Sommer).

CARTEA VIII

Cartea a opt'a. (1) Cartea acést'a este atribuita lui Aulu Irtiu Pans'a de catra cei mai multi invetiati. Elu erá amicu lui Cesare si lui Cicerone, care vorbesce de elu numindulu disciplu alu seu in artea de a vorbí (lib. XI. ep. 16); fù consule in an. 43 si peri chiaru in acestu anu in una bataia contr'a lui Antoniu.

Prefatione. ¹ Corneliu Balbu majore, nascutu la Gades (Cadix), servise in belulu contra lui Sertoriu, capetase bun'a voentia a lui Pompeiu si in urma a lui Cesare. Facutu cetatienu romanu, elu fù antáiulu strainu care ajunse la consulatu. Elu erá amicu lui Cicerone, care compuse pentru densulu aপরarea *Pro. C. Balbo*, prin care facù, cá se fia mantienutu in dreptulu de cetatienu rom. ceea cei se contestá.

² Cartea despre belulu de la Alesandri'a si care este atribuita lui Irtiu.

Cap. VI. ¹ Ei erau sub dependenti'a Remiloru. In cartile precedenti s'a vedutu cá unele popore galice erau cá clienti ai altoru popore mai potenti.

XI. ¹ Partea de din afora.

² Acesta intaritura cu doue rondure (valulu si podulu) nu e mentionata in impresorarile descrise in comentariile precedenti, in câtu unii credu cá acést'a erá una noua inventiune a lui Cesare.

XV. ¹ In comentariile lui Cesare nu se spune nemicu despre acést'a. Este dera erore din partea lui Irtiu, afora numai deca comentariile nu ni au fostu transmise in integulu loru.

XXXI. ¹ Irtiu seau cá a uitatu, sau cá este in erore, căce amu vedutu in cartea VI. c. 4, cá Carnutii tramisera legati si ostatici, avendu de medilocitori pre Remi.

XXXVIII. ¹ Belulu candu cu rebeliunea a tota Gali'a (Cart. VII. cap. 3).

² Acesta erá supliciulu pre care Romanii lu numiau *supplicium dupa morii stramosiloru (supplicium de more majorum)*.

XXXIX. ¹ Guvernulu Galiei se dedese de a dou'a ora lui Cesare pre cinci ani, cumu se areta in prefatione. Faptele descrise aci se petreceau candu acumu erá alu patrule anu, in câtu elu avea numai una vera, in care potea se porte belu, in Gali'a.

XLIII. ¹ Volusenu avuse insarcinarea de a ucide pre Comiu (cap. 23). Rosínea cá nu potuse, lu facea se aiba ura contra lui Comiu.

XLIX. ¹ «Plecare sa», *decessus*, esírea sa din guvernulu Galiei.

² Presenti'a lui Cesare facea periculose pentru Gali ridicarile loru cu armele, in tempu ce absente fiendu elu, ei nu aveau a se mai teme de periculu.

L. ¹ Pana atunce Cesare mersese de stetese iern'a in Itali'a (Gali'a cisalpina) si in primavera se intorcea in Gali'a.

² Autoriulu desemna aci partea opusa lui Cesare, adeco, Pompeiu, Catone, Mar-celu, Scipione, etc.

³ Galb'a fuse legatu alu lui Cesare.

LII. ¹ Labienu parasi la urma pre Cesare, cá pre unu neamicu alu republicei, in data ce acela trecù Rubiconele. Elu imbraciosiá partea lui Pompeiu si se facù unulu din neamicii cei mai inversiunati ai vechiului seu generariu. Elu peri la an. 45 in batai'a de la Mund'a (in Spani'a), unde se dusesese lenga fiii lui Pompeiu.

² Acestu Curione, care mai antâiu se tienuse de Pompeiu, fuse trasu de Cesare in partea sa prin bani. Elu in calitate de legatu alu lui Cesare fû batutu in Afric'a de armat'a lui Juba si morî in lupta.

³ «Incepû a face . . . discesiune», *discesionem facere cœpit*. «*Discessionem facere*» vré se dica a face, a cere impartîrea, votarea,—a trece de partea unui senatoriu, parasîndu parerea opusa. Atare espresiune se espleca prin aceea cã in senatu, in locu de a adunã parerile senatoriloru un'a cãte un'a, ceea ce cerea multu tempu, dupa ce se ascultau doui seu trei, membrii se impartiau, se duceau la locul unde stã acelu a caruia parere ei o imbraciosiau.

LIII. ¹ Acést'a erã legea care prelungiã pre cinci ani deregutori'a lui Cesare in Gali'a.

² A vedé not'a . . . (3 la cap. precedente).

³ «Trecû la tote alte opiniuni», *in alia omnia transit* (adoptã ori ce alte pareri contrarie propunerei lui Marcelu), vorbe cari se espleca prin modulu de votare alu senatoriloru, trecundu de partea acelu a caruia opiniune li placea.

LIV. ¹ Itali'a desemna acî Gali'a cisalpina.

LV. ¹ Naratiunea mai departe lipsesce. «Ea se pote indeplinî usioru dupa Api-anu (II. 32): Cesare, care erã acumu in Itali'a, cerû cu punere, priu epistole, de la senatu cã si Pompeiu se abdice de la potere, si promise cã elu inca va face asemenea, cã altmentre elu nu va lipsi a si face detori'a pentru sene si pentru patria. Acesta naratiune se unesce cu inceputulu cartei antãia despre belulu civile.» *Morus* (dupa edit. A. Regnier, fostu profesoriu la colegiulu Carolu-Magnulu).

NOTITIA GEOGRAFICA¹

LA COMENTARIELE LUI CESARE DESPRE BELULU CU GALII

A.

Acitani'a (Aquitania), un'a din impartiturele a tota Gali'a, cuprensa intre Garumn'a, Pirenei si Oceanu.

Acitani (Aquitani), un'a din cele trei natiuni ale Galiei intregi.

Aduatue'a (Aduatuca), urbea Aduatuciloru in Belgic'a (Tongres).

Aduatuci (Aduatuci), poporu belgicu, pre ambele malure ale Mosei, spre confluentele ei cu Sabe (in provinci'a actuale *Namur*).

Agendieu (Agendicum) urbe a Senoniloru, in Gali'a, (dupa unii, *Provincins*, dep. Seine-et-Marne; dupa altii, *Sens*, dep. Yonne).

Albici (Albici), poporu in provinci'a romana; urbea lor se numia *Reii*, (*Riez*, in Provence).

Alesi'a (Alesia), opidu alu Mandubiloru, din care existe inca orecare urme pre una colina mai susu de satulu *Alise*, la 67 k. N. N. O. de Autun, aproape de Semur.

Alobrogi (Allobrogæ), unulu din cele mai tari popore galice; ocupâ Savoi'a, partile septentrionali ale dep. Isère si una parte din Ain.

Alpi (Alpes), munti situati intre Itali'a, Gali'a si Germani'a (Alpii).

Ambari (Ambarri), poporu in Gali'a, la S. Secuaniloru, (dep. Ain).

Ambiani (Ambiani), poporu in Belgic'a, dep. Somme; capitala loru era *Samarobriva*, (*Amiens*).

Ambibari (Ambibari), poporu maritimu in Gali'a, (dep. Manche)

Ambiliati (Ambiliati), poporu allu caruia nume pote se fia in locu de Ambiani, cu atât mai multu că acestu nume este pusu alature cu allu Moriniloru, vecini cu Ambianii.

Ambivareti (Ambivareti), poporu ce se presupune a fi totu un'a cu Ambarii.

Ambivariti (Ambivariti), poporu presupusu in Belgic'a, impregiuru de *Ambry*, aproape de Maestricht.

Anarti (Anartes), poporu vecinu cu Dacii; locuia laturea occidentale a Carpatiloru spre cursulu superiore alu Tisei.

¹ Numirile acăretate sunt, in privirea situatiunei, relative la impartirea si margenile ce Cesare dă Galiei, (Cap. I. Cartea I.). Antăia parentese cuprende numirea latina; celelalte, numirea seau loculu actuale.

Aucaliti (Ancalites), poporu in Britani'a.

Andi (Andes), poporu in Gali'a, (vechi'a provincia *Anjou*).

Arare (Arar), riu in Gali'a (*Saône*).

Arduen'a (Arduenna silva), cea mai mare din padurile Galiei; se intindea dela marginea orientala a Nerviloru și Remiloru pona la Renu. Ea nu are acumu intenderea din tempulu lui Cesare. (*La forêt des Ardennes*).

Arecomicii, vedi *Volci*.

Arelate (Arelas), un'a din cele mai frumoșe și mai mari urbi in provinci'a romana (*Arles*, dep. Bouches-du-Rhône).

Armonice, cetati (Armonicæ civitates), regiune in Gali'a (provinci'a *Britani'a* și parte din *Normandi'a*).

Arudi (Harudes), poporu in Germani'a intre Danubiu, Main și Renu (Vurtemberg și marele ducatu de Baden).

Arverni (Arverni), poporu forte avutu și potente in Gali'a (provinci'a *Auvergne*).

Ason'a (Axona), riu in Belgic'a (*Aisne*).

Atrebat (Atrebatas), poporu in Belgic'a. (Partea orientala a dep. Somme și Pas-de Calais).

Aulerci (Aulerci), unul din principalile popore ale Galiei. Ei se impartiau in : 1. *Aulerci-Eburovices*, (dep. Eure), cu capitala *Mediolanum* sau *Eburovices* (*Evreux*); 2. *Aulerci-Cenomani* (dep. Sarthe), cu capitala *Subdinum* sau *Cenomani* (Mans); 3. *Aulerci-Diablintes* (dep. Mayenne, partea de N.) cu capitala *Neodunum* sau *Diablintes*, *Jableins*, satu la S. O. de Mayenne); 4. *Aulerci-Brannovices*, in impregiurimile Matiscului (*Macon*, dep. Saône-et-Loire).

Ausci (Ausci), tribulu celu mai distensu din poporele Acitaniei; cetatea loră eră *Ausci'a* (*Auch*, dep. Gers).

Avaricu (Avaricum), urbe mare și tare a Biturigiloru Cubi (*Bourges*).

B.

Bacene, padure. (Bacenis silva), parte din padurea Ercini'a; inaltimile ei au astadi diferite nume : Spessart, Vogelsgebirge, Hoche-Rhoen, și Fuldaischer Gebirge.

Baleari, insule (Balearas insulæ), in Mediteranea, vecine cu Spani'a. Locuitorii loră erau cei mai renumiti funditori din lumea antica; de aceea Romanii adausera cu ei puterea armeloră loră.

Batavi (Batavi), poporu germanu. Alungati din tier'a loră, ei ocupa regiunea carei'a dadera numele de insula Bataviloră, formata de Renu, Mos'a și Vaale.

Belgi (Belgæ), un'a din cele trei mari natiuni ale Galiei. Ea se impartia in douediece de tribure, dintre cari cele mai principali erau Belovacii, Menapii, Nervii și Trevirii.

Belgic'a (Belgica), un'a din divisiunile Galiei intregi; cuprindea Belgic'a actuale, Oland'a și parte din Franci'a.

Belgiu (Belgium), partea din centrul Belgiei; cuprindea tier'a Belovaciloru, a Atrebatiloru și a Ambianiloru (dep. Oise, Somme și parti din Pas-de-Calais și Nord).

Belocasi seau **Velocasi** (Bellocassi seau Velocasses), poporu in Belgic'a (parte din dep. Seine-et-Oise, Eure și din Seine-inférieure).

Belovaci (Bellovaci), unul din cele mai tari tribure ale Belgiceii (dep. Oise).

Bibracte (Bibrax), opidu alu Remiloru (*Bièvre*, la 36 kil. N. V. de Reims).

Bibracte (Bibracte) urbea cea mai insemnata a Eduiloru (*Autun*, dep. Saône-et-Loire).

Bibroci (Bibroci), poporu in Britani'a.

Bigerioni (Bigerriones), poporu in Acitani'a (mic'a regiune *Bigorre*, dep. Hautes Pyrénées).

Biturigi (Bituriges), poporu numerosu in Gali'a. Elu se impartiă in doue tribure forte departate unul de altulu : *Bituriges Cubi*, cari aveau de capitale *Avariculu* și ocupau *Berry* (dep. Cher, Loire-et-Cher și Indre); *Bituriges Vitiuci*, cu capitala *Burdigala* (Bordeaux), pre amendore ripele Garumnei, in mediulu dep. Gironde.

Boi (Boii), poporu germanu; ei locuira mai antăiu in Germani'a, apoi se stabilara in Gali'a (dep. Allier).

Branovi (Brannovii), poporu necunoscutu; altii credu că acestia aru fi totu *Brannovices* (Vedi *Aulerci-Brannovices*).

Bratuspantiu (Bratuspantium), cetate a Belovaciloru (*Beauvais*, dupa unii; *Gratepenche*, satu intre Bretui și Mont Didier, dupa ultii).

Britani'a (Britani'a), Anglete'r'a.

C.

Cabilonu (Cabillonum), urbe a Eduiloru. (*Châlons-sur-Saône*).

Cadurci (Cadurci), poporu in Gali'a (dep. Lot și Tarn-et-Garonne); capitala loră *Divona* (*Cahors*).

Caleti (Caletes), poporu in Belgic'a (*Pays de Caux*, in dep. Seine-Inférieure).

Cantiu (Cantium), regiune in Britani'a (comitatulu Kent).

Carcasone (Carcaso), Urbe a Volciloru-Tectosagi (*Carcassonne*, dep. Aude).

Carnuti (Carnutes), poporu in Gali'a (dep. Eure-et-Loire și parte din dep. vecine).

Casi (Cassi) poporu in Britani'a.

Caturigi (Caturiges). poporu in provinci'a romana, a carora urbe se crede a fi pre loculu comunei *Chorges*, intre *Gap* și *Embrun* (dep. Hautes-Alpes).

Celtic'a (Celtica) una din marile regiuni ale Galiei; se intindea de la Garuma'a pana la Secua'a și Mos'a. Celtii, pre cari Romanii i nu-

miáu Gali, ocupáu inca amendoue laturile Rodanului și doue parti din trei alle Elvetiei.

Cenimagni (Cenimagni), poporu in Britani'a (provinci'a *Norfolk*).

Cenomani, vedi *Aulerci*.

Centroni (Centrones), poporu lenga Alpi, alu caruia nume s'a conservatu in satulu *Centron*, la N. de Moutier in Savoia.

Centroni (Centrones), poporu in Belgic'a, clienti ai Nerviloru, in impregiurimile Termondei și Bruselei.

Ceresi (Cæræsi), poporu in Belgic'a, se prepune că locuía in regiunea *Caros*, situata la 50 kil. la Nordu de Trèves.

Ceven'a seau *Ceben'a* (Cebenna), munti in Gali'a (*Cerennes*).

Cherusci (Cherusci), poporu germanu; ocupá partile vecine cu Aarzulu.

Cimbri (Cimbri), poporu germanu; ocupá peninsul'a Jutland (Dane-marc'a), numita de la ei Chersonesulu seau peninsul'a cimbrica.

Cocosati (Cocosates), poporu in Acitani'a (in dep. Landes).

Condrusi (Condrusi), poporu in Belgic'a; ocupá partea cunoscuta astadi sub nume de *Condros*, intre Liège și Namur.

Cretani (Cretæ), locuitorii din insul'a Cret'a (*Candi'a*). Ei erau sagetari renumiti și serviau că atari in armatele romane.

Curiosoliti (Curiosolitæ), poporu in Gali'a, a caroru urbe este astadi unu satu, *Courseult* in dep. Côtes-du-Nord.

D.

Daci (Daci), poporu care ocupá Transilvani'a, mare parte din Ungari'a și Romani'a.

Deceti'a (Decetia), opidu alu Eduiloru (*Decize*, in dep. Nièvre).

Diablinti, vedi *Aulerci*.

Dube (Dubis), riu in Gali'a, afluentu alu Ararelui (*Doubs*).

Durocortoru (Durocortorum), urbe in Gali'a, capitalea Remiloru (*Reims*, dep. Marne).

E.

Eburoni (Eburones), poporu in Belgic'a (tier'a Liège).

Eburovici, vedi *Aulerci*.

Edui (Aedui), poporulu celu mai tare din Gali'a; ocupá regiunea ce formeza acumu dep. Côte-d'Or, Nièvre, Saône-et-Loire și Rhône.

Elavere (Elaver), riu in Gali'a (*Allier*).

Eleuteri-Cadurci (Eleutheri-Cadurci). Dupa unele manuscripte, numele acesta ar fi alu Cadurciloru de la nordu, cari locuiau ripele Duraniului (Dordogne), in giuru de Uselodunu; dupa d'Anville, ar fi a seti *Lucteri*; dupa altii, fiendu că in cele mai multe manuscripte se cetește *Eleutetii*, ar fi alu unui poporu distensu de alu Cadurciloru, care

locuia diocesea de *Rodez*, la nordu, seau care se intindea intre Divon'a și Gergovi'a Arverniloru.

Elveti (Helvetii), poporu celticu; ocupă partile centrale și ocidentali ale Elvetiei actuale.

Elvi (Helvii), poporu galicu; ocupă dep. Ardèche.

Elusati (Elusates), poporu in Acitani'a (partea N. V. a dep. Gers).

Esui (Essui), poporu belgicu, presupusu că locuia partea orientale a Lusemburgului, intre Thionville și Bastogne.

Ercini'a, padure (Hercynia silva), în Germani'a, (*Harz, Harzvald*). Cesare apleca acestu nume la lung'a linia sinuosa de înalțimi cari ceruscru la nordu podisiulu Europei meridionali și se intendu dela marele anghiu alu Renului la Bâle pona la malurele Dunarei inferioare, sub diferite nume de Schvarzvald (*Marciana Silva*), Spessart, Hohe-Rhoen, Thuringervald (*Bacenis et Gabreta silvæ*), Frankisch și Tich-telgebirge, Erzgebirge (*Sudeti montes*). Riesengebirge (*Asciburgius mons*) și Carpatii.

G.

Gabali (Gabali), poporu in Gali'a (dep. Cantal).

Gali'a (Gallia). Acesta mare regiune, esceptandu Gali'a italiana (Itali'a nordica pana la Rubicone), cuprindea Franci'a de adi, Savoia, diumetatea occidentale a Elvetiei, Belgi'a și mare parte din Oland'a. In tempulu espeditiuniloru lui Cesare, se distingea in Gali'a doue parti: un'a provinci'a romana numita și *Gallia braccata*, (dela *bracca, braccæ* specie de pantaloni scurți și strinsi diosu, pre cari i portau locuitorii); ceealalta, care eră libera, *Gallia comata* (de la *coma*, fiendu că Galii se portau cu coma, adeco, cu perulu lungu). Acesta din urma cuprindea *Belgi'a*, *Acitani'a* și *Gali'a propria* seau *Celtica*. Gali'a in tota intenderea ei avea diferite nume, cari resultau din positiunea ei relativu la Rom'a și la Gali'a italiana. Asiă Gali'a de dincolo de Alpi se numia *Gali'a ulteriore*, *Gali'a transalpina*, *Provincia ulteriore*, precum Gali'a italiana, de dincoco de Alpi, se numia *Gali'a citeriore*, *Gali'a cisalpina*, *Provincia citeriore*; acést'a se mai numia și *Gali'a togata*, numita astfeliu fiendu că aci se portă tog'a, că la Rom'a.

Gariti (Garites), poporu in Acitani'a (depart. Tarn-et-Garonne).

Garumna'a (Garumna), riu intre Gali'a propria și Acitani'a (*Garonne*).

Garamni (Garumni), micu poporu in Acitani'a spre partea superioare a Garumnei.

Geiduni (Geiduni), poporu maritimu in Belgi'a.

Genabu (Genabum), cetate a Carnutilora (*Orléans*).

Genev'a (Geneva), opidu alu Alobrogiloru (*Genève*).

Gergovi'a (Gergovia). Erau doue urbi cu acestu nume: un'a a Arverniloru pre unu munte isolatu, numitu inca mont *Gergovin*, la 8 k. S. de *Clermont-Ferrand*, dep. Puy de Dôme; ceealalta a Boiloru, a

careia cetatiela, *Arx in Boiis*, a lasatu numele seu satului vecinu *Arzemboy*.

Germani (Germani), natiune care ocupá regiunea margenita de Vi-stul'a, Baltic'a, Renulu, Danubiulu și Carpatii.

Graioceli (Graioceli), micu poporu alu Alpiloru graici, in vâile *Vau* și *Arc super.* (Savoi'a).

Grudi (Grudii), clienti ai Nerviloru : locuiau între Oudenaarden și Grooten Berghe in Flandr'a orientale.

I.

Iberni'a (Hibernia), Irland'a.

Iliricu (Illyricum), regiune in Europ'a meridionale de alungulu tier-mului Adriaticeii.

Itiu, portu (Itius portus), pre cost'a Moriniloru in Fretum Galicum, astadi *Vissant*, care inca la inceputulu seculului 18 se numiá *Esseau*.

J.

Jur'a (Jura), munte care se intende de la Rodanu, aproape de Genev'a, la Renu, aproape de Bâle, și care separá pre Secuani de Elveti (*Jura*).

L.

Latobrigi (Latobrigi), poporu alu Germaniei prin pregiuru de Donauschingen, spre esvorele Dunarei.

Lemanu, lacu (Lemanus lacus), *laculu de Genev'a*, in Elveti'a, numitu și *Lemanu*.

Lemonu (Lemonum), urbe a Pictoniloru (*Poitier*, dep. Vienne).

Lemovici (Lemovices), poporu in Gali'a, a carora urbe principale erá *Lemovices* (*Limoges*, dep. Haute-Vienne).

Lemovicii-Armoriei (Lemovices Armorici), tribu alu Lemoviciloru ; locuiá la S. Luarei (in dep. Loire-inférieure).

Leponti (Lepontii), poporu allu Alpiloru ; locuiá muntii și vaile de unde esu Renulu, Rodanulu și Ticinulu.

Lesovi (Lexovii), poporu in Gali'a, a carora capitale, *Noviomagus*, erá aproape de *Lexieux*, urbe in dep. Calvados.

Leuci (Leuci), poporu in Belgic'a, între Mos'a și Vogesi (dep. Vosges și Meurthe) ; capitalea li erá Tullum (Toul).

Levacii (Levacii), poporu in Belgic'a, presupusu că ar fi locuitu tier'a impregiuru de *Louvain* (Brabantulu meridionale).

Ligere (Ligeris), riu in Gali'a (Loire).

Lingoni (Lingones), poporu in Gali'a ; capitalea li erá *Andomaturum* seau *Lingones* (*Langres*, in dep. Haute-Marne).

Luteti'a (Lutetia Parisiorum), urbe principale a Parisiloru, care erá in acea insula a Secuanei, situata in mediulu Parisului de astadi si numita inea *la Cité*.

M.

Magetobri'a (Magetobria), locu ce se crede a fi fostu aproape de Pontailier (dep. Côte-d'Or); numele chiaru pare a fi transmisu, desi alteratu, unui satu apropiatu care se numesce *Moigte de Broie*.

Mandubi (Mandubii), poporu in Gali'a (dep. Côte d'Or).

Marcomani (Marcomani), poporu germanu; locuiá regiunea situata intre Renu, Main si Danubiu.

Masili'a (Massilia), urbe in provinci'a (romana, *Marseille*).

Matiscone (Matisco), urbea Eduiloru pre Arare (*Mâcon*, dep. Saône-et-Loire).

Matron'a (Matrona), riu in Gali'a (*Marne*).

Mediomatrici (Mediomatrici), poporu in Belgic'a (dep. Mense, Moselle si Bas-Rhin). Urbea loru capitale erá *Divodurum* seau *Mediomatrici* (*Metz*).

Meldi (Meldi), micu poporu la resaritu de Parisi si cari aveau de capitale *Iotinum* seau *Meldi* (*Meaux*, dep. Seine-et-Morne).

Meldi (Meldi), tribu alu Menapiloru in Belgic'a, in giuru de Bruges.

Melodunu (Melodunum), urbe a Senoniloru, in una insula a Secuanei (*Melun*, dep. Seine-et-Marne).

Menapi (Menapii), unulu din principalile popore ale Belgiei; ocupá tote partile sept. si oiid. ale Belgiei actuale, si se intendea de la Mos'a pona la termulu Oceanului germanicu. Urbea loru erá *Castellum Menapiorum* (*Cassel*, dep. Nord).

Metiosedu (Metiosedum), locu in Gali'a lenga Secuan'a, intre Luteti'a si Melodunu (*Corbeil* seau mai bene *Etioles*).

Mon'a, insula (Mona insula), intre Britani'a si Iberni'a. (Insul'a *Man*).

Morini (Morini), poporu in Belgic'a, in partile N. V. si V. ale dep. Pas-de-Calais. Urbea loru principale erá *Taruenna* (*Théroutanne*).

Mos'a (Mos'a), riu alu Belgiei (*Meuse*).

N.

Naneti (Nannetes), poporu in Gali'a, (dep. Loire-Inférieure). Urbea loru principale erá Nannetes (*Nantes*).

Nantuati (Nantuates), poporu galicu, presupusu in partea Alpiloru numita Chablais si Bas-Valée, pre laculu Lemanu si pre Rodanu (Savoie si Elveti'a).

Narbone (Narbo), urbe in provinci'a romana (*Narbonne*, dep. Aude).

Nemeti (Nemetes), poporu alu Germaniei, pre malulu dreptu alu Re-

nului (in partile sept. ale Marelui-ducatu de Badenu spre resaritu de Spir'a).

Nemetocen'a (Nemetocenna), capitala Atrebatiloru (*Arras*, dep. Pas-de-Calais).

Nervi (Nervi), celu mai potente poporu in Belgic'a. Urbea loru principale, *Bagacum* (*Bavay*), fû in urma inlocuita prin *Camaracum* (*Cambray*). Ei se intindeau in partile orientale dep. Nord, Brabantulu meridionale, Hainaut si Flaudr'a orientale in Belgic'a.

Nitiobrigi (Nitiobriges), poporu in Gali'a. Urbea loru erá *Aginum* (*Agen*, dep. Lot-et-Garonne).

Norei'a (Noreia), capitala Noricului (*Næring*), aproape de Gmund in Austri'a de susu).

Noriculu (Noricus ager), regiune intre Vindelici'a si Panoni'a, si care cuprindea partea occidentala a archiducatului Austriei si nordulu Stiriei.

Noviodunulu Eduiloru (Noviodunum Aeduarum), urbe a Eduiloru pre Ligere (*Nevers*, dep. Nièvre).

Noviodunulu Biturigiloru (Noviodunum Biturigum), urbe a Biturigiloru-Cubi (*Neuvy-sur-Baranjeon*, dep. Cher).

Noviodunulu Suesioniloru (Noviodunum Suessionum), urbe a Suesioniloru (*Soissons*, dep. Aine).

Numidi (Numidæ), poporu in Afric'a septentrionale. Numidii formau bazea calarimei usiore a Romaniloru.

O.

Ocelu (Ocelum), opidu alu Alpiloru in Gali'a citeriore (*Usseau*, in Piemonte).

Octoduru (Octodurus), opidu in Elveti'a (*Martigny*).

Osismi (Ossismii), poporu in Gali'a (partea centrale a dep. Finistère).

P.

Parisi (Parisii), poporu in Gali'a, capitala loru *Luteti'a* (*Paris*).

Pemani (Pæmani), poporu in Belgic'a, in partea sept. a Lusemburgului.

Petrocori (Petrocorii), poporu in Gali'a (vechiulu *Perigord*, dep. Dordogne).

Pictoni (Pictones), unulu din cele mai insemnate popore in Gali'a. Capitala *Limonum* (*Poitier*). Tier'a loru a formatu provincia *Poitou* (dep. Vendée, Deux Sèvres, Vienne si una parte din Maine-et-Loire si Loire-inférieure).

Pirusti (Pirustæ), poporu vecinu cu Iliri'a; locuiau in Panoni'a sau Dalmati'a.

Pleumosi (Pleumoxii), poporu in Belgic'a; se prepune a fi locuitu pamentulu *Tournay*, in Flandr'a orientale.

Preciani (Preciani), poporu in Acitani'a (partea orientala a dep. Basses-Pyrénées).

Provinci'a (Provincia Romanorum), parte din Gali'a intrega; cuprindea regiunea intre Alpi, Ceven'a și Garumn'a. *Provincia citeriore* eră Gali'a citeriore; *provincia ulteriore*, Gali'a ulteriore.

R.

Rauraci (Rauraci), poporu alu Belgicei, locuiă intre Vosegu și Renu; ocupă dep. Haute-Rhin și una parte din tîenutulu elvetianu Bâle.

Redoni (Rhedones), poporu in Gali'a (dep. Ille-et-Vilaine); capitalea li eră *Rhodones, civitas Rhedonum (Rennes)*.

Remi (Remi), poporu in Belgic'a (dep. Aisne, Ardennes și Marne); cetatea loru principale eră *Durocortorum (Reims)*.

Renu (Rhenus), riu mare, care separă mai in totu cursulu seu Gali'a de Germani'a.

Rodanu (Rhodanus), riu in Gali'a (Rhône).

Rubicone (Rubico), riu care separă Itali'a de Gali'a cisalpina (Fiumesino seu Pisatello). Unui generariu romanu eră oprita trecerea preste elu cu armat'a spre a intră in Itali'a.

Ruteni (Ruteni), poporu in Gali'a (dep. Aveyron). Parte din ei aflându-se, in timpul lui Cesare, in marginile Provinciei, se numiau *Ruteni provinciali*. Capitalea eră *Ruteni*, numita de locuitorii ei *Segoldun (Rodez)*.

S.

Sabe (Sabis), riu alu Belgicei (*Sambre*).

Samarobriv'a (Samarobriv'a) in Gali'a, urbe capitale a Ambianiloru (*Amiens*, dep. Somme).

Santoni (Santones); poporu in Gali'a. Tier'a loru, care luă numele de *Aunis, Saintonge* și *Angoumois*, formă dep. Charente și Charente-inférieure; capitalea *Mediolanum Santonum (Saintes)*.

Scalde (Scaldis), riu in Belgic'a (*Escaut* seu *Schelde*).

Secuana (Sequana), riu in Gali'a (Seine).

Secuani (Sequani), unulu din marile popore ale Galiei (dep. Haute-Saône, Jur'a, Doubs și Ain).

Seduni (Seduni), poporu galicu, in centrulu regiunei *Valais* (Elveti'a), pre rip'a drepta a Rodanului și impregiuru de *Seduni (Sion)*, capitalea loru.

Sedusi (Sedusii), poporu germanu, care se crede că locuiă acelasi teritoriu cu Arudii.

Segni (Segni), poporu alu Belgicei, impregiuru de *Siney*, in provinci'a Namur.

Segontiaci (Segontiaci), poporu in Britani'a, dera a carui positiune nu se pote determină in modu certu.

Segusiani (Segusiani), poporu in Gali'a; capitalea lorú erá *Lugdunum* (*Lyon*).

Senoni (Senones), poporu in Gali'a, care se intindea preste dep. Yonne, Loiret, Seine-et-Marne și Aube. Urbea lorú principale erá *Senones* (*Sens*).

Sesuvi (Sesuvii), poporu in Gali'a, necunoscutu. Ci fiindu că Cesare i pune între poporele maritime (II. 34), alature cu Aulercii, pozițiune care convene deplenu Lesoviloru, se presupune una alteratiune a testului, și s'ar cuveni a lege *Lesovi* in locu de *Sesuvi*.

Sibuzati (Sibuzates), poporu in Acitani'a, in tier'a Tarbeliloru, pre riulu *Ature* (*Adour*).

Sigambri (Sigambri), poporu dela *Sios*, unu afluentu alu Renului, mai diosu de Bonna, și cellu mai potente din poporele germane de Occidente (Prusi'a renana și ducatulul de Nasau).

Sotiatii (Sotiates), poporu in Acitani'a, in giuru de *Son*, la S. V. de Nérac (dep. Lot-et-Garonne).

Suesioni (Suessiones), poporu in Belgic'a (dep. Aisne și Marne); capitalea lorú erá *Noviodunum* (*Soissons*).

Suevi (Suevi), celu mai insemnatu, mai potente și mai belicosu din triburile germanice, ceea ce făcu că numele seu se devena că unu terminu genericu, care se aplecă la mai multe popore. Suevii propriu disi locuiau pre amendouă malurele Oderului (*Viadrus*), in Prusi'a centrale (Silesi'a).

T.

Tamise (Tamesis), riu in Britani'a (*Tamisea*).

Tarbeli (Tarbeli), poporu in Acitani'a (dep. Landes).

Tarusati (Tarusates), tribu alu Acitaniloru. Numele lorú pare a fi remasu in acelu de *Tartas*, urbe pre *Ature* in dep. Landes.

Tectosagi vedi *Volci*.

Tencteri (Tenchteri), poporu numerosu din Germanii de ocidente, fora asiediare fisa.

Tergestini (Tergestini), locuitori pre tiernulu Adriaticei (acei dela Trieste).

Teutoni (Teutoni), poporu germanu, cu locuenti'a la resaritu de Cimbri, pre tiernulu marei Baltice și in insulele Danemarcei.

Tigurinu, ținutu (Tigurinus pagus), situatu in Elveti'a, între Jur'a, Neuchâtel, Bern, Thun și ripele sept. ale lacului Genev'a.

Tolos'a (Tolosa), urbe in provinci'a romana (*Toulouse*, dep. Haute-Garonne).

Tolosati (Tolosates), poporu galicu in provinci'a romana.

Treviri (Treviri), poporu in Belgic'a (ducatulul de Lusemburgu și Prusi'a renana); urbea lorú principale avea acestasi nume (*Trèves*).

Triboci (Triboci), poporu in Belgic'a, mai antâiu între Mediomatrici

si Treviri, apoi în dep. Haut-Rhin, impregiuru de *Argentoratum* (*Strasbourg*).

Trinobanti (Trinobantes), poporu în Britani'a; locuiá în comitatulu Essex și Middlesex. *Londiniulu* (*London*) erá capitalea lor.

Tulingi (Tulingi), poporu germanu; locuiá impregiuru de Stuhlingen, urbe în marele ducatu de Badenu.

Turoni (Turonnes), poporu în Gali'a pre ambele malure ale Ligerelui; capitalea lor erá *Turones* (*Tours*).

U.

Ubi (Ubii), poporu în Germani'a, în impregiurimile *Coloniæ* (*Cologne* seau *Köln*).

Uneli (Unelli), poporu în Gali'a (parte din dep. Manche).

Uxelodanu (Uxellodunum), opidu alu Cadurciloru, alu caruia locu nu este încă bene determinatu. Unii creducă ar fi fostu situatu pre muntele *Puech d'Issolud*, scaldatu de riulu Tourmente, ceva mai susu de confluențele seu cu riulu Dordogne, la 52 Kil la N. de Divon'a (Cahors); alții lu punu la *Capdenac*, pre riulu Lot.

Usipeti (Usipetes), poporu în Germani'a, a carora asiediare nu se pote fisá în modu certu; fienducă erau în catva nomadi.

V.

Vaale (Vahalis), unu braci u alu Renului care se, versa în Mos'a (*Vahal* seau *Vaal*).

Vangioni (Vangiones), poporu în Germani'a, la resaritu de Mayence și Worms, în partile orient. ale marelui-ducatu Hessen-Darmstadt.

Varu (Varus), micu riu în Gali'a (*Var*).

Velauni (Velauni), poporu în Gali'a (*Le Valai*, dep. Haute-Loire).

Velaunodunu (Vellaunodunum), opidu alu Senoniloru (*Hullaine*, la 35 kil. spre apusu de la Troyes, capitalea dep. Aube).

Velocasi, vedi *Belocasi*.

Veneti (Veneti), poporu în Gali'a lenga Oceanu (dep. Morbihan); urbea lor principale *Dariorigum* seau *Veneti* (*Vannes*).

Veragri (Veragri), poporu galicu, impregiuru de Saint-Maurice și Martigny (regiunea *Valais*, în Elveti'a).

Verbigenu, tienutu (Verbigenus pagus), unulu din patru tienuturi ale Elvetiloru. Se intendea în impregiurimile *Urbei* numita astadi *Orben* seau *Orbach*.

Veromandui (Veromandui), poporu în Belgic'a (*Vermandois*, partea sept. a dep. Aisne). Capitalea lor erá *Augusta Veromanduorum* (Saint-Quentin).

Vesontione (Vesontio), urbe a Secuaniloru (*Besançon*).

Vien'a (Vienna), urbe importante a Alobrogiloru (*Vienne*, la S. V. de Lyon).

Vocati (Vocates), poporu in Acitani'a prepusu in partea orient. a dep. *Gironde*.

Voconti (Vocontii), poporu in provinci'a romana (dep. *Drôme*).

Volci (Volcæ), poporu in provinci'a romana; se împartiá in *Volci Arecomici* și *Volci Tectosagi*. Ei ocupau Languedoculu de susu și de diosu.

Vosegu séu *Voges* (*Vosegus* sau *Voges* *mons*) munti paraleli cu a Renului ripa stanga (*Vosgi*).

NOTITIA ALFABETICA

DE TERMENII TECHNICI, MILITARI, DE MESURA, DE TEMPU, DE DEREGUTORIE, etc.,
 ȘI DE ALTE VORBE COMUNI, CUPRENSE IN TRADUCTIUNEA COMENTARIELORU LUI CESARE
 DESPRE BELULU CU GALII

A

Acila (aquila), acera, pasere, semnu milit. vedi *stegu*.

Aciliferu (aquilifer), portatoriulu unei acile.

Adunari (conventus), curti de judecata, pre cari deregutoriulu fiacarei provincia trebuia a le tiené, celu pucinu una data pre anu spre a judecă. Erau mai multe și in diverse urbi, cari erau cunoscute, precumu și diu'a venirii deregutoriului, in câtu fia care poté astfelu a-i infaciosia reclamationile sale.

Aggere (agger): 1° inaltatura artificiale de pamentu (fr. *terrasse*), pre care se ridicau machinele belice și de ordinariu turnurile pentru a poté a se apropiá de muri, fiendu terenulu planu, și a avé una mai mare inaltime, cá se ajunga seau se domine inaltimea muriloru; 2° lucrari pentru a se adapostá contra atacureloru neamicului (valu, fr. *retrachement*).

Agru (ager), ogoru, mosia, pamentu.

Antecursoriu (antecursor), inainte mergutoriu, anuntiatoriu de venirea cuivá.

Antena (antenna), prajina lunga și mobile, pusa de-a-curmedisiu, lunecandu de-a-lungulu catartului și servindu a sustiené velulu.

Apucá (a) (capere, inire); — *consiliu*, (capere, inire), vorba vechia romanesca (a apucá svatu): a luá una resolutione, una mesura, a se determiná.

Argatu (calo), servitoriu la oste, insarcinatu de a aduce lemne, apa, etc.

Atari omeni nu erau fora esperienti'a armeloru; in pace urmau aceleasi exercitii, éra la ocaziune, in belu, ei inca luptau.

Ariete (aries) machina belica consistendu din una granda-enorme, avendu la capetulu de inainte unu capu de berbece facutu de acioia. Erá asiediatá sub unu acoperementu miscatoriu, numitu testudine, seau in rondulu antâiu alu unui turnu sí spendiurata cu lantiure. Prin ajutoriuulu unoru funi, militarii in numeru de una suta, mai multu seau mai pucinu, trageau arietele inapoi sí lu impingeau apoi inainte asupra muriloru cetatei. Elu batea cu mare potere sí deremá murulu.

Aripa (ala, cornu), vedi *cornu*.

Armamentu (armamenta, fr. agrès), lucrurele cu cari una naie este indiestrata, pr. antene, velure, funi.

Arma (arma), instrumentu defensivu sí ofensivu, seau de aperare sí de atacu. Cá defensive erau : coifulu, scutul, loric'a; cá ofensive : pilulu, jacululu, saget'a, numite cu unu cuventu misili (missilia, tela), precumu sí alte projectili, de unde vorb'a *tela conijcere*, a aruncá armele, a dá, a aruncá cu armele; de asemenea : ast'a, lancea, sabi'a seau pumnariulu.

Asta (hasta), vedi *lance*.

Astutia (astutia), finetia, insielatoria, *viclenia*.

Ausiliari (auxilarii, auxilia), ajutatori, osti ajutatorie din partea sociloru sí a supusiloru.

B

Bucate (res frumentaria, frumentum, commeatus, fr. vivres), de ale mancarei, provisiuni, grâu, pane, etc. Militarii primiau nutritur'a loru in grâu, pre care trebuia a lu maciná ei insii. Distributiunea se facea una data seau de doue ori pe luna, cu mesura, de unde vorb'a *metiri* (a mesurá). Pentru una luna érá de trei modii (cam 26 litre) tragundu aproape 20 kilograme.

Bitume (Bitumen, pix), materia ardietoria precumu: pecur'a, smola, etc.

C

Calamitate (Calamitas), mare reu seau nenorocire ce cade asupra cuiva.

Calarime (equitatus), oste calare. Calarimea romana in expeditiunile lui Cesare, de ordinariu a diecea parte câtu pedestrima, érá cea mai mare parte, de nu sí tota, compusa din ausiliari de la socii seau supusii din Gali'a (XV. car. 1), uneori sí din Germani.

Calariu (eques), militariu calare; *calariu romanu*, cetatianu din ordinea ecestra.

Calende (calendæ), antâ'a di a fia careia luni. Mediulu lunei se numia *ide*; ele cadeau in 15 a luniloru marte, maiu, juliu sí octombre,

sî in 13 a luniloru celorlalte; a noua dî inainte de ide se chiamá *none*, sî aceste cadeau in 7 a luneloru aretate, sî in 5 a celorlalte luni. Una dî din un'a din aceste perioade se numerá cu numerulu díleloru ce erau pona la inceputulu perioadei urmetoria. Es. 2 aprile se dicea : a patr'a dî seau cu patru díle inainte de nonele lui aprilie (quarto [die ante] nonas apriles); 8 aprile : a *siesea dî inainte de idele lui aprilie*, (sexto idus aprilis); 17 aprile : a *cincispreddieca dî inainte de calendele lui maiu* (decimo quinto celendas maii).

Captivu (captivus), presu apucatu in belu, in una espeditiune.

Carina (carina), partea de diosu a naiei, partea care intra in apa candu plutesce.

Caratura (commeatus), bucate, caratura de bucate, transportu.

Castelu (castellum, fr. fort, redoute), locu intaritu, cetatiela, taria, care se pote aperiá prin sene insasi; intaritura nelegata cu altele.

Cautare (recensere, lustrare), vechiu termenul milit. romanescu, a face revedere, inspectiune ostei, a o trece in revista.

Celeritate (celeritas), mare iutime, rapediunea in esecutarea unui lucru.

Centuria (Centuria), ceta de 100 de militari, a siesediecea parte a unei legiuni.

Centurione (centurio), capu, comandate alu unei centuria. Centurionii nu erau ecuali in titlure. Erau siese-dieci in una legiune, câte doui de fia-care manipulu, unulu *prior*, mai antâiu, celaltu *posterior*, alu doile (mai pre urma). Antâiulu centurione alu legiunei erá primul centurione alu antâiului manipulu de triari (a treia linia a legiunei), numitu *primipilu*; dupa elu erá primul centurione alu antâiului manipulu de principi (a dou'a lini'a), apoi antâiulu alu primului manipulu de astati (antâi'a linia); de acolo veniá alu doile centurione alu triariloru, alu doile alu principiloru sî alu doile alu astatiloru, sî asiá mai departe pona la centurionele posteriore alu manipulului alu treidiecele, încátu erau 60 grade de percursu pentru unu centurione. De aci vorb'a *primi centurioni* seau ai *primeloru ordini*, *sîrure*; *centurione de tote ordinile* seau *gradele*.

Cerbu (cervus, fr. fraise, chevaux de frise), term. de fort. trunchiu de arbore cu ramurile sale ascutite sî esîndu inainte in mediloculu unei intarituri.

Cercuvalá (a), a încungiurá, a ciepuí cu intariture.

Cercuvalatiune, actiunea de a cercuvalá, ciepuirea, lucrarile ce se facu pentru acést'a.

Cestoria (quæstor), deregutoriu civile pusu in capulu tesaurului, la armata, acelu ce tiea cas'a ostei sî ingrijiá de subsistenti'a ei.

Cetate, 1. tiera, statu, cetatienii unei tieri, poporu, corpu de natiune (civitas) : *cetatea Eduiloru*, *cetatea Venetiloru*, adeca tier'a, poporulu Eduiloru, etc.; 2. locu tare seau intaritu, aperiatura servindu pentru a se adapostá, a se aperiá contra neamicului; 3. asiediare cu multe case la unu locu, de ordinariu intaritu : *têrgu*, *orasiu*. In câtu se atenge

despre numirea unor atari locure, vorb'a *opidu* (oppidum) cuprinde amendoue intelesurile de pre urma; *urbe* (urbs), insemnarea de pre urma; apoi in Cesare, cá si in alti scrietori clasici, *urbe* fora calificativu, fora se se reporte la unu locu mentionatu, semnifica *urbea in cellu mai inaltu gradu* (per excellentiam), Roma.

Cetatiuia seau *cetatiela* (arx), intaritura a unei cetati si care se inaltia mai susu de cátu ea.

Ceta (copia), unu numeru de omeni, mai cu sema militari aflanduse impreuna.

Ciepusia (sudis), una specia de arma, ferecata seau ascutita si intarita in focu, servindu cá lance.

Cincunce (quincunx), dispositiune de planure la distantie ecuali, in linia drepta, si cari infaciosieza mai multe cai seau carari.

Cipu (cippus, fr. palissade), term. de fort., ciepu, aperatura, intaritura facuta cu trunchi de arbori seau ramure grose bagate in pamentu si ascutite la capetele din afora.

Clientela (Clientela), aperare, omeni pusi sub arip'a, sub umbrirea cuiva.

Cliente, omu in clientel'a cuiva.

Cod'a-sotei, seau numai *coda* (novissimum agmen, novissimi, fr. arrière-garde), vechiu term. milit. romanescu, partea ostei care merge in urma, militarii din urma, din coda.

Coifu (galea, fr. casque), invelisiu seau acoperisiu de metalu seau de pele alu militariloru.

Colonia (Colonia), populatiune asediata in locu strainu, urbe, tiera ocupata de una colonia.

Comandá (a) (jubere, imperare), a dice se se faca ceva, a prescrie; a fi mai mare peste oste.

Comandante, celu ce conduce, celu ce este mai mare peste unu numeru de oste; — *supremu* (imperator), capulu a tota ostea, deregutoria ce, dupa judecios'a opiniune a unor barbati competenti, s'ar poté numi si in romanescu cu vorb'a *imperatoriu*, conservanduse numirea *imperatu* pentru capulu unei imperatia.

Comandu (imperium), puterea de a comandá.

Comilitone (Comilito), sociu de arme.

Comitie (comitia), adunarea cetatieniloru, a poporului.

Consiliu (consilium), decisiune, resolutiune, punere la cale, *svatu*, ved. a *apucá*.

Consule (consul), deregutoriu care avea autoritatea principale in republic'a romana. *Proconsule* (proconsul), deregutoriu ce guverná una provincia cu autoritatea de consule.

Coorte (cohors), subimpartire a legiunei, a diecea parte din ea, compusa de ordinariu pana la 600 omeni; *coorte pretoria*, presiediulu speciale alu unui capu, generariu, consule, imperatoriu.

Cornu, vechiu term. mil. romanescu (cornu), arip'a, margenea, la-

turea unei osti. Numirea sî de cornu sî de aripa la oste potu veni de acolo că ele stau in directiunea unde sta cornele unui animale seau aripele unei pasere : ci nu mai pucinu s'ar judec  c  pote fi aplecata strinsu vorb'a *cornu* : 1. la laturea unei osti pedestre, fienduc  miscarile ei de ordinariu se facu incetu, c  să a animalelui cu corne ; 2. la anghiuirile din frunte ale unei osti;  ra vorb'a *aripa* la laturea formata din oste calare, care se pote misc  iute, precumu paserea cu aripele.

Cosa (falx), instrumentu belicu, arma avendu si unu vervu si unu ascutitu recurbatu. *Cosa murale*, cosa cu coda lunga, servindu de instrumentu pentru a deremá unu muru impresoratu.

Crate, (crates), term. mil., cuventu ce este acelasi cu populariulu *grate*, s  in insemnare s  cu unguresculu *lesa*. Cratele, facute din nuele, serviau pentru a indeman  trecerea peste una fosata, peste una balta formandu stavil'a ; peste unu podu, servindu in locu de podele.

Crinu (lilium) fr. cheveux de frise, term. mil., una mare bucata de lemnu bagata in pamentu s  avendu in afora ciepi seau ciepusie spre a se aperi de incursiunea neamicului.

Culege v. *reculege*.

Cuneu seau *cuniu* (cuneus), pena de spantecatu lemnulu, s  de ac , ca term. mil., dispunerea unei osti in forma de atare pena, de trianghiu : ant iulu ronu er  compus de unu numeru de militari mai micu de c tu alu doile, s  asia mai departe.

Cuniculu (cuniculus), (fr. souterain, mine de guerre), term. mil., sapatura pre sub pamentu ; sapatura facuta spre a deremá aggerele impresoratoriloru s  a le nemici  tote lucrarile loru in generale.

Impresoratororii inco o usitau contra intaritureloru celoru impresorati.

Custode (curtos), militariu care sta de preveghieza.

Custodi (a) (custodire, tueri), a preveghi , a veghi , a aperi.

Custodia (custodia), vechiu cuv. romanescu, ved. *presiediu*.

D.

Decumana porta, ved. *tabera*.

Decurione (decurio), comandante alu unei decuria, turma, compusa la inceputu din 10 calari, de unde i se să dedese numele,  ra mai tardu din 32.

Defectiune, (defectio), desfacere de legatura, de amicitia, rebeliunea unu poporu.

Demand , (a) (jubere, imperare), a cere, a dice se se faca ceva.

Deschisu (apertus, nudo corpore), vechiu term. mil. romanescu, care nu e aperatu, protesu contra atacului neamicu : cu laturea *deschisa*, *descoperita* (aperto latere), cu laturea dreapta neaperata, fiendu c  a-c st'a nu er  aperata de scutu; cu *corpulu deschisu* (nudo corpore), fora

scutu; *militari deschisi* (milites aperti) neadapostati de vre una apertura, d. es. de pluteu, etc.

Dictatoriu (dictator), deregutoriu estraordinariu, investitu cu autoritatea suprema pre siese luni, cu dreptulu de a face pace și belu, cu puterea de vietia și morte. Numirea lui se facea numai in grele imprejurari, și acest'a de consule.

Drumure seau *câi* ale taberei, ved. *tabera*.

E.

Edile (aedilis), deregutoriu insarcinatu cu administrarea jocureloru publice și cu ingrijirea edificiiloru publice.

Eruptiune (eruptio, excursio), esire rapida a impresoratorulu, aruncarea loru candu esu spre a atacă pre impresoratori (fr. sortie); invasiune, aruncare in una tiera spre a o predă, spre a o devastă.

Escruciă (a) (excruciare), a pune pre cineva la chinuire, a lu tortură.

Esedariu (essedarius), militariu care luptă din esedu.

Esedu (essedum), caru, carutia usiora de belu, cu doue rote, usitata la Belgi, la Gali, la Britani.

Explorariu (explorator, fr. éclaireur), militariu care merge de observa, de cunosce positiunea neamiculu; spionu. *Speculatoriu* (speculator), sinonimu in intielesu : omu ce se tramete spre a observă, spre a află pasurile neamiciloru. Betranii nostri aveau una vorba și frumoasă, și placuta și avuta in intielesu spre a esprime nu numai aceste doue intielesure, ci chiaru insasi cunoscenti'a, aflarea facuta prin asemeni tramesi, ba chiaru pre neamiculu presu seau fugitu, de la care potea se iee informatiuni : *limba : mergea fora straja, fora limba; avendu scire și preendiundu limba; a tramesu se prenda limba; intielegundu din limbi; și intr'acea di i a adusu limba straj'a siese lesi; și nece alta limba a potutu luă fora de unu turcu ranitu greu.*

Evocatu (evocatus), veteranu alesu care, dupa ce și facuse terminulu, eră rechiamatu la militia că plinu de esperienti'a armelor. Evocatorulu se dá unu calu și erau in legiune pre acelasi petiornă că și centurionii, desși cu atributiuni diverse.

F.

Factiune (factio), asociatiune, partitu; legatura, omeni legati in scopu de a face una turburare, una scambare de lucrure.

Falanga (phalanx), dispositiune militaria, semenă cu aceea ce Romanii numiau *testudo* (testudine) : militarii mergea ridicandu de asupra capulu scutele loru unite și suprapuse unulu la altulu, și formandu astu-feliu unu acoperementu contra misililoru neamice.

Ferbere, marea lu — (aestus), inflarea și scaderea marei, flusu și refluxu, ved. *flusu*.

Flamura, vedi *stegu*.

Flusu (aestus, — accedens), inflarea, miscarea regulata a marei spre tiermu; *reflusu* (decessus, aestus minuens), miscarea contraria, scadere despre tiermu.

Fodina (fodina, sectura), sapatura, fosa de unde se scotu metalele, *mina*.

Fosa (fossa), sapatura in diosu, *gropa*, — *lunga*, sapatura de alungulu, *siantiu*.

Fosata (fossa), sapatura de alungulu, *siantiu*, pentru aperiarea u-nui locu.

Frunte (frons), term. mil., partea de inainte; *fruntea ostei* (primum agmen, primi, fr. avant-garde), partea unei osti care merge cea antaiu, inainte, in frunte; cei intaiu, cei din frunte; faci'a unei osti candu sta, faci'a unu lucru (fr. front).

Funda (funda), instrumentu belicu consistendu din una bucata de pele aninata de doue curele si servindu spre a arunca petre, plumbi; *prastia*.

Funditoriu (funditor), celu ce arunca cu fund'a.

G.

Generariu (imperator, dux), capulu a tota ostea.

Gesa (gaesa), arma de aruncatu, ciepusia facuta tota de feru seau de lemnu ferecatu au intaritu in focu.

Glia, (cespes), bucata de pamentu cu erba cu totu, *brasda*.

Glianda (glans), ori ce specia de projectile ce se arunca cu fund'a, pr. c. petre, plumbi, etc. *Librilile* (librilia) inca erau projectili, nesce petre mari aruncate cu mediloculu unei curele, instrumentu care porta acestasi nume.

Greulu ostei, ved. *temeiu*.

Gubernatoriu (gubernator), conductoriu alu unei nai, *carmaciu*.

I.

Ide (idus), ved. *calende*.

Iernatice, ved. *tabera*.

Imola (a) (immolare), a sacrificá, *a jertfi*.

Impuberu (impuber) care inca n'a ajunsu la etatea de teneru, e inca copilu.

Inceutu (malacia), cuventu vechiu romanescu, lenescea marei.

Inchia (a), a — *ostea in mersu* (agmen claudere), a fi in urma, la coda; a — *ostea cu carutie si care* (aciem rhedis et carris circumdare), a se incungiura cu atari lucrure pentru aperiare, pentru a nu fugi.

Infirmitate (infirmetas), lipsa de putere, *slabitiune*.

Infirmu (infirmus), celu ce are infirmitate, *slabu*.

Interprete (interpres), celu ce spune ceva din partea cuiva, celu ce espleca cuiva vorbele altuia de alta limba.

Invedé (a) (invidere), a nu vedé bene pre cineva, a fí cu ura pentru fericirea cuiva.

J.

Jaculu (jaculum) ved. *pilu*.

Judetiu (judicium) vech. cuv. romanescu, fapt'a de a judecá, de a decide, judecat'a.

L.

Lance (lancea), arma consistendu din unu vervu ascutítu de feru, cu coda lunga de lemnu. *Asta* (hasta), specia de lance mai lunga, de impunsu, mai scurta de aruncatu; de asemenea *matar'a* (matara) forte tare si forte grea, arma propria Galiloru.

Largitiune (largitio), mare darnicia.

Lature, ved. *deschisu*.

Legatiune (legatio), insarcinare pentru a face ceva, deputatiune, ambasata, solíá; cá term. mil., insarcinare ce unu generariu dà cuiva cá se fia allu doile dupa elu preste unu numeru de osti, preste unu locu, seau cá se faca ceva.

Legatu (legatus), celu ce are sarcin'a legatiunei in amendoué intielesurele; *legatu propretoriu* — (pro praetor), acelu care in locul pretoriului, seau sub puterea unui proconsule seau generariu, comanda unu corpu de oste seau una provincia, *legatu*.

Legatura (fascis, fr. fascine), — de paie, de vergi, de crengi, pentru a astupá una fosa, pentru a indreptá drumulu seau a indemaná trecerea.

Lege (a) (legere), a spune pre carte, a cetí.

Legiune (legio), corpu de oste, care incepundu de la trei mie de omeni se totu adause pana la siese mie. Legiunea erá impartita in 10 coorti, subimpartita in 30 maniple si preste totu in 60 centurie.

Librile, ved. *glianda*.

Limba, ved. *exploratoriu*.

Linia (acies), term. mil., rondu, ordine; directiunea ostiloru dispuse de bataia. Ordinea de bataia indatinata la Romani erá pre trei linie.

Lorica (lorica, fr. cuirasse, parapet), peptariu, imbracamentu de pele spre a aperi corpulu; totu ce adapostesce si aperi; la intariture, constructiune de petra seau de pamentu, de scandure seau de crate, ridicata de asupra unui muru, unui valu, spre a se adapostá contra misililoru din afara.

Loricula (loricula), lorica construita mai mica.

Lotru (latro), celu ce face lotria, hotiu.

Lotria (latrocinium), predațiune, rapire, crime comisa în putere și cu mână armată, hoția.

M.

Mâna (manus), *mâna de oste*, ceta de militari.

Mandă (a) (mandare, jubere) a cere, a dice se se facă ceva.

Mandatu (mandatum, jussus, praeceptum), cerere, insarcinare, prescripțiune, instrucțiune, *ordine*.

Maniplu (manipulus), ceta de oste din două centurie.

Maniplariu (manipularis), militariu.

Marinariu (nauta), cel ce servește la menarea unei nai.

Matara, ved. *lance*.

Mersu (iter), drumu ce face cineva : — *rapidu, iute*, (iter maximum, fr. marche forcée), cu mai mare rapediune; — *ordinariu* (justum iter, fr. marche ordinaire), cam că totu de-a-una. Militarii romani faceau 20 mile pre di (29 kilom. 63) candu nu aveau sarcine, și 8 mile (11 kilom. 852) candu erau incarcati.

Mila (mille), măsură iteneraria de una mie pași, în metri : 1481. 75.

Militariu (miles), omu de belu, osteanu. La Romani totu cetatianulu eră detoriu a servi în oste dela etatea de 17 ani celu pucinu până la 50.

Misile (missile, telum), orice arma de trasu, de aruncatu, pr. c. sageta, glianda, pilu, asta, etc.; orice arma ofensiva, pr. c. sabia, secure, etc.

Morbu (morbus), reu, suferenția a corpului, *bola*.

Morbosu (morbosus, aeger), care suferă de unu morbu, *bolnavu*.

Municipiu (municipium), la Romani urbe ai carei'a cetățienii se bucurau de drepturile și privilegiile de cetățenia română, trăind înse după legile și datinele sale.

Muru (murus), term. de fort., construcțiune de petra, de lemn, de pamentu, ridicată în giurulu unui locu spre a apăra pre cei din întru de ataculu neamicilor; valu, *didu*.

Murale (muralis), de muru, ved. *cosa, pilu*.

Musculu, ved. *vinca*.

N.

Naie (navis), construcțiune pentru transportulu pre apă, vasu, corăbia. Naile la cei vechi erau menate și de velure și de lopeti. Pentru mersulu pre apă erau nai mai mari seau mai mici, cu diverse numiri, pr. c. *nai lungi* (naves longae) forte asemeni cu galerele de astadi, și proprie pentru luptă: aceste aveau două seau trei rondure de lopate, unulu de asupra altuia, prin midiloculu carora se poteau îndreptă după voenția; pror'a loră eră armată de ordinariu cu unu ciocu de feru (rostrum), care serviă spre a sparge vasele neamice; — *nai onerarie* (naves onerariae), pentru incarcatura și proprie pentru negotiu; — *nai*

speculatorie (naves speculatoriae), cari in una espeditiune pre mare serviau spre a observá pre neamicu, erau mice sî usiore, sî lustruite verde, pentru cá se pota mai bene a se confunde cu valurele sî a scapá de vederea neamicului; — *naiore* seau *naicule* (navicellae, naviculae), nai mici, apoi cá sî astadi *luntri* (luntres) mice vase, menate cu lopatele, sî *plute* (rates), facute din impreunarea mai multoru bucati de lemn formandu una specia de podu pre apa.

Naviora, naira, ved. *naie*.

Navigatiune (navigatio), mergere pre apa, plutire.

None, ved. *calende*.

Numu, ved. *sestertiu*.

Nuntiu (nuntius), tramesulu cuiva, celu ce áduce una scire, unu mandatu.

Nutretiu (pabulum, fr. fourrage), mancare pentru cái, vite; pasiune, fenu, erba, etc.

O.

Onerariu ved. *naie*.

Opidu ved. *cetate*.

Ora, ved. *veghia*.

Oratoriu, (orator), vorbitoriu din partea cuiva, solu. —

Orbe (orbis), dispositiunea unei osti in forma de cercu, spre a tiené peptu neamiciloru din tote partile; ea corespundea, afora de forma, la batalionulu patratu de astadi.

Ospe, ospete (hospes), celu ce e primitu sî cautatu cu cele de nevoia de cotra cineva,

Ospetia (hospitium), primirea sî cautarea unui ospe. La cei vechi dreptu reciprocu de a stá unulu la altulu; strinsa legatura intre cei ce se primiau.

Ostatiu (obses), persona data de cineva spre asigurare cá se va tiené de una legatura facuta cu celu cui o dá; *amanetu, zaloga*.

Oste (exercitus, copiæ), cete adunate impreuna.

P.

Pasu (passus), mes. de lungime ecuale cu cinci petiore seau 1.4815 metri, petiorulu avendu 0.2963.

Pedestrima (pedestris exercitus, peditatus, fr. infanterie), oste pre diosu, pedestra.

Pedestru (pedestris, pedes), militariu de pedestrima.

Pertinacia (pertinacia), cerbicia, indereticia.

Petioru (pes), ved. *pasu*.

Pilu (pilum), arma de aruncatu sî de aperatu, propria Romaniloru; semená cu una lance, inse erá mai pucinu lungu, mai tare sî mai greu.

Jacululu (jaculum) erá una specie de pilu; ved. *lance*,

Pine (pinnae, fr. créniaux), crestele unui muru, unei întariture, adăca construcţiuni de forma patrata din petra, din lemn, din crate, dispuse impregiuru de asupra murilor sau a turnurilor, ast-feliu că se fia în tre ele unu intervalu regulatu, pre unde se dè cu armele fora a fi espusu.

Pluta, ved. *naie*.

Pluteu sau **plutiu** (pluteus): 1° imbracamentulu turnurilor, facutu din table de lemn; crate, acoperite cu peli recenti ude, cu cari erau imbracate sau acoperite turnurile pentru a adapostá pre militarii ce luptau din ele. Pelile ude serviau spre a ferí turnurile de foculu ce neamicii aruncau asupra lor. — 2° instrumentu belicu, ved. *vinea*.

Portarelu (portorium), cuv. populariu, ceea ce se dà pentru persone sî lucrure la trecerea unei porti, unei margene : *vama*.

Postu, ved. *statiune*.

Prefectu, alu calariloru (praefectus equitum), term. mil., capu, comandante de calari, elu avea acelasi gradu cá sî tribunulu militariu.

Presiediu (praesidium), oste insarcinata pentru custodirea, apărarea unui locu, orecaroru lucrure, unei persoane; locul ocupatu de una oste, tabera (fr. garnison, garde, escorte). Analoge în întielesu cu acest'a sunt : *custodia* (custodia), preveghiare, pasa de aproape, militariu ce preveghiadia (sentinelle); *statiune* sau *postu militariu* (statio), militari ce stau pentru custodia, mâna de oste dispusa spre a dá ajutoriu (16. v) (postemil., faction, vedette, corps de réserve); *vigilia* (vigilia), custodia preste nopte.

Pretoriu (praetor), mare judecatoriu la Rom'a ; deregatoriu cu tote puterile în una provincia.

Primipilu, ved. *centurione*.

Prioru (pridie), cuv. populariu, diu'a înainte a unei alte dile : *priorulu santului George*, 22 aprile.

Proconsule, ved. *consule*.

Propretoriu (deregatoriu ce guverná una provincia cu puterea de pretoriu; *legatu propretoriu*, ved. *legatu*.

Prora (prora), partea de din înainte a unei nai.

Pupe (puppis), partea de din apoi a unei nai.

R.

Recente (recens), rece, *prospetu*; *oste* —, netrudita.

Reculege sau **culege** (a se) (colligere se), term. mil., a se aduná é-rasi, a se asiediá din nou la locu, dupa una grea turburare, sau în urm'a unei risipe.

Refusu, ved. *flusu*.

Reschiratu (rarus), care stà ice, cole; rar, raritu.

Ripa (ripa), marginea unui locu afundatu, unui riu; malu.

Risipi (a), dispergere, term. mil., a aruncá în tote partile pre neamicii luati la fuga.

Risipa (dispersio), actiunea de a risipi pre unu neamicu : *in risipa fugira* (dispersi profugerunt).

Rostru, ved. *naie*.

S.

Sabia (gladius), arma de taiatu si de impusu, avea form'a unui mare pumnariu, dreptu, latu si grosu. Acést'a érá arm'a preferitaa Romaniloru.

Sacerdotiu (sacerdotium), deregutori'a de auguru, preotu insarcinatu a observá sborarea si cantulu paseriloru, si a predice din ele.

Sageta (sagitta), arma ce se arunca cu unu arcu seau cu una alta machina.

Sagetariu (sagittarius), militariu care arunca sageti, arcasiu.

Sagu seau **Sagulu** (sagum, sagulum), mantea galica; asemenea la militarii romani; ea nu trecea de genuchi.

Sarcine (fr. bagages), lucrure ale armatei in generale, carutie, machine, etc., (impedimenta); lucrure ale fia carui militariu, adeca, afora de armele sale, pari pentru intariture, una secure, bucate pentru 15 dile si uneori pentru una luna (sarcinae).

Scopelu (scopulus, cautes), stanca in mare.

Scorpione (scorpio), ved. *tormente*.

Scutu (scutum,) instrumentu defensivu, in forma de paralelogramu, portatu la braciulu stangu si servindu a acoperi corpulu; facutu de lemnu legatu cu feru, bulbucatu la medilocu si acoperitu preste totu cu arama; lungu de patru petiore si latu de doue si diumetate. Elu avea una invetitoria spre a lu aperá de ploia si de pulbere. Una alta specia de scutu érá de forma rotundu si mai micu, si se numia *clypeus*.

Semnu, (signum, insigne), term. mil., cuventu, aretare pentru unu lucru : semnu de bataia (fr. signal du combat); — cuventu de ordine, (mot d'ordre), care de ordinariu nu érá datu din gura cá adi, ci scrisu pre tablitie (tessera), pre cari centurionii si le treceau din mâna in mâna; — diverse ornamente cá premie militari, pr. c. lantiure de auru, braciele, seau de destentiune, pr. c. creste, pene la coifure.

Senatu-consultu (senatus-consultum), decretu, decisiune a senatului.

Sestertiu (sestertius), cá si *numulu* (numus), banu in valoare de 20 bani si ceva : 200 sest. facu 41 lei, 2000 numi 410 lei.

Sociu (socius), omu legatu cu altulu, *aliatu*.

Solduriu (soldurius), omu legatu cu altulu mai distensu si la vietia si la morte; cliente.

Speculatoriu, ved. *exploratoriu*.

Speculatoriu-ia, adj. ved. *naie*.

Statiune, ved. *presiediu*.

Statu, ved. *cetate*.

Stegariu (signifer), portatorlulu unui stegu.

Stegu, *flamura* (signum), semnu militariu. Cá atare, alu legiunei érá

una acila de aur standu în vervulu unei lance în petiore și cu aripele întense; alu manipulului, *una mâna* intensă, totu în capetulu unei lance. *Vesilulu* (Vexillum) eră stegulu unei coorte; totu acestu nume lu avea una mica flamura roșia, care se puneă pre cortulu unui generariu, candu trebuia a apucă armele. Stegurele serviau nu numai de semne pentru reculegere, dera și de semne pentru miscările în tempulu luptei. Candu batai'a urmă din departare, ele stă în alu treile rondu; în momentul candu avea se se facă unu atacu de aproape tare (charge), ele lu aretau mergundu la antăiulu rondu și plecanduse spre neamicu. Ori ce atacu seau resistentia inversiunată spre un'a din coste, în coda seau la frunte, se aretă prin direcțiunea stegurilor. De aci vorb'a a *duce*, a *înaintă stegurele* (signa inferre), adecă, a înaintă cu ostile; *cu stegurele amenințându* (infestis signis), tare dand, seau tienendu peptu neamicului.

Stimulu (stimulus), instrumentu de fort., care, că și *cipii* și *crinii*, impedeau apropiarea neamicilor, începandule petiorele; se asemenă cu aceea ce Francesii numesc *chausse-trappe*, ceea ce consiste în unu feru cu mai multe vervure ascuțite în forma de stea, ast-feliu că unu vervu stă totu deauna în susu.

Stipendiū (stipendium, fr. solde), bani ce se dau unui militariu pentru servitiulu seu, *lef'a*; servitiu militariu, tribut.

Sub (sub), vorba conservată în poporu: — *munte*, — *mur*, dreptu la polele unui munte, unui mur, seau, sub adăpostulu unui munte, unui mur.

Subitu-a, (subitus), care se întempla de una dată, pre neasteptate, pre neprevădute.

Suplicatiune (supplicatio), multiamire dieiloru pentru una victorie castigată; se decerneă în urm'a reportului unui generariu victoriosu și ținea de ordinariu trei zile. În tempulu acestoru zile templele erau deschise, se faceau ospetie publice și senatul mergea în corpu de sacrifică în templulu lui Jupiteru capitolinu. Cesare avu fericit'a escepțiune a i se decerne câte 15 și 20 zile de suplicațiuni.

Supliciu (supplicium), pedeapsa corporală, bataia, chinu, ucide.

T.

Tabera (castra), starea, asediarea unei oști pre locu; locul unde stă una oște. Taber'a Romaniloru eră de ordinariu de forma patrată; încongiurată cu fosate și cu val, de asupră carei-a se înfigeau pari pentru mai mare țară. Ori unde stă, chiaru pentru una nopte, Romanii și faceau taberă, de unde vene vorb'a *primis castris*, *quintis castris*, etc., în antăi'a taberă, în a cincea taberă, adecă, în antăi'a di, în a cincea di de mersu. Una taberă avea *patru porti*: antăi'a numită *pretoria*, cea mai apropiată de cortulu generariului (prætorium) și în partea despre neamici; a doua în partea opusă și numită *decumana*, unde stă calarii seau servitorii oștei; câte una apoi la celelalte două laturi. Cu-

stodirea fiacareia porti eră incredentiata de ordinariu unei coorti. *Drumurele* taberei erau, optu: cinci de alungulu sîtrei de a latulu. De ordinariu ver'a militarii romani stă sub corturi; iern'a, in case de lemnu (barace), acoperite cu paie, adaposture mai proprie de cătu corturile contra asprimei timpului; asiediarea preste ierna, adeca *iernaticele*, ei o numiau *hiberna*. *Tabera navale* (navalia seau nautica castra) eră unu locu intaritu la tiermu unde stă naile trase la uscatu si ostea ce le custodiă.

Taberi (a) (castra ponere, collocare) a sepune, a se asiediă cu tabera, cu ostea.

Talentu (talentum), suma, pondu de bani in valoare de 5,560 lei.

Temeiulu, *greulu ostiloru* seau *ceteloru*, vechiu term. mil. romanescu (summa exercitūs, summæ copiae, fr. le gros de l'armée), partea principale, cea mai mare a unei osti.

Temeritate (temeritas), cutediare prea mare, neprudente.

Tesauru (tesaurum), venitulu, banii publici, vestiari'a.

Testudine (testudo): 1. machina belica, ved. *vinea*; 2. tiestu, asiediare de oste la baterea cetatiloru, si uneori si in bataie pre campu. Ea se facea ast-feliu : militarii se formau in patratu; antăiulu rondu din partea despre impresorati stă in petiore, alu doile si urmatoriele se plecau progresivu pena la celu din urma, care stă cu unu genuchin pre pamentu; in acelasi tempu fia care militariu ridică scutululu seu de asupra capului redimandulu pre acele ale veciniloru sei in modu de a formă unu acoperementu spre a i adaposti contra misililoru neamice; militarii inaintau ast-feliu pana la intariturele locului impresoratu, seau pana la neamici. Câte una data unu alu doile rondu de militari se suiau pre celu antăiu si mergundu pre acesta specia de acoperimentu, poteau ajunge la inaltimea intaritureloru neamice. Atare dispositiune se numia *testudo*, de la asemenarea ei cu troc'a seau acoperementulu brosciei tiestose.

Toga (toga), vestimentu propriu alu Romaniloru, largu si fora manice si portatu deasupra altui straiu.

Tormente (tormenta), machine belice de aruncatu petre, sageti si alte projectili. Asiă eră *balista* (balista), usitata si la impresorare si in bataia pre campu, spre a aruncă petre; puterea ei eră atăta de mare in cătu aruncă la mai multu de una suta douedieci pasi petre de trei sute libre, si aceste petre erau date cu atat'a taria si rapediune, încătu facea se sara pinele muriloru, rupeau anghiurele turnureloru si dá la pamentu sirure de militari. Onagrulu (onager) eră totu una specia de balista; *catapult'a* (catapulta), una alta machina, diferiă de balista prin aceea că cu ea se aruncă misili; *Scorpionele* (scorpio) aruncă misili mai scurte de cătu pilulu si petre mari. Tormente se numiau si projectile date cu atari machine, precumu si funile loru. Ved. *vinea*, *turnu*.

Tragula (tragula), una specia de pilu, care intrata in corpu, eră imposibile a o scote fora de a nu rupe bucat'a unde intrase.

Tribuna (suggestus), inaltiatu'r'a de pamentu seau de scandure, pre

care se sue acelu ce are se vorbeasca unei adunare de poporu, de militari. Comandantii romani aveau cá una datoría, înainte de începerea luptei, a tîné cuventu militariloru, afora de unu casu neasteptatu. Atare tribuna serviá pentru acésta.

Tribunu (tribunus), — *alu plebei*, deregatoriu avendu sarcíu'a de a aperá pre poporu contra nobilimei; — *militariu* seau *alu militariloru*, capu, comandante de militari. In una legiune erau siese tribuni.

Tuba (tuba), instrumentu de musica consistendu din unu tubu lungu sí totu mai largu spre gura, *trompeta*; in oste serviá spre a dá sem-nulu; pentru acést'a erá inca unu altu instrumentu rotatu, *buciumu* seau *bucina* (buccina) seau *cornulu* (cornu).

Tumultu (tumultus), turburare, uetu; ridicarea cu armele, ataculu neasteptatu din partea unui poporu.

Turburá (a), (perturbare), vechiu ter. mil. romanescu, a pune în ne-renduieala, in desordine.

Turm'a (turma), unu numeru orecare de animali la unu locu; de ací *una ceta de calari* prin alusiune la turm'a cáiloru loru; *scadronu*.

Turnu (turris), machina belica, usitata la impresorarea cetatiloru; erá facuta de lemnu, cu mai multe rondure, miscata pre rote sí aco-perita pre din afora cu pei seau scandure. — Turnurele avea adese in rondulu de diosu arieti pentru baterea sí deremarea muriloru impresorati, in celelalte rondure sí de asupra stá militari de aruncau cu misilile asupra impresoratoriloru; apoi in unulu din rondurele superiori erá unu podu, care intendendu-se punea pre impresoratori in comunicatiune cu cetatea. Una atare machina, cu care se atacá de una data din tote rondurele, erá oper'a cea mai stralucita a artei militare a celoru vechi; o numiau *supunetoriulu cetatiloru*. Turnureavea sí naile (14.III), sí le usitau sí cei impresorati (40.V.), un'a pentru a se adapostá contra misililoru neamiciloru, sí alu doile spre a stá in unu locu mai superiore pentru cá cu mai mare indemnare se dee cu armele.

U.

Urbe, ved. *cetete*.

V.

Valu (valum), inaltiatúra de pamentu, facuta din tieren'a ce se scote din una fosata, sí servindu pentru aperarea unui locu.

Vasu (vas, cupa, navis), vasu pentru licide seau alte lucrure; naie, ved. *naie*.

Veghia (vigilia), impartitura a noptei. Diu'a Romanii o impartiau in douespredece ore (horae); antái'a ora încependu la 6 demaneti'a; noptea o impartiau in patru veghie, antái'a încependu dupa apusulu sorelui, a trei'a dupa mediulu noptei. *La a patra ora din di* insemna dera la 10 ore de demanetia ale nostre; *la unspredece ore din di*,

cinci dupa amèdi; *la a dou'a veghia*, la noue ore dupa amedi, *la a patr'a veghia*, la trei demanetia seau dupa mediulu noptei. Durată oreloru sî a veghieloru erá mai lunga seau mai scurta dupa cumu dîu'a sî noptea erau mai mari.

Velu (velum), pans'a unei naie.

Vesilu, ved. *stegu*.

Victima (victima), animale de sacrificiatu. *jertfa*.

Vigile (vigil), care preveghieze, militariu care sta in vigilia.

Vigilia, ved. *presiediu*.

Vinea (vinea. fr. mantelet), instrumentu belicu, sub adapostulu ca-ruia impresoratorii se apropiu de una cetate spre ai sapá sî deremá murii. Vinea erá lunga de 16 pet. larga de optu si inalta de siepte; construita din lemnu usioru cu unu acoperementu tare spre a resiste la petrele aruncate de impresorati, sî acoperita cu pei recenti seau ude spre a le feri de a luá focu. Erau deordinariu mai multe unite in frunte sî formau una specia de galeria mobile. Unu altu adapostu pentru ace-lasi scopu, de forma diumetate cercularia, construitu din scandure strinsu unite, imbracatu éراسi cu pei recenti seau ude sî standu pre rote, se numiá *pluteu* (pluteus); déca acestu instrumentu se miscá pre valetuci (cilindri), se numiá *musculu* (musculus). *Testudinea* erá de a-semene unu acoperimentu, semenandu cu alu bróscei tiestose si avendu in ea unu ariete cu carese batea murii neamiciloru. Diferenti'a intre a-ceste instrumente sî intre tormente erá, cà aceste serviau spre a aruncá misile, éra celelalte spre a se poté apropiá de muri sî a i deremá.

NB. Multe cuvinte se voru crede de prisosu puse in acesta Notitia; ci eu le am scrisu, unele cá se se veda cà pentru multe nu avemu ne-voia de straine, candu cele curatu romanesci nu ni lipsescu: *pedestrime*, de es; in locu de *infanteria*, *calarime* in locu de *cavaleria* etc., éra altele, de lipsa, inse curatu romanesc, spre a fi mai usiora lectur'a pentru multi.

SOCIETATEA ACADEMICA ROMANA

...cia co a esitu de sub tipariu si se afla depuse la casariulu So-
Academice Romane, d. Demetriu Iarcu, Bucuresti, Strat'a Pen-
sionatului No. 12, urmatoriele opuri :

Annalile Societatei, tomu I, coprendiendu *desbaterile si lucrarile So-
cietatei in sessiunile aniloru 1867, 1868 si 1869*, cu pretiul de lei noui 4.

Annalile Societatei, tomu II, coprendiendu *vietia si activitatea lui
G. Sincai*, cu lei noui 2.

Annalile Societatei, tomu III, coprendiendu *desbaterile si lucrarile
din sesiunea annulu 1870*, cum si un *studiu asupra poetului A. Do-
nici, actele de donatiune alle lui Zappa si Cuza*, etc., cu pretiul de lei
noui 2.

Annalile Societatii, tomu IV, coprindiendu *desbaterile si lucrarile
Societatei din sesiunea annulu 1871*, cumu si un *studiu asupra vietiei
lui G. Lazaru*, cu una imagine a memoritoriulu romnânu, pre pretiulu
de lei noui 2, 50 bani.

Grammatica limbei romane, partea analitica, de Tim. Cipariu, membru
allu Societatei Academice, cu pretiullu de lei noui 5.

Operele lui Corneliu Tacitu, tradusse de repausatulu Gabriel Mun-
teanu, membru alu Societatei Academice, cu pretiullu de lei noui 6.

DICTIONARIULU LIMBEI ROMANE

Din dictionariulu si Glossariulu limbei romane, a esitu pino acumu
10 fascicule.

Pretiulu opului intregu de una suta colle este de lei 40, din cari 20
platiti inainte, éro restulu candu va esi jumetate din opu.

Domnii collectanti de abonamente la acestu opu, primescu unu bene-
ficiu de 10% pentru desfacerea unui numeru de 10 esemplarie, de 15%
pentru desfacerea unui numeru de 50 esemplarie, de 20% pentru des-
facerea unui numeru de 100 esemplarie.

Numele d-loru Collectanti, cumu si allu abonatiloru, se vor tipari
vagin'a din urma a copertei unora din fascicule.

LIBRARY OF CONGRESS

0 003 073 314 9

